

Äktenskap för par med samma kön Vigsselfrågor

*Betänkande
av Äktenskaps- och partnerskapsutredningen*

Stockholm 2007

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2007:17

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2007

ISBN 978-91-38-22715-2
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Genom beslut den 27 januari 2005 bemyndigade regeringen chefen för Justitiedepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över ett antal frågeställningar som rör äktenskap och registrerat partnerskap, bl.a. om par med samma kön bör kunna ingå äktenskap samt om framtida former för äktenskaps ingående.

Med stöd av bemyndigandet förordnades fr.o.m. den 1 mars 2005 f.d. justitiekanslern Hans Regner till särskild utredare. Kansliråden Anne Kutteneuler och Kerstin Östmark förordnades som sakkunniga fr.o.m. den 20 april 2005. Som experter förordnades fr.o.m. nämnda tidpunkt professor Maarit Jänträ-Jareborg, chefsjuristen Maria Wassén och advokatfiskalen Eva Årbrandt Johansson.

För utredningsarbetet tillsattes också en referensgrupp med företrädare för riksdagspartierna och en referensgrupp med företrädare för trossamfund. Den 20 april 2005 förordnades Marianne Carlström (s), Johan Löfstrand (s), Bertil Kjellberg (m), Johan Linander (c), Martin Andreasson (fp), Yvonne Andersson (kd), Tasso Safilidis (v) och Mikael Björk Blomqvist (mp) att ingå i referensgruppen med företrädare för riksdagspartierna. Samtidigt förordnades Marianne Andréas (Sveriges Frikyrkosamråd/Sveriges Kristna Råd), Per Karlsson (Evangeliska frikyrkan), Maria Lundqvist Norling (Svenska kyrkan), Lena Posner-Körösi (Judiska Centralrådet), Per-Magnus Selinder (Svenska Missionskyrkan), Othman Tawalbeh (Islamiska Samarbetsrådet), Jorge de Salas (Katolska kyrkan i Sverige) och Misha Jaksic (Ortodoxa och Österländska kyrkors ekumeniska Råd) att ingå i referensgruppen med företrädare för trossamfund. Den 1 september 2005 ersattes Jorge de Salas av Per Samuelsson och den 20 september samma år ersattes Misha Jaksic av Süleyman Wannes.

Rådmannen Katarina Persson har varit sekreterare åt utredningen. Utredningen, som har antagit namnet Äktenskaps- och partnerskapsutredningen, får härmed överlämna betänkandet Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor (SOU 2007:17). Till betänkandet har fogats särskilda yttranden. Utredningsuppdraget är härmed slutfört.

Stockholm i mars 2007

Hans Regner

/Katarina Persson

Innehåll

Förkortningar	13
Sammanfattning	15
Summary	31
Författningsförslag	49
1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken	49
2 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	56
3 Förslag till lag om ändring i brottsbalken	58
4 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap	59
5 Förslag till lag om ändring i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap	62
6 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan	63
7 Förslag till lag om ändring i sambolagen (2003:376)	65
8 Förslag till lag om ändring i försäkringsavtalslagen (2005:104)	66
9 Förslag till lag om ändring i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.	68

1	Uppdraget och dess genomförande	69
1.1	Utredningsuppdraget.....	69
1.2	Utredningsarbetet.....	71
2	Nuvarande ordning	73
2.1	Vissa bestämmelser i regeringsformen.....	73
2.2	Äktenskap.....	74
2.2.1	Grundläggande principer om äktenskap.....	74
2.2.2	Äktenskapshinder och hindersprövning.....	75
2.2.3	Allmänt om vigsel.....	77
2.2.4	Vigsel förrättad av präst i Svenska kyrkan.....	78
2.2.5	Vigsel förrättad av befattningshavare inom andra trossamfund.....	79
2.2.6	Vigsel förrättad av domare eller särskilt förordnad vigselförrättare.....	80
2.2.7	Ogiltig vigsel.....	81
2.2.8	Äktenskapsskillnad.....	82
2.2.9	Äktenskapets rättsverkningar.....	83
2.2.10	I Sverige gällande internationella privat- och processrättsliga regler rörande äktenskap.....	85
2.3	Registrerat partnerskap.....	93
2.3.1	Grundläggande krav för registrering av partnerskap.....	93
2.3.2	Partnerskapshinder och hindersprövning.....	94
2.3.3	Registrering.....	95
2.3.4	Ogiltig registrering.....	96
2.3.5	Upplösning av registrerat partnerskap.....	96
2.3.6	Rättsverkningar av registrerat partnerskap.....	97
2.3.7	I Sverige gällande internationella privat- och processrättsliga regler rörande registrerat partnerskap.....	98
2.4	Samboförhållande.....	100
2.5	Regler i föräldrabalken med anknytning till äktenskapsreglerna.....	101
2.5.1	Föräldraskap.....	101
2.5.2	Adoption.....	104

2.5.3	Vårdnad	105
3	Kortfattad historik och frågornas tidigare behandling ...	107
3.1	Vigsel ur ett historiskt perspektiv.....	107
3.2	Frågornas tidigare behandling.....	109
3.2.1	Formerna för ingående av äktenskap.....	109
3.2.2	Utvecklingen av homosexuellas rättigheter	117
4	Vissa internationella bestämmelser	129
4.1	Vissa FN-konventioner	129
4.1.1	FN-konventioner om mänskliga rättigheter.....	129
4.1.2	FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap.....	131
4.1.3	FN:s barnkonvention	132
4.2	Europakonventionen	132
4.3	Vissa EG-rättsliga regler.....	140
4.3.1	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna	140
4.3.2	Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemet för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familje- medlemmar flyttar inom gemenskapen.....	141
5	Utländsk rätt	147
5.1	Inledning.....	147
5.2	Danmark.....	148
5.3	Norge.....	151
5.4	Finland.....	156
5.5	Nederländerna.....	160
5.6	Belgien	165
5.7	Spanien.....	169
5.8	Kanada	174

5.9	USA.....	178
5.10	Tyskland.....	183
5.11	Frankrike.....	186
5.12	Storbritannien.....	189
5.13	Nya Zeeland.....	193
5.14	Sammanfattning.....	195
5.14.1	Äktenskaps- och partnerskapslagstiftningen i nordiska länder.....	195
5.14.2	Länder med lagstiftning som tillåter äktenskap för par med samma kön	197
5.14.3	Några utomnordiska länder med partnerskapslagstiftning	200
6	Statistiska uppgifter, undersökningar, m.m.	203
6.1	Äktenskap.....	203
6.2	Registrerat partnerskap.....	205
6.3	Opinions- och samhällsundersökningar avseende homosexuella	206
6.4	Allmänhetens syn på nuvarande och framtida former för ingående av äktenskap.....	209
7	Överväganden.....	217
7.1	Äktenskap för par med samma kön	217
7.1.1	Inledning.....	217
7.1.2	Redovisning av skäl för en ordning med äktenskap för par med samma kön	221
7.1.3	Redovisning av skäl emot en ordning med äktenskap för par med samma kön	223
7.1.4	Sociologiska aspekter.....	225
7.1.5	Min bedömning av skälen.....	227
7.2	Utgångspunkter för en lagstiftning.....	237
7.3	Övergångsordning för registrerade partnerskap	243

7.4	Formerna för ingående av äktenskap – inledning	246
7.5	Registrering istället för vigsel?	247
7.5.1	Bakgrund	247
7.5.2	Min bedömning.....	248
7.6	Bör nuvarande system med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel behållas?	252
7.6.1	Bakgrund	252
7.6.2	Min bedömning.....	252
7.7	Vigsel inom trossamfund.....	255
7.7.1	Bakgrund	255
7.7.2	Mina bedömningar och förslag	260
7.8	Särskilt om vigselplikt för vigselförättare inom trossamfund eller för samfunden	274
7.8.1	Bakgrund	274
7.8.2	Mina bedömningar och förslag	276
7.9	Bör domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigsel?.....	281
7.9.1	Bakgrund	281
7.9.2	Mina bedömningar och förslag	282
7.10	Vem bör anförtros uppgiften att förrätta borgerlig vigsel i framtiden?	284
7.10.1	Bakgrund	284
7.10.2	Mina bedömningar och förslag	287
7.11	Närmare om särskilt förordnade borgerliga vigselförättare	290
7.11.1	Bakgrund	290
7.11.2	Mina bedömningar och förslag	292
7.12	Bör det vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar?	300
7.12.1	Bakgrund	300
7.12.2	Mina bedömningar och förslag	302
7.13	Internationella privat- och processrättsliga frågor – inledning	304

7.14	Det internationellt privat- och processrättsliga regelverkets tillämplighet på äktenskap för par med samma kön	305
7.14.1	EG-rättsliga regler.....	305
7.14.2	Konventionsgrundad lagstiftning	307
7.14.3	Svenska internationella privat- och processrättsliga författningar	310
7.15	Särskilt om NÄF:s tillämplighet på äktenskap mellan ett par med samma kön.....	313
7.16	Särskilt om IÄL:s tillämplighet på äktenskap mellan ett par med samma kön.....	315
7.17	Utländska registrerade partnerskap	319
7.18	Hur kommer svenska äktenskap för par med samma kön att behandlas utomlands?	323
8	Konsekvenser och genomförande.....	325
9	Författningskommentar	331
9.1	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken	331
9.2	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.....	340
9.3	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken.....	341
9.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.....	342
9.5	Förslaget till lag om ändring i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.....	347
9.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan	347
9.7	Förslaget till lag om ändring i sambolagen (2003:376)	349

9.8	Förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen (2005:104)	349
9.9	Förslaget till lag om ändring i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.....	350

Särskilda yttranden 351

Bilagor

1	Kommittédirektiv (dir. 2005:6)	371
2	Deltagarförteckning från utredningens hearings	379
3	Undersökning om kyrklig och borgerlig vigsel, 2006	383

Förkortningar

art.	artikel
bet.	betänkande
Bryssel I-förordningen	Rådets förordning (EG) nr 44/2001 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område
Bryssel II-förordningen	Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldransvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000
dir.	direktiv
dnr	diarienummer
Ds	departementspromemoria
EG	Europiska gemenskapen
EU	Europeiska unionen
Europakonventionen	Europeiska konventionen (4 november 1950) om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	föräldrabalken
IÄL	lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

NÄF	förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap
p.	punkt
partnerskapslagen	lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap
prop.	proposition
RF	regeringsformen
rskr.	riksdagens skrivelser
s.	sida
skr.	regeringens skrivelser
SOU	statens offentliga utredningar
ÄktB	äktenskapsbalken

Sammanfattning

Uppdraget

Som särskild utredare, biträdd av två referensgrupper, har jag haft till uppgift att se över ett antal frågeställningar rörande äktenskap och registrerat partnerskap och föreslå de författningsändringar som bedöms vara behövliga. Den ena referensgruppen har bestått av företrädare för riksdagspartierna och den andra har representerat trossamfunden.

En av huvuduppgifterna har varit att redovisa samtliga skäl som talar för eller emot att äktenskap skall kunna ingås av par med samma kön, göra en grundlig analys av dessa skäl och sedan ta ställning till om äktenskapet liksom hittills skall vara förbehållet relationen mellan en kvinna och en man eller om det skall öppnas också för par med samma kön. I uppdraget har vidare ingått att redovisa vilka internationella privat- och processrättsliga frågor som äktenskap för par med samma kön aktualiserar och överväga om detta motiverar någon särskild reglering.

En annan huvuduppgift har varit att – oavsett min slutsats beträffande frågan om äktenskap för par med samma kön – ta ställning till formerna för ingående av äktenskap. I denna del har uppdraget innefattat frågan om de som vill gifta sig även i fortsättningen skall kunna välja mellan vigsel inom ett trossamfund och borgerlig vigsel eller om äktenskap endast bör få ingås civilt. Under förutsättning att nuvarande ordning bör behållas har det också ingått att ta ställning till om några förändringar bör göras när det gäller trossamfundens rätt att företräda det allmänna som vigselförrättare. Jag har vidare haft till uppgift att utreda formerna för ingående av äktenskap i civil ordning.

I uppdraget har slutligen ingått att överväga ändringar i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap (partnerskapslagen). Om äktenskap bör kunna ingås av par med samma kön gäller dock som utgångspunkt att denna lag skall upphävas.

I det följande lämnas en redogörelse för mina överväganden, bedömningar och förslag.

Äktenskap för par med samma kön

Bör det införas en ordning med äktenskap för par med samma kön?

Min utgångspunkt vid bedömning av skälen för eller emot äktenskap för par med samma kön har varit det rättsliga äktenskapets betydelse som familjebildning. Jag har därvid tagit fasta på främst vad som anförts från referensgrupperna, vid de olika hearings som jag hållit och vad som sagts i den allmänna debatten.

Internationella åtaganden. Våra internationella åtaganden kan enligt min bedömning inte tolkas så att vi är skyldiga att öppna äktenskapet för par med samma kön. Rätten att ingå äktenskap är en mänsklig rättighet enligt gällande konventioner men konventionsländerna har rätt att i sin nationella lagstiftning bestämma hur denna rättighet skall implementeras. Konventionerna på området sträcker sig inte längre än till att garantera heterosexuella rätt att gifta sig. Å andra sidan kan konventionerna inte anses hindra att man i nationell lagstiftning ger även par som har samma kön rätt att gifta sig.

Äktenskap jämfört med registrerat partnerskap. Rättsverkningarna av ett registrerat partnerskap skiljer sig inte nämnvärt från ett äktenskap. Äktenskapet får dock enligt min mening anses ha ett högre symbolvärde. Traditionellt har det ansetts innebära ett livslångt parförhållande byggt på kärlek och omtanke och på ömsesidiga skyldigheter makarna emellan. Även om samhällsutvecklingen medfört en något annorlunda syn på äktenskapet har det registrerade partnerskapet inte samma klang som äktenskapet i det allmänna medvetandet. För de homosexuella är äktenskapet viktigt som värdemätare både för deras egna relationer och för omgivningens inställning. Från denna utgångspunkt finns det således skäl för att inte göra någon åtskillnad mellan homosexuella och heterosexuella i fråga om möjligheten att kunna ingå äktenskap.

Äktenskapets innebörd. Äktenskapet har sedan mycket länge ansetts vara en samhällelig institution för samlevnad mellan en kvinna och en man och denna definition av äktenskapet är djupt förankrad hos allmänheten både här hemma och utomlands. Den överensstämmer också med trossamfundens grundläggande uppfattning om äkten-

skapet som en institution även om samfundens uppfattningar av vad äktenskapet närmare innebär sedan kan gå isär. En viss uppfattning om eller definition av en samhällsföreteelse kan emellertid inte för alltid vara bestående även om den har mycket djupa rötter. Samhällsutvecklingen går framåt och nya värderingar och åsikter kan behöva ges utrymme också då det gäller grundläggande uppfattningar. Samhällets syn på homosexualitet är ett exempel på en sådan omsvängning och på olika områden har det funnits en strävan att upphäva tidigare särbehandling av homosexuella och motverka diskriminering. Detta har bl.a. kommit till uttryck i den s.k. målsättningsparagrafen i 1 kap. 2 § regeringsformen där det anges att samhället skall motverka diskriminering på grund av bl.a. sexuell läggning. Att äktenskapet inte står öppet för par med samma kön torde dock varken enligt regeringsformen eller enligt Europakonventionen i och för sig innebära en diskriminering på grund av sexuell läggning, men det torde ändå innebära en form av särbehandling.

Enligt min uppfattning kan den traditionella betydelsen av äktenskapet som en heterosexuell relation inte vara avgörande för om äktenskap skall öppnas också för par med samma kön. Lagstiftaren måste ha frihet att definiera äktenskapet så att det motsvarar rådande uppfattningar. Det kan också sägas ligga mer i linje med äktenskapsbalkens (ÄktB:s) neutralitet i fråga om hur makarna förhåller sig till varandra att parterna själva får bestämma vem de vill gifta sig med än att man utesluter vissa parbildningar från äktenskapet.

Termen äktenskap. Referensgruppen med företrädare för trossamfund har invänt att termen äktenskap inte bör användas i en lagstiftning som gäller för både par med olika kön och par med samma kön. Man bör i stället använda en annan rättslig term. För trossamfundet är äktenskapet ett laddat begrepp som på olika sätt är en del av deras trosuppfattningar. Vid de hearings jag hållit har samma invändning framförts från Svenska kyrkan och andra trossamfund.

En omständighet som talar mot ett tillmötesgående av trossamfundens önskemål är enligt min mening att ordet äktenskap sedan mycket länge har varit i dagligt bruk och att ett byte på många håll skulle kunna uppfattas som helt onödigt. Vidare skulle alla de som redan gift sig ställas inför den situationen att deras valda samlevnadsform plötsligt fick en annan benämning. Också andra skäl talar emot en lösning som tillgodoser trossamfundet. Det är bl.a. svårt att finna någon lämplig synonym som kan beteckna det rättsliga förhållandet mellan två makar.

Termen äktenskap i dess olika språkliga former är vidare en i de flesta länder vanlig benämning på ett av staten sanktionerat förhållande mellan två personer med vilket följer en rad rättsverkningar på olika områden. I de internationella konventionerna på familjerättens område är äktenskapet också den gängse benämningen. Att nu ersätta den etablerade termen äktenskap med en annan term för att beteckna något som i allt skall motsvara äktenskapet kan innebära stora risker för att det nya begreppet i andra länder kommer att missuppfattas såsom innebärande något annat än äktenskap. Ett annat skäl är att ordet äktenskap kommer att leva kvar även om svensk lagstiftning ändras. Skälen emot att införa en annan benämning på det rättsliga begreppet äktenskap är så starka att jag inte funnit detta vara en framkomlig väg.

Reproduktivitet. En invändning som framförts är att äktenskapet är en samhällelig institution där barn skall födas och växa upp och att det från denna utgångspunkt är viktigt att samhället värnar om äktenskapet. Äktenskapet är emellertid inte bara är till för dem som skaffar sig barn. Barnafödande är inget krav för äktenskap och många som inte kan eller vill skaffa barn gifter sig ändå. Att homosexuella saknar möjlighet att få gemensamma biologiska barn kan då knappast vara ett argument mot att människor med samma kön skall kunna gifta sig med varandra. Tvärtom har Europadomstolen i ett rättsfall slagit fast att möjligheten att få gemensamma biologiska barn inte är en förutsättning för rätten att ingå äktenskap.

Barnperspektivet. Enligt min mening ger barnperspektivet inte heller någon egentlig vägledning när det gäller att ta ställning till om homosexuella skall kunna gifta sig med varandra eller inte. För barnet torde det vara mest betydelsefullt att relationerna till föräldrarna är goda och trygga oavsett deras kön och vilken rättslig form de valt för sin samlevnad. Och om det skulle förhålla sig så som har hävdats i debatten att äktenskapet ger barnen en större trygghet måste man ställa frågan varför barn i familjer där föräldrarna har samma kön inte skall jämföras med barn till gifta heterosexuella föräldrar.

Andra samlevnadskonstellationer. Det har vidare uttryckts farhågor för att äktenskapet skulle urvattnas om homosexuella skulle få gifta sig med varandra och att andra samlevnadskonstellationer på sikt skulle kunna komma att inkluderas i äktenskapet. Det går naturligtvis inte att ge något bestämt svar på frågan huruvida införandet av en möjlighet för homosexuella att gifta sig skulle ha någon inverkan på giftermålsfrekvensen bland heterosexuella. Vad som däremot kan sägas är att en sådan reform inte med automatik behöver leda till att

andra samlevnadskonstellationer också skall inkluderas. Ytterst är detta en fråga för lagstiftaren men skulle ett sådant steg någon gång i framtiden bli aktuellt skulle det enligt min mening innebära ett större trendbrott än äktenskap för par med samma kön.

Behovet av en lagändring. En fråga som också behöver besvaras är huruvida en lagändring verkligen är nödvändig eftersom rättsverkningarna av äktenskapet inte nämnvärt skiljer sig från dem som följer med det registrerade partnerskapet. Detta kan naturligtvis ses som ett argument mot en lagändring. Min bedömning är emellertid att det nu från olika utgångspunkter finns skäl för att ha en gemensam lagstiftning för homosexuella och heterosexuella som vill manifesteras sina etablerade förhållanden. En lagändring står också i samklang med vad som nu får anses vara många människors uppfattning.

Internationella komplikationer. Vad slutligen gäller den invändningen som framförts från olika håll, nämligen att det internationellt privat- och processrättsliga regelverket inte är anpassat till andra äktenskap än dem som ingås mellan en kvinna och en man är detta givetvis ett problem. I dagsläget är det inte troligt att några ändringar i de olika konventioner som finns på familjerättens område kan komma ändras så att samma regler kommer att gälla för både heterosexuella äktenskap och äktenskap där makarna har samma kön. Situationen är för övrigt densamma när det gäller registrerade partnerskap. Det har inte hindrat oss och flera andra länder att införa regler om registrerat partnerskap och några länder, Nederländerna, Belgien, Spanien, Kanada och Sydafrika, har trots bristen på en internationell harmonisering inte tvekat att ta steget och öppna äktenskapet för par med samma kön. Jag kan inte se att en bristande anpassning av det internationellt privat- och processrättsliga regelverket skall behöva utgöra ett hinder för en svensk lagstiftning på området. I mångt och mycket får frågan i nuläget ses som en informationsfråga. Det är viktigt om en lagstiftning skall komma till stånd att man satsar på informationsåtgärder till dem som berörs av reformen.

Min slutsats är att de skäl som har anförts emot äktenskap för par med samma kön inte har tillräcklig bärkraft och inte kan väga upp de skäl som talar för en lagändring. ÄktB:s portalparagraf om vad som är ett äktenskap bör således utvidgas till att omfatta också par med samma kön. Liksom för närvarande bör de som ingått äktenskap betecknas som makar i balken. Reglerna i ÄktB blir därigenom tillämpliga på alla äktenskap oavsett makarnas sexuella läggning. Det samma gäller andra svenska författningar som knyter an till äktenskap

och makar. Någon särskild bestämmelse härom behövs inte. Faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § föräldrabalken bör dock endast gälla i de fall då modern är gift med en man vid barnets födelse. Frågan om föräldraskapet för en kvinna som är gift med barnets moder bör presumeras på liknande sätt ligger utanför mitt utredningsuppdrag.

Övergångsordning för registrerade partnerskap

Jag föreslår att partnerskapslagen upphävs samtidigt som par med samma kön får möjlighet att ingå äktenskap. Efter det att ändringarna i ÄktB har trätt i kraft skall ett partnerskap som registrerats här i landet och inte upplösts gälla som ett äktenskap. Härutöver krävs vissa följdändringar i ÄktB och vissa andra författningar.

Internationella privat- och processrättsliga frågor

EG-rättslig reglering. Bryssel II-förordningen – som bl.a. reglerar behörigheten för domstolarna i EU:s medlemsstater att ta upp frågor om äktenskapsskillnad, hemskillnad och annullering av äktenskap och erkännande av i EU-staterna meddelade domar i dessa frågor – torde för närvarande inte omfatta äktenskap där makarna har samma kön.¹ Motsvarande torde även gälla beträffande annan EG-rättslig reglering i den mån denna inte i sin tur hänvisar till nationell rätt. I nuläget får utgångspunkten därför anses vara att våra egna regler om äktenskap som finns i 1904 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) är tillämpliga på äktenskap där makarna har samma kön.

Konventionsgrundad lagstiftning. Det är inte givet att en konventionsgrundad författning kan tillämpas på äktenskap där makarna har samma kön. Någon uttrycklig bestämmelse om att konventionsgrundad lagstiftning skall tillämpas på sådana äktenskap bör emellertid inte införas. Som regel bör det istället överlämnas åt de rätts-tillämpande organen att med ledning av allmänna principer om konventionsvänlig tolkning avgöra hur konventionsgrundade författ-

¹ Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 (Bryssel II-förordningen) går i rättstillämpningen före tillämpningen av alla internationella instrument på området och även före medlemsstaternas egna nationella regler. Danmark är dock inte bundet av förordningen. Den är inte heller bindande mellan Finland och Sverige på grund av en reservation till förmån för NÄF.

ningar skall tillämpas när det gäller äktenskap där makarna har samma kön.

Jag föreslår dock att det införs ett uttryckligt undantag i 1931 års förordning om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (NÄF) – som grundar sig på den nordiska äktenskapskonventionen från år 1931 – om att förordningen inte gäller för äktenskap som ingås mellan två kvinnor eller mellan två män. Därmed kommer istället reglerna i IÄL om äktenskaps ingående och äktenskapsmål m.m. att vara tillämpliga på par med samma kön som har anknytning till ett annat nordiskt land.

Anknytningskrav vid ingående av äktenskap. Enligt min mening bör det inte uppställas något särskilt krav på anknytning till Sverige motsvarande det som finns i partnerskapslagen för att par med samma kön skall få ingå äktenskap i Sverige. Bestämmelserna om tillämplig lag för rätten att ingå äktenskap kan dock leda till att det föreligger hinder mot äktenskap när de som vill gifta sig varken är medborgare eller har hemvist i länder som tillåter ett par med samma kön att ingå äktenskap. Den undantagsregel som finns i IÄL bör vara tillräcklig för att eventuella problem skall kunna lösas.

Svensk domsrätt i äktenskapsmål. Det bör inte heller införas en generell regel enligt vilken alla äktenskap som ingåtts i Sverige alltid skall kunna upplösas i Sverige. En sådan regel skulle komma i direkt konflikt med Bryssel II-förordningen genom att den skulle innebära en allmän och ensidig utvidgning av den svenska domsrätten. Den skulle då inte kunna tillämpas här i förhållande till andra EU-stater. En bestämmelse som begränsas till att gälla makar som har samma kön innebär en särlagstiftning för homosexuella relationer. Enligt min mening kan en lösning istället vara att nuvarande reglering om svensk domsrätt i äktenskapsmål ges ett något vidare tillämpningsområde så att den kan tillämpas i de förmodligen rätt få och ömmande fall där ett par inte kan få sitt äktenskap upplöst någon annanstans.

Jag föreslår alltså att IÄL ändras så att äktenskapsmål får tas upp av svensk domstol om det finns särskilda skäl att talan prövas här i landet, under förutsättning att endera maken är svensk medborgare eller att käranden inte kan få sin talan prövad i den stat där hon eller han är medborgare eller har hemvist.

Utländska registrerade partnerskap. När partnerskapslagen upphävs kommer det inte längre att finnas några uttryckliga regler om hur vi skall ställa oss till sådana samlevnadsformer i andra länder som liknar

det registrerade partnerskapet. Utländska samlevnadsformer bör emellertid alltjämt kunna ges samma rättsverkningar här i landet som ett äktenskap i de fall svensk rätt skall tillämpas på förhållandet. Jag ser ingen anledning till att vi härvid skall göra undantag för sådana utomlands reglerade samlevnadsformer som vid sidan av äktenskap gäller för par med olika kön. De utländska samlevnadsformer som skall erkännas här i landet bör däremot i huvudsak ha samma rättsverkningar som ett äktenskap i det aktuella landet. Den reservationen bör också göras att mitt förslag endast avser tillämpliga delar av andra lagar och författningar eftersom en tolkning av konventionsgrundad lagstiftning kan leda till att författningen inte kan avse samlevnad mellan personer med samma kön och det bör ges utrymme för en konventionsvänlig tolkning.

Jag föreslår att det införs en generell regel i IÄL med det angivna innehållet.

Hur kommer svenska äktenskap för par med samma kön att behandlas utomlands? Äktenskap mellan makar med samma kön som ingåtts enligt svensk lag kommer sannolikt att få rättsverkningar i vissa länder men inte i andra. Det får antas att de länder som genomfört en motsvarande lagstiftning kommer att respektera ett äktenskap ingånget i Sverige. Min bedömning är vidare att länder med en lagstiftning som motsvarar våra regler om registrerade partnerskap kan komma att erkänna äktenskapet som ett rättsinstitut och då tillämpa sina nationella regler om rättsverkningarna av en partnerskapsliknande samlevnadsform. Andra länder kan ta avstånd från äktenskap för par med samma kön i större eller mindre utsträckning.

Formerna för ingående av äktenskap

Nuvarande ordning

Ett äktenskap kan ingås genom vigsel inom ett trossamfund eller genom borgerlig vigsel. I det förstnämnda fallet förrättas vigseln av en präst inom Svenska kyrkan eller av befattningshavare inom andra trossamfund om samfundet har fått vigselrätt. Det krävs också att befattningshavaren inom trossamfundet har givits behörighet att vara vigselförrättare. Kammarkollegiet prövar frågor om vigselrätt för andra trossamfund än Svenska kyrkan och om vigselbehörighet för deras befattningshavare. Vigselbehörigheten för präster i Svenska kyrkan följer direkt av en bestämmelse i ÄktB. För trossamfunden

och deras vigselförrättare gäller inte någon vigselflikt. Borgerlig vigsel förrättas antingen av lagfaren domare i tingsrätt eller av särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare. Sådana förordnanden meddelas enligt ÄktB av länsstyrelserna. Förutsättningarna för ett förordnande och förfarandet i övrigt är däremot inte författningsreglerade. Med det offentliga uppdraget som borgerlig vigselförrättare får anses följa en skyldighet att viga alla som uppfyller lagens krav för att ingå äktenskap.

Registrering istället för vigsel?

Jag har övervägt om vigseln kan ersättas med en enkel registrering men har funnit att flera skäl talar emot en sådan ordning. Ett skäl är våra förpliktelser enligt FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap. Konventionen ställer krav på ett visst muntligt förfarande. Om konventionens krav skall tillgodoses blir den praktiska skillnaden mellan vad som måste förekomma vid en vigsel och en registrering inte särskilt stor och man vinner därför inte så mycket på att införa ett registreringsförfarande. Vidare förutsätter en övergång till ett registreringsförfarande att äktenskap endast kan ingås i civil ordning, eftersom det knappast är ett tänkbart alternativ att behålla vigsel inom trossamfund samtidigt som man ersätter den borgerliga vigseln med registrering hos Skatteverket. Med hänsyn till att människor i allmänhet fäster stor vikt vid de förhållanden under vilka äktenskapet ingås kan ett registreringsförfarande också uppfattas som en alltför långtgående förenkling av förfarandet. Par som önskar en högtidlig inramning av äktenskapets ingående skulle dessutom vara tvungna att genomgå dubbla förfaranden. Äktenskap bör således fortfarande ingås genom en särskild ceremoni och inte genom registrering. Ordet vigsel bör behållas som benämning på ceremonin.

Bör systemet med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel behållas?

Ett system med enbart borgerlig vigsel ger i och för sig på ett klarare sätt uttryck för äktenskapet som ett rent civilrättsligt förhållande. Även det faktum att Svenska kyrkan numera har skilts från staten samt den allmänna principen om statens neutralitet i

religiösa frågor kan anföras som skäl för att trossamfunden inte bör kvarvara sin behörighet att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap. Flera skäl talar emellertid emot en övergång till ett sådant system. Hänsyn bör sålunda bl.a. tas till den allmänna opinionen i frågan. Av en undersökning som Statistiska centralbyrån har utfört på mitt uppdrag framgår att en klar majoritet av allmänheten vill att nuvarande system skall behållas. Det har inte heller framkommit några nackdelar med den ordning vi har i dag. För allmänheten skulle det säkerligen framstå som mycket svårförståligt om man tog bort valfriheten. Vidare kan en ändring, om den genomförs samtidigt som möjlighet öppnas för par med samma kön att gifta sig, få negativa konsekvenser för den allmänna inställningen till sådana äktenskap och till homosexuella i allmänhet. För många skulle det dessutom bli förenat med både omgång och möjligen kostnader att först ingå äktenskap i civil ordning och därefter få äktenskapet välsignat vid en särskild religiös ceremoni. Eftersom mer än hälften av alla äktenskap ingås genom vigsel inom trossamfund skulle en övergång till enbart borgerlig vigsel också medföra stora praktiska olägenheter. Det resursbortfall som uppkommer skulle vara svårt att kompensera. Alla vigslar skulle nämligen inte kunna hanteras inom det nuvarande systemet för borgerlig vigsel utan det skulle krävas en ny organisation. Att låta Skatteverket ta hand om samtliga vigslar i landet skulle inte vara alldeles okomplicerat och det skulle vara kostnadskrävande för staten. Enligt min mening har främst allmänhetens önskemål om att behålla nuvarande valfrihet samt de praktiska problem som skulle uppkomma vid en övergång till enbart borgerlig vigsel sådan tyngd att man bör avstå från att införa obligatoriskt civiläktenskap av rent principiella skäl.

Vigsel inom trossamfund

Svenska kyrkan särbehandlas i förhållande till andra trossamfund när det gäller vigselrätt och vigselbehörighet för vigselförrättare. Mot bakgrund av den förändrade relationen mellan Svenska kyrkan och staten samt den principiella utgångspunkten att staten så långt möjligt bör hålla sig neutral i förhållande till olika trossamfund framstår nuvarande skillnader som omotiverade. Svenska kyrkan bör således behandlas på samma sätt som andra trossamfund i nämnda avseende.

Jag har vidare övervägt om det bör införas ett gemensamt system för förordnande av vigselförrättare inom trossamfund och borgerliga vigselförrättare. Jag har dock kommit fram till att det inte finns förutsättningar att införa ett sådant system. Frågor som rör vigselrätt för trossamfund och vigselbehörighet för deras befattningshavare bör enligt min mening fortfarande prövas av Kammarkollegiet. Det finns inte heller skäl att frångå nuvarande ordning med såväl vigsel tillstånd för trossamfundet och förordnande för de enskilda befattningshavarna. Någon ändring bör således inte ske i denna del utom såvitt avser införandet av ett krav på vigsel tillstånd för Svenska kyrkan och förordnande av kyrkans befattningshavare.

Jag föreslår således att 1993 års lag om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan, efter ändring av rubriken, skall ändras i enlighet med det sagda.

De nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet föreslås inte gälla präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt ÄktB:s bestämmelser, under förutsättning att de har anmälts till Kammarkollegiet senast ett år därefter och att Svenska kyrkan dessförinnan har sökt och beviljats vigsel tillstånd. Bestämmelsen i ÄktB om "automatisk" vigselbehörighet för präster i Svenska kyrkan skall upphävas, men behörigheten kvarstår övergångsvis under ett år. Vidare bör bestämmelsen i ÄktB som hänvisar till Svenska kyrkans interna föreskrifter omformuleras för att bättre ge uttryck för Svenska kyrkans likställdhet med andra trossamfund i fråga om vigsel.

Jag föreslår också att det införs en ny bestämmelse i ÄktB av vilken det framgår att trossamfund har rätt att ta ut avgift för vigsel som förrättas inom samfundet samt att bestämmelsen om överklagande av beslut om förrättande av vigsel som fattats av präst inom Svenska kyrkan upphävs.

Särskilt om vigselplikt för vigselförrättare inom trossamfund eller för samfundet

Med utgångspunkt från att en vigsel inom ett trossamfund är en gudstjänst finns det skäl att ifrågasätta om en plikt att viga två kvinnor eller två män skulle strida mot religionsfriheten i de fall då religionen förbjuder äktenskap mellan två personer som har samma kön. I vart fall tangerar en sådan skyldighet religionsfrihetens område. Man kan rimligen inte begära att man inom ett trossamfund

skall hålla en vigselgudstjänst som inte omfattas av dess tro. Dessutom skulle en vigselplikt i praktiken ge alla en ovillkorlig rätt även till den religiösa ceremonin eftersom de religiösa momenten inte går att särskilja från de juridiska. Till saken hör också att en vigselplikt inte rimligen kan avgränsas så att den allmänt avser par med samma kön. En allmän vigselplikt skulle föra för långt även om den begränsades till att avse respektive trossamfunds medlemmar. En vigselförrättare kan nämligen vägra att viga ett par även av andra skäl än att de är av samma kön. Man skulle därför i lagtext behöva specificera när vigselplikten inte gäller. En sådan reglering skulle sannolikt leda till en lång rad undantag. I praktiken skulle det också vara svårt att avgöra vilka skäl som ligger bakom en vägran att förrätta vigsel. Om man ställer krav på att vigselförrättarna inom trossamfunden skall viga par med samma kön finns det vidare en betydande risk för att flertalet trossamfund inte längre vill ha kvar sina vigsel tillstånd eller avstår från att söka sådant tillstånd. Detta skulle i realiteten innebära en övergång till i huvudsak borgerlig vigsel. Som redan nämnts medför en sådan övergång i sin tur en rad praktiska olägenheter. Enligt min mening bör det inte heller vara en förutsättning för trossamfundens vigsel tillstånd att de tillåter vigsel både av par med olika kön och av par med samma kön. De skäl som anförts beträffande vigselplikt för trossamfundens befattningshavare har relevans också när det gäller en skyldighet för trossamfundet att erbjuda vigslar. Det bör således inte införas någon vigselplikt vare sig för vigselförrättare inom trossamfund eller för samfundet.

Eftersom uppgiften att viga utgör myndighetsutövning *föreslår jag* att det införs en uttrycklig bestämmelse i ÄktB om att befattningshavare i ett trossamfund inte är skyldig att förrätta vigsel.

Borgerlig vigsel

Domstolarnas uppgift att förrätta vigsel. I uppdraget har ingått att ta ställning till vem som bör anförtros uppgiften att förrätta borgerlig vigsel i framtiden. Regeringen har bl.a. väckt frågan om behörigheten för lagfaren domare att förrätta vigsel bör tas bort. Sedan flera år pågår ett omfattande reformarbete för att utveckla och modernisera domstolsväsendet. Domstolsverksamheten skall så långt möjligt inriktas på endast rättskipning. Enligt min bedömning är vigselförrättning i huvudsak en administrativ uppgift som saknar dömande inslag och är därmed typiskt sett en främmande verksamhet för dom-

stolarna. För uppgiften som vigselförrättare krävs inte heller den specialkompetens som lagfarna domare har. Det ligger således i linje med den allmänna strävan att renodla domarnas och domstolarnas arbetsuppgifter att vigselärenden inte längre handläggs i domstol. Domstolarna bör således befrias från uppgiften att förrätta vigslar.

Vem bör förrätta borgerlig vigsel i framtiden? Det finns vissa fördelar med en ordning som innebär att Skatteverket ansvarar för hela det borgerliga vigselförfarandet, bl.a. skulle kontrollen av att vigslarna gått rätt till underlättas och vigseln skulle komma i nära anslutning till folkbokföringen. Mot en sådan ordning talar emellertid att Skatteverket endast finns på ett begränsat antal platser i landet och att tillgängligheten till vigselmöjligheter därför skulle minska. Skatteverket har i vart fall inte möjlighet att med befintliga personalresurser tillgodose behovet av borgerliga vigselförrättare i hela landet. Principiellt kan det också vara otillfredsställande att vigselmyndigheten själv skall kontrollera att vigseln har skett i behörig ordning. Av Statistiska centralbyråns undersökning om allmänhetens syn på formerna för ingående av äktenskap framgår dessutom att intresset av att tjänstemän på Skatteverket skall kunna förrätta vigsel inte är stort medan geografisk närhet uppfattas som betydelsefullt. Uppgiften att förrätta vigslar bör därför inte handhas av Skatteverket.

Enligt min bedömning finns det däremot inte något hinder mot att vigseluppgiften istället överläts på kommunerna. Det skulle i så fall röra sig om en i lag specialreglerad uppgift som kan finansieras genom att kommunerna tar ut avgifter för vigselförrättningarna. Behovet av vigselmöjligheter skulle därmed tillgodoses i hela landet och statens kostnader för vigselförfarandet skulle minska. Det kan emellertid ifrågasättas om det finns tillräckliga skäl att genomföra en sådan reform. Principiellt innebär ett sådant system en stor förändring jämfört med den ordning som gäller i dag och som har tillämpats sedan lång tid tillbaka. Såvitt framkommit under mitt utredningsarbete finns det inte heller några påtagliga olägenheter med nuvarande ordning. Jag har därför valt att inte lägga fram något ändringsförslag i denna del.

Jag föreslår således att alla borgerliga vigslar fortsättningsvis skall förrättas av dem som förordnas av länsstyrelserna. Det resursbortfall som uppkommer till följd av att domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigsel bör kunna kompenseras genom att länsstyrelserna vid behov förordnar fler vigselförrättare.

Särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare

Krav på vigselförrättarna. Innan en person förordnas till borgerlig vigselförrättare bör länsstyrelsen kontrollera att hon eller han har de kunskaper och de kvalifikationer i övrigt som behövs för uppdraget som vigselförrättare. En vigselförrättare bör t.ex. ha ett gott omdöme och åtnjuta allmänt förtroende samt ha den erfarenhet som krävs för att kunna fullgöra uppdraget på bästa sätt. Hon eller han bör också vara väl medveten om vigselns betydelse som ett juridiskt bindande avtal och det ansvar som är förenat med uppdraget. En annan omständighet som bör vägas in är att vigselförrättaren kan anses lämplig att företräda det allmänna. Endast den som är villig att viga såväl en kvinna och en man som två personer med samma kön bör komma i fråga för uppdraget som vigselförrättare.

Förordnande för enstaka tillfälle. Vigselförrättare bör endast i undantagsfall kunna förordnas för enstaka tillfälle. Förutom nyss berörda kompetenskrav bör en grundläggande förutsättning för ett sådant förordnande vara att vigselförrättaren i kraft av sin ställning kan bidra till att förrättningen ges en officiell prägel och att det klart framgår att hon eller han företräder det allmänna. I princip bör sådana förordnanden begränsas till att avse personer med viss kvalificerad erfarenhet och vissa personer med politiska förtroendeuppdrag.

Ersättning till vigselförrättare och avgift för vigsel. Uppdraget som borgerlig vigselförrättare är i grunden ett hedersuppdrag, något som bör påverka arvodesnivån. Ersättningen har emellertid legat på samma nivå i många år och står numera inte i rimlig proportion till vigselförrättarnas arbetsinsatser. En höjning framstår som därför som väl motiverad. Ett lämpligt riktmärke för arvodering av borgerliga vigselförrättare kan vara 300 kr. Förrättas flera vigslar samma dag bör dock arvodet för varje vigsel utöver den första utgå med endast 100 kr. En höjning av arvodet till borgerliga vigselförrättare bör finansieras genom en avgift för vigselförrättningen som betalas till länsstyrelsen.

Jag föreslår att regeringen meddelar föreskrifter i förordning i enlighet med mina synpunkter. Föreskrifterna bör inte medföra att tidigare meddelade förordnanden att vara vigselförrättare upphör utan de skall gälla som om de hade meddelats med tillämpning av de nya reglerna.

Jag föreslår vidare att det i ÄktB införs en ny bestämmelse om att avgift skall utgå för vigsel som förrättas av den som länsstyrelsen

har förordnat till vigselförrättare. Närmare föreskrifter om sådan avgift och betalningen av den meddelas av regeringen. Länsstyrelsens beslut om förordnande av vigselförrättare skall inte kunna överklagas varför den nuvarande bestämmelsen i ÄktB om överklagande föreslås bli upphävd.

Bör det vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar?

Min utgångspunkt är att regeringen bör befrias från ärenden som inte kräver ett ställningstagande från regeringen som politiskt organ. Ärendena om godkännande av ogiltig vigsel är inte av sådant slag. Eftersom ärendena kan vara tvistiga och muntlig bevisning kan behöva föras bör de delegeras till domstol. Även ett i utlandet enligt utländsk lag ingånget äktenskap som är ogiltigt på grund av formfel bör kunna godkännas av domstol istället för regeringen.

Jag föreslår att reglerna i ÄktB och IÄL om godkännande av ogiltig vigsel ändras på angivet sätt.

Konsekvenser och genomförande

Om domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigsel torde det medföra en kostnadsbesparing om knappt en miljon kronor för domstolsväsendet. För att klara uppgiften att förordna vigselförrättare inom Svenska kyrkan behöver Kammarkollegiet tillföras en viss resursförstärkning. Denna kostnad, som torde bli relativt blygsam, bör kunna finansieras genom att den besparing som uppkommer för domstolsväsendet förs över till Kammarkollegiets utgiftsområde. Mina övriga förslag torde inte ge upphov till kostnader som kräver ökade anslag. Förslagen antas inte heller ge några konsekvenser av det slag som anges i 15 § kommittéförordningen (1998:1474).

Författningsförslagen bör kunna träda i kraft den 1 januari 2008.

Summary

The Assignment

As a special commissioner, assisted by two reference groups, I have been appointed to review a number of issues relating to marriage and registered partnership and to propose such amendments to the legislation as may be considered necessary. One of the reference groups comprises representatives of the Riksdag (Swedish Parliament) parties and the other represents religious communities.

One of my main tasks was to report on all of the reasons for or against allowing couples of the same sex to enter into marriage, to conduct a thorough analysis of these reasons, and then to adopt a position on whether marriage as hitherto should be reserved for a relationship between a man and a woman or whether it should also be opened up for couples of the same sex. The assignment also included reporting on which international private and procedural law issues marriage for couples of the same sex raises and deliberating on whether these call for any special regulation.

Another main task was – regardless of my conclusions regarding the issue of marriage for couples of the same sex – to adopt a position on the formalities for entering into marriage. In this part, the assignment included investigating the issue of whether those who wished to get married should also in future be able to choose between a marriage ceremony conducted within a religious community and a civil marriage ceremony or whether a marriage should only be allowed to be concluded by a civil procedure. Subject to the precondition that the current arrangement should be retained, another requirement was to adopt a position on whether amendments should be made as regards the powers of religious communities to represent the public when officiating at weddings. I was also assigned the task of investigating the formalities of marriage by a civil procedure.

Finally, the assignment also included deliberating on amendments to the Registered Partnership Act (1994:1117) (the Partnership Act). However, if it is to become possible for marriage to be entered into by couples of the same sex, one prerequisite is that this Act should be repealed.

A report is provided below on my deliberations, conclusions and recommendations.

Marriage for couples of the same sex

Should a system of marriage for couples of the same sex be introduced?

My point of departure when assessing the reasons for and against marriage for couples of the same sex has been the significance of lawful marriage as a basis for starting families. I have in this connection mostly borne in mind the opinions of the reference groups, views expressed at the various hearings I have held and what has been said in the public debate.

International obligations. In my opinion, our international obligations cannot be interpreted to mean that we are obliged to make marriage available to couples of the same sex. The right to enter into marriage is a human right according to applicable conventions, but the convention States are entitled in their national legislation to decide how this right should be implemented. The conventions in this area go no further than guaranteeing the right of heterosexual persons to get married. On the other hand, the conventions cannot be deemed to prevent national legislation from also granting the right to get married to couples who are of the same sex.

Marriage compared with registered partnership. The legal effect of registered partnership does not differ significantly from marriage. However, in my opinion, marriage may be deemed to have a higher symbolic value. Marriage is traditionally considered to represent a lifelong relationship between a couple, founded on love and consideration and on mutual obligations between spouses. Although the development of society has resulted in a somewhat different view of marriage, registered partnership does not have the same connotation as marriage in the general public consciousness. For homosexual people, marriage is important as a standard of values, both for their own relationships and for the attitude of those

around them. With these points of departure there is consequently no reason for making any distinction between homosexual and heterosexual persons as regards the opportunities to be able to enter into marriage.

The meaning of marriage. Marriage has long been deemed to be a social institution for cohabitation between a man and a woman, and this definition of marriage is deeply rooted in society, both here in Sweden and abroad. It also corresponds with the fundamental view of marriage by religious communities as an institution although the perception of religious communities on the specific implications of marriage may differ here. However, a particular perception or definition of a social phenomenon cannot last forever even if it has very deep roots. Social progress advances and new values and opinions might also have to be given scope when it is a matter of fundamental opinions. The view of society on homosexuality is one example of such a shift in opinion and in various areas attempts have been made to eliminate former disfavourable treatment of homosexuals and to counteract discrimination. This has, among other things, been expressed in the basic principles laid down in Chapter 1, Section 2 of the Swedish Constitution, where it is stated that society should counteract discrimination on the basis of, among other things, sexual orientation. The fact that marriage is not open to couples of the same sex will not, either according to the Constitution or the European Convention, amount to discrimination as such on the basis of sexual orientation, but it nonetheless implies a kind of special disfavourable treatment.

In my opinion, the traditional significance of marriage as a heterosexual relationship cannot determine whether marriage should also be opened up to couples of the same sex. The legislator must be at liberty to define marriage so that it corresponds to prevailing opinion. For the parties themselves to be allowed to decide about whom they wish to marry, without some kinds of couple being excluded from marriage, may also be considered to fall more closely in line with the neutrality expressed by the Marriage Code (ÄktB) as regards the position spouses care to adopt in relation to each other.

The term 'marriage'. The reference group, with representatives from religious communities, has objected to the term 'marriage' being used in legislation that applies both to couples of different sex and couples of the same sex. Another legal term should be used instead since for religious communities 'marriage' is an emotive term,

which in various ways constitutes an element of their religious beliefs. At the hearings that I have held, the same objection was raised by the Church of Sweden and other religious communities.

One factor that goes against accommodating religious communities' wishes is that, in my opinion, the word 'marriage' has been in regular use for many years and that a change could possibly be perceived in many quarters to be completely unnecessary. Moreover, all those who are already married would be put into the situation that their chosen form of cohabitation would suddenly assume a different designation. There are also other reasons for not having a solution that satisfies religious communities. It is, among other things, difficult to find any appropriate synonym that can denote the legal relationship between two spouses.

The term marriage (in Swedish *äktenskap*) in its various linguistic forms is commonly used in most countries for a relationship between two persons sanctioned by the State, from which a number of legal effects ensue in various areas. The usual designation in international conventions in the area of family law is also 'marriage'. To now substitute the established term '*äktenskap*' (marriage) with another term in order to designate something that in all essential respects corresponds to marriage may entail a serious risk of the new term possibly being misunderstood in other countries as meaning something other than marriage. Another reason is that the word 'marriage' will also endure even if Swedish legislation changes. The reasons against introducing another designation for the legal term 'marriage' are so strong that I have not considered the use of an alternative term to be a feasible way forward.

Reproduction. One objection that has been advanced is that marriage is a social institution in which children should be born and grow up, and that with this point of departure it is important that society protects marriage. Marriage, however, does not only exist for those who have children. The birth of children is not a requirement for marriage and many who cannot or do not wish to have children nonetheless get married. The fact that homosexuals can not have common biological children can therefore hardly be an argument against people of the same sex being able to get married to each other. On the contrary, the European Court has established in a legal case that the possibility of having common biological children does not constitute a precondition for the right to get married.

The perspective of the child. In my opinion, the perspective of the child does not give any real guidance either as regards adopting a position on whether it should be possible for homosexual people to get married to each other. For children it can be assumed that the most important aspect is that their relationship with their parents is good and secure, regardless of the sex of their parents and the legal form of cohabitation chosen by their parents. Also, if the situation should be such, as asserted in the public debate, that marriage provides children with greater security, one must pose the question why children in families where parents are of the same sex should not be regarded as on a par with children of married heterosexual parents.

Other constellations of cohabitation. Fears have also been expressed that marriage would be diluted if homosexual persons were allowed to get married to each other and that other constellations of cohabitation would in time possibly be included in marriage. It is of course not possible to give any firm answer to the question whether introducing the ability for homosexual people to get married would have any impact on the frequency of marriage between heterosexuals. However, it may be said that such a reform would not automatically need to result in other constellations of cohabitation having to be included. Ultimately, this is an issue for the legislator, but if such a step were to come into question at any time in the future, it would in my opinion entail a greater deviation from the prevailing trend than would marriage for couples of the same sex.

The need for statutory amendments. One issue that also needs to be answered is whether a statutory amendment is really necessary, since the legal effects of marriage do not significantly differ from those accompanying registered partnership. This may of course be viewed as an argument against a statutory amendment. However, my assessment is that, from several different perspectives, there is reason to have common legislation for homosexual and heterosexual persons who wish to manifest the relationships they have established. A statutory amendment would also be in harmony with what may now be considered to represent the opinion of many people.

International complications. Finally, there is of course a problem as regards the objection advanced from various quarters, namely that the international private and procedural law system of rules is not adapted to marriage other than that entered into between a

man and a woman. In the current situation, it is not likely that any changes in the various conventions applicable to the area of family law will be amended so that the same rules would apply to both heterosexual marriage and a marriage where the spouses are of the same sex. The situation is in other respects the same in the case of registered partnership. This has not impeded us and several other countries from introducing rules on registered partnership, and some countries – the Netherlands, Belgium, Spain, Canada and South Africa – have, notwithstanding the lack of international harmonisation, not hesitated in taking the step to open marriage up to couples of the same sex. I cannot see that the inadequate adaptation of the system of rules for international private and procedural law should need to comprise an impediment to Swedish legislation in this area. In many respects, the issue in the current situation is perceived to be an awareness issue. It is important that, if legislation is introduced, efforts are made to inform those affected by the reform.

My conclusion is that the reasons that have been advanced against marriage for couples of the same sex are not of sufficient substance and cannot outweigh the reasons that support a statutory amendment. The introductory section of the Marriage Code (ÄktB) defining marriage should consequently be extended to also include couples of the same sex. As at present, those who have entered into marriage should be designated as spouses in the Code. The rules contained in the ÄktB would thereby become applicable to all marriage regardless of the sexual orientation of the spouses. The same applies to other Swedish enactments related to marriage and spouses. No special provision regarding this is required. The presumption of paternity contained in Chapter 1, Section 1 of the Code on Parents, Children and Guardians should however only apply in those cases where the mother is married to a man at the time of the child's birth. The issue of parenthood for a woman who is married to the mother of the child should for similar reasons be presumed to lie outside the ambit of my assignment.

Transitional arrangements for registered partnership

I propose that the Partnership Act be repealed simultaneously with couples of the same sex being given an opportunity to enter into marriage. After the amendments made to the ÄktB have entered

into force, a partnership that is registered in Sweden and which has not been dissolved shall take effect as a marriage. In addition, certain consequential amendments are required to the ÄktB and certain other enactments.

International private and procedural law issues

EC legal regulations. The Brussels II Regulation – which, among other things, regulates the jurisdiction of the courts in the EU Member States to entertain issues relating to divorce, separation and annulment of marriage and the recognition of judgments issued by the EU Member States in these matters – probably does not at present cover marriage where the spouses are of the same sex.¹ However, the equivalent also probably applies regarding other EC legal regulation to the extent that such rules do not in their turn refer to national law. In the current situation, the point of departure should therefore be deemed to be that our own rules on marriage contained in the 1904 Act on certain international legal relationships regarding marriage and guardianship (IÄL) apply to marriage where the spouses are of the same sex.

Convention-based legislation. It cannot be assumed that a convention-based enactment can be applied to marriage between spouses of the same sex. However, no express rule should be introduced providing that convention-based legislation should apply to such marriage. The basic rule should be that such matters are instead referred to the body administering the law to determine, on the basis of general principles of convention-friendly interpretation, how convention-based enactments should be applied in relation to marriage where the spouses are of the same sex.

I propose, however, that an express exemption be introduced into the 1931 Ordinance on Certain International Legal Relationships relating to Marriage, Adoption and Guardianship (NÄF) – which is based on the Nordic Marriage Convention of 1931 – providing that the Ordinance does not apply to marriages that have been entered into between two women or between two men. Thereby, the rules contained in IÄL on entry into marriage and matrimonial cases,

¹ The Council Regulation (EC) no. 2201/2003 of 27 November 2003 (Brussels II Regulation) is in the application of the law given priority over the application of all international instruments in the area and also over the Member States' own national rules. However, Denmark is not bound by the regulation. Nor is it binding between Finland and Sweden owing to a reservation in favour of NÄF.

etc. will instead apply to couples of the same sex who have links with another Nordic country.

The requirement of a link to Sweden when entering into marriage. In my opinion, no special requirement should be imposed on a link to Sweden corresponding to those referred to in the Partnership Act for a couple of the same sex to be allowed to enter into marriage in Sweden. The provisions on applicable law regarding the right to enter into marriage may, however, result in there being an impediment to marriage when those who wish to get married are neither citizens of nor are resident in countries that allow a couple of the same sex to enter into marriage. The rule on exclusions contained in IÄL should be sufficient to enable any problems to be resolved.

Swedish jurisdiction in matrimonial cases. Nor should there be introduced any general rule providing that a marriage that has been entered into in Sweden should always be able to be dissolved in Sweden. Such a rule would come into direct conflict with the Brussels II Regulation because it would entail a general and unilateral extension of Swedish jurisdiction. It could then not be applied in Sweden in relation to other EU Member States. A provision that is limited to apply to spouses of the same sex would entail special legislation for homosexual relationships. In my opinion, one solution may instead be that the current regulation on Swedish jurisdiction over marriage cases be given a somewhat wider scope of application so that it can be applied in the probably rather few and compassionate cases where a couple cannot have their marriage dissolved anywhere else.

I also propose that IÄL is amended so that matrimonial cases may be entertained by a Swedish court if there are special reasons for an action to be considered in Sweden, provided that one of the spouses is a Swedish national or the plaintiff cannot have her/his action considered in the State where she or he is a citizen or is resident.

Foreign registered partnerships. When the Partnership Act is repealed, there will no longer be any express rules regarding the position we should adopt in respect of those forms of cohabitation in other countries that resemble registered partnership. It should be possible for foreign forms of cohabitation to still be afforded the same legal effects in Sweden as marriage in those cases where Swedish law should apply to the relationship. I cannot see any cause in this connection for making any exception for such forms of cohabitation regulated abroad that, in parallel with marriage,

apply to couples of different sex. The foreign forms of cohabitation that are to be recognised in Sweden should, however, have basically the same legal effects as a marriage in the country in question. The reservation should also be made that my proposal only relates to the relevant parts of other laws and enactments because an interpretation of convention-based legislation may result in the legislation not being deemed to relate to cohabitation between people of the same sex, and scope should be provided for a convention-friendly interpretation.

I propose that a general rule be introduced in IÄL with this content.

How will Swedish marriage for couples of the same sex be treated abroad? Marriage between spouses of the same sex that has been concluded according to Swedish law will probably have legal effects in certain countries but not in others. It may be assumed that those countries that have implemented corresponding legislation will respect a marriage entered into in Sweden. I have also drawn the conclusion that countries with legislation corresponding to our rules on registered partnership may possibly recognise marriage as a legal institution and in that event apply their national rules on the legal effects of a partnership-like form of cohabitation. Other countries may distance themselves from marriage for couples of the same sex to a greater or lesser extent.

The formalities for entering into marriage

Current system

Marriage can be entered into by a religious wedding ceremony within a religious community or a civil wedding ceremony. In the former case, the ceremony is conducted by a priest within the Church of Sweden or an official from another religious community that has been empowered to perform wedding ceremonies. It is also necessary for the official of the religious community to have been granted authorisation to officiate at weddings. The Kammarkollegiet (Swedish Legal, Financial and Administrative Services Agency) determines issues concerning the right to officiate at wedding ceremonies for religious communities other than the Church of Sweden and concerning authorisation for their officials. Authorisation for priests of the Church of Sweden to conduct wedding ceremonies ensues directly from a provision contained in

ÄktB. Religious communities and their officials authorised to conduct wedding ceremonies are under no obligation to do so. A civil wedding ceremony is conducted either by a legally qualified judge of the district court or by a specially appointed civil wedding ceremony official. Such appointments are made by the County Administrative Board under the Marriage Code. The preconditions for appointment and the procedure generally are, however, not governed by statute. Anyone holding public office as a civil wedding ceremony official is under an obligation to marry all those who satisfy the legal requirements for entering into marriage.

Registration instead of wedding ceremony?

I have considered whether a wedding ceremony could be replaced by a simple registration procedure but have concluded that there are several reasons against having such a system. One reason is our obligations under the UN Convention regarding consent to, minimum ages for and registration of marriage. The Convention imposes requirements for a certain verbal procedure. If the requirements of the Convention are to be satisfied, the practical difference between what must occur at a wedding ceremony and a registration would not be particularly great and consequently little would be gained by introducing a registration procedure. Moreover, a transition to a registration procedure presupposes that marriage can only be entered into by a civil procedure, as it can hardly be a conceivable alternative to retain religious wedding ceremonies and simultaneously provide for civil wedding ceremonies to be replaced by registration with the Tax Authority. Considering the fact that people in general attribute great importance to the circumstances under which marriage is entered into, a registration procedure may also be perceived to be a gross simplification of the procedure. Couples who wish to have a solemn setting for entering into marriage would moreover be compelled to undergo duplicate procedures. Marriage should thus still be entered into by a special ceremony and not through registration. The words 'wedding ceremony' (in Swedish *vigsel*) should be retained as a designation for the ceremony.

Should the system of freedom of choice between a religious wedding ceremony within a religious community and a civil wedding ceremony be retained?

A system of civil wedding ceremonies as such only constitutes a clearer expression of marriage as a purely civil law relationship. The fact that the Church of Sweden is now separated from the State, together with the general principle of the neutrality of the State on religious issues, can be presented as reasons for a religious community not being able to retain its right to represent the public in connection with entering into marriage. However, there are several reasons for opposing a transition to such a system. Among other things, public opinion on this matter should be taken into account. From the survey conducted at my request by Statistics Sweden, it is indicated that a clear majority of the public want to retain the current system. Nor have any disadvantages with the system that we have today been found. It would certainly appear very difficult for the public to understand if the present freedom of choice were removed. Moreover, such an amendment may, if it were implemented at the same time as the possibility is created for couples of the same sex to get married, have negative consequences for the general attitude towards such marriages and to homosexual people in general. For many people it would also entail repetition and possibly costs to first enter into marriage by a civil procedure and thereafter have the marriage blessed in a separate religious ceremony. As more than half of all marriages are entered into through religious wedding ceremonies, a transition to civil wedding ceremonies only would also involve great practical inconvenience. The loss of resources that would arise would be difficult to replace. All wedding ceremonies could not actually be dealt with within the current system for civil marriage ceremonies, and a new organisation would be required. To allow the Tax Agency to deal with all wedding ceremonies in Sweden would not be free from complication and would also be expensive for the State. In my opinion, the wishes of society to retain the current freedom of choice in addition to the practical problems that would arise in the event of a transition to civil wedding ceremonies are alone so substantial that we should, for reasons of principle, refrain from introducing mandatory civil marriage.

Religious wedding ceremonies

The Church of Sweden is dealt with separately in relation to other religious communities as regards the right to perform wedding ceremonies and authorisation for wedding ceremony officials. The current differences appear to be unjustified set against the background of the changed relationship of the Church of Sweden and the State and also considering the point of departure and principle that the State should as far as possible assume a neutral position in relation to the various religious communities. The Church of Sweden should consequently be dealt with in the same way as other religious communities in the said respect.

I have also deliberated on whether a common system should be introduced for the appointment of wedding ceremony officials within religious communities and civil wedding officials. However, I have concluded that the preconditions for the introduction of a system do not prevail. Matters relating to the right of religious communities to perform religious wedding ceremonies and the authorisation of their officials to conduct wedding ceremonies should, in my opinion, still be considered by the Kammarkollegiet. Nor is there reason to deviate from the current system of both a wedding permit for the religious communities and the appointment of individual officials. Consequently there should be no amendment in this respect, except as regards the introduction of a requirement for a wedding permit for the Church of Sweden and the appointment of the Church's officials.

I consequently propose that the 1993 Act on the right of religious communities other than the Church of Sweden to perform wedding ceremonies, following amendment of the title, should be amended in accordance with that stated.

It is not proposed that the new rules on appointment regarding authorisation to perform wedding ceremonies should apply to priests of the Church of Sweden who, at the time of the law coming into effect, are authorised to perform wedding ceremonies under the provisions of the ÄktB. However, this is subject to the precondition that they have been notified to the Kammarkollegiet no later than one year thereafter and that the Church of Sweden has before then applied and been granted a wedding ceremony permit. The provisions contained in ÄktB on 'automatic' authorisation to perform wedding ceremonies for priests of the Church of Sweden shall be repealed, although the authorisation continues for tran-

sitional purposes for a period of one year. Moreover, the provisions contained in ÄktB referring to the internal rules of the Church of Sweden should be reworded to more accurately express the position of the Church of Sweden as being on a par with other religious communities as regards wedding ceremonies.

I also propose that a new provision be included in ÄktB by which it is indicated that religious communities are entitled to impose a charge for performing religious ceremonies and that the provision on appeals against decisions about performing wedding ceremonies made by a priest of the Church of Sweden be repealed.

The obligation of religious communities' wedding officials or the community to perform wedding ceremonies

On the basis of a religious wedding ceremony being a religious service, there is reason to question whether an obligation to marry two women or two men would violate the freedom of religion in those cases where the religion prohibits marriage between two persons who are of the same sex. In any event, such an obligation crosscuts the area of freedom of religion. It is not reasonable to require that a religious community should conduct wedding services that are alien to its beliefs. Moreover, an obligation to conduct wedding ceremonies would in practice also provide anyone with an unconditional right to the religious ceremony, as the religious component cannot be separated from the legal component. Another factor is that it would not be reasonable to limit the obligation to conduct wedding ceremonies so that it generally relates to couples of the same sex. A general obligation to conduct wedding ceremonies would go too far even if it were limited to relate to the members of the respective religious communities. A wedding ceremony official can in fact also refuse to marry a couple for reasons other than they being of the same sex. The statutory text would therefore need to specify when the obligation to conduct a wedding ceremony does not apply. Such a regulation would probably result in a considerable number of exceptions. In practice it would also be difficult to determine what reasons underlie a refusal to perform a wedding ceremony. If requirements are imposed on religious communities' wedding ceremony officials to marry couples of the same sex, there is also significant risk that most religious communities would no longer wish to retain their

permit to conduct wedding ceremonies or would refrain from applying for such a permit. This would in reality mean a transition to mainly civil marriage ceremonies. As already mentioned, such a transition would in its turn lead to a number of practical difficulties. Nor should it, in my opinion, be a precondition for a religious community's wedding permit that it allows weddings both for couples of different sexes and couples of the same sex. The reason stated regarding the obligation on religious communities' officials to conduct wedding ceremonies is also relevant as regards an obligation on religious communities to offer wedding ceremonies. Consequently, no obligation to conduct wedding ceremonies should be imposed on either wedding ceremony officials within a religious denomination or on the communities.

Since the task of conducting wedding ceremonies constitutes the exercise of official power, *I propose* that an express provision is included in ÄktB providing that the officials of a religious community are not liable to conduct wedding ceremonies.

Civil wedding ceremonies

The task of the courts to conduct wedding ceremonies. The assignment included adopting a position on who in the future should be entrusted with the task of conducting civil wedding ceremonies. The Government has, among other things, raised the issue of whether the power of legally qualified judges to conduct wedding ceremonies should be abolished. In the past few years extensive reform work has been underway to develop and modernise the judicial service. The judicial operation should as far as possible only be oriented towards the administration of justice. In my opinion, the conduct of wedding ceremonies is basically an administrative task without any adjudicative element, and is therefore generally viewed as being an anomalous operation for the courts. Nor does the task of a wedding ceremony official require the special competence that legally qualified judges have. It is thus in line with the general effort to streamline the courts and the business of the courts that wedding ceremony matters are no longer dealt with at court. The courts should consequently be released from the task of conducting wedding ceremonies.

Who should conduct civil wedding ceremonies in the future? There are certain advantages of a system in which the Tax Agency becomes

responsible for the entire civil marriage procedure. Among other things, the verification that wedding ceremonies have been conducted properly would be made easier and the wedding ceremony would be more closely linked to population registration. However, reasons against such a system are the fact that the Tax Agency only has a limited number of locations in Sweden and that the availability of opportunities for wedding ceremonies would therefore reduce. In any event, the Tax Agency does not have the capacity with its existing manpower resources to satisfy the requirement for civil wedding ceremony officials throughout Sweden. It may also be fundamentally unsatisfactory that the wedding ceremony authority itself should verify that the wedding ceremony has been conducted according to the proper procedure. A survey conducted by Statistics Sweden into the public's opinion on the formalities for entering into marriage also indicated that there is no great interest in officers at the Tax Office being allowed to perform wedding ceremonies and that geographical proximity is perceived to be important. The task of conducting wedding ceremonies should therefore not be dealt with by the Tax Agency.

However, in my opinion, there is no impediment to the wedding ceremony task being transferred to the municipalities. In that event, this would involve a special function regulated by law and which can be funded through the municipalities imposing charges for conducting wedding ceremonies. The need regarding locations for wedding ceremonies would therefore be satisfied throughout Sweden and the costs to central government for arranging weddings would reduce. However, it may be questioned whether there are sufficient reasons for implementing such a reform. Such a system would basically entail a major change in comparison with the current system that has applied for many years. Nor, as far as I have established in the course of my investigation work, does the current system involve any manifest inconvenience. I have therefore chosen not to submit any proposed amendment in this respect.

I consequently propose that all civil marriage ceremonies should continue to be conducted by those who have been appointed by the County Administrative Boards. It ought to be possible to compensate for the loss of resources that would result owing to the courts being released from the task of performing wedding ceremonies by the County Administrative Boards appointing more wedding ceremony officials when necessary.

Special appointment of civil wedding ceremony officials

Requirements for wedding ceremony officials. Before a person is appointed to be a civil wedding ceremony official, the County Administrative Board must verify that she or he has the knowledge and the qualifications that are generally required for the role of a wedding ceremony official. The wedding ceremony official should, for example, be a person of sound judgment and enjoy public confidence, and also have the experience required to be able to perform the task in the best way. She or he should also be well aware of the importance of the wedding ceremony as a legally binding contract and the responsibility that accompanies the role. Another aspect that should be taken into account is that the wedding ceremony official may be deemed to be a suitable person to represent the public. Only such persons who are willing to officiate at wedding ceremonies for both a man and a woman and for two persons of the same sex should be eligible for the role of wedding ceremony official.

Appointment for individual cases. A wedding ceremony official should only in exceptional cases be appointed for a specific occasion. Besides the requirements regarding competence referred to above, one fundamental precondition for such an appointment should be that the wedding ceremony official can, because of her/his position, contribute towards the ceremony being deemed to be in the nature of an official matter and that it is clearly indicated that she or he represents the public. In principle, such appointments should be limited to persons with certain qualified experience and certain persons holding politically elected positions.

Remuneration for wedding ceremony officials and charges for wedding ceremonies. Appointment as a civil wedding ceremony official is basically an honorary position, which should affect the level of fees. However, this remuneration has been at the same level for many years and is now disproportionate to the work performed by wedding ceremony officials. An increase therefore appears to be justified. SEK 300 may represent an appropriate guide mark for fees for civil wedding ceremony officials. If several wedding ceremonies are conducted on the same day, the fee payable for each wedding ceremony after the first should only be SEK 100. Any increase in the fee for civil wedding ceremony officials should be financed through a charge for a wedding ceremony payable to the County Administrative Board.

I propose that the Government makes regulations by an ordinance in accordance with my views. These regulations should not cause pre-existing appointments of wedding ceremony officials to cease, but rather that they shall apply as if they had been granted under the new rules.

I also propose that a provision be introduced into ÄktB whereby a charge is payable for wedding ceremonies conducted by a person appointed as a wedding ceremony official by the County Administrative Board. More detailed regulations about such fees and their payment will be issued by the Government. It should not be possible to appeal against a decision by the County Administrative Board regarding the appointment of a wedding ceremony official, for which reason it is proposed that the current provisions on appeals contained in ÄktB be revoked.

Should it be the role of the Government to approve invalid wedding ceremonies?

My starting point is that the Government should be released from matters that do not require a position to be adopted by the Government as a political body. Matters concerning the approval of invalid marriage ceremonies are not such a matter: since such matters can be contentious and verbal evidence may have to be presented, they ought to be delegated to a court. It ought also to be possible for a court, instead of the Government, to approve a marriage entered into abroad in accordance with foreign law but which is invalid owing to a formal defect.

I propose that the rules contained in ÄktB and IÄL on the approval of invalid wedding ceremonies are amended in the manner referred to.

Consequences and implementation

If the courts are released from the task of officiating at wedding ceremonies, this would probably involve a cost-savings for the judicial service of almost one million kronor. In order to deal with the task of appointing wedding ceremony officials within the Church of Sweden, the Kammarkollegiet needs to have some further resources. These costs, which would probably be rather modest,

could possibly be financed through the savings that arise for the judicial service being transferred to the Kammarkollegiet's expenditure area. My other proposals would probably not involve expenditure requiring increased appropriations. Nor is it considered that the proposals could result in any consequences of the kind referred to in Section 15 of the Commissions Ordinance (1998:1474).

These statutory proposals could possibly enter into force on 1 January 2008.

Författningsförslag

1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om äktenskapsbalken

dels att 15 kap. 5 § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 1 §, 2 kap. 4 §, 3 kap. 1, 3 och 4 §§, 4 kap. 2, 3 och 6 §§, 5 kap. 5 §, 14 kap. 2 och 3 §§, 15 kap. 2 och 3 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas en ny paragraf, 4 kap. 8 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §

Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. De som har ingått äktenskap med varandra är makar.

Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man, *mellan två kvinnor eller mellan två män*. De som har ingått äktenskap med varandra är makar.

2 kap.

4 §

Den som är gift *eller partner i ett registrerat partnerskap* får inte ingå äktenskap.

Den som är gift får inte ingå äktenskap.

3 kap.**1 §¹**

Innan äktenskap ingås skall provas om det finns något hinder mot äktenskapet. Denna prövning skall göras av Skatteverket.

Hindersprövningen skall begäras av kvinnan och mannen gemensamt hos Skatteverket eller Försäkringskassan.

De som avser att ingå äktenskap skall gemensamt begära hinderprövningen hos Skatteverket eller Försäkringskassan.

3 §²

Kvinnan och mannen skall vid hinderprövningen skriftligen försäkra på heder och samvete att de inte är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller helsyskon. Har de inte tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket, skall deras försäkran också avse att de inte är halvsyskon.

De som begär hinderprövning skall på heder och samvete skriftligen uppge om de tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap. Den som tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap skall styrka att äktenskapet eller partnerskapet har blivit upplöst, om detta inte framgår av folkbokföringen eller av intyg från utländsk myndighet.

De som begär hinderprövning skall vid denna skriftligen försäkra på heder och samvete att de inte är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller helsyskon. Har de inte tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket, skall deras försäkran också avse att de inte är halvsyskon.

De som begär hinderprövning skall på heder och samvete skriftligen uppge om de tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap *enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap*. Den som tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap skall styrka att äktenskapet eller partnerskapet har blivit upplöst, om detta inte framgår av folkbokföringen eller av intyg från utländsk myndighet.

¹ Senaste lydelse 2004:796.

² Senaste lydelse 1994:1118.

4 §³

Finner Skatteverket att det inte finns något hinder mot äktenskapet, skall verket på begäran av *kvinnan och mannen* utfärda intyg om detta.

Finner Skatteverket att det inte finns något hinder mot äktenskapet, skall verket på begäran av *dem som ansökt om hindersprövningen* utfärda intyg om detta.

4 kap.

2 §

Vid vigseln skall *kvinnan och mannen* samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

Har det inte gått till så som vigselförrättaren inte behörig att ogiltig som vigsel.

En förrättning som enligt andra stycket är ogiltig som vigsel får godkännas av *regeringen*, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av *kvinnan eller mannen* eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne.

Vid vigseln skall *de som avser att ingå äktenskap* samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

anges i första stycket eller var förrätta vigsel, är förrättningen

En förrättning som enligt andra stycket är ogiltig som vigsel får godkännas av *allmän domstol*, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av *en av makarna* eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne.

3 §⁴

Behörig att vara vigselförrättare är

1. *präst i Svenska kyrkan,*
2. *sådan präst eller annan befattningshavare i ett annat trossamfund som har förordnande enligt bestämmelserna i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan,*

Behörig att vara vigselförrättare är

1. *befattningshavare i ett trossamfund som har förordnande enligt lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund, eller*

³ Senaste lydelse 2003:644.

⁴ Senaste lydelse 2006:212.

3. lagfaren domare i tingsrätt,
eller

4. den som länsstyrelsen har
förordnat.

*Länsstyrelsens förordnande skall
avse såväl behörighet att förrätta
vigsel som behörighet att regi-
strera partnerskap enligt lagen
(1994:1117) om registrerat part-
nerskap.*

2. den som länsstyrelsen har
förordnat till vigselförrättare.

*Den som är vigselbehörig enligt
första stycket 1 är inte skyldig att
förrätta vigsel.*

Vid vigsel gäller i övrigt

1. föreskrifterna i kyrkohand-
boken eller andra föreskrifter för
svenska kyrkan, om vigseln för-
rättas av en präst i den kyrkan,

2. den ordning som gäller inom
annat trossamfund, om vigseln
förrättas av en präst eller någon
annan i ett sådant samfund,

3. föreskrifter som meddelas
av regeringen för andra fall.

6 §

Vid vigsel gäller i övrigt

1. den ordning som gäller
inom ett trossamfund, om vigseln
förrättas av en *befattningshavare*
i samfundet,

2. föreskrifter som meddelas
av regeringen för andra fall.

8 §

*Avgift skall utgå för vigsel som
förrättas av den som länsstyrelsen
har förordnat till vigselförrättare.
Närmare föreskrifter om sådan av-
gift och betalningen av den med-
delas av regeringen.*

*Om vigsel förrättas av en vig-
selförrättare inom ett trossamfund
har samfundet rätt att ta ut en av-
gift för vigseln.*

5 kap.**5 §**

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift *eller partner i ett registrerat partnerskap* och det tidigare äktenskapet *eller partnerskapet* inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. *Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av partnerna då var gift.*

I de fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. I de fall som avser äktenskap som ingåtts av underårig är socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas skyldig att på begäran lämna yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning till åklagaren. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig.

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift och det tidigare äktenskapet inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

14 kap.**2 §**

Talan om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består kan föras endast i en tvist mellan *kvinnan och mannen*.

Frågan huruvida ett äktenskap består kan i övrigt prövas i tvister där någons rätt är beroende av det.

Talan om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består kan föras endast i en tvist mellan *makarna*.

3 §

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där *kvinnan eller mannen* har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där *någon av makarna* har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Första stycket gäller även ärenden om godkännande av ogiltig vigsel.

15 kap.**2 §⁵**

Skatteverkets beslut i fråga om hindersprövning får överklagas hos en länsrätt inom vars domkrets *kvinnan eller mannen* är folkbokförd. Finns ingen sådan behörig länsrätt överklagas beslutet hos Länsrätten i Stockholms län.

Skatteverkets beslut i fråga om hindersprövning får överklagas hos en länsrätt inom vars domkrets *båda eller en av dem som begärt hindersprövningen* är folkbokförd. Finns ingen sådan behörig länsrätt överklagas beslutet hos Länsrätten i Stockholms län.

Detsamma gäller beslut av präster inom Svenska kyrkan om förrättande av vigsel.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

⁵ Senaste lydelse 2003:644.

3 §

Beslut av *lagfarna domare i tingsrätter eller av särskilt förordnade vigselförrättare om förrättande av vigsel får överklagas hos länsstyrelsen.*

Beslut av särskilt förordnade vigselförrättare om förrättande av vigsel får överklagas hos länsstyrelsen.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008 då lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap upphör att gälla.
 2. Ett partnerskap som registrerats här i landet och inte upplösts skall gälla som ett äktenskap.
 3. Behörighet för präst i Svenska kyrkan att vara vigselförrättare som följde av 4 kap. 3 § första stycket 1 äktenskapsbalken upphör att gälla ett år efter ikraftträdandet.

2 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 1 och 9 §§ föräldrabalken⁶ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §

Är vid barns födelse modern gift, *skall mannen i äktenskapet* anses som barnets *fader*, om *ej* annat följer av 2 §. Detsamma gäller, om modern är änka och barnet *födes* inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan.

Är vid barns födelse modern gift *med en man skall han* anses som barnets *far*, om *inte* annat följer av 2 §. Detsamma gäller, om modern är änka och barnet *föds* inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan.

9 §⁷

Har insemination utförts på modern enligt 6 kap. lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. eller har befruktning av moderns ägg utförts enligt 7 kap. samma lag med samtycke av en kvinna som var moderns *registrerade partner* eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket anses som barnets förälder.

Har insemination utförts på modern enligt 6 kap. lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. eller har befruktning av moderns ägg utförts enligt 7 kap. samma lag med samtycke av en kvinna som var moderns *maka* eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket anses som barnets förälder.

⁶ Lagen omtryckt 1995:974.

⁷ Senaste lydelse 2006:352.

Ett föräldraskap enligt första stycket fastställs genom bekräftelse eller dom. Det som sägs i 4 § om bekräftelse av faderskap tillämpas också i fråga om bekräftelse av ett sådant föräldraskap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

3 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken
dels att 7 kap. 1 a § skall upphöra att gälla,
dels att 7 kap. 1 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

1 §⁸

Ingår den som är gift nytt äktenskap eller ingår ogift äktenskap med den som är gift, dömes för tvegifte till böter eller fängelse i högst två år.

Om den som är *partner i ett registrerat partnerskap* ingår äktenskap, dömes för olovligt ingående av äktenskap till böter eller fängelse i högst två år.

Om den som är *part i en samlevnadsform som är författningsreglerad i ett annat land och som i hundra sak har samma rättsverkningsområde som ett äktenskap i det landet* ingår äktenskap, dömes för olovligt ingående av äktenskap till böter eller fängelse i högst två år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

⁸ Senaste lydelse 1994:1119.

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap⁹

dels att 1 kap. 1, 7 och 8 §§, 3 kap. 1 och 2 §§ skall ha följande lydelse,

dels att nuvarande 7 kap. 4, 5 och 6 §§ skall betecknas 7 kap. 5, 6 och 7 §§,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 7 kap. 4 §, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §¹⁰

Vill en *man och en kvinna* ingå äktenskap inför en svensk myndighet, skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.

Om *varken mannen eller kvinnan* är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där *han respektive hon* antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

Vill en *kvinna och en man, två kvinnor eller två män* ingå äktenskap *med varandra* inför en svensk myndighet, skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.

Om *ingen av dem* är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där *hon eller han* antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

⁹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1971:797.

¹⁰ Senaste lydelse 2004:144.

7 §¹¹

Äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där *mannen och kvinnan* var medborgare eller hade hemvist.

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där *makarna* var medborgare eller hade hemvist.

8 §¹²

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan godkännas av *regeringen* på ansökan av *mannen eller kvinnan* eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om synnerliga skäl *föreligga*.

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan godkännas av *svensk domstol* på ansökan av *en av makarna* eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om *det finns* synnerliga skäl.

3 kap.

1 §¹³

Äktenskapsmål *äro* mål om äktenskapsskillnad och mål *däri tvisten är*, huruvida *man och kvinna äro* förenade i äktenskap med varandra.

Äktenskapsmål *är* mål om äktenskapsskillnad och mål *om* huruvida *en kvinna och en man, två kvinnor eller två män är* förenade i äktenskap med varandra.

2 §¹⁴

Äktenskapsmål får *upptagas* av svensk domstol, om
1. båda makarna *äro* svenska

Äktenskapsmål får *tas upp* av svensk domstol, om
1. båda makarna *är* svenska

¹¹ Senaste lydelse 2004:144.

¹² Senaste lydelse 1976:1120.

¹³ Senaste lydelse 1973:942.

¹⁴ Senaste lydelse 1976:1120.

medborgare,

2. käranden är svensk medborgare och har hemvist här i riket eller tidigare haft hemvist här sedan han fyllt aderton år,

3. käranden ej är svensk medborgare men har hemvist här i riket sedan minst ett år,

4. svaranden har hemvist här i riket,

5. saken rör ogiltighet av vigsel som förrättats av svensk myndighet,

6. i annat fall än som avses i 1–5 *regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer finner* skäl att talan prövas här i riket, under förutsättning att endera maken är svensk medborgare eller käranden ej kan få sin talan prövad i den stat där han är medborgare.

medborgare,

2. käranden är svensk medborgare och har hemvist här i riket eller tidigare haft hemvist här sedan *hon eller* han fyllt aderton år,

3. käranden ej är svensk medborgare men har hemvist här i riket sedan minst ett år,

4. svaranden har hemvist här i riket,

5. saken rör ogiltighet av vigsel som förrättats av svensk myndighet,

6. *det* i annat fall än som avses i 1–5 *finns särskilda* skäl att talan prövas här i riket, under förutsättning att endera maken är svensk medborgare eller käranden ej kan få sin talan prövad i den stat där *hon eller* han är medborgare *eller har hemvist*.

7 kap.

4 §

Bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar skall i tillämpliga delar gälla en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform och parterna i förhållandet om samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

**5 Förslag till
lag om ändring i förordningen (1931:429) om vissa
internationella rättsförhållanden rörande äktenskap,
adoption och förmynderskap**

Härigenom föreskrivs att i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap skall införas en ny paragraf, 23 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §

Denna förordning gäller inte för äktenskap som ingås mellan två kvinnor eller mellan två män.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

6 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan dels att rubriken till lagen skall ha följande lydelse, dels att 1§ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Lag (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom *andra* trossamfund än Svenska kyrkan

Annat trossamfund än Svenska kyrkan kan ges tillstånd att förrätta vigsel, om samfundets verksamhet är varaktig och samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att äktenskapsbalkens bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Har tillstånd givits, får vigsel inom samfundet förrättas av den som förordnats enligt 2 § att vara vigselförrättare.

Frågor om tillstånd enligt första stycket prövas av Kammarkollegiet efter ansökan av samfundet. Ett tillstånd gäller tills vidare.

Föreslagen lydelse

Lag (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund

1 §

Ett trossamfund kan ges tillstånd att förrätta vigsel, om samfundets verksamhet är varaktig och samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att äktenskapsbalkens bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Har tillstånd givits, får vigsel inom samfundet förrättas av den som förordnats enligt 2 § att vara vigselförrättare.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

2. De nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet gäller inte präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt äldre bestämmelser, under förutsättning att de har anmälts till Kammarkollegiet senast ett år efter ikraftträdandet och

att Svenska kyrkan dessförinnan har sökt och beviljats tillstånd att förrätta vigsel.

7 Förslag till lag om ändring i sambolagen (2003:376)

Härigenom föreskrivs att 1 § sambolagen (2003:376) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹⁵

Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll.

När det i en lag eller annan författning talas om sambor eller personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden eller används liknande uttryck, avses därmed sambor enligt första stycket.

Denna lag gäller endast sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gift. Lagen gäller sambornas gemensamma bostad och bohag.

Av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap följer att vad som i denna lag sägs om äktenskap gäller också registrerat partnerskap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

¹⁵ Senaste lydelse 2005:454.

8 Förslag till lag om ändring i försäkringsavtalslagen (2005:104)

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 6 § försäkringsavtalslagen (2005:104) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap.

6 §

Har försäkringstagaren till en försäkring som gäller på hans liv eller hälsa utan att namnge förmånstagaren använt någon av nedan angivna beteckningar, anses detta innebära följande:

make: den som är gift med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas; om det pågår mål om äktenskapsskillnad mellan makarna, gäller inte förordnandet,

registrerad partner: den som är registrerad partner med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas; om det pågår mål om upplösning av partnerskapet, gäller inte förordnandet,

sambo: den som är sambo med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas,

barn: försäkringstagarens bröstarvingar, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller i fråga om arvsrätt efter försäkringstagaren,

make och barn: försäkringstagarens make är förmånstagare till halva försäkringen och hans bröstarvingar till återstoden; om

Har försäkringstagaren till en försäkring som gäller på hans liv eller hälsa utan att namnge förmånstagaren använt någon av nedan angivna beteckningar, anses detta innebära följande:

make: den som är gift med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas; om det pågår mål om äktenskapsskillnad mellan makarna, gäller inte förordnandet,

sambo: den som är sambo med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas,

barn: försäkringstagarens bröstarvingar, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller i fråga om arvsrätt efter försäkringstagaren,

make och barn: försäkringstagarens make är förmånstagare till halva försäkringen och hans bröstarvingar till återstoden; om

försäkringstagaren efterlämnar bara make eller bara bröst- arvingar, tillfaller hela försäkringen maken eller bröst- arvingarna,

arvingar: de som har arvsrätt efter försäkringstagaren, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller för arvsrätten.

försäkringstagaren efterlämnar bara make eller bara bröst- arvingar, tillfaller hela försäkringen maken eller bröst- arvingarna,

arvingar: de som har arvsrätt efter försäkringstagaren, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller för arvsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

9 Förslag till lag om ändring i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 1 § och 7 kap. 1 § lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

1 §

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller sambo. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller sambon.

Av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap följer att vad som i detta kapitel sägs om make också gäller registrerad partner.

7 kap.

1 §

I detta kapitel finns bestämmelser om

1. befruktning av en kvinnas ägg utanför hennes kropp, och
2. införande av ett befruktat ägg i en kvinnas kropp.

Av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap följer att vad som i detta kapitel sägs om make också gäller registrerad partner.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

1 Uppdraget och dess genomförande

1.1 Utredningsuppdraget

Med biträde av två referensgrupper har jag som särskild utredare haft till uppgift att se över ett antal frågeställningar rörande äktenskap och registrerat partnerskap och föreslå de författningsändringar som bedöms vara behövliga.

En huvudfråga har varit *om par med samma kön bör kunna ingå äktenskap*. Enligt direktiven (dir. 2005:6, se bilaga 1) skall det göras en grundlig analys av frågan och samtliga skäl som talar för och emot äktenskap för par med samma kön skall redovisas. Om slutsatsen blir att sådana äktenskap skall kunna ingås bör enligt direktiven i princip detsamma gälla för dessa äktenskap som för äktenskap mellan en kvinna och en man. I uppdraget ingår då att redovisa vilka internationella privat- och processrättsliga frågor som äktenskap för par med samma kön aktualiserar och överväga om detta motiverar någon särskild reglering. Även i övrigt skall behovet av följdändringar eller andra åtgärder utredas. Frågor om assisterad befruktning och föräldraskap till barn omfattas inte av uppdraget.

En annan huvuduppgift har varit att – oavsett slutsatsen i frågan om äktenskap för par med samma kön – ta ställning till *formerna för ingående av äktenskap*. Enligt direktiven skall det övervägas om behörigheten för trossamfund att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap bör finnas kvar eller om äktenskap endast bör få ingås civilt.

Om äktenskap även i fortsättningen bör kunna ingås hos *trossamfund*, skall det övervägas om några förändringar bör göras när det gäller denna *behörighet*. Det skall utredas om trossamfundet bör vara fria att välja vilka man vill viga. Om par med samma kön skall få möjlighet att ingå äktenskap uppkommer även frågan om vigsel-tillstånd bör kunna ges till trossamfund som endast tillåter äktenskap mellan en kvinna och en man.

Formerna för ingående av *äktenskap i civil ordning* skall utredas oavsett om det föreslås ett generellt system med civiläktenskap eller om den civila vigseln föreslås vara ett alternativ till vigsel genom trossamfund. I direktiven aktualiseras följande frågeställningar.

- Finns det anledning att knyta uppkomsten av ett äktenskap till något annat än en vigsel, t.ex. en registrering?
- Vem bör vara behörig att företräda det allmänna?
- Bör uppgiften att företräda det allmänna t.ex. ges till Skatteverket, som redan i dag ansvarar för hindersprövningen före ingående av äktenskap?
- Bör nuvarande behörighet för lagfaren domare att förrätta vigsel tas bort?
- Om länsstyrelsen liksom i dag bör förordna personer som företräder det allmänna vid ingående av äktenskap, vad bör då gälla beträffande dessa förordnanden, t.ex. när det gäller förutsättningarna för ett förordnande, överklagande av länsstyrelsens beslut och ersättning till vigselförrättare?
- Bör det tas ut avgifter?
- Bör det även i fortsättningen vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar?

I uppdraget har också ingått att överväga *ändringar i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap*.

Om äktenskap bör kunna ingås av par med samma kön, bör detta enligt direktiven få till följd att partnerskapslagen upphävs. I detta läge skall det särskilt övervägas vilka övergångsregler som bör gälla för redan registrerade partnerskap.

Om äktenskap inte bör kunna ingås av par med samma kön, skall utgångspunkten i stället vara att partnerskapet behålls. Förändringar när det gäller partnerskapet skall då övervägas. Bland annat aktualiseras följande frågeställningar.

- Bör Svenska kyrkan och andra trossamfund kunna registrera partnerskap?
- Bör behörigheten att registrera partnerskap förutsätta beslut av Kammarkollegiet?
- Bör ett trossamfund, med bibehållet tillstånd, ha rätt att välja om det vill registrera partnerskap?
- Bör terminologin i partnerskapslagen ändras?

- Bör det införas en möjlighet att få dispens från 18-års gränsen för registrering av partnerskap?
- Bör anknytningskraven för registrering av partnerskap ändras?

Frågan om beslut enligt lagen (1972:119) om *fastställande av köns-tillhörighet i vissa fall* bör få meddelas endast beträffande den som är ogift ingick ursprungligen i utredningsuppdraget men togs bort genom tilläggsdirektiv (dir. 2006:9) i samband med att regeringen beslutade direktiv till en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av nämnda lag (dir. 2006:8).

1.2 Utredningsarbetet

Jag har hållit fyra hearings som ett led i arbetet med en redovisning av skälen för och emot att äktenskap skall kunna ingås av par med samma kön. Även frågan om Svenska kyrkan och andra trossamfund bör registrera partnerskap, för det fall att äktenskapet inte utvidgas till att omfatta par med samma kön, har berörts vid dessa tillfällen. Hearingarna har också utgjort underlag för ett ställningstagande beträffande framtida former för ingående av äktenskap. Första hearingen hölls den 14 december 2005 och riktade sig till Sveriges Kristna råd och dess medlemskyrkors ledningar. Till en hearing den 11 januari 2006 inbjöds Sveriges Muslimska råd och vissa islamiska trossamfund. Den 1 februari 2006 hölls en hearing med myndigheter och organisationer m.fl. som bl.a. har till uppgift att motverka diskriminering på grund av sexuell läggning. Vid den sista hearingen som ägde rum den 15 mars samma år inhämtades synpunkter från bl.a. Judiska Centralrådet, vissa religiösa ungdomsorganisationer, Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund, Socialstyrelsen och personer som genom sin sakkunskap på olika områden kunde bidra till att bredda beslutsunderlaget. En förteckning över samtliga medverkande vid utredningens hearings finns i bilaga 2. Under ett senare skede av utredningsarbetet har jag hållit ett särskilt möte med företrädare för Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Riksförbundet för sexuellt likaberättigade (RFSL) samt RFSL Ungdom. Jag har också sammanträffat med Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning vid två tillfällen under utredningstiden.

När det har gällt formerna för ingående av äktenskap och ordningen för förordnande av vigsselförrättare, har jag samrått med före-

trädare för Kammarkollegiet, Länsstyrelsernas chefsjuristförening, Skatteverket samt Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Allmänhetens syn på nuvarande och framtida former för ingående av äktenskap har inhämtats genom en enkätundersökning som Statistiska centralbyrån har utfört på mitt uppdrag (se bilaga 3 och avsnitt 6.4).

Jag har också inhämtat upplysningar om gällande rätt och eventuellt pågående lagstiftningsarbete i ett antal länder. Studiebesök har genomförts i Norge, Finland, Spanien, Nederländerna och Belgien. Vidare har skriftligt underlag inhämtats från Danmark, Tyskland, Frankrike, Storbritannien, USA, Kanada och Nya Zeeland. Resultatet av mitt arbete i denna del redovisas i kapitel 5.

De som medverkat i referensgrupperna med företrädare för riksdagspartierna respektive trossamfund har informerats om vad som framkommit under mitt utredningsarbete och jag har fortlöpande samrått med dem om de olika frågor som innefattas i mitt uppdrag. De har också beretts tillfälle att delta vid de hearings och möten som jag har hållit. Flertalet utredningssammanträden har varit gemensamma för sakkunniga, experter och de två referensgrupperna. Jag har vidare haft särskilda möten med de sakkunniga och experterna i utredningen.

Samtliga medverkande i referensgrupperna har, sedan önskemål framställts härom, fått mitt tillstånd till att lämna särskilda yttranden. Detsamma gäller experterna. Sakkunnigas rätt att lämna yttrande följer av kommittéförordningen (1998:1474). Av företrädarna för riksdagspartierna har Martin Andreasson, Yvonne Andersson, Tasso Stafilidis och Mikael Björk Blomkvist lämnat särskilda yttranden. Från referensgruppen med företrädare för trossamfund har Maria Lundqvist Norling och Per-Magnus Selinder lämnat ett gemensamt yttrande liksom Marianne Andréas, Per Karlsson och Süleyman Wannes. Vidare har ett yttrande från Per Samuelsson fogats till betänkandet.

Slutligen bör nämnas att Justitiedepartementet i september månad 2006 överlämnade ett uppdrag med rubriken "Bevara äktenskapet mellan kvinna och man" till utredningen. Uppdraget har under-tecknats av ett stort antal personer (enligt uppgift 51 544 namnunderskrifter).

2 Nuvarande ordning

2.1 Vissa bestämmelser i regeringsformen

1 kap. regeringsformen (RF) innehåller bl.a. bestämmelser om medborgarnas¹ frihet och lika värde och i 1 kap. 2 § RF lämnas riktlinjer för den offentliga verksamheten. Paragrafen ger uttryck för vissa särskilt viktiga mål för den samhälliga verksamheten, men ger däremot inte upphov till några rättigheter för medborgarna. I 1 kap. 2 § första stycket anges att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Denna föreskrift kan sägas utgöra grunden för det svenska rättssamhället och utgångspunkt för den detaljerade regleringen om grundläggande rättigheter som följer i 2 kap. RF. I 1 kap. 2 § fjärde stycket RF uttalas vidare att det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.² Det allmänna skall också verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

I 1 kap. 9 § RF fastläggs den s.k. objektivitetsprincipen. Enligt denna skall domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet.

Reglerna om grundläggande fri- och rättigheter i 2 kap. RF är rättsligt bindande och skall ge de enskilda ett visst skydd gentemot det allmänna. Vissa av de grundläggande fri- och rättigheterna är

¹ Det skydd som RF ger tillkommer i första hand svenska medborgare. Utlänningar som befinner sig här i riket är emellertid i stor utsträckning likställda med svenska medborgare (jfr 2 kap. 22 § RF).

² I skyddet för familjelivet inbegrips rätten att ingå äktenskap (jfr SOU 1975:75 s. 183).

absoluta i den meningen att de inte kan begränsas utan grundlagsändring medan andra kan begränsas genom lag, eller i undantagsfall, genom annan författning efter bemyndigande i lag, s.k. relativa rättigheter. För att begränsning skall få ske måste vissa materiella krav vara uppfyllda.

Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad bl.a. yttrandefrihet, informationsfrihet och mötesfrihet. Ett annat exempel på en grundläggande fri- och rättighet är religionsfrihet, dvs. frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Denna rättighet är absolut. I 2 kap. 15–16 §§ RF fastslås vissa allmänna diskrimineringsförbud; förbud mot minoritetsdiskriminering och könsdiskriminering. I det senare fallet fastslås att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon medborgare missgynnas på grund av sitt kön om inte föreskriften utgör led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan kvinnor och män eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt. Diskriminering av par som har samma kön i förhållande till par med olika kön faller utanför bestämmelsens tillämpningsområde.

Någon särskild bestämmelse om rätten att ingå äktenskap och bilda familj finns inte i RF. Av 2 kap. 23 § RF framgår emellertid att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.³ Rätten att ingå äktenskap och bilda familj regleras i artikel 12 i konventionen (jfr avsnitt 4.2).

2.2 Äktenskap

2.2.1 Grundläggande principer om äktenskap

I 1 kap. äktenskapsbalken (ÄktB) finns bestämmelser som innehåller de grundläggande principerna om äktenskap och vars föreskrifter är avsedda att ange innebörden av begreppet äktenskap. I 1 § föreskrivs att äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. De som har ingått äktenskap med varandra är makar. Härigenom klargörs att äktenskap endast får ingås mellan personer som har olika kön och att äktenskapet skall vara monogamt.

³ Vid en eventuell normkonflikt har de rättstillämpande organen att tillämpa lagprövningsregeln i 11 kap. 14 § RF.

Makarna skall visa varandra trohet och hänsyn. De skall gemensamt vårda hem och barn och i samråd verka för familjens bästa (1 kap. 2 § ÄktB). Skyldigheten för makarna att i samråd verka för familjens bästa innefattar även att makarna skall vara lojala mot varandra.⁴ Bestämmelsen ger också uttryck för makarnas gemensamma ansvar när det gäller praktiska bestyr i hemmet och med barnen. Några rättsliga sanktioner finns inte mot den make som eftersätter sin skyldighet enligt dessa riktlinjer. Överenskommelser mellan makar i rent personliga frågor, t.ex. om principerna för barnens uppfostran, är inte heller juridiskt bindande.

En annan grundläggande princip som kommer till uttryck i 1 kap. 3 § ÄktB är att varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder. Den av makarna som förvärvat något är att betrakta som ägare till egendomen också i förhållande till den andra maken. Egendomsskillnaden gäller så länge äktenskapet består.⁵ Vem av makarna som äger viss egendom regleras inte i ÄktB utan avgörs enligt allmänna förmögenhetsrättsliga principer.⁶ Det kan tilläggas att det i princip råder avtalsfrihet mellan makarna.

I 1 kap. 4 § ÄktB finns en allmän bestämmelse om makars inbördes förhållanden. Enligt denna skall makar fördela utgifter och sysslor mellan sig. Härigenom framhålls att makarna har ett gemensamt ansvar för olika moment i familjens försörjning. De bör båda sträva efter att ta del av dessa olika moment. Makar skall också lämna varandra de upplysningar som behövs för att familjens ekonomiska förhållanden skall kunna bedömas. Någon bestämmelse som gör det möjligt att framtvunga nämnda upplysningar finns emellertid inte. Inte heller i övrigt finns det några rättsliga sanktioner i nu berörda fall.

1 kap. avslutas med en bestämmelse om att ett äktenskap upplöses genom den ena makens död eller genom äktenskapsskillnad (1 kap. 5 § ÄktB).

2.2.2 Äktenskapshinder och hindersprövning

I ÄktB regleras tre typer av *äktenskapshinder*, nämligen i fråga om äktenskapsålder, nära släktskap och tvegifte. Äktenskapshindren uppställs av arvsbiologiska skäl eller sociala hänsyn. I det senare

⁴ Prop. 1986/87:1 s. 113.

⁵ Vissa s.k. rådhetsinskränkningar föreskrivs dock i 7 kap. 5–8 §§ ÄktB.

⁶ I fråga om gåvor mellan makar uppställs vissa formkrav i 8 kap. ÄktB.

fallet har lagstiftaren velat markera att vissa förbindelser från samhällets synpunkt inte är önskvärda.

Äktenskapsåldern är 18 år för både kvinnor och män. Åldersgränsen har motiverats med att den som är yngre än 18 år i allmänhet inte har nått den mognad som fordras för att självständigt ta ställning till de problem av personlig och ekonomisk art som uppkommer i en stadigvarande samlevnad.⁷ Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län där hon respektive han är folkbokförd. Länsstyrelsen får meddela tillstånd endast om det finns särskilda skäl (2 kap. 1 § ÄktB).⁸

Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller som är helsyskon. Halvsyskon kan däremot ges tillfälle till äktenskap genom dispens. Tillståndsmyndighet är även i detta fall länsstyrelsen i det län där den sökande är folkbokförd. Ett adoptivförhållande jämföras med biologiskt släktskap vid tillämpningen av reglerna om äktenskapshinder. De som på grund av adoption anses som helsyskon får dock ingå äktenskap med varandra efter tillstånd av länsstyrelsen (jfr 2 kap. 3 § ÄktB).

Slutligen föreskrivs att den som är gift eller partner i ett registrerat partnerskap inte får ingå äktenskap (2 kap. 4 § ÄktB).

För en överenskommelse om äktenskap gäller dessutom det grundläggande och oskrivna kravet att parterna skall ha rättslig handlingsförmåga, dvs. ha förmåga att fatta innebörden av den rättshandling de företar. I fråga om vigsel bör det krävas viss förståelse för vad ett äktenskap innebär.⁹

Hindersprövningen skall göras av Skatteverket innan äktenskap ingås. Den skall begäras av kvinnan och mannen gemensamt. Ansökan kan lämnas var som helst i landet hos Skatteverket eller Försäkringskassan (3 kap. 1 § ÄktB). Kvinnan och mannen skall skriftligen på heder och samvete försäkra att det inte föreligger något äktenskapshinder vad avser nära släktskap. De skall också på heder och samvete uppge om de tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap (se 3 kap. 3 § ÄktB). Finner Skatteverket att det inte finns något hinder mot äktenskapet, skall verket på begäran av kvinnan och mannen utfärda intyg om detta (3 kap. 4 § ÄktB). Beslutet får överklagas hos länsrätt (15 kap. 2 § första stycket ÄktB).

⁷ Se prop. 1973:32 s. 95.

⁸ Beträffande handläggning av och fullföljd i ärenden om tillstånd till äktenskap, se 15 kap. 1 § ÄktB.

⁹ Jfr Tottie, L., Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m., 1990, s. 51.

2.2.3 Allmänt om vigsel

ÄktB saknar bestämmelser om när ett äktenskap kan ingås i Sverige och vilka regler som då skall tillämpas. Sådana bestämmelser finns i stället i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. Den lagen reglerar således både svenska medborgares och utlänningars möjlighet att gifta sig inför en svensk vigselförrättare (jfr avsnitt 2.2.10).

Enligt ÄktB kan äktenskap ingås antingen genom vigsel inom ett trossamfund, s.k. kyrklig vigsel eller genom borgerlig vigsel. En kyrklig vigsel förrättas av präst i Svenska kyrkan eller av präst eller likställd i annat trossamfund medan en borgerlig vigsel förrättas av lagfaren domare i tingsrätt eller av länsstyrelsen förordnad förrättare. Äktenskap som ingåtts genom borgerlig vigsel kallas ibland civiläktenskap. Det förekommer också att borgerlig vigsel benämns civil vigsel. Bestämmelser om vigsel finns i 4 kap. ÄktB. Begreppen kyrklig vigsel respektive borgerlig (civil) vigsel förekommer dock inte i lagtexten. Där används endast det gemensamma begreppet vigsel. Bestämmelserna bygger på principen om valfrihet. Det står därmed blivande makar fritt att välja mellan kyrklig och borgerlig vigsel. Ett trossamfund kan dock uppställa vissa krav för att vigsel skall förrättas inom samfundet, t.ex. krav på medlemskap eller liknande.

I 4 kap. 1 § ÄktB föreskrivs beträffande *vigselproceduren* att äktenskap ingås genom vigsel i närvaro av släktingar eller andra vittnen. Minst två personer skall vara närvarande som vittnen. Enligt 2 § första stycket samma kapitel skall kvinnan och mannen samtidigt vara närvarande vid vigseln. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

Behörig att vara *vigselförrättare* är som redan nämnts präst i Svenska kyrkan, sådan präst eller annan befattningshavare i ett annat trossamfund som har förordnande enligt lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan, lagfaren domare i tingsrätt eller den som länsstyrelsen har förordnat (4 kap. 3 § ÄktB). Länsstyrelsens förordnande avser numera såväl behörighet att förrätta vigsel som behörighet att registrera partnerskap enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.¹⁰ Behöriga är vidare bl.a. vissa befattningshavare inom utrikesförvaltningen (se avsnitt 2.2.10).

¹⁰ Prop. 2005/06:58, bet. 2005/06:LU22, rskr. 2005/06:179.

Innan vigsel förrättas skall vigselförrättaren förvissa sig om att hindersprövning har skett inom fyra månader före den planerade vigseln och att inget hinder har framkommit (4 kap. 5 § ÄktB).

Vid vigsel gäller i övrigt föreskrifterna i kyrkohandboken eller andra föreskrifter för Svenska kyrkan, om vigsel förrättas av en präst i den kyrkan, den ordning som gäller inom annat trossamfund, om vigseln förrättas av en präst eller någon annan i ett sådant samfund samt föreskrifter som meddelas av regeringen för andra fall (4 kap. 6 § ÄktB). Frågan om vilken vigselform som skall användas av varje kategori vigselförrättare regleras således inte i ÄktB utan genom särskilda bestämmelser på annat håll. En vigselförrättare kan inte välja en annan vigselform än den som gäller för hennes eller hans kategori.

Efter vigseln skall vigselförrättaren genast lämna makarna ett bevis om densamma (4 kap. 7 § första stycket ÄktB).¹¹

Enligt 4 kap. 8 § ÄktB skall vigselförrättaren genast sända underrättelse om vigseln till *Skatteverket*. Underrättelsen ligger till grund för ändring av uppgift i folkbokföringsregistret. Skatteverket skall härvid kontrollera att vigseln har föregåtts av hindersprövning och att vid denna prövning något hinder mot äktenskapet inte kommit fram. Om en sådan prövning inte har förekommit eller om vigseln har förrättats trots att det vid prövningen kommit fram hinder mot äktenskapet, skall Skatteverket sända underrättelse om förhållandet till den som skall anmäla eller pröva frågor om disciplinansvar, åtalsanmälan, avskedande eller entledigande beträffande vigselförrättaren. I de fall där allmän åklagare kan föra talan om äktenskapets upplösning skall Skatteverket även underrätta denne (jfr 5 kap. 5 § ÄktB). Eftersom Skatteverket endast skall registrera giltiga äktenskap kontrollerar verket också att vigselförrättaren har varit behörig.

2.2.4 Vigsel förrättad av präst i Svenska kyrkan

Som framgått innehåller ÄktB endast vissa grundläggande bestämmelser om vigsel. För vigsel som förrättas av präst i Svenska kyrkan gäller i övrigt Svenska kyrkans interna föreskrifter.

Beslut av präster inom Svenska kyrkan om förrättande av vigsel får överklagas hos en länsrätt inom vars domkrets kvinnan eller mannen är folkbokförd. Prövningstillstånd krävs för överklagande till kamrarrätten (15 kap. 2 § andra och tredje stycket ÄktB).

¹¹ Det ankommer på regeringen att meddela föreskrifter om i vilka fall särskilt protokoll skall föras över vigslar (4 kap. 7 § andra stycket ÄktB).

Det bör noteras att det inte finns någon författningsreglerad skyldighet för präster i Svenska kyrkan att ställa sig till förfogande som vigselförrättare.¹² Om en sådan präst på förfrågan vägrar att förrätta en vigsel, t.ex. på grund av samvetsbetänkligheter av visst slag, har hon eller han inte fattat ett enligt ÄktB överklagbart beslut. Sådant beslut föreligger däremot om den präst som först har förklarat sig villig att förrätta vigseln därefter vägrar att genomföra förrättningen t.ex. på grund av att hon eller han funnit någon brist i hindersprövningen.¹³

2.2.5 Vigsel förrättad av befattningshavare inom andra trossamfund

Av 1 § lagen om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan framgår att berörda trossamfund kan ges *tillstånd att förrätta vigsel*, om samfundets verksamhet är varaktig och samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att ÄktB:s bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Frågor om tillstånd prövas av Kammarkollegiet efter ansökan av samfundet. Ett tillstånd gäller tills vidare.

Ett fyrtiotal trossamfund har vigselstillstånd, bl.a. Romersk-katolska kyrkan i Sverige, Svenska Missionskyrkan, Svenska Baptistsamfundet, Pingstförsamlingarnas Vigselnämnd, Judiska Församlingarnas i Sverige Centralråd samt flera ortodoxa och muslimska samfund.

Har tillstånd givits, får vigsel inom samfundet förrättas av den som *särskilt förordnats* att vara *vigselförrättare*. Enligt 2 § nämnda lag får Kammarkollegiet, efter ansökan av ett trossamfund som har fått tillstånd att förrätta vigsel, förordna en präst eller någon annan befattningshavare inom samfundet att vara vigselförrättare. Innan en person förordnas till vigselförrättare skall Kammarkollegiet pröva att hon eller han har de kunskaper som behövs för uppdraget. Kammarkollegiet får uppdra åt trossamfundet att utföra denna prövning. Ett förordnande att vara vigselförrättare gäller tills vidare, om det inte har begränsats att gälla till en angiven dag.

¹² I 4 kap. 4 § ÄktB föreskrevs tidigare att en kvinna och en man som skulle vigas inom Svenska kyrkan hade rätt att välja den präst inom kyrkan som de själva önskade och som var villig att viga dem. Vidare gällde att de hade rätt till vigsel i en församling som någon av dem tillhörde. Bestämmelsen upphörde att gälla vid utgången av år 1999. I prop. 1998/99:38 s. 252 konstaterade regeringen att det efter relationsändringen mellan staten och Svenska kyrkan inte borde finnas en lagstadgad skyldighet för präster och församlingar i Svenska kyrkan att stå till förfogande för kyrklig vigsel.

¹³ Jfr Tottie, L., Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m., 1990, s. 529–530.

I 3 § samma lag finns bestämmelser om *återkallelse* av tillstånd respektive förordnande. Uppfyller ett trossamfund som fått tillstånd att förrätta vigsel inte längre de redovisade kraven skall Kammarkollegiet återkalla tillståndet. Uppfyller en vigselförrättare inte längre de krav som uppställs för ett förordnande eller missköter denne sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare. I samband med en sådan återkallelse skall det även utredas om det finns grund för att återkalla samfundets tillstånd att förrätta vigsel. Slutligen skall ett förordnande att vara vigselförrättare återkallas av Kammarkollegiet, om samfundet begär det. Om en vigselförrättare avlider, skall samfundet snarast anmäla detta till Kammarkollegiet. Kollegiets beslut om tillstånd och förordnande respektive återkallelse av dessa får inte överklagas (5 §).

Vad som närmare gäller vid en vigsel regleras genom respektive trossamfunds interna föreskrifter. Kammarkollegiets tillstånd att förrätta vigsel och förordnande av vigselförrättare innebär inte att det föreligger någon vigselkyldighet för trossamfunden och deras vigselförrättare. I sammanhanget bör också påpekas att beslut av en vigselförrättare inom annat trossamfund än Svenska kyrkan om förrättande av vigsel inte kan överklagas enligt ÄktB.

2.2.6 Vigsel förrättad av domare eller särskilt förordnad vigselförrättare

Förordningen (2006:214) med närmare föreskrifter om vigsel och registrering av partnerskap som förrättas av domare eller särskilt förordnad förrättare innehåller bestämmelser om borgerlig vigsel och registrering av partnerskap. Bestämmelserna som rör partnerskap redovisas i avsnitt 2.3.3. Såväl domare som särskilt förordnade vigsel- och registreringsförrättare (i det följande vigselförrättare) är skyldiga att förrätta vigslar.

När en vigsel skall ske inför en domare förrättas den av lagmannen eller någon annan domare som lagmannen utser. En domare är inte skyldig att förrätta vigsel på annan tid än under tjänstetid eller på annan plats än domstolens kansli. Det är dock inget som hindrar att vigseln sker på annan tid eller plats om domaren går med på detta. För särskilt förordnad vigselförrättare bestämmer länsstyrelsen tjänstgöringstiden (2 §). Tid och plats för vigseln bestäms av vigselförrättaren efter samråd med det blivande brudparet (3 §).

Förordningen innehåller också föreskrifter om vilka ord vigselförrättaren skall rikta till kvinnan och mannen. Det finns två olika alternativ. Den kortare varianten innebär att förrättningen enbart innehåller de för en giltig vigsel konstitutiva momenten, dvs. att vigselförrättaren frågar först mannen och sedan kvinnan om de vill ingå äktenskap med varandra samt att hon eller han därefter förklarar dem för äkta makar (se 4 och 5 §§). Härutöver finns särskilda bestämmelser om protokoll (8 och 9 §§).

Av förordningen framgår vidare att vigselförrättare som har förordnats av länsstyrelsen har rätt till *ersättning* med 110 kr för varje vigsel som hon eller han förrättat. Har vigselförrättaren samma dag förrättat mer än en vigsel utgör dock ersättningen 30 kr för varje vigsel utöver den första (10 §). Ersättningsnivåerna har varit oförändrade sedan år 1988. Ersättningen betalas ut av länsstyrelsen efter ansökan av vigselförrättaren (11 §).

Beslut av lagfarna domare i tingsrätter eller av särskilt förordnade vigselförrättare om förrättande av vigsel får *överklagas* hos länsstyrelsen, vars beslut i frågan får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten (15 kap. 3–4 §§ ÄktB).

Länsstyrelsens beslut om förordnande av vigselförrättare får överklagas hos regeringen (15 kap. 5 § ÄktB).

2.2.7 Ogiltig vigsel

Av 4 kap. 2 § andra stycket ÄktB framgår att en vigsel är *ogiltig* om inte följande krav har uppfyllts.

- Kvinnan och mannen skall ha varit samtidigt närvarande vid vigseln.
- De skall uttryckligen ha samtyckt till äktenskapet.
- Vigselförrättaren skall ha förklara att de är äkta makar.
- Vigselförrättaren skall ha varit behörig att förrätta vigsel.

Ett ogiltigt äktenskap saknar helt rättsverkningar. En vigsel som är ogiltig får emellertid *godkännas av regeringen* om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av kvinnan eller mannen eller om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne (4 kap. 2 § tredje stycket ÄktB). Regleringen syftar närmast

på fel i vigselförrättningen av rent förbiseende.¹⁴ Godkännande har ansetts i första hand komma i fråga då något fel i vigselförfarandet har förekommit och kontrahenterna kan anses ha förlitat sig på att vigseln varit giltig.¹⁵ Om en ogiltig vigsel godkänns av regeringen anses äktenskapet ha bestått alltsedan vigseln.

Andra fel eller brister i förrättningen eller förfarandet än nyss berörda leder inte till att vigseln är ogiltig. Exempelvis är en vigsel giltig trots att den har förrättats utan att hindersprövning har ägt rum. Vissa s.k. upplösande äktenskapshinder skall dock leda till äktenskapsskillnad snarast möjligt (jfr avsnitt 2.2.8). Vidare är en vigsel giltig även om vittnen inte har varit närvarande vid denna.

2.2.8 Äktenskapsskillnad

Är makarna ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. Denna skall föregås av betänketid, om båda makarna begär det eller om någon av dem varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad (5 kap. 1 § ÄktB). Vill bara en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har den maken rätt till äktenskapsskillnad endast efter betänketid (5 kap. 2 § ÄktB).

Betänketiden inleds när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när den ena makens yrkande om äktenskapsskillnad delges den andra maken. Har betänketiden löpt under minst sex månader, skall dom på äktenskapsskillnad meddelas om någon av makarna då framställer ett särskilt yrkande om det. Har ett sådant yrkande inte framställts inom ett år från betänketidens början, har frågan om äktenskapsskillnad fallit. Avvisas en begäran om äktenskapsskillnad eller avskrivs målet, upphör betänketiden (5 kap. 3 § ÄktB).

I några särskilda fall är *omedelbar äktenskapsskillnad* möjlig trots att betänketid borde gälla enligt nyss redovisade huvudregler. Det sagda gäller om makarna lever åtskilda sedan minst två år. Då har var och en av dem rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid (5 kap. 4 § ÄktB).

En make har vidare rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder

¹⁴ Se SOU 1964:35 s. 100.

¹⁵ Prop. 1968:136 s. 82 f.

utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskaps-skillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst. Föreligger tvegifte, har dessutom var och en av makarna i det *tidigare* äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskaps-skillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av partnererna då var gift (5 kap. 5 § första stycket ÄktB).

Åklagaren tillvaratar det allmännas intresse av att äktenskap som inte är önskvärda blir upplösta. Åklagarens talerätt i ovan berörda situationer regleras i 5 kap. 5 § tredje stycket ÄktB.

Ett äktenskap är upplöst när en dom på äktenskaps-skillnad vinner laga kraft (5 kap. 6 § ÄktB). Ända fram till den tidpunkten kan en make återkalla sin ansökan om eller sitt samtycke till äktenskaps-skillnad.

Äktenskapsmål, dvs. mål om äktenskaps-skillnad och mål där talan förs om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består, tas upp av tingsrätten i den ort där kvinnan eller mannen har sitt hemvist. Har ingen av dem sitt hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt (14 kap. 1§ och 3 § ÄktB). Förutsättningarna för att äktenskapsmål skall få tas upp av svensk domstol regleras emellertid inte i ÄktB utan i andra författningar (jfr avsnitt 2.2.10).

2.2.9 Äktenskapets rättsverkningar

Äktenskapet kan ses som ett avtal mellan makar i den meningen att ett giltigt äktenskap förutsätter båda makarnas gemensamma viljeförklaring vid ingåendet. Äktenskapet är emellertid också ett statusförhållande, vars tillkomst beror av myndighets beslut. Av det föregående framgår att äktenskapet får rättslig verkan som ett statusförhållande genom vigsselförrättarens förklaring. Även äktenskapets upphörande förutsätter myndighets beslut. Med äktenskapets rättsverkningar avses äktenskapets rättsliga innehåll, dvs. makarnas rättigheter och skyldigheter på grund av äktenskapet.

Med äktenskap följer ett stort antal rättsverkningar i personliga och andra hänseenden. I ÄktB finns ett omfattande regelsystem som reglerar makarnas inbördes rättigheter och skyldigheter såväl

under bestående äktenskap som i samband med dess upplösning på grund av äktenskapsskillnad eller den ene makens död. Äktenskapet har dessutom viktiga rättsverkningar i förhållande till tredje man. Även i denna del finns vissa bestämmelser i ÄktB. Ett äktenskap får emellertid också rättsverkningar enligt ett stort antal andra författningar genom att bestämmelser i dessa anknyter till äktenskapet eller till begreppet makar. Sådana bestämmelser finns t.ex. i namnlagen (1982:670), föräldrabalken och jordabalken.¹⁶ I det följande begränsas redovisningen till en kort presentation av ÄktB:s reglering om makars ekonomiska förhållanden.

I 6 kap. ÄktB finns bestämmelser om *underhållsskyldighet* mellan makar under äktenskapet och efter äktenskapsskillnad. Enligt dessa bestämmelser skall makar, var och en efter sin förmåga, bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov skall tillgodoses. En make är skyldig att ge den andre maken de pengar som behövs, om det som den maken skall bidra med inte räcker till makens personliga behov eller för de betalningar som hon eller han annars ombesörjer för familjens underhåll (6 kap. 1–2 §§ ÄktB). Efter äktenskapsskillnad är utgångspunkten att vardera maken svarar för sin försörjning. I två olika fall kan dock underhållsskyldighet föreligga (se 6 kap. 7 § ÄktB).

Makars *egendomsförhållanden* regleras i 7 kap. ÄktB. Som tidigare nämnts är huvudprincipen i ÄktB att varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder (1 kap. 3 § ÄktB). Den egendom som en make har kan vara giftorättsgods eller enskild egendom. Vad som är enskild egendom framgår av 7 kap. 2 § ÄktB. Exempelvis kan makar eller blivande makar genom äktenskapsförord bestämma att egendom som tillhör eller tillfaller någon av dem skall vara dennes enskilda egendom. Om egendomen inte är enskild, är den giftorättsgods (7 kap. 1 § ÄktB). När äktenskapet upplöses skall makarnas egendom fördelas mellan dem genom bodelning. Makarna skall enligt huvudregeln dela lika på deras sammanlagda giftorättsgods efter avdrag för skulder. Vad en make har som enskild egendom får den maken däremot som regel behålla.¹⁷ Vidare regleras vissa s.k. rådighetsinskränkningar i 7 kap. 5–8 §§ ÄktB, vilka utgör undantag från grundprincipen att varje make ensam bestämmer över sin egendom. Samtycke krävs bl.a. när en make skall göra sig av med en fastighet som är hennes eller hans giftorättsgods.

¹⁶ Jfr Partnerskapskommitténs betänkande SOU 1993:98, bilagorna 5 och 6, som innehåller en redogörelse för ett stort antal bestämmelser som anknyter till äktenskap och makar.

¹⁷ Beträffande bodelning, se 9-12 kap. ÄktB.

När det gäller *gåvor* mellan makar finns särskilda bestämmelser i 8 kap. ÄktB. Av regleringen framgår bl.a. att en gåva mellan makar blir gällande mot givarens fordringsägare först sedan den har registrerats vid domstol. Till skillnad från var som gäller i allmänhet räcker det således inte att gåvan har kommit i mottagarens besittning. Från kravet på registrering görs undantag om gåvan är en personlig present vars värde inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor.

2.2.10 I Sverige gällande internationella privat- och processrättsliga regler rörande äktenskap

Allmänt

Den svenska internationella privat- och processrättsliga regleringen föreskriver under vilka förutsättningar svensk domstol eller myndighet skall befatta sig med en fråga med internationell anknytning och enligt vilket lands lag frågan skall avgöras. Den reglerar också förutsättningarna för att utländska avgöranden skall erkännas eller verkställas här. Den internationella privat- och processrättsliga lagstiftningen består dels av allmänna regler som gäller i förhållande till alla stater, dels av reglering som gäller i förhållande till vissa stater. De senare har tillkommit efter internationella överenskommelser och tar över de allmänna reglerna i den mån det föreligger en konflikt mellan systemen. Flera frågor regleras emellertid inte i lag utan istället utgör praxis rättskälla.

Vissa internationella frågor rörande äktenskap m.m. regleras numera genom Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (*den nya Bryssel II-förordningen*). Förordningen innehåller bl.a. bestämmelser om domsrätt och erkännande av domar i fråga om äktenskaps upplösning. Däremot finns det inte några bestämmelser som rör ingående av äktenskap. Bryssel II-förordningen är direkt tillämplig och till alla delar bindande för alla EU:s medlemsstater utom Danmark.¹⁸ Den har således företräde framför rent nationella regler. I förhållandena mellan EU:s medlemsstater ersätter förordningen som regel sådana vid förordningens ikraftträdande gällande konventioner som ingåtts mellan två eller

¹⁸ Jfr ingresspunkt 31.

flera medlemsstater och som avser frågor som regleras i förordningen. Bryssel II-förordningen har sålunda företrädare framför vissa multilaterala konventioner. Som exempel kan anges Haagkonventionen av den 1 juni 1970 om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader (jfr artikel 60). Förordningen är emellertid inte till alla delar tillämplig i de inbördes förhållandena mellan de nordiska länderna, eftersom både Finland och Sverige har avgivit en förklaring som innebär att bestämmelserna i 1931 års nordiska äktenskapskonvention äger företräde.¹⁹

Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, den s.k. *Bryssel I-förordningen*, bör också nämnas i sammanhanget. Den förordningen har ersatt den s.k. Brysselkonventionen.²⁰ Av artikel 1.2 i förordningen framgår att förordningen inte är tillämplig på bl.a. makars förmögenhetsförhållanden. Däremot finns i artikel 5.2 en domsrättsregel som omfattar underhållstvister mellan makar. Enligt den bestämmelsen kan talan om underhållsskyldighet mot den som har hemvist i en medlemsstat väckas i en annan medlemsstat, närmare bestämt vid domstolen i den ort där den underhållsberättigade har sitt hemvist eller vanliga vistelseort. Bryssel I-förordningens domsrättsregler gäller vid underhållstvister så fort som svaranden har sitt hemvist i en annan EU-stat (artikel 2.1).

Vid underhållstvister mellan makar gäller vidare Luganokonventionen som införlivats med svensk rätt genom lagen (1992:794) om Luganokonventionen. Denna konvention är en spegelbild av Brysselkonventionen och gäller numera endast i förhållandet mellan å ena sidan Sverige och övriga EU-länder och å andra sidan EFTA-staterna Island, Liechtenstein, Norge och Schweiz.

1931 års nordiska konvention har tillträtts av Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige och har införlivats med svensk rätt genom förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (*NÄF*). Förordningen reglerar bl.a. frågor om domsrätt, tillämplig lag och erkännande av avgörande från andra nordiska länder i fråga om äktenskaps ingående och upplösning.

¹⁹ Jfr artikel 59 och bilaga VI till Bryssel II-förordningen.

²⁰ *Brysselkonventionen* – om domstols behörighet och verkställighet av domar på privaträttens område – gäller i Sveriges sedan den 1 januari 1999, se lagen (1998:358) om Brysselkonventionen. Eftersom Bryssel I-förordningen inte gäller för Danmark är Brysselkonventionen alltså tillämplig i förhållande till detta land.

Svenska fristående eller autonoma bestämmelser, dvs. regler som gäller då några konventionsbundna bestämmelser inte är tillämpliga, finns i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL). Lagen innehåller huvudsakligen regler om svensk domsrätt, tillämplig lag och erkännande av främmande avgöranden avseende bl.a. äktenskaps ingående och upplösning.

I 7 kap. IÄL behandlas vissa allmänna internationellt privaträttsliga spörsmål. Dessa regler anses vara vägledande inom den svenska internationella privaträtten i stort, dvs. även utanför nämnda lags tillämpningsområde. Bland annat anses den som är bosatt i viss stat ha *hemvist* där, om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande (jfr 7 kap. 2 § IÄL). En person som har dubbla medborgarskap, varav det ena är svenskt, torde alltid kunna åberopa svenskt medborgarskap. Är en person statslös likställs denne med medborgare i den stat där hon eller han har hemvist eller, om hemvist saknas, där hon eller han har sin vistelseort. Politisk flykting jämställs med medborgare i den stat där hon eller han har hemvist (7 kap. 3 § IÄL).

Vidare gäller att bestämmelse i främmande lag eller beslut som meddelats av myndighet i främmande stat inte får tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket, *ordre public* (7 kap. 4 § IÄL).

Svensk hindersprövning inför svensk vigsel

Vill en kvinna och en man ingå äktenskap inför en svensk myndighet, skall det enligt 1 kap. 1 § första stycket IÄL prövas om det finns något *hinder* mot *äktenskapet* enligt svensk lag. Med svensk myndighet avses härvid samtliga vigselförrättare vars behörighet grundas på svenska bestämmelser. De anses i sin funktion fullgöra svensk myndighetsutövning (11 kap. 6 § tredje stycket RF).

Av 1 kap. 1 § andra stycket IÄL framgår att även utländsk lag skall beaktas om varken kvinnan eller mannen är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige. Utöver frånvaron av svenska äktenskaps-hinder krävs då att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där hon respektive han antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning

av enbart svensk lag även i sådant fall.²¹ Enligt förarbetena kan detta undantag bli aktuellt t.ex. när det är svårt eller omöjligt att fastställa innehållet i viss utländsk lag, i fråga om asylsökande eller vid ömmande omständigheter såsom graviditet.²²

Svensk vigsel i Sverige

När äktenskap skall ingås inför svensk myndighet här i riket, tillämpas svensk lag i fråga om vigseln (1 kap. 4 § IÄL).

Frågan om vem som enligt svensk rätt är behörig att förrätta vigsel i Sverige samt formerna för vigseln regleras i 4 kap. ÄktB och därtill anslutande författningar (jfr avsnitt 2.2.3). När vigsel förrättas av svensk vigsselförrättare inom riket torde svensk vigselsebehörighet föreligga oavsett kontrahenternas medborgarskap och hemvist.

Svensk vigsel i utlandet

Svensk vigsel, dvs. vigsel förrättad av svensk vigsselförrättare, får i vissa fall äga rum utomlands.

I fråga om *sättet för hindersprövning* gäller då kungörelsen (1973:948) om hindersprövning för vigsel inför svensk vigsselförrättare utom riket. Har hindersprövning gjorts av Skatteverket eller hos myndighet tillhörande Danmark, Finland, Island eller Norge²³, får vigsel äga rum enligt vad som i allmänhet gäller för vigsel enligt svensk lag (2 §). Hindersprövning får också verkställas av svensk beskickning i främmande stat eller av svenskt konsulat i enlighet med vad som föreskrivs i kungörelsen.²⁴

När det gäller *vigsselförrättare* föreskrivs i 1 kap. 5 § första stycket IÄL att regeringen kan bestämma, att med diplomatisk eller konsulär tjänst eller med befattning som präst skall vara förenad behörighet att i främmande stat förrätta vigsel enligt svensk lag. Regeringen kan även genom särskilt förordnande tillerkänna lämplig person sådan behörighet. Det främsta skälet för denna ordning är att svenska medborgare bosatta i vissa andra länder än Sverige skall ha möjlighet att där ingå äktenskap.

²¹ Se även förordningen (2004:146) om utredning angående rätt att ingå äktenskap enligt lagen i annan stat.

²² Se prop. 2003/04:48 s. 53 f.

²³ Jfr 2 § första stycket NÄF.

²⁴ Jfr 3–8 §§ kungörelsen om hindersprövning för vigsel inför svensk vigsselförrättare utom riket.

Regeringen har meddelat ett antal bemyndiganden med stöd av denna bestämmelse. Bland annat har beskickningscheferna vid Sveriges ambassader i ett flertal länder bemyndigats att förrätta vigsel. Bemyndigandena är ofta förenade med varierande förbehåll avseende de blivande makarnas medborgarskap.

Enligt 1 kap. 5 § andra stycket IÅL äger vad som i svensk lag föreskrivs om verkan av att vigselförrättare förfarit oriktigt vid vigsel här i riket eller överskridit sin behörighet motsvarande tillämpning, när svensk vigselförrättare viger i främmande stat. Det sagda innebär att förrättningen är *ogiltig* som *vigsel* om inte formkraven i 4 kap. 2 § första stycket ÅktB är uppfyllda eller om vigselförrättaren inte var behörig att förrätta vigsel (jfr avsnitt 2.2.7). I likhet med vad som gäller för svensk vigsel inom riket påverkas inte vigselns giltighet av att t.ex. hindersprövning inte gjorts.

Svensk hindersprövning och vigsel i internordiska förhållanden

Enligt 1 § första stycket NÄF skall svensk myndighet vid *hindersprövningen* avseende medborgare i annan nordisk stat tillämpa svensk rätt om någon av de trolovade har hemvist i Sverige och om sökanden inte begär att hemlandets lag skall tillämpas. I annat fall skall hindersprövning ske enligt lagen i hemlandet (dvs. det land i vilket sökanden är medborgare).

Andra stycket samma paragraf innehåller en undantagsbestämmelse avseende föräldrars eller förmyndares samtycke till underårigs äktenskap. Med hänsyn till att svensk rätt i fråga om minderåriga kräver länsstyrelsens och inte föräldrarnas eller förmyndarens samtycke, måste svensk hindersprövning respektera de krav på föräldrarnas eller förmyndarens samtycke som uppställs i hemvistlandets lag.²⁵

Har hindersprövning eller lysning ägt rum hos myndighet tillhörande en nordisk stat, kan *vigsel*, så länge hindersprövningen eller lysningen är giltig, förrättas av myndighet tillhörande annan nordisk stat utan ny hindersprövning eller lysning. Detta gäller oavsett om de trolovade är medborgare i en nordisk stat (2 § första stycket NÄF). Det är inte heller relevant om de trolovade har hemvist inom eller utanför norden eller vilket lands lag som tillämpas vid prövningen. Om vigsel gäller i övrigt lagen i den stat vigselmyndigheten tillhör (2 § andra stycket NÄF). En svensk vigselförrättare skall således följa svensk rätt i fråga om själva vigseln.

²⁵ Jfr Michael Bogdans kommentar till bestämmelsen i Karnov.

Utländsk vigsel

Äktenskap kan, under vissa förutsättningar, ingås i Sverige inför utländsk vigselförrättare. Den som enligt främmande lag är behörig att förrätta vigsel får nämligen i fall som regeringen bestämmer viga här i riket med tillämpning av nämnda lag (1 kap. 6 § IÄL). Vissa främmande diplomatiska och konsulära ämbetsmän och präster har meddelats sådana tillstånd. I tillstånden ställs varierande krav på medborgarskap och hemvist.

Beträffande äktenskap som ingåtts i utlandet enligt utländsk rätt finns bestämmelser i 1 kap. 7 § IÄL. Ett äktenskap anses i förevarande fall giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.²⁶ Även i annat fall skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där kvinnan och mannen var medborgare eller hade hemvist.

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan enligt 1 kap. 8 § IÄL godkännas av regeringen på ansökan av kvinnan eller mannen eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om synnerliga skäl föreligger.

Enligt 1 kap. 8 a § IÄL erkänns inte ett äktenskap i Sverige som har ingåtts enligt utländsk lag om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige eller om det är sannolikt att det har ingåtts under tvång. Det sagda gäller dock inte om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet. Bestämmelsen omfattar både äktenskap som ingåtts i Sverige inför utländsk vigselförrättare och äktenskap som ingåtts i utlandet enligt utländsk rätt.

I sammanhanget kan nämnas att Skatteverket i ett folkbokföringsärendande har beslutat att registrera ett i utlandet ingånget äktenskap mellan två personer med samma kön som registrerat partnerskap och således inte som äktenskap i folkbokföringsregistret. Frågan är för närvarande föremål för prövning i kammarrätt sedan Länsrätten i Göteborg avslagit ett överklagande av Skatteverkets beslut.

²⁶ Bestämmelsen är inte tillämplig på vigslar som förrättas av utländska diplomater m.fl. i Sverige; jfr 1 kap. 6 § IÄL.

Äktenskapsmål

Det finns som redan berörts flera författningar som innehåller bestämmelser om svensk domstols internationella behörighet i äktenskapsmål och om erkännande av domar i sådana mål.

Svensk domstols möjlighet att avgöra äktenskapsmål regleras bl.a. i den nya *Bryssel II-förordningen*. Enligt artikel 3 i förordningen skall behörighet att ta upp frågor om äktenskapsskillnad, hemskillnad eller annullering av äktenskap tillkomma domstolarna i den medlemsstat inom vars territorium (1) makarna har hemvist; (2) makarna senast hade hemvist om en av dem fortfarande är bosatt där; (3) svaranden har hemvist; (4) om ansökan är gemensam, någon av makarna har hemvist; (5) sökanden har hemvist, om sökanden har varit bosatt där i minst ett år omedelbart innan ansökan gjordes; eller (6) sökanden har hemvist, om sökanden har varit bosatt där i minst sex månader omedelbart innan ansökan gjordes och dessutom är medborgare där. Härutöver är (7) domstolarna i den medlemsstat där båda makarna är medborgare behöriga. Domsrättsgrunderna är formellt likvärdiga och det råder ingen rangordning bland dem.

Bryssel II-förordningen gäller så fort som någon medlemsstats domstol är behörig enligt den. Endast om ingen medlemsstats domstol är behörig skall behörigheten i varje medlemsstat bestämmas enligt den statens lag (artikel 7.1). Bestämmelser om exklusiv behörighet finns dock i artikel 6. Enligt nämnda artikel får talan *mot* en make som har hemvist i en medlemsstat eller som är medborgare i en medlemsstat väckas vid en annan medlemsstats domstolar endast i enlighet med förordningens domsregler.

Ett yrkande om äktenskapsskillnad mellan makar som är medborgare och har hemvist i ett *nordiskt land* tas enligt 7 § NÄF bl.a. upp i den stat där makarna har sitt hemvist eller där makarna är medborgare. Domsrättsgrunderna i nämnda paragraf sammanfaller med de grunder som anges i artikel 3 i Bryssel II-förordningen. Reglerna är tvingande, och svensk domstol skall därför avvisa ett yrkande om äktenskapsskillnad om det enligt 7 § NÄF skall upptas i ett annat nordiskt land. Vid prövning av berörda äktenskapsskillnader i Sverige skall svensk rätt tillämpas (jfr 9 § första stycket NÄF).

Även om Bryssel II-förordningen som regel skall tillämpas framför nationella regler om domstols behörighet samt erkännande och verkställighet av domar gäller detta inte fullt ut i Norden. För de

nordiska länderna innebär de redovisade reglerna att i förhållandet mellan Sverige och Danmark skall Sverige fortfarande tillämpa NÄF. Genom Finlands och Sveriges reservation till Bryssel II-förordningen är NÄF fortfarande tillämplig mellan dessa länder.

Om ingen domstol eller annan behörig myndighet i EU:s medlemsstater har domsrätt enligt Bryssel II-förordningen och NÄF inte är tillämplig regleras förutsättningarna för ett äktenskapsmåls upptagande av svensk domstol i 3 kap. 2 och 3 §§ IÄL. Regleringen överensstämmer i stort med domsrättsreglerna i Bryssel II-förordningen. Enligt IÄL får ett äktenskapsmål bl.a. upptas om båda makarna är svenska medborgare eller om svaranden har hemvist här i riket.²⁷ Talan om äktenskapsskillnad prövas enligt svensk lag, men äktenskapsskillnad kan vägras under vissa förutsättningar av hänsyn till innehållet i utländsk lag (se 3 kap. 4 § IÄL).

Bestämmelser om *erkännande i Sverige av utländska äktenskapsskillnader* finns vidare bl.a. i Bryssel II-förordningen, NÄF samt lagen (1973:943) om erkännande av vissa utländska äktenskapsskillnader och hemskillnader, vilken grundar sig på 1970 års Haagkonvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader. Konventionen har tillträtts av såväl vissa länder inom EU som länder utanför EU. I de fall där erkännande inte regleras av någon internationell överenskommelse prövas ett utländskt skilsmässobesluts giltighet i Sverige enligt IÄL.

Enligt artikel 21.1 i Bryssel II-förordningen skall en dom som har meddelats i en medlemsstat erkännas i de andra medlemsstaterna utan att något särskilt förfarande behöver anlitas. En dom som har meddelats i ett EU-land är således giltig utan särskild prövning i övriga EU-länder. Den får aldrig omprövas i sak (artikel 26). Det sagda innebär att en dom på äktenskapsskillnad från ett annat EU-land utan vidare skall läggas till grund för anteckning i den svenska folkbokföringen. Av artikel 22 framgår dock att en dom på äktenskapsskillnad inte skall erkännas i vissa närmare angivna fall. Detta gäller bl.a. om ett erkännande uppenbart skulle strida mot grunderna för rättsordningen i den medlemsstat där domen görs gällande (*ordre public*). Erkännande av en dom får inte vägras på den grunden att lagen i den medlemsstat där domen görs gällande inte tillåter äktenskapsskillnad under samma omständigheter (artikel 25).

²⁷ I Bryssel II-förordningen saknas motsvarighet till bl.a. 3 kap. 2 § punkten 2 IÄL. Ett äktenskapsmål får enligt nämnda bestämmelse tas upp av svensk domstol om käranden är svensk medborgare och har hemvist här i riket eller tidigare haft hemvist här sedan hon eller han fyllt 18 år.

I fråga om nordiska domar i äktenskapsmål mellan makar som är medborgare och har hemvist i ett nordiskt land gäller 22 § NÄF. Av bestämmelsen framgår att sådana domar, liksom avgöranden avseende ogiltighet eller återgång av äktenskap, skall gälla i Sverige utan särskild stadfästelse och utan prövning av avgörandets riktighet eller den dömande myndighetens behörighet.

1973 års lag om erkännande av vissa utländska äktenskapsskillnader och hemskillnader bygger som redan nämnts på Haagkonventionen den 1 juni 1970 om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader. Enligt denna lag skall ett i en konventionsansluten stat meddelat avgörande om äktenskapsskillnad eller hemskillnad gälla här i riket om makarna har någon av de anknytningar till denna stat som närmare anges i lagen. En sådan anknytning är om svaranden hade hemvist i den främmande staten vid den tidpunkt då talan väcktes eller om båda makarna vid denna tidpunkt var medborgare i den främmande staten (jfr 1–2 §§). Bestämmelserna i Bryssel II-förordningen och NÄF har företräde framför bestämmelserna i 1973 års lag (jfr 11–12 §§). Konventionsländerna utanför EU och Norden berörs dock inte och beträffande dem har Sverige således att tillämpa 1973 års lag.

I de fall där IÄL är tillämplig gäller att ett främmande beslut om äktenskapsskillnad enligt huvudprincipen i 3 kap. 7 § första stycket skall gälla här i riket, om det med hänsyn till makes medborgarskap eller hemvist eller annan anknytning förelåg skälig anledning att talan prövades i den främmande staten. Som inledningsvis har nämnts finns det en bestämmelse om ordre public i 7 kap. 4 § IÄL.

2.3 Registrerat partnerskap

2.3.1 Grundläggande krav för registrering av partnerskap

I 1 kap. 1 § lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap (partnerskapslagen) anges att två personer av samma kön kan låta registrera sitt partnerskap. I likhet med vad som gäller för äktenskap uppställs inte krav på hushållsgemenskap, sexuell relation eller sexuell läggning.

För registrering gäller enligt 2 § i samma kapitel särskilda s.k. *anknytningskrav*. Registrering får ske om en av partnerna har hemvist²⁸ här i landet sedan minst två år eller en av partnerna är svensk

²⁸ Beträffande hemvistbegreppet, se 7 kap. 2 § IÄL (avsnitt 2.2.10).

medborgare med hemvist här i landet. Det ställs sålunda höga krav på anknytning till Sverige för den ena partnern medan det inte ställs några krav alls för den andra partnern. Med svensk medborgare jämföras enligt nämnda bestämmelse medborgare i Danmark, Island, Nederländerna och Norge. Om en av partnerna är medborgare i något av dessa länder ställs således inte något krav på att hemvistet skall ha varat i två år. Huvudskälet till att medborgare i just angivna länder jämföras med svenska medborgare är att länderna har egen partnerskapslagstiftning motsvarande i väsentliga hänseenden den svenska.²⁹

2.3.2 Partnerskaphinder och hinderprövning

Registrering av partnerskap förutsätter att det inte föreligger något s.k. *partnerskaphinder*. Enligt 1 kap. 3 § partnerskapslagen får registrering inte ske beträffande den som är under 18 år eller dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon. Inte heller får halvsyskon registrera partnerskap, men dispens kan meddelas av länsstyrelsen. Slutligen anges att registrering inte får ske av den som är gift eller som redan är registrerad partner. Adoptivförhållande jämföras med biologiskt släktskap vid tillämpningen av reglerna om partnerskaphinder. De som därvid anses som helsyskon får dock registrera sitt partnerskap med varandra efter tillstånd av länsstyrelsen. Partnerskap mellan ett adoptivbarn och adoptivföräldrarnas biologiska barn får således ingås efter tillstånd. Detsamma gäller för partnerskap mellan två adoptivsyskon.

Regleringen om partnerskaphinder motsvarar i princip regleringen om äktenskapshinder i ÄktB. I partnerskapslagen har dock inte upptagits någon motsvarighet till bestämmelsen i 2 kap. 1 § ÄktB att den som är under 18 år får gifta sig efter dispens.

Hindersprövning skall göras av Skatteverket innan registrering sker. Vid prövningen har de bestämmelser i 3 kap. och 15 kap. ÄktB som gäller för förfarandet vid prövning av äktenskapshinder motsvarande tillämpning (1 kap. 4 och 5 §§ partnerskapslagen).

I förarbetena påpekas att partnerna i samband med hinderprövningen bör upplysas om risken för att partnerskapet inte blir gällande utomlands.³⁰

²⁹ Jfr prop. 1999/2000:77 s. 6 ff. Föreskriften tillkom genom en lagändring den 1 juli 2000 (bet. 1999/2000:LU22, rskr. 1999/2000:218). Härefter har även andra länder infört partnerskapslagstiftning eller annan likvärdig lagstiftning, bl.a. Finland och Tyskland.

³⁰ SOU 1993:98, del A, s. 110.

2.3.3 Registrering

Förfarandet vid registrering av partnerskap motsvarar i huvudsak vad som gäller vid borgerlig vigsel. Enligt 1 kap. 6 och 7 §§ partnerskapslagen skall registrering ske i närvaro av vittnen. Vid registreringen skall partnerna samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av registreringsförrättaren ge till känna att de samtycker till registreringen. Registreringsförrättaren skall därefter förklara att de är registrerade partner. Behörig att vara *registreringsförrättare* är lagfaren domare i tingsrätt eller den som länsstyrelsen har förordnat (1 kap. 8 § första stycket partnerskapslagen).³¹

Innan registrering sker skall registreringsförrättaren förvissa sig om att hindersprövningen har skett inom fyra månader före den planerade registreringen och att inget hinder framkommit.³²

Vid registrering gäller särskilda föreskrifter om förfarandet. Eftersom de som förordnas av länsstyrelserna numera har till uppgift att förrätta såväl vigsel som registrering regleras registreringsförrättningen och den borgerliga vigselförrättningen i samma förordning; förordningen med närmare föreskrifter om vigsel och registrering av partnerskap som förrättas av domare eller särskilt förordnad förrättare (jfr avsnitt 2.2.6). Registreringsförrättningen motsvarar i huvudsak den borgerliga vigselförrättningen. Partnerna har liksom blivande makar två olika alternativ att välja mellan. Det kortare innebär att förrättaren endast uttalar de ord som krävs för ett giltigt partnerskap.

Efter registrering skall bevis om registreringen överlämnas till partnerna och Skatteverket underrättas.³³

Beslut om registrering får överklagas hos länsstyrelsen, vars beslut i sin tur får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövnings-tillstånd krävs vid överklagande till Kammarrätten.³⁴

³¹ I paragrafens andra stycke anges att länsstyrelsens förordnande skall avse såväl behörighet att förrätta registrering enligt partnerskapslagen som behörighet att förrätta vigsel enligt ÄktB.

³² 1 kap. 9 § första stycket partnerskapslagen jfr 4 kap. 5 § ÄktB.

³³ 1 kap. 9 § första stycket partnerskapslagen; jfr 4 kap. 7 och 8 § ÄktB.

³⁴ 1 kap. 9 § andra stycket partnerskapslagen; jfr 15 kap. 3 och 4 §§ ÄktB.

2.3.4 Ogiltig registrering

Av 1 kap. 7 § andra stycket partnerskapslagen framgår att en registrering är *ogiltig* om inte följande krav har uppfyllts.

- Partnerna skall ha varit samtidigt närvarande vid registreringen.
- De skall uttryckligen ha samtyckt till registreringen.
- Registreringsförrättaren skall ha förklarat att de är registrerade partner.
- Registreringsförrättaren skall ha varit behörig att förrätta registreringen.

En ogiltig registrering saknar helt rättsverkningar. En sådan registrering får emellertid godkännas av regeringen, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av endera partnern eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne. Regeringen i denna del överrensstämmer med bestämmelserna om ogiltigt äktenskap i ÄktB.

2.3.5 Upplösning av registrerat partnerskap

Enligt 2 kap. 1 § partnerskapslagen upplöses ett registrerat partnerskap genom den ena partners död eller genom domstols avgörande. Bestämmelserna i 5 kap. ÄktB har motsvarande tillämpning i fråga om upplösning av registrerat partnerskap (2 kap. 2 § partnerskapslagen). Reglerna om betänketid i samband med äktenskapsskillnad kan därmed vara tillämpliga även vid upplösning av registrerat partnerskap, t.ex. om en av partnerna har vårdnaden om barn under 16 år. På motsvarande sätt som gäller beträffande äktenskap kan allmän åklagare föra tala om upplösning av ett registrerat partnerskap.

Partnerskapsmål, dvs. mål om upplösning av registrerat partnerskap och mål där talan förs om fastställande att ett registrerat partnerskap består eller inte består, får alltid tas upp av svensk domstol om registrering har skett enligt partnerskapslagen. Härigenom garanteras att ett partnerskap som har registrerats enligt denna lag också kan upplösas (2 kap. 3 och 4 §§ partnerskapslagen).

2.3.6 Rättsverkningar av registrerat partnerskap

Enligt 3 kap. 1 § första stycket partnerskapslagen har ett registrerat partnerskap samma rättsverkningar som ett äktenskap med de undantag som anges i kapitlets 3–4 §§.³⁵ Med äktenskapets rättsverkningar avses inte bara sådana som får effekt under äktenskapets bestånd utan också rättsverkningar som får betydelse i samband med att äktenskapet upplöses och därefter. Bestämmelsen tar sikte inte endast på de rättsverkningar som framgår av lag utan också sådana som emanerar från författningar av lägre dignitet. I andra stycket samma paragraf föreskrivs vidare att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar tillämpas på motsvarande sätt på registrerat partnerskap och registrerad partner om inte annat följer av undantagsreglerna i nyss nämnda bestämmelser.

I princip *alla* regler med anknytning till äktenskap skall således tillämpas på registrerat partnerskap. Detta gäller oavsett om regleringen innefattar egentliga rättsverkningar eller om det är fråga om andra bestämmelser med anknytning till äktenskap, t.ex. regler av mer eller mindre rent administrativ karaktär såsom skyldighet att lämna uppgifter i olika sammanhang. Även *svenska* internationella privat- och processrättsliga bestämmelser av betydelse för verkningar av äktenskap skall tillämpas på motsvarande sätt för registrerade partnerskap om inte undantagsreglerna är tillämpliga (se nedan beträffande NÄF). Det sagda gäller oavsett om det rör sig om internationella privat- och processrättsliga regler vilka ensidigt utformats av den svenska lagstiftaren eller härrör ur en konvention. I sammanhanget bör påpekas att den nya Bryssel II-förordningen inte är tillämplig på registrerat partnerskap och inte heller Bryssel I-förordningen och Luganokonventionen.³⁶ För partnerskap gäller vidare internationella privat- och processrättsliga bestämmelser även om de inte uttryckligen nämner äktenskap respektive makar och oavsett om det rör sig om domsrättsregler, lagvalsregler eller regler om erkännande och verkställighet av främmande avgöranden.³⁷ Som exempel kan nämnas lagen (1990:272) om internationella frågor rörande

³⁵ I 3 kap. 2 § partnerskapslagen föreskrevs tidigare att registrerade partner inte fick anta adoptivbarn eller utses att i egenskap av särskild förordnad förmyndare gemensamt utöva vårdnaden om underårig. Undantaget togs bort ur lagen den 1 februari 2003 (se prop. 2001/02:123, bet. 2001/02:LU27, rskr. 2001/02:304). I bestämmelsen, som upphävdes den 1 juli 2005, föreskrevs också att lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen inte gällde för registrerade partner (se prop. 2004/05:137, bet. 2004/05:LU25, rskr. 2004/05:284).

³⁶ Jfr avsnitt 2.2.10.

³⁷ Jfr Bogdan, M., SvJT 1994 s. 780 ff.

makars och sambors förmögenhetsförhållanden. Det finns dock särskilda bestämmelser i partnerskapslagen om svensk behörighet vid registrering av partnerskap samt i fråga om partnerskapsmål (jfr avsnitt 2.3.7).

I 3 kap. 3 § partnerskapslagen föreskrivs att bestämmelser som gäller för makar och vars tillämpning innebär en särbehandling av den ene maken endast på grund av dennes kön inte gäller för registrerade partner. Vissa förmåner för änkor som övergångsvis finns kvar gäller därför inte för denna grupp, t.ex. änkelivränta.³⁸ Bestämmelser om faderskapspresumtion, dvs. att en gift man anses vara far till ett barn som hustrun har fött under äktenskapet, är inte heller tillämpliga i fråga om registrerade partner.³⁹

Av 3 kap. 4 § partnerskapslagen framgår att de internordiska reglerna om äktenskap, dvs. bestämmelserna i NÄF, inte gäller för registrerat partnerskap. I förarbetena till lagen⁴⁰ motiverades undantaget bl.a. av att förordningen förutsätter ömsesidighet och att alla nordiska länder då inte hade lagstiftning om registrerat partnerskap. De allmänna internationella privat- och processrättsliga reglerna i svensk rätt ansågs fullt tillräckliga för att reglera de frågor som kunde uppkomma. Av förarbetena framgår vidare att undantaget avser *hela* förordningen, såväl dess bestämmelser om äktenskapets rättsverkningar som dess regler om äktenskapets ingående och upplösning.

2.3.7 I Sverige gällande internationella privat- och processrättsliga regler rörande registrerat partnerskap

Som tidigare redovisats får svensk partnerskapsregistrering som regel endast ske om en av partnerna har hemvist här i Sverige sedan minst två år eller en av partnerna är svensk medborgare med hemvist i Sverige (jfr 1 kap. 2 § partnerskapslagen). Detta krav på *anknytning* till Sverige, som skall beaktas vid hindersprövningen,

³⁸ Lagen (1962:381) om allmän försäkring (LAF) innehöll intill utgången av år 1989 bestämmelser om rätt till *livränta till änka* efter den som avlidit till följd av arbetsskada. Denna särskilda form av livränta har genom lag (1988:882) om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, som trätt i kraft den 1 januari 1990, utmönstrats ur LAF och ersatts av vissa – mer begränsade – generella regler om rätt till livränta till efterlevande make. Av övergångsbestämmelserna till nämnda lagändring framgår emellertid att de äldre bestämmelserna om sådan livränta fortfarande gäller i fall där rätten till livränta grundas på dödsfall till följd av en arbetsskada som har inträffat före ikraftträdandet.

³⁹ Jfr 1 kap. 1 § föräldralken.

⁴⁰ Bet. 1993/94:LU28 s.29.

saknar motsvarighet i fråga om äktenskap. Även par, där ingen av parterna har hemvist eller medborgarskap i Sverige, får i princip ingå äktenskap inför svensk myndighet.

Enligt 1 kap. 3 § fjärde stycket partnerskapslagen skall rätten till registrering av ett partnerskap alltid prövas enligt svensk lag. Så länge endast ett fåtal länder har infört lagstiftning om registrerat partnerskap skulle *hindersprövning* enligt utländsk lag nämligen som regel innebära att registrering inte vore möjlig.

Beträffande internationella förhållanden rörande *registreringen* gäller 1 kap. 4–9 §§ IÄL, dvs. samma bestämmelser som gäller i fråga om vigsel (1 kap. 9 § tredje stycket partnerskapslagen). Härav framgår bl.a. att registrering inför svensk myndighet skall ske enligt svensk lag, att partnerskap som registrerats utomlands under vissa förutsättningar erkänns här samt att regeringen får utfärda bemyndiganden att förrätta registreringar utomlands enligt svensk lag och i Sverige enligt utländsk lag (jfr avsnitt 2.2.10).

Registrering av partnerskap i Sverige enligt utländsk lag förutsätter att det främmande landet i fråga infört partnerskapsinstitutet i sin lagstiftning och att en utländsk registreringsförrättare bemyndigats att här i landet registrera partnerskap, vilket förutsätter tillstånd av regeringen. Behörighet att registrera partnerskap enligt svensk rätt i utlandet brukar på motsvarande sätt bygga på en överenskommelse mellan Sverige och det främmande landet.⁴¹

På liknande sätt som ett äktenskap betraktas i Sverige ett i behörig form i Sverige eller utomlands registrerat partnerskap som giltigt även om det ingåtts i strid med föreskrivna partnerskaps hinder.

Av 2 kap. 3 § partnerskapslagen framgår att bestämmelser i lag eller annan författning angående äktenskapsmål även gäller i fråga om *partnerskapsmål*, dvs. mål om upplösning av partnerskap och mål där talan förs om fastställande huruvida ett partnerskap består eller inte. Hänvisningen omfattar förutom materiell svensk äktenskapsrätt även svenska internationellt privat- och processrättsliga regler avseende äktenskapsmål; främst reglerna om svensk domsrätt, tillämplig lag och erkännande av utländska avgöranden i 3 kap. IÄL.

⁴¹ Inför regeringsbeslut om bemyndigande av registreringsförrättare vid utlandsmyndigheter sände Utrikesdepartementet en förfrågan till samtliga myndigheter där vigselbemyndigande fanns och begärde uppgift om värdlandets inställning. Positivt svar inkom endast från Paris, Madrid och Lissabon. Partnerskapsregistrering vid Sveriges ambassad i Lissabon godtogs enbart mellan personer som inte var portugisiska medborgare. Regeringen beslutade den 28 maj 2003 att ge viss utsänd personal vid ambassaderna i Paris, Madrid och Lissabon behörighet att registrera partnerskap mellan svenska medborgare (UD2003/26737/KC, UD2003/26740/KC, UD2003/26743/KC).

Partnerskapsmål får dock med stöd av 2 kap. 4 § partnerskapslagen alltid tas upp av svensk domstol om partnerskapsregistreringen har skett enligt den svenska lagen. Som framgått är föreskrifterna i NÄF inte tillämpliga på registrerat partnerskap.

2.4 Samboförhållande

Enligt 1 § sambolagen (2003:376) definieras sambor som två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll. Med sambor avses sambor av såväl motsatt som samma kön. Sambolagen gäller endast sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gift eller registrerad partner.

Av samma paragraf framgår vidare att när det i en lag eller annan författning talas om sambor eller personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden eller används liknande uttryck skall detta antas syfta på sambor i nyss angiven mening. Definitionen på sambor är således tillämplig även utanför sambolagens tillämpningsområde. Genom denna föreskrift utsträcks olika bestämmelser i lag eller annan författning till att gälla inte bara förhållanden mellan en kvinna och en man utan också förhållanden där paret har samma kön. Sambolagen gäller endast sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gift. I sista stycket nämnda paragraf erinras slutligen om att det som sägs om äktenskap också gäller registrerat partnerskap, vilket följer av regleringen i partnerskapslagen.

Ett samboförhållande upphör om samborna eller någon av dem ingår äktenskap eller partnerskap, om samborna flyttar isär eller om någon av samborna avlider. Ett samboförhållande skall också anses upphöra i vissa andra särskilt angivna fall, bl.a. om en sambo ansöker om förordnande av bodelningsförrättare (jfr 2 § sambolagen).

I 3 § sambolagen definieras samboegendom som bostad och bohag som förvärvats för gemensam användning.⁴² Med bohag avses möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre som är avsett för det gemensamma hemmet, dock inte bohag som används uteslutande för den ene sambons bruk (6 §). Till gemensam bostad och bohag räknas inte egendom som används huvudsakligen för fritidsändamål (7 §). I sambolagen finns också bestämmelser om bodelning av samboegendom som i stort sätt följer reglerna för bodelning mellan makar (8–21 §§).

⁴² Vissa undantag följer dock av 4 och 9 §§ sambolagen.

Innehar den ena sambon den gemensamma bostaden med hyresrätt eller bostadsrätt och utgör inte egendomen samboegendom har den andra sambon rätt att med stöd av 22 § sambolagen överta den när samboförhållandet upphör, om den sambon bäst behöver bostaden och ett sådant övertagande även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt. Om samborna inte har eller har haft barn tillsammans, gäller detta dock endast om synnerliga skäl talar för det. I sambolagen föreskrivs vidare vissa inskränkningar i sambors förfoganderätt över sin bostad och sitt bohag som motsvarar bestämmelserna om makes rådgighet över bostad och bohag enligt ÄktB (23–25 §§).

2.5 Regler i föräldrabalken med anknytning till äktenskapsreglerna

2.5.1 Föräldraskap

Föräldrabalkens (FB:s) regler om *faderskap* anknyter till äktenskapsreglerna genom att moderns civilstånd tillerkänns viss betydelse.

Om modern till ett barn är *gift* vid barnets födelse krävs det inte några särskilda åtgärder för fastställande av faderskapet utan det presumeras att den äkta mannen är far. Faderskapspresumtionen gäller även för det fall att en änka föder ett barn inom sådan tid efter mannens död, att barnet kan vara avlat dessförinnan (1 kap. 1 § FB). Däremot gäller inte presumtionen om barnet föds kort tid efter det att en dom på äktenskapsskillnad har vunnit laga kraft.

Faderskapspresumtionen kan hävas av domstol under de förutsättningar som anges i 1 kap. 2 § FB, om det är utrett att modern har haft samlag med annan än mannen under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av en andre. Detsamma gäller om det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet kan hållas för visst att mannen inte är barnets far eller barnet har avlats före äktenskapet eller under det att makarna levde åtskilda och det inte är sannolikt att makarna har haft samlag med varandra under tid då barnet kan vara avlat. Godkänner mannen i äktenskapet skriftligen annan mans, formenliga och av modern godkända, bekräftelse av faderskapet anses det därigenom fastställt att mannen i äktenskapet inte är far till barnet.

Om modern är *ogift* vid barnets födelse måste däremot ett särskilt förfarande tillgripas varigenom faderskapet kan fastslås. Fastställelse av faderskap kan ske antingen genom en faderskapsbekräftelse i föreskriven form⁴³ av den man som anser sig vara barnets far eller genom domstols dom (jfr 1 kap. 3 § FB). I det senare fallet skall rätten förklara en man vara far, om det genom en genetisk undersökning är utrett att han är barnets far. Rätten skall också förklara en man vara far, om det är utrett att han har haft samlag med barnets mor eller att en insemination eller befruktning utanför moderns kropp har skett med hans spermier under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom. Faderskapet kan dock inte fastställas genom dom för en man som är spermiegivare enligt 6 och 7 kap. lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.⁴⁴ (1 kap. 5 § FB).

Har assisterad befruktning utförts på modern med samtycke av en man som var hennes make eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen skall vid tillämpningen av berörda bestämmelser i 1 kap. 2–5 §§ FB den som har lämnat samtycket anses som far (1 kap. 6 och 8 §§ FB). Om modern är gift, gäller liksom i andra fall en faderskapspresumtion för mannen i äktenskapet. Presumtionen kan hävas av domstolen om han inte har samtyckt till befruktningen eller om det inte är sannolikt att barnet har avlats genom en befruktning som han har samtyckt till. Presumtionen kan vidare hävas om mannen i äktenskapet godkänner en annan mans faderskapsbekräftelse. Som framgått skall faderskapet fastställas genom bekräftelse eller dom om kvinnan är sambo med en man. Bestämmelserna gäller även vid en insemination i egen regi eller i utländsk sjukvård.

I 1 kap. 7 § FB finns en bestämmelse om *moderskapet* då ett barn har avlats genom äggdonation. Enligt denna regel skall den kvinna som föder barnet anses som barnets mor och alltså inte den kvinna som är barnets ”genetiska” mor.

Sedan den 1 juli 2005 får assisterad befruktning med donerade spermier utföras även beträffande en *kvinna som är registrerad partner eller sambo med en annan kvinna*. Som en följd av denna lagändring

⁴³ Se 1 kap. 4 § FB.

⁴⁴ Genom *lagen om genetisk integritet m.m.*, som trädde i kraft den 1 juli 2006, infördes en sammanhållen lag om viss bioteknik på det medicinska området. Lagen innehåller nya bestämmelser om bl.a. genetiska undersökningar och genetisk information. Den innehåller också bestämmelser om *assisterad befruktning*, vilket kan utföras dels i form av insemination, dels i form av befruktning utanför kroppen. Bestämmelser om detta fanns tidigare i lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen (prop. 2005/06:64, bet. 2005/06:SoU16, rskr. 2005/06:219).

infördes i FB en särskild bestämmelse om föräldraskapet till barn som föds i sådana parförhållanden (1 kap. 9 § FB).⁴⁵ Har insemination utförts enligt 6 kap. lagen om genetisk integritet m.m. eller har befruktning av moderns ägg utförts enligt 7 kap. samma lag med samtycke av en kvinna som var moderns registrerade partner eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket anses som barnets förälder. Föräldraskapet skall fastställas genom bekräftelse eller dom.

I sammanhanget bör nämnas att assisterad befruktning enligt lagen om genetisk integritet endast får utföras om kvinnan är gift eller sambo och maken eller sambon skriftligen har samtyckt till detta. Vid äggdonation skall ägget ha befruktats av makens eller sambons spermier. I lagen erinras om att det som sägs om make också gäller registrerad partner. Beträffande var behandling får utföras finns vissa begränsningar.⁴⁶

Regeringen beslutade den 3 november 2005 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att överväga om föräldraskapet för en kvinna enligt 1 kap. 9 § FB – i likhet med vad som gäller för faderskap – bör utvidgas till att gälla även vid assisterad befruktning som har skett i utländsk sjukvård och i egen regi (dir. 2005:115). I uppdraget ingick också bl.a. frågan om föräldraskapet för en partner bör presumeras på liknande sätt som faderskapet för en gift man. Uppdraget redovisades i januari månad 2007. I betänkandet *Föräldraskap vid assisterad befruktning* (SOU 2007:3) föreslår utredaren att det skall införas en bestämmelse om föräldraskap för moderns partner (föräldraskapspresumtion) motsvarande den nuvarande faderskapspresumtionen. Den kvinna som är moderns registrerade partner skall således automatiskt anses vara barnets förälder. Föräldraskapspresumtionen skall kunna hävas på motsvarande sätt som en faderskapspresumtion. Vidare föreslås att bestämmelserna om föräldraskap för en kvinna även skall omfatta assisterad befruktning som skett utomlands och insemination i egen regi.

⁴⁵ Prop. 2004/05:137, bet. 2004/05:LU25, rskr. 2004/05:284. Paragrafen har herefter ändrats i samband med att bestämmelser om assisterad befruktning överflyttades till lagen om genetisk integritet m.m., SFS 2006:352.

⁴⁶ Jfr 6 kap 1–2 §§ och 7 kap. 1–4 §§ lagen om genetisk integritet.

2.5.2 Adoption

En adoption innebär att barnet i rättsligt hänseende betraktas som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Adoptivbarnet och dess avkomlingar tar arv och ärvs såsom om adoptivbarnet var adoptantens eget barn. Genom adoptionen övergår vårdnaden om barnet och skyldigheten att försörja det till adoptanten. Bestämmelser om adoption som genomförs i Sverige finns i 4 kap. FB.

För adoption krävs tillstånd av domstol. Domstolens bedömning skall göras utifrån från principen om barnets bästa. Domstolen får ge sitt tillstånd endast om adoptionen är till fördel för barnet. Dessutom krävs att den som vill adoptera barnet har uppfostrat det eller vill uppfostra det eller att det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen (4 kap. 6 § FB). En adoption kräver som regel samtycke av barnet om det har fyllt 12 år. Även yngre barns inställning skall emellertid beaktas vid bedömningen av om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Är barnet under 18 år, krävs normalt samtycke också av barnets föräldrar.⁴⁷ Innan domstolen beslutar skall yttrande inhämtas från socialnämnden (4 kap. 10 § FB).

Den som är *gift* får adoptera endast gemensamt med sin make. Den ena maken får dock adoptera ensam, om den andre vistas på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning. Den ena maken får också adoptera den andra makens barn (biologiskt eller adopterat). Efter en sådan s.k. styvbarnsadoption anses barnet som makarnas gemensamma. Registrerade partner jämställs sedan den 1 februari 2003 med makar när det gäller rätten att adoptera. Andra än makar och registrerade partner får inte adoptera gemensamt. Ensamstående och sambor, oavsett om det rör sig om ett heterosexuellt eller homosexuellt par, får således endast adoptera var för sig.⁴⁸

Vid utländska adoptioner gäller särskilda regler, bl.a. lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. Lagen innehåller domsrättsregler, lagvalsregler och regler om erkännande av utländska avgöranden om adoption. I förhållande till de nordiska länderna gäller bestämmelserna i NÄF. Härutöver kan nämnas lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och sam-

⁴⁷ Jfr 4 kap. 5, 5 a och 6 §§ FB.

⁴⁸ Jfr 4 kap. 3–4 §§ FB.

arbete vid internationella adoptioner är avsedd att omfatta adoptioner där gifta par med olika kön och ensamstående är adoptanter.

2.5.3 Vårdnad

Bestämmelser om vårdnad finns i 6 kap. FB. Frågor om vårdnad skall alltid avgöras efter vad som är bäst för barnet. Bedömningen är beroende av en prövning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Särskild vikt skall bl.a. fästas vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Vid avgörandet skall hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (jfr 2 a – 2 b §§ FB).

Ett barn står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna om de är gifta med varandra (eller registrerade partner) och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap (eller registrerar partnerskap), står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om rätten inte dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Gemensam vårdnad består som regel även om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna (6 kap. 3 § FB jfr 3 kap. 1 § partnerskapslagen).

I enlighet med vad som närmare föreskrivs i 6 kap. FB kan vårdnaden om ett barn ändras så att den överflyttas från den ena föräldern till den andra, görs gemensam för båda föräldrarna eller anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Det senare kan ske bl.a. om en förälder vid utövandet av vårdnaden brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling.

När vårdnadshavare förordnas särskilt, skall domstolen utse någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra, registrerade partner eller är sambor (jfr 6 kap. 10 a § FB). Möjligheten att utse registrerade partner och sambor av samma kön till gemensamma vårdnadshavare infördes genom lagändringar som trädde i kraft den 1 februari 2003.⁴⁹ I det enskilda fallet får hänsyn tas till barnets ålder och utveckling samt den personliga anknytningen till de tilltänkta vårdnadshavarna.

⁴⁹ Jfr prop. 2001/02:123.

3 Kortfattad historik och frågornas tidigare behandling

3.1 Vigsel ur ett historiskt perspektiv

Under tidig medeltid¹ var äktenskapet i Sverige en privat angelägenhet som ägde rum utan inblandning av det allmänna eller kyrkan. Äktenskapet ingicks genom avtal mellan kvinnans och mannens släkter (ätter) och innefattade flera rättshandlingar. Viktigast var fästningen (trolovningen), giftermålet och den s.k. sängledningen. Under processen övergick paret stegvis från de ogiftas till de giftas tillstånd.

Det första steget i giftermålsprocessen var frieriet då mannen anhöll om bruden hos giftomannen, vanligtvis brudens far. Om friaren och giftomannen kom överens bestämdes dagen för fästningsstämman, då trolovningen skulle äga rum. Under fästningen fastslogs avtalet mellan kvinnans och mannens släkter. Det skedde i närvaro av de blivande makarnas anförvanter, som fungerade som vittnen. Avtal om den hemgift som kvinnan skulle ha med sig i boet träffades också under fästningen. Själva giftermålet, som brukade äga rum i kvinnans hem, innebar att giftomannen överlämnade kvinnan till hennes blivande man under uttalande av en formel som tydligt angav den gifta kvinnans position, rättigheter och skyldigheter. Här efter gav sig bröllopsföljet iväg till mannens hus, där själva bröllopsfesten hölls. Festen avslutades med sängledningen, då kvinnan och mannen tillsammans gick till sängs i vittnens närvaro. Först efter sängledningen betraktades äktenskapet som fullbordat. De rättsliga avtal som hade träffats under giftermålsprocessen vann därigenom laga kraft. Det var emellertid endast en del av befolkningen som ingick äktenskap på angivet sätt. Denna ordning var förbehållen socialt och ekonomiskt jämställda par inom samhällets högre skikt, där dess betydelse för egendomsförhållandena gjorde det till en viktig affär mellan de inblandade familjerna. Större delen av befolkningen levde

¹ I svensk historia räknas epoken från ca 1000-talet till 1520-talet till medeltiden.

tillsammans i informella, men likväl stabila och varaktiga, förhållanden, s.k. friloförhållanden. I det dåvarande samhället betraktades dessa parförhållanden som legitima.

Kyrkan ville efterhand alltmer delta, ceremoniellt och normativt, i den viktiga händelse som man ansåg att ett äktenskaps ingående innebar. Under medeltiden ökade också kraven på offentlighet kring giftermålen. Bland annat ville man komma till rätta med hemliga giftermål som ingicks mot familjens vilja och utan vittnen eller ens präst närvarande. Sådana äktenskap var olagliga men samtidigt giltiga och oupplösliga enligt den kanoniska rätten². Regler om lysning och giftermålets offentlighet slog förhållandevis snabbt igenom i landskapslagarna. Däremot verkar det ha varit svårare att ersätta det traditionella giftermålet med en kyrklig ceremoni. Kristna moment, såsom vigsel, inkorporerades emellertid efterhand i giftermålsprocessen. Kompromisser mellan kyrkans lagar, landskapslagar och traditioner försenade framväxten av dagens kyrkliga vigsel som blev social norm först efter reformationen på 1500-talet. Reformationens genomförande i Sverige var i sig av största betydelse för äktenskapsrättens utveckling. Den kanoniska rätten upphörde att gälla och kyrkan förlorade sin självständiga lagstiftningsmakt.

Under lång tid kunde man välja att ingå äktenskap i kyrkan eller enligt den äldre traditionen. Bland allmogen var det vanligast att kyrklig vigsel skedde offentligt, i samband med gudstjänsten och med församlingen närvarande. Efterhand kom dock välbeställda grupper att gifta sig privat men med präst. Det centrala momentet vid den kyrkliga vigseln var de trolovades utväxling av äktenskapslöften följt av en koncensusförklaring. Vigseln föregicks av fästning och hindersprövning.

Först genom giftermålsbalken i 1734 års lag blev kyrklig vigsel obligatorisk i Sverige och därmed ett villkor för äktenskap med full rättsverkan. Kravet på kyrklig vigsel motiverades visserligen av religiösa skäl såsom effektiv kyrkotukt och församlingsdisciplin, men också av praktiska och administrativa fördelar. Före reformen var det vanligt att äktenskap ingicks under så oklara former att många levde i vad de trodde vara riktiga äktenskap men som inte var det. Andra visade sig vara lagligen gifta utan att veta om det. Genom den nya ordningen undveks sådana oklarheter. Vid sidan av den obligatoriska kyrkliga vigseln fanns dock det traditionella sättet

² Enligt kanonisk rätt, dvs. den romersk-katolska kyrkans rättsordning, var makarnas samtycke *ensamt* tillräckligt för att skapa ett giltigt äktenskap. Varken familj eller andra auktoriteter hade laglig bestämmanderätt över två personers giftermål.

att ingå äktenskap kvar. Trolovning med efterföljande könsumgänge gav ända fram till år 1915 upphov till vissa men inte alla av äktenskapets rättsverkningar genom att s.k. ofullkomnade äktenskap ansågs uppkomma därigenom.

Med vigsel i 1734 års lag avsågs en av präst i Svenska kyrkan utförd kyrklig akt. Svensk vigsel enligt luthersk ritual gällde således även för i Sverige bosatta utlänningar, om de ville gifta sig här i riket. Den religionsfrihet som genom 1781 års toleransedikt medgavs främmande kristna trosbekännare kom dock att innefatta rätt för dem att vigas av sina egna präster och enligt sina egna ceremonier. Sådan vigsel fick därmed samma civilrättsliga verkan som vigsel inom Svenska kyrkan. Detsamma torde ha gällt om mosaiska former för äktenskapets ingående enligt de bestämmelser som år 1782 meddelades om mosaiska trosbekännare. Rätten att med laga verkan förrätta vigsel inom främmande trossamfund gjordes genom en förordning år 1873 beroende på Kungl. Maj:ts medgivande.³

De fordringar som kyrkan uppställde för rätten till kyrklig vigsel medförde att röster höjdes med krav på möjlighet till civiläktenskap. Under 1800-talets senare hälft medgavs successivt skilda grupper, som inte ägde rätt till kyrklig vigsel, rätt att ingå äktenskap i borgerlig ordning. Civiläktenskapet hade under denna tid huvudsakligen karaktären av ett s.k. nödäktenskap. Först genom en lag år 1908 om äktenskapets ingående infördes fakultativt civiläktenskap. Härigenom blev den borgerliga ordningen tillåten för alla svenska medborgare.

3.2 Frågornas tidigare behandling

3.2.1 Formerna för ingående av äktenskap

Äldre förarbetsuttalanden

Som framgår av avsnitt 3.1 bygger de civilrättsliga reglerna om vigsel sedan lång tid tillbaka på principen om valfrihet och innebär att äktenskap kan ingås antingen vid en kyrklig ceremoni eller genom s.k. borgerlig vigsel. I förarbetena till 1908 års lag om äktenskapets ingående⁴ diskuterades om giftermål inför borgerlig myndighet borde

³ Jfr prop. 1951:100 s. 90.

⁴ Prop. 1908:2 s. 8 f, lagutskottets utlåtande samma år nr 30 och 37, rskr. nr 57. Jfr lagutskottets utlåtande 1904 nr 30.

bli obligatoriskt för alla. En sådan ordning ansågs på ett klarare sätt ge uttryck för äktenskapet som ett rent borgerligt rättsförhållande men infördes trots detta inte, framför allt med hänvisning till de praktiska olägenheterna. Det var bara kyrkan, som ju var en del av staten, som var representerad över hela landet. Kyrkan ansvarade då också för folkbokföringen och andra administrativa offentliga uppgifter. En ordning med allmänt obligatoriskt civiläktenskap förutsatte att det inrättades särskilda myndigheter.

Under förarbetena till 1915 års lag om äktenskapets ingående och upplösning berörde den år 1909 tillsatta utredningen (*Lagberedningen*) åter frågan om möjligheten att alltid kräva borgerlig vigsel.⁵ Enligt Lagberedningen kunde emellertid ett sådant krav bli ett kännbart tvång för många. Statistiska uppgifter visade att det övervägande flertalet föredrog den kyrkliga vigseln. Om den borgerliga formen blev obligatorisk, skulle säkerligen ett stort antal kontrahenter önska erhålla kyrklig välsignelse av sitt äktenskap. Det skulle bli förenat med både omgång och kostnader att anlita både prästen och den borgerliga myndigheten. Lagberedningen framhöll också att det hos oss inte fanns någon motsvarighet till de stridigheter mellan olika kyrkosamfund eller mellan stat och kyrka som i främmande länder kunnat åberopas till stöd för systemet med obligatoriskt civiläktenskap.

År 1920 tillkom ”den nya” giftermålsbalken som ersatte ”den äldre” giftermålsbalken i 1734 års lag och viss annan lagstiftning. 1915 års lag om äktenskapets ingående och upplösning arbetades in i den nya giftermålsbalken. Genom äktenskapsreformerna 1915–1920 etablerades äktenskapet som en rent borgerlig angelägenhet, men med statlig vigselbehörighet delegerad till representanter för vissa trosamfund.

Frågan om obligatoriskt civiläktenskap behandlades därefter bl.a. i samband med tillkomsten av 1951 års religionsfrihetslag. *Dissenterlagkommittén* ansåg inte att det fanns anledning att införa borgerlig vigsel som enda legala form för äktenskapets ingående.⁶ De borgerliga vigslarna utgjorde endast en mindre andel av samtliga vigslar och det skulle vara ett alltför radikalt ingrepp att genom införande av obligatoriskt civiläktenskap frånta den kyrkliga vigseln dess rättsverkningar. Enligt kommitténs uppfattning var dessutom det religiösa momentet ägnat att bidra till att stärka den äktenskapliga

⁵ Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken I. Förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m.m., Stockholm 1913, s. 279 ff.

⁶ SOU 1949:20 s. 131.

gemenskapen. Föredragande departementschefen konstaterade i en proposition till 1951 års riksdag⁷, under återopande av statistiska uppgifter och avgivna yttranden, att frågan om obligatoriskt civiläktenskap i huvudsak hade ett teoretiskt intresse. Frågan om införande av obligatoriskt civiläktenskap drogs åter upp i två motioner som avvisades av särskilda utskottet.⁸ Så länge kyrklig vigsel begagnades i så stor omfattning som statistiken gav vid handen var vårt system enligt utskottets uppfattning mera praktiskt än obligatoriskt civiläktenskap. Det tillgodosåg också den enskildes valfrihet och anknöt till folkets sed. Utskottet framhöll emellertid, att den borgerliga vigseln borde ske på ett sätt som motsvarade vigselns betydelse för kontrahenterna och att antalet borgerliga vigselför rättare borde ökas. Vid ärendets behandling i kamrarna stannade dessa i olika beslut.

Vid 1963 års riksdag yttrande första lagutskottet⁹, i anledning av motioner om införande av obligatoriskt civiläktenskap, att det ringa antalet fall av borgerlig vigsel i vårt land inte kunde tolkas som ett direkt uttryck för allmänhetens principiella inställning till vigselformerna. Det kunde antas, att den kyrkliga formen i många fall valdes av yttre praktiska skäl; i varje församling fanns i regel tillgång till kyrkliga vigselför rättare, medan borgerliga fanns på ett betydligt mindre antal platser. Vidare kunde antas att den kyrkliga formen var mer attraktiv, eftersom vigselceremonin vanligen fick en värdigare inramning. Utskottet tillade att många gånger valdes nog också den kyrkliga formen av ren traditionsbundenhet utan närmare överväganden. Uppenbarligen hade emellertid den kyrkliga vigseln alljämt en stark förankring. Detta och den omständigheten att gällande ordning gav valfrihet, visade att frågan om övergång till obligatoriskt civiläktenskap inte utgjorde ett problem som var i behov av en snar lösning. Utskottet avstyrkte motionerna och framhöll därvid vikten av att de båda vigselformerna fick faktisk likställighet genom ökat antal borgerliga vigselför rättare och likvärdiga lokaler för borgerlig vigsel. Riksdagen godkände utskottets utlåtande.

År 1956 tillkallades sakkunniga (*Familjerättskommittén*), med upp gift att företa en allmän översyn av äktenskapslagstiftningen. Kommittén avgav år 1964 betänkandet *Äktenskapsrätt* (SOU 1964:34 och 35). Den konstaterade att en ordning med obligatoriskt civiläktenskap otvivelaktigt skulle innebära ökad omgång och besvär

⁷ Prop. 1951:100 s. 91.

⁸ Utlåt. nr 1/1951 s. 74 f.

⁹ L'U 45/1963 s. 14 ff.

för det stora flertalet och föreslog därför enbart redaktionella ändringar av då gällande bestämmelser.¹⁰ I efterföljande proposition år 1968 förklarade departementschefen att han inte var beredd att vid det tillfället ta upp frågan om en revision av lagstiftningen på detta område.¹¹ Som ett led i strävan att göra den borgerliga vigseln jämställd med den kyrkliga förordade departementschefen att ersättning till särskilt förordnad vigselförrättare skulle utgå av statsmedel. Han förutsatte att kommunerna skulle upplåta värdiga lokaler för vigsel utan särskild kostnad. Kommitténs samlade förslag till ändringar i giftermålsbalken m.fl. författningar ansågs inte kunna läggas till grund för några mer omfattande reformer på familjerättens område. För detta behövdes en ny utredning.¹²

Frågans behandling i samband med 1973 års reform av äktenskapslagstiftningen

År 1969 tillkallades nya sakkunniga (*Familjelagssakkunniga*) för att verkställa utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen. I direktiven angavs vissa allmänna riktlinjer för reformarbetet. En ny lagstiftning borde så långt möjligt vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer och olika moraluppfattningar. Äktenskapet hade och borde ha en central plats inom familjerätten, men man borde försöka se till att den familjerättsliga lagstiftningen inte innehöll några bestämmelser som skapade onödiga svårigheter eller olägenheter för dem som skaffade sig barn eller bildade familj utan att gifta sig. Vidare angavs bl.a. att formerna för ingående och upplösning av äktenskap borde förenklas.

Familjelagssakkunniga lämnade i ett delbetänkande – *Familj och äktenskap 1* (SOU 1972:41) – bl.a. förslag till ändring av giftermålsbalkens regler om äktenskapets ingående och upplösning.

I fråga om formerna för ingående av äktenskap innebar de sakkunnigas förslag att lagen endast skulle reglera de frågor som hade betydelse för äktenskapets giltighet, medan vigsel eller annan högtidlig inramning som kvinnan och mannen kunde vilja ge sitt giftermål lämnades helt utanför. Enligt förslaget skulle äktenskapet ingås genom att kvinnan och mannen gemensamt anmälde att de var ense

¹⁰ SOU 1964:35 s. 96.

¹¹ Prop. 1968:136 s. 81 f.

¹² Vissa begränsade frågor ansågs dock böra lösas genast såsom vissa ändringar av reglerna om äktenskapets ingående och upplösning (prop. 1968:136, bet. 1LU 49, rskr. 394).

om äktenskapet. Anmälan skulle vara skriftlig och lämnas av kvinnan och mannen personligen till den som av regeringen (Kungl. Maj:t), eller myndighet som regeringen bestämde, hade utsetts att motta sådana anmälningar. Hos vissa myndigheter, såsom dåvarande pastors-ämbeten och andra lokala folkbokföringsmyndigheter, försäkringskassor, tingsrätter samt svenska beskickningar och konsulat skulle utses särskilda tjänstemän med uppgift att motta anmälningar, men utan skyldighet att tillhandahålla någon ceremoniell inramning. Uppgiften skulle ingå i deras tjänsteåligganden. Enligt de sakkunniga borde dessutom personer som kunde förväntas ge giftermålet den högtidliga inramning som parterna kunde önska utses som mottagare. Dessa personer, som inte skulle vara skyldiga att ta emot anmälningar, kunde utses bland dem som var vigselförrättare inom trossamfund. De sakkunniga tänkte sig att även andra personer utan anknytning till någon speciell organisation skulle komma i fråga, t.ex. kommunala förtroendemän.

Enligt förslaget skulle anmälan inte mottas, eller om den mottagits omedelbart avvisas, om vissa i lagen närmare angivna förutsättningar inte var för handen. Avvisades inte anmälan skulle bevis om äktenskap ofördröjligen överlämnas till makarna. Konstruktionen innebar att det konstitutiva momentet för äktenskapets uppkomst blev mottagarens godkännande av anmälingen, dvs. det sista ledet i anmälningsförfarandet. De par som ville skulle dessutom kunna få en vigsel eller annan högtidlig inramning.

Det kan tilläggas att de sakkunniga också övervägde en ordning med registrering hos folkbokföringsmyndighet såsom form för äktenskapets uppkomst. Om dubbla förfaranden (för par som önskade en kyrklig eller annan högtidlig inramning av äktenskapets ingående) skulle kunna undvikas krävdes, enligt de sakkunniga, att den för äktenskapets uppkomst grundläggande överenskommelsen även kunde ingås i annat sammanhang än inför registreringsmyndigheten. Ytterligare ett krav var att överenskommelsen kunde godtas och registreras utan att någon av parterna behövde inställa sig hos myndigheten. Samtidigt krävdes att myndigheten hade säkerhet för att överenskommelsen bestod. De sakkunniga fann efter påpekande av olika tillämpningsproblem att vägande skäl talade emot en sådan ordning.¹³

Familjelagssakkunnigas förslag i berörda delar var inte enhälligt. Två av de sakkunniga hade reserverat sig till förmån för bibehållan-

¹³ De sakkunnigas överväganden beträffande formerna för ingående av äktenskap redovisas ingående på s. 145 ff i betänkandet (SOU 1972:41).

de av vigseln. De ansåg bl.a. att det föreslagna systemet var torftigt och föga ägnat att markera att giftermålet är en av de viktigaste händelserna i livet. De fann det också betänkligt att Sverige genom att slopa kravet på vittnens närvaro skulle åsidosätta 1950 års FN-konvention angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap.¹⁴

Föredragande statsrådet anförde i efterföljande proposition (prop. 1973:32 s. 103) att de sakkunnigas förslag hade betydande förtjänster genom att man skulle få ett enhetligt förfarande för ingående av äktenskap grundat på kvinnans och mannens eget handlande, nämligen anmälan av deras överenskommelse att ingå äktenskap. Förslaget stämde väl överens med föredragandens principiella inställning att äktenskapsrätten borde tillhandahålla lösningar på praktiska problem och att dessa regler borde vara utformade på sådant sätt att de kunde accepteras av det stora flertalet människor. Det var neutralt i förhållande till religiösa och andra föreställningar på området. Föredraganden ansåg emellertid att förslaget var oförenligt med nyss nämnda FN-konvention enligt vilken parternas samtycke till äktenskapet skall avges i vittnens närvaro. Om de sakkunnigas förslag skulle genomföras krävdes en kompletterande föreskrift om närvaro av vittnen vid anmälningsstillfället. Efter ett sådant tillägg skulle dock skillnaden i förhållande till reglerna i giftermålsbalken bli så liten att det enligt föredragandens mening inte fanns tillräcklig anledning att överhuvudtaget ändra dessa. Någon saklig ändring av giftermålsbalkens regler om formen för äktenskapets ingående borde därför inte genomföras. Vid frågans behandling i lagutskottet¹⁵ gjordes samma bedömning. Familjelags-sakkunnigas förslag i berörda delar ledde därmed inte till lagstiftning. I stället förenklades det då gällande borgerliga vigselformuläret.¹⁶

¹⁴ Konvention angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap, New York den 10 december 1962 (Sö 1964:29). Konventionsbestämmelserna redovisas i avsnitt 4.1.2.

¹⁵ Bet. LU 1973:20 s. 86 ff.

¹⁶ I andra delfrågor ledde lagstiftningsarbetet till flera ändringar i giftermålsbalken, vilka trädde i kraft den 1 januari 1974 (prop. 1973:32, bet. LU 1973:20, rskr. 256). Familjelags-sakkunnigas översyn av reglerna om underhållsbidrag behandlades i ett senare delbetänkande (SOU 1977:37) som ledde till nya ändringar i giftermålsbalken (prop. 1978/79:12, bet. LU 9, rskr. 99).

Frågans behandling i samband med 1987 års reform av äktenskapslagstiftningen

År 1981 lämnade Familjelagssakkunniga förslag till en ny balk, äktenskapsbalken (ÄktB), som skulle ersätta giftermålsbalken (SOU 1981:85). Betänkandet byggde i vissa delar på utredningens tidigare betänkanden. Utredningen föreslog inte några sakliga ändringar i giftermålsbalkens bestämmelser om vigsel. Vid omdisposition av lagtexten ifrågasatte utredningen om dåvarande uppdelning i kyrklig och borgerlig vigsel borde behållas. Alltsedan tillkomsten av 1915 års lag om äktenskapets ingående och upplösning hade uttrycket vigsel använts som en gemensam benämning på den kyrkliga och borgerliga formen. Uppdelningen hade inte någon rättslig innebörd, men enligt de sakkunniga kunde den ge en felaktig föreställning om att så kunde vara fallet.¹⁷

Familjelagssakkunnigas förslag ledde till att riksdagen år 1987 fattade beslut om att ÄktB skulle ersätta giftermålsbalken.¹⁸ I samband med ÄktB antog riksdagen även en lag som reglerade samboförhållanden i vissa avseenden, lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem (sambolagen).¹⁹ Lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1988.

ÄktB innebar betydelsefulla förändringar, främst i fråga om fördelningen av makars egendom vid äktenskapets upplösning. Där emot flyttades giftermålsbalkens regler om äktenskaps ingående och upplösning över till ÄktB huvudsakligen i oförändrat skick. Den nya författningstexten innehöll dock endast begreppet vigsel. Beräffande nuvarande bestämmelser om äktenskap och vigsel, se avsnitt 2.2.

Riksdagens behandling av frågan under senare år

I motioner till riksdagen under senare år har en ordning med obligatoriskt civiläktenskap särskilt förespråkats. En gemensam utgångspunkt har varit att endast en civil vigsel bör vara juridiskt bindande och läggas till grund för de rättigheter och skyldigheter som är förenade med äktenskapet. Den religiösa äktenskapsceremonin skulle därmed bli en enskild angelägenhet. Tankar har också

¹⁷ SOU 1981:85 s. 308 f.

¹⁸ Prop. 1986/87:1, bet. LU 1986/87:18, rskr. 159.

¹⁹ Bestämmelserna i 1987 års lag har numera överförts till sambolagen (2003:376).

framförts om att man borde knyta uppkomsten av ett äktenskap till t.ex. en registrering.

Frågan om att fränkänna den kyrkliga vigseln rättslig betydelse väcktes bl.a. med anledning av att Svenska kyrkan skulle skiljas från staten. Lagutskottet konstaterade år 1998 i sitt av riksdagen godkända betänkande²⁰ att bestämmelserna om vigsel hade mycket gamla traditioner i Sverige och att önskemål om att som giltig vigsel endast erkänna en förrättning inför borgerlig myndighet hade avvisats redan i början av 1900-talet. Utskottet kunde inte se att den av motionären förordade ordningen skulle vara förenad med några särskilda fördelar. För ett bibehållande av den gällande ordningen talade enligt utskottet även att den torde vara väl förankrad hos allmänheten. När lagutskottet med riksdagens godkännande avstyrkte ett liknande yrkande år 1999²¹ påminde utskottet om riksdagens tidigare ställningstaganden i saken och kunde för sin del inte heller se det ändamålsenliga i att fränkänna den kyrkliga vigseln juridisk giltighet.

År 2000, när utskottet på nytt behandlade motsvarande motionsfråga²² – denna gång återopade motionären principen om statens neutralitet i religiösa frågor – hade det enligt utskottets uppfattning inte framkommit skäl att frångå tidigare ställningstaganden från riksdagens sida i fråga om den kyrkliga vigselns rättsliga giltighet. Utskottet hänvisade bl.a. till att lagstiftningen om äktenskaps ingående bygger på den grundläggande principen om valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel och att ett obligatoriskt civiläktenskap skulle tvinga många människor att genomgå två vigselceremonier. Därutöver noterade utskottet att begreppen borgerlig respektive kyrklig vigsel hade ersatts med det gemensamma begreppet vigsel i samband med ÄktB:s ikraftträdande. Att i lagtexten införa begreppet civiläktenskap respektive civil vigsel borde enligt utskottets mening inte komma i fråga. Även i senare betänkanden har utskottet avstyrkt bifall till motioner om obligatoriskt civiläktenskap.²³

Av lagutskottets bet. 2003/04:LU22, som behandlas närmare i nästa avsnitt, framgår att utskottet utgick från att krav på en ordning

²⁰ Bet. 1997/98:LU10.

²¹ Bet. 1998/1999:LU18.

²² Bet. 1999/2000:LU16.

²³ Se t.ex. bet. 2000/01:LU13. Uppsala universitet – Juridiska fakultetsnämnden, Lunds universitet – Teologiska fakulteten, Islamiska Samarbetsrådet och Sveriges Kristna Råd har yttrat sig på lagutskottets begäran i frågan om civiläktenskap. En sammanställning av remissvaren har tagits in som bilaga till nämnda betänkande. Jfr även bet. 2001/02:LU8.

med civiläktenskap skulle beaktas av regeringen vid utarbetandet av direktiven till förevarande utredning. I senare betänkande avslås motionsyrkanden med krav på ändringar i äktenskapslagstiftningen, bl.a. såvitt gäller formerna för ingående av äktenskap, med hänvisning till pågående utredningsarbete.²⁴

3.2.2 Utvecklingen av homosexuellas rättigheter

Kort bakgrund

Under medeltiden dominerade kyrkans syn på sexualitet, nämligen att sexualitet endast fick förekomma inom äktenskapet mellan en kvinna och en man och då i barnalstrande syfte. Protestantismens genombrott innebar inte någon förändring. Reformationen hyllade äktenskapet och inom ramen för detta fruktsamheten. Detta var den enda godkända sexualiteten. Protestantismen kunde, liksom katolicismen, inte acceptera homosexuella beteenden. Under lång tid framöver ansågs homosexualitet som något brottsligt.

Fram till år 1944 var sexuella relationer mellan personer med samma kön, såväl mellan kvinnor som mellan män, förbjudna enligt svensk lag. När detta förbud upphävdes, ersattes det med en minimiålder för frivilliga homosexuella relationer. Denna åldersgräns var dock högre än den som gällde för motsvarande heterosexuella förbindelser. År 1978 ändrades brottsbalkens bestämmelser så att samma nedre åldersgräns kom att gälla för såväl heterosexuella som homosexuella förbindelser.

Utvecklingen av homosexuellas rättigheter på främst det familjerättsliga området redovisas i det följande.

Grundläggande ställningstagande av riksdagen

Riksdagen har vid åtskilliga tillfällen behandlat spörsmål rörande homosexuell samlevnad. Första gången frågan om homosexuellas rättigheter var föremål för närmare uppmärksamhet var år 1973 då riksdagen behandlade vissa förslag till ändringar i giftermålsbalken (jfr avsnitt 3.2.1). I den proposition som låg till grund för de föreslagna lagändringarna²⁵ berördes inte frågan om homosexuell samlevnad. Däremot togs frågan upp i det sammanhanget med

²⁴ Jfr bet. 2004/05:LU14.

²⁵ Prop. 1973:32.

anledning av en motion, vari yrkades att de homosexuellas rätt till lika villkor med andra grupper skulle erkännas. Enligt motionären borde även sexuellt avvikande ges möjlighet att använda en registrerad samlevnad som en rättslig form för en tvåpartsrelation.

I sitt av riksdagen godkända betänkande²⁶ avstyrkte utskottet bifall till motionsyrkandet. I anslutning till behandlingen av motionen framhöll emellertid utskottet att samlevnad mellan parter med samma kön från samhällets synpunkt var en fullt acceptabel samlevnadsform. Utskottet utgick från att de homosexuellas problem skulle bli föremål för närmare utredning i lämpligt sammanhang.

Frågans behandling i samband med regleringen av homosexuell samlevnad år 1987

År 1978 tillsattes en utredning (*Utredningen om homosexuellas situation i samhället*) efter det att riksdagen uttalat sig för att en undersökning borde komma till stånd i syfte att belysa de homosexuellas situation i samhället och även frågan om vilka åtgärder som kunde behöva vidtas för att undanröja kvarvarande diskriminering av homosexuella. Utredningen fick bl.a. i uppgift att sammanställa och redovisa tillgänglig vetenskaplig dokumentation om homosexualitet och att föreslå åtgärder som syftade till att undanröja kvarvarande diskriminering av homosexuella.

I sitt betänkande (SOU 1984:63) behandlade utredningen bl.a. frågan om homosexuella borde få möjlighet att ingå äktenskap med varandra. Utredningen konstaterade att äktenskap, fränsett de rättsliga aspekterna, innebar en förening mellan kvinna och man. Det var också inom äktenskapet som barn skulle födas och växa upp. Sett från denna synpunkt hade äktenskapet stor betydelse för samhället och den enskilde. Sett från en annan synpunkt innebar äktenskapet endast att förhållandet mellan kvinnan, mannen och deras barn fick en rättslig överbyggnad. När det gällde möjlighet till äktenskap mellan personer med samma kön var det äktenskapet i den senare betydelsen som frågan gällde. Samma känslomässiga och ekonomiska bindningar utgjorde härvid grunden för både heterosexuell och homosexuell samlevnad.

Det förhållandet att par med samma kön inte kunde få gemensamma barn var inte avgörande för deras möjlighet att få ingå äktenskap med varandra. Den sociala verkligheten visade nämligen

²⁶ Bet. LU 1973:20 s. 116.

att det fanns homosexuella samlevnadsförhållanden där det fanns uppväxande barn och att det fanns heterosexuella samlevnadsförhållanden där barn saknades men som ändå hade samma funktioner som den homosexuella samlevnaden. Enligt utredningens uppfattning framstod det därför inte, utifrån betraktelsesättet att äktenskapet är en rättslig överbyggnad på ett samlevnadsförhållande, som omotiverat att två människor med samma kön skulle kunna få ingå äktenskap med varandra.

Utredningen konstaterade därefter att en konsekvens av att två personer med samma kön får möjlighet att ingå äktenskap med varandra blir att samhället helt likställer den homosexuella samlevnadsformen med äktenskapet. Genom att öppna för möjligheten för äktenskap mellan personer med samma kön skulle alla regler där makebegreppet har någon betydelse bli tillämpliga för dem som ingått ett homosexuellt äktenskap. En annan ordning skulle uppfattas som diskriminerade. Den omständigheten att ett äktenskap mellan två människor med samma kön måste ges samma rättsverkningar som andra äktenskap innebär enligt utredningens uppfattning hinder mot äktenskap för par med samma kön.

Utredningen framhöll vidare att det skulle vara uteslutet att Svenska kyrkan eller andra trossamfund vid den tidpunkten skulle acceptera att viga två personer med samma kön eller erkänna sådana äktenskap. Så länge som samhället behöll kyrklig vigsel som konstituerande för äktenskapet skulle den enda möjligheten för dessa par att ingå äktenskap vara genom borgerlig vigsel.

Mot bakgrund av då genomförda attitydundersökningar drog utredningen slutsatsen att det i vart fall inte var de särskilda rättsverkningarna som ett äktenskap medförde som var avgörande för människors inställning till äktenskap för par med samma kön. Avgörande var troligen i stället uppfattningar om att äktenskapet var en särskild religiös och social institution inom vilken barn skulle födas och växa upp. En möjlighet för två parter med samma kön att ingå äktenskap skulle innebära en ytterst genomgripande förändring i en djupt rotad syn på äktenskapet. Man riskerade därför, anförde utredningen, att en lagstiftning om äktenskap mellan två personer med samma kön skulle strida mot den helt dominerande uppfattningen i samhället.

Utredningen påpekade också att en möjlighet för två personer med samma kön att ingå äktenskap med varandra kunde ge upphov till internationellrättsliga komplikationer genom att utländska rätts-

systems syn på svenska äktenskap och dess rättsverkningar kunde komma att påverkas.

Tanken på äktenskap mellan homosexuella avvisades därefter med motiveringen att värderingarna om äktenskapet som en institution för familjebildning mellan en kvinna och en man var så grundmurade att det inte var möjligt att införa bestämmelser som gav två personer med samma kön möjlighet att ingå äktenskap med varandra. Om det homosexuella samlevnadsparat från rättslig synpunkt överhuvudtaget i framtiden skulle kunna behandlas lika med dem som var gifta med varandra var det enligt utredningen nödvändigt att någon form av civil registrering genomfördes som ensamt konstituerande för de rättsverkningar som blev följden av kyrklig eller borgerlig vigsel. En sådan registrering berörde inte de kristna samfundens syn på äktenskapet.

Som ett alternativ diskuterade utredningen införandet av en möjlighet för homosexuella att anmäla eller registrera sitt förhållande. Till en sådan registrering kunde knytas rättsverkningar motsvarande dem som gällde för äktenskap. Även denna tanke avvisades dock, under motiveringen att tillskapandet av ett nytt rättsinstitut som bara hänförde sig till homosexuella framstod som ett onödigt utpekande av en grupp människor i samhället. Utredningen framhöll också risken för att ett sådant system skulle kunna befästa rådande fördomar. Däremot borde enligt utredningen homosexuell samlevnad från rättslig synpunkt jämföras med vad som inom lagstiftningen kallades äktenskapsliknande förhållande eller motsvarande uttryck.

Vissa av utredningens förslag låg till grund för regeringens proposition om de homosexuellas situation i samhället (prop. 1986/87:124). Propositionen innehöll bl.a. förslag till en särskild lag om homosexuella sambor.

Föredragande statsrådet ansåg inte att tillämpningsområdet för reglerna om äktenskap borde utvidgas till att gälla förhållandet mellan två personer med samma kön som lever tillsammans. Han anförde därvid samma skäl som utredningen, nämligen att detta inte var möjligt med hänsyn till samhällets värderingar om äktenskapet som institution för familjebildning mellan en kvinna och en man. En sådan lagstiftning skulle enligt statsrådet stå i strid med den allmänna opinionen på ett centralt livsområde. Han ansåg inte heller att det fanns skäl att göra en omprövning av de grundläggande principerna för uppkomsten av äktenskapets rättsverkningar. Familjelagssakkunnigas förslag från år 1972 om någon form av

allmän civil registrering hade avvisats av riksdagen²⁷ och arbetet med en ny äktenskapsbalk befann sig i sitt slutskede. Även den alternativa lösningen att rättsverkningar skulle knytas till en anmälan eller registrering av den homosexuella samlevnaden avvisades av samma skäl som tidigare hade framförts av Utredningen om homosexuellas situation i samhället.

Propositionen behandlades i lagutskottet såvitt avsåg förslag till lagstiftning för homosexuella sambor. I sitt av riksdagen godkända betänkande²⁸ tillstyrkte utskottet förslaget till lag om homosexuella sambor jämte viss följdlagstiftning med anledning av den nya lagen. Möjligheten för ett par med samma kön att ingå äktenskap med varandra avvisades på samma grunder som i propositionen.

Lagen (1987:813) om homosexuella sambor trädde i kraft den 1 januari 1988. Vad som gällde i fråga om sambor enligt ett antal uppräknade lagar och bestämmelser skulle enligt den nya lagen tillämpas även på två personer som bodde tillsammans i ett homosexuellt förhållande. Exempelvis skulle lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem tillämpas även på homosexuella samboförhållanden. I denna lag fanns bestämmelser om bl.a. bodelning vid upplösning av samboförhållandet samt bestämmelser om en sambos rätt att i vissa fall ta över en bostad som inte ingick i bodelningen. Den nya lagstiftningen innebar dock inte någon fullständig jämlikhet mellan sambor med samma och motsatt kön.

Registrerat partnerskap – ett nytt rättsinstitut

Lagen om homosexuella sambor motsvarade inte önskemålen hos företrädare för homosexuella och växande politiska grupperingar om likvärdig behandling av homosexuella personer med heterosexuella. Socialstyrelsen lämnade på eget initiativ i juni månad 1990 ett förslag till lagstiftning om registrering av partnerskap. Förslaget byggde på den lag om registrerat partnerskap som då, sedan den 1 oktober 1989, gällt i Danmark.

Regeringen beslöt i januari månad 1991 att tillkalla en kommitté för att dels göra en utvärdering av lagen om homosexuella sambor, dels överväga en lagstiftning om registrerat partnerskap (dir. 1991:6).

²⁷ Jfr avsnitt 3.2.1.

²⁸ Bet. 1986/87:LU28, rskr. 350.

I betänkandet *Partnerskap* (SOU 1993:98) föreslog *Partnerskapskommittén* en lag om partnerskap och en lag om sambor av samma kön. Den sistnämnda var avsedd att ersätta lagen om homosexuella sambor. En minoritet av hälften av kommitténs ledamöter stod emellertid inte bakom förslaget till lag om partnerskap utan förordade i stället att frågan om en särskild lag om hushållsgemenskap skulle utredas. I regeringen fanns det inte heller stöd för lagstiftning på grundval av Partnerskapskommitténs förslag.

Riksdagen beslutade år 1994 att anta ett inom lagutskottet (majoriteten) utarbetat förslag till lagstiftning som gjorde det möjligt för två personer med samma kön att registrera sitt partnerskap.²⁹ Lagutskottets förslag till lag om registrerat partnerskap byggde på Partnerskapskommitténs förslag, dock med lagtekniska ändringar och omformuleringar i ganska många avseenden. Lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap trädde i kraft den 1 januari 1995. Registrering enligt lagen innebar att de flesta bestämmelser som gällde för äktenskap också gällde för registrerade partnerskap. Undantag gjordes framför allt för gemensamt rättsligt föräldraskap. Registrerade partner fick varken gemensamt eller var för sig adoptera barn och de fick inte heller utses att i egenskap av särskilt förordnade förmyndare gemensamt utöva vårdnaden om underårig. Registrerade partner undantogs också från möjligheterna till assisterad befruktning genom att det föreskrevs att lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen inte gällde för registrerade partner.³⁰ Som framgår av det följande gäller inte nämnda undantag längre.³¹

I sammanhanget finns skäl att återge vissa uttalanden i lagutskottets betänkande³² varigenom önskemålet om likabehandling av homosexuella och heterosexuella personer kommer till uttryck:

Utskottet vill erinra om att Partnerskapskommittén – liksom tidigare Utredningen om homosexuellas situation i samhället – har slagit fast att den enda säkra skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella är att homosexuella känslomässigt dras till personer av samma kön. Ett parförhållande mellan två kvinnor eller mellan två män företer typiskt sett stora likheter med ett parförhållande mellan en man och en kvinna. I dessa förhållanden finns samma känslor av kärlek, omtanke, ömhet, vänskap, lojalitet och omsorg. Personer som lever i homosexuella parförhållanden har samma känslomässiga behov av att såväl sig emellan

²⁹ Bet. 1993/94:LU28, rskr. 414.

³⁰ Jfr 3 kap. 2 § partnerskapslagen i dess lydelse före den 1 februari 2003, SFS 1995:1245.

³¹ Beträffande övriga undantag, se redovisningen av gällande rätt i avsnitt 2.3.

³² Bet. 1993/94:LU28 s. 8 f.

som utåt visa känslor och sin önskan att leva tillsammans i ett varaktigt och ömsesidigt förpliktande förhållande som personer som lever i heterosexuella parförhållanden.

Utskottet vill för sin del framhålla att flera av de regler som gäller för äktenskapet har tillkommit för att skapa ekonomisk och juridisk trygghet för makarna. Dessa är en följd av att makar i regel har en tätt sammanvävd ekonomi och behov av regler till skydd och till hjälp vid konfliktlösning. Med ekonomisk och juridisk trygghet avses i första hand de regler som träder in vid upplösning av ett förhållande, exempelvis bodelningsregler, arvsregler och regler om efterlevandepension. Äktenskapets regel nät har bl.a. till uppgift att underlätta den ekonomiska uppgörelsen med maken eller i förekommande fall makens andra efterlevande. Äktenskapet har i dessa sammanhang också funktionen av att utgöra ett bevis på relationens karaktär.

Parterna i ett varaktigt homosexuellt förhållande har enligt utskottets mening typiskt sett behov av i huvudsak samma ekonomiska och juridiska trygghet som heterosexuella par har och som dessa kan få tillgodosedd genom äktenskapets juridiska regelverk. Enligt utskottet kan det inte anföras några beaktansvärda sakliga skäl för att man under hänvisning till den sexuella läggningen skulle ha rätt att förneka homosexuella möjligheten att trygga ett parförhållande på motsvarande sätt som står till buds för heterosexuella par. Det bör inte ankomma på samhället att – genom lagstiftningen eller på annat sätt – ge uttryck för några värderingar när det gäller människors sätt att ordna sin samlevnad. Samhället har i stället en skyldighet att tillgodose det uppenbara behov som finns genom att erbjuda även enkönade par möjligheten att bilda familj med juridiska rättigheter och förpliktelser som följd.

Partnerskap och adoption

Regeringen beslutade år 1999 att tillkalla en parlamentarisk kommitté för att undersöka och analysera villkoren för barn i homosexuella familjer (dir. 1999:5). Kommitténs ena huvuduppgift var att utreda förhållandena för barn i homosexuella familjer och att därvid sammanställa, analysera och redovisa den kunskap som fanns om barnen. Kommitténs andra huvuduppgift var att ta ställning till de rättsliga skillnader som fanns mellan homosexuella och heterosexuella par när det gällde möjligheten att adoptera och utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. Om kommittén kom fram till att skillnaderna borde tas bort i fråga om adoption, skulle kommittén även överväga om kvinnor som levde i homosexuella parförhållanden borde ges tillgång till assisterad befruktning. År 2001 överlämnade Kommittén om barn i homosexuella familjer betänkandet *Barn i homosexuella familjer* (SOU 2001:10). Kommittén föreslog bl.a. att

registrerade partner skulle ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar och att partner och homosexuella sambor också skulle få tillgång till assisterad befruktning i sjukvården.

Kommitténs förslag om att partner skulle få möjlighet att prövas som adoptivföräldrar låg till grund för regeringens proposition *Partnerskap och adoption* (prop. 2001/02:123), vilken ledde till lagstiftning som trädde i kraft den 1 februari 2003.³³ Enligt bestämmelser i föräldrabalken (FB) kan två partner numera gemensamt adoptera ett barn och en partner kan adoptera den andra partners barn. Vidare kan registrerade partner och homosexuella sambor utses att som särskilt förordnade vårdnadshavare gemensamt utöva vårdnaden om ett barn.³⁴ Regleringen redovisas närmare i avsnitt 2.5.2.

I propositionen ifrågasatte regeringen om det fanns skäl att upprätthålla skillnaden mellan makar och registrerade partner i fråga om möjligheten att adoptera barn. Enligt regeringen borde utgångspunkten vara att lagstiftaren så långt som möjligt var neutral mellan äktenskap och partnerskap när det gällde samlevnadsformernas rättsverkningar. Registrerade partner borde i lagen uteslutas som adoptanter endast om de på ett mera generellt plan inte kunde anses uppfylla de krav som ställs på adoptivföräldrar. Om adoption tilläts, skulle däremot samma krav på individuell lämplighet och prövning av denna ställas också på sådana par. En ändring av gällande regler borde vidare vara sakligt motiverad utifrån principen om barnets bästa.

Under rubriken avslutande bedömning anförde regeringen följande (prop. 2001/02:123 s. 29 f).

Liksom annan lagstiftning är partnerskap och adoption i grunden en fråga om värderingar, här framför allt synen på familjebildning och föräldraskap, som samtidigt skall avgöras sakligt och rationellt. I detta fall skall bedömningen utgå från vad som kan antas vara bäst för barnen.

Kommittén har lagt fram ett omfattande forskningsunderlag och har belyst frågan ur ett brett perspektiv. Forskningen talar med tillräcklig säkerhet för att registrerade partner allmänt sett kan erbjuda adoptivbarn en god uppväxtmiljö och tillgodose adoptivbarns särskilda behov, också med beaktande av den känsliga situation som barnet då kan befinna sig i på grund av partnernas homosexualitet. En styvbarnsadoption i ett partnerskap kan ge ett barn en ekonomisk, social och rättslig trygghet. Om partner kan adoptera gemensamt, skulle fler lämpliga

³³ Bet. 2001/02:LU27, rskr. 2001/02:304.

³⁴ Undantaget beträffande adoption och särskilt förordnade förmyndare i 3 kap. 2 § första stycket partnerskapslagen utgick. Genom en ändring i lagen om homosexuella sambor gjordes 6 kap. 10 a § FB tillämplig på homosexuella sambor.

adoptivföräldrar finnas tillgängliga som kan erbjuda trygghet. Att erkänna en sådan homosexuell familjebildning ger en viktig signal till de barn som lever hos homosexuella vuxna. Mot denna bakgrund gör regeringen bedömningen att det ligger i barnens bästa att registrerade partner kan adoptera och att det inte är motiverat att i lagen upprätthålla ett generellt hinder mot adoption. Liksom när det gäller andra som önskar adoptera barn bör en individuell prövning kunna göras utifrån de sökandes förutsättningar att erbjuda gynnsamma uppväxtförhållandena.

I linje med sin bedömning i adoptionsfrågan ansåg regeringen att partner och homosexuella sambor allmänt sett skulle kunna erbjuda en sådan uppväxtmiljö som behövs för att hantera eventuella problem och att de därför också borde kunna utses gemensamt till särskilt förordnade vårdnadshavare.

I propositionen uttalade regeringen slutligen att en möjlighet till assisterad befruktning för partner och homosexuella sambor inte borde införas innan frågan om hur föräldrskapet för barn som då kommer till ytterligare hade övervägts.

Ny sambolag

År 2003 ersattes lagen om sambors gemensamma hem och lagen om homosexuella parförhållanden av en ny sambolag (2003:376) som avsåg såväl heterosexuella som homosexuella samboförhållanden.³⁵ Lagstiftningen trädde i kraft den 1 juli 2003. Den gamla lagstiftningens regler fördes i huvudsak över till den nya sambolagen. Den nya lagen innehöll också vissa nyheter; bl.a. infördes en allmänt tillämplig och klarare definition av begreppet sambor. Såväl sambor med motsatt som samma kön omfattades av den nya definitionen, vilken dessutom var tillämplig när det i andra författningar talas om sambor eller används liknande uttryck. Bestämmelserna om faderskap vid assisterad befruktning i 1 kap. 6 och 8 §§ FB samt lagen om insemination och lagen om befruktning utanför kroppen gällde dock endast sambor med olika kön. Sambolagens nuvarande bestämmelser redovisas i korthet i avsnitt 2.4.

I propositionen³⁶ konstaterade regeringen att registrerade partner i princip likställdes med makar när det gäller samlevnadens rättsverkningar och att likställdhet även borde gälla mellan homosexuella

³⁵ Prop. 2002/03:80, bet. LU19, rskr. 211.

³⁶ Prop. 2002/03:80 s. 40 f.

sambor och heterosexuella sambor. De rättsliga skillnader som fanns borde tas bort i alla avseenden utom när det gällde assisterad befruktning, eftersom den frågan var föremål för överväganden inom Regeringskansliet. Likställdheten gällde t.ex. förmåner och bidrag från det allmänna såsom ersättning för närståendevård och bidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar samt vissa jävsbestämmelser eller jävsliknande bestämmelser.

Enligt regeringen framstod det som värdefullt att föra in en regel i sambolagen som allmänt gav uttryck för likställdheten mellan heterosexuella och homosexuella sambor. Omotiverade rättsliga skillnader i behandlingen av homosexuella sambor i annan lagstiftning skulle undanröjas genom att definitionen av sambor i den nya sambolagen skulle tillämpas när begreppet sambor eller personer som lever under äktenskapsliknande förhållanden eller liknande uttryck används i andra författningar.

Assisterad befruktning och föräldraskap

Inom Regeringskansliet utarbetades år 2004 en departementspromemoria om föräldraskap vid assisterad befruktning (Ds 2004:19). På grundval av bl.a. detta beredningsunderlag föreslog regeringen att assisterad befruktning enligt 1984 års lag om insemination och 1988 års lag om befruktning utanför kroppen skulle få utföras med donerade spermier när en kvinna är partner eller sambo med en annan kvinna.³⁷ Regeringen lämnade även förslag på hur det rättsliga föräldraskapet skulle regleras för barn som då kommer till. Förslaget innebar i denna del att partnern eller sambon till den behandlade kvinnan också skulle anses som barnets förälder. Föräldraskapet förutsatte dock att partnern eller sambon hade samtyckt till behandlingen och att det var sannolikt att barnet hade avlats genom den. Föräldraskapet skulle fastställas genom bekräftelse eller dom. Regeringens förslag genomfördes genom lagändringar som trädde i kraft den 1 juli 2005. Bland annat upphävdes undantagsbestämmelserna i 3 kap. 2 § partnerskapslagen och 1 § sambolagen avseende assisterad befruktning och nya bestämmelser om föräldraskap vid sådan befruktning infördes i 1 kap. FB (jfr avsnitt 2.5.1).

I propositionen³⁸ ifrågasatte regeringen om det var tillräckligt motiverat att behandlingar enligt 1984 och 1988 års lagar fick utföras

³⁷ Prop. 2004/05:137, bet. 2004/05:LU25, rskr. 2004/05:284.

³⁸ Prop. 2004/05:137 s. 38 f.

när en kvinna var gift eller sambo med en man men däremot inte när kvinnan var partner eller sambo med en annan kvinna. En allmän utgångspunkt för regeringens överväganden var att ett barn som kommit till med hjälp av assisterad befruktning skulle ha två föräldrar och att barnet skulle ha fötts av en av föräldrarna. Enligt regeringen var den forskning som Kommittén om barn i homosexuella familjer hade presenterat om barn som kommit till genom givarinsemination i homosexuella relationer i och för sig begränsad, och kommittén hade inte lagt fram någon forskning som särskilt tog sikte på barn som kommit till genom befruktning utanför kroppen. Mot bakgrund av forskningen om barn i familjer där de vuxna är homosexuella och om adopterade barn fann regeringen emellertid inte skäl att anta något annat än att såväl partner som homosexuella sambor generellt sett kunde erbjuda även dessa barn en god uppväxtmiljö och tillgodose de särskilda behov av omsorg och omvårdnad som barnen kunde ha. Ett skäl som också, enligt regeringens mening, talade för att lesbiska par borde få tillgång till behandlingar enligt 1984 och 1988 års lagar var att barnet då garanterades möjlighet att få kunskap om sitt biologiska ursprung, vilket inte var fallet när en insemination skedde vid klinik utomlands och ibland inte heller vid insemination i egen regi. Regeringen ansåg med hänvisning till det anförda att det inte längre kunde anses motiverat att i lagen ha ett generellt hinder mot behandling enligt 1984 eller 1988 års lag. Bestämmelser om *assisterad befruktning* finns numera i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.³⁹

Riksdagsbehandlingen under senare år

Frågan om äktenskap för personer med samma kön har varit föremål för riksdagens bedömning vid ett flertal tillfällen under senare år. I motioner har det bland annat gjorts gällande att det är omotiverat att två personer med samma kön inte skall ha samma rättigheter och skyldigheter som två personer med motsatt kön. Det har också framförts att nuvarande ordning legitimerar fördomar och diskrimineringar mot homosexuella. År 1998 uttalade lagutskottet med anledning av motioner med denna innebörd att äktenskap även fortsättningsvis endast skall få ingås av en man och en kvinna.⁴⁰ Riksdagen följde utskottet. Även påföljande år vidhöll utskottet

³⁹ Jfr avsnitt 2.5.1.

⁴⁰ Bet. 1997/98:LU10.

med riksdagens godkännande de uppfattningar riksdagen tidigare hade gett uttryck för och avstyrkte bifall till de då aktuella motionerna.⁴¹

Under de allmänna motionstiderna åren 2002 och 2003 väcktes ett stort antal motioner som avsåg lagstiftningen om äktenskap och partnerskap, främst frågan om införandet av en könsneutral äktenskapslagstiftning och därmed en s.k. könsneutral ÄktB. Bland annat förordades en särskild ordning med civiläktenskap för såväl par med samma kön som för par med olika kön. Enligt motionärerna skulle en sådan ordning innebära ett enhetligt sätt för alla, oavsett sexuell läggning, att ingå äktenskap. Det begärdes också att regeringen skulle tillsätta en utredning med uppdrag att i ett brett perspektiv se över ÄktB i syfte att en civil vigselceremoni skulle bli den juridiskt bindande.

Med anledning av berörda motioner konstaterade lagutskottet våren 2004⁴² att det hade gått drygt 15 år sedan riksdagens ursprungliga ställningstagande till frågan om ett homosexuellt äktenskap. Under denna tidsperiod hade samhällets syn på homosexuella och homosexuell samlevnad förändrats radikalt. Det kunde enligt utskottet inte uteslutas att allmänhetens syn på dessa frågor också hade genomgått betydande förändringar, vilket vann stöd av då gjorda opinionsundersökningar. Utskottet ansåg att tiden var mogen för att brett och förutsättningslöst utreda frågan och förordade att en parlamentariskt sammansatt utredning skulle tillkallas. Såsom redan nämnts i föregående avsnitt utgick utskottet från att regeringen i samband med utarbetandet av direktiven till utredningen skulle beakta även motionsyrkanden med krav på en ordning med civiläktenskap. Betänkandet godkändes av riksdagen.

Lagutskottet har härefter med riksdagens godkännande avslagit motionsyrkanden med krav på en könsneutral äktenskapslagstiftning med hänvisning till pågående utredningsarbete.⁴³

⁴¹ Se bet. 1998/99:LU18, 2000/01:LU13 och 2001/02:LU8.

⁴² Bet. 2003/04:LU22 s. 15.

⁴³ Jfr bet. 2004/05:LU14.

4 Vissa internationella bestämmelser

4.1 Vissa FN-konventioner

4.1.1 FN-konventioner om mänskliga rättigheter

Enligt artikel 1 i *FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna*¹ är alla människor födda fria och lika i värde och rättigheter. Av artikel 2 följer att envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter som omfattas av förklaringen, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Principen om allas likhet inför lagen fastslås i artikel 7 och skyddet mot godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens framgår av artikel 12.

I artikel 16 anges att fullvuxna kvinnor och män har rätt att utan någon inskränkning på grund av sin ras, nationalitet eller religion ingå *äktenskap* och bilda familj. De har lika rättigheter vid giftermål, under äktenskap och vid äktenskapets upplösning. Av artikeln framgår också att äktenskap endast får ingås med de blivande makarnas fria och fullständiga samtycke. Slutligen anges att familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och äger rätt till skydd från samhället och staten.

Utöver FN-stadgan och den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna har det inom FN:s ram under åren utarbetats bindande konventioner som rör mänskliga rättigheter.

*FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*² behandlar rättigheter som rätten till liv, förbud mot tortyr och mot slaveri samt olika friheter som yttrande- och religionsfrihet. För att främja konventionens förverkligande finns en övervakningskommitté, Kommittén för de mänskliga rättigheterna, vars huvudsakliga

¹ Förklaringen antogs och kungjordes av FN:s generalförsamling den 10 december 1948.

² FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter antogs av FN:s generalförsamling den 16 december 1966, prop. 1971:125, SÖ 1971:42.

verksamhet består av att övervaka staters efterlevnad av konventionen främst genom granskning av deras rapporter.

Konventionen ger i artikel 2 uttryck för principen om icke-diskriminering. I artikeln anges att stater som har anslutit sig till konventionen skall respektera och tillförsäkra var och en, som befinner sig på dess område och är underkastade dess jurisdiktion, rättigheterna i konventionen utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt. Uppräkningen är endast exemplifierande. FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna har fastslagit att diskrimineringsförbudet även omfattar bl.a. sexuell läggning.

Principen om allas likhet inför lagen följer av artikel 26. Enligt denna är alla lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan åtskillnad av något slag. I detta hänseende skall lagen förbjuda all åtskillnad och garantera envar ett likvärdigt och effektivt skydd mot varje åtskillnad på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

I artikel 23 föreskrivs att familjen är samhällets naturliga och grundläggande enhet och är berättigad till samhällets och statens skydd. Rätten för giftasvuxna kvinnor och män att ingå äktenskap och bilda familj skall erkännas. Äktenskap skall inte ingås utan de blivande makarnas fria och fulla samtycke. Artikeln avslutas med en bestämmelse om att konventionsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa makars likställighet i fråga om rättigheter och ansvar vid äktenskapets ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning. Vid fall av upplösning skall åtgärder vidtas för att tillförsäkra barnen erforderligt skydd.

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har med anledning av ett klagomål mot Nya Zeeland haft anledning att år 2002 uttala sig om den konventionsenliga rätten att ingå äktenskap. Med hänsyn till ordalydelsen i artikel 23 ansåg kommittén inte att en fördragslutande stats vägran att tillåta par med samma kön att ingå äktenskap skulle anses utgöra konventionsbrott. Genom artikeln är medlemsstaterna enbart förpliktade att erkänna föreningen mellan en kvinna och en man som önskar gifta sig med varandra som äktenskap. I ett särskilt yttrande bilagt till avgörandet påpekade två av kommitténs medlemmar att bestämmelsen inte begränsar staternas

frihet att erkänna samhörighet mellan två kvinnor eller två män i form av äktenskap eller i någon annan jämförbar form.³

*FN-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*⁴ behandlar rättigheter som rätten till arbete, rätten till tillfredsställande levnadsstandard och rätten till utbildning. Principen om icke-diskriminering slås fast i artikel 2.

4.1.2 FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap

FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap ratificerades av Sverige den 29 april 1964.⁵ I inledningen till konventionen hänvisas bl.a. till artikel 16 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna.⁶ Konventionen syftar främst till att förhindra olika former av tvångsäktenskap.

I konventionens artikel 1.1 sägs att äktenskap inte skall anses ingånget i laga ordning utan båda kontrahenternas av fri vilja avgivna samtycke. Samtycket skall avges av dem personligen efter vederbörlig kungörelse samt inför vigselmyndigheten och i vittnens närvaro i enlighet med vad som föreskrivs i lag. Enligt artikel 1.2 får en av parterna dock vara frånvarande i fall då vigselmyndigheten bedömer att det finns särskilda omständigheter. Det ställs därvid krav på att parten har lämnat sitt samtycke inför behörig myndighet och i den ordning som föreskrivs i lag samt att parten inte har tagit tillbaka samtycket.⁷

Artikel 2 innehåller en bestämmelse om att minimiålder för äktenskaps ingående skall regleras i lag. Äktenskap får inte ingås av en person som inte har uppnått denna ålder om inte befrielse från ålderskravet har meddelats av behörig myndighet i fall då ”allvarliga skäl därtill föreligga” och befrielsen är i de blivande makarnas intresse.

I artikel 3 föreskrivs att vigslar skall registreras av behörig myndighet i ett lämpligt officiellt register.

³ New Zealand – CCPR/C/75/D/902/1999 [2002] UNHRC 36 (30 July 2002).

⁴ Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter antogs av FN:s generalförsamling den 16 december 1966, prop. 1971:125, SÖ 1971:41.

⁵ SÖ 1964:29. Konventionen trädde i kraft den 9 december 1964.

⁶ Jfr avsnitt 4.1.1.

⁷ Vid ratifikationen gjorde Sverige förbehåll mot andra stycket i artikel 1.

4.1.3 FN:s barnkonvention

Riksdagen beslutade i mars 1999 att godkänna den av regeringen föreslagna strategin för att förverkliga FN:s barnkonvention i Sverige.⁸ Utgångspunkten för strategin är att barnkonventionen skall beaktas vid allt beslutsfattande som rör barn. Det skall där finnas ett tydligt barnperspektiv.

Barnkonventionen bärs upp av fyra grundläggande principer: icke-diskriminering (artikel 2), barnets bästa (artikel 3), barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6) och barnets rätt att komma till tals (artikel 12). Vid tolkningen och genomförandet av övriga rättigheter som föreskrivs i konventionen skall dessa grundläggande principer tas i beaktande. I artikel 7 anges att barnet skall registreras omedelbart efter födelsen och skall ha rätt från födelsen till ett namn, rätt att förvärva ett medborgarskap och så långt möjligt, rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdad av dem.

Enligt barnkonventionen skall *barnets bästa* komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller av privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. Principen om barnets bästa skall tillämpas på alla områden och gäller också i lagstiftningsarbetet. Konventionen kräver inte att barnets bästa skall vara utslagsgivande, men barnets bästa skall finnas med och väga tungt i vågskålen när åtgärder som rör barn vidtas.

4.2 Europakonventionen

Inledning

Europarådet är en mellanstatlig organisation som bildades år 1949. Medlemsstater i Europarådet måste bekänna sig till principen om ett demokratiskt och lagstyrt samhällssystem där de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna respekteras.

Den 4 november 1950 undertecknades i Rom den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (*Europakonventionen*).⁹ Medlemsstaterna i Europarådet är skyldiga att respektera och följa konventionen. I artikel 1 åläggs staterna att garantera de fri- och rättigheter som anges i konventionen. Varje stats ansvar omfattar såväl lagstiftning,

⁸ Prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6, rskr 1998/99:171.

⁹ Konventionen trädde i kraft den 3 september 1953.

rättstillämpning som annan form av maktutövning. Det innefattar också i viss utsträckning skyldighet att skydda individen från rättighetskränkningar från andra enskilda rättssubjekt. Om inte fri- och rättigheterna följs och respekteras i medlemslandet är det ett konventionsbrott. Medlemsstaternas skyldigheter att följa konventionens bestämmelser kan avgöras av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (*Europadomstolen*). Domstolens domar är bindande för medlemsländerna och domar som avkunnats av domstolen skall därför respekteras av myndigheterna i det land som berörs. Konventionen skall inte bara skydda ett medlemslands egna medborgare utan alla som bor eller vistas i landet eller på något sätt berörs av myndighetsbeslut som fattas i medlemslandet. Enligt lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna skall konventionen jämte de tilläggsprotokoll som innehåller ändringar och tillägg till denna gälla som lag i Sverige.

Genom konventionen (artikel 2–14) och tilläggsprotokoll garanteras ett antal specifika rättigheter och friheter. Det gäller bl.a. rätt till frihet och säkerhet, rätt till rättvis rättegång, rätt till skydd för privat- och familjeliv samt rätt att ingå äktenskap. Framställningen i det följande begränsas till de artiklar och frågeställningar som kan vara av vikt som utgångspunkt för utredningsarbetet.

Rätt till skydd för privat- och familjeliv

Enligt artikel 8.1 i konventionen har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Rätten till respekt innebär i första hand ett skydd mot godtycklig myndighetsinblandning, men den kan också innebära en positiv förpliktelse för staten att skydda rättigheten och förhindra rättighetsintrång som görs av ett enskilt rättssubjekt mot ett annat.

Av undantagsbestämmelsen i artikel 8.2 framgår att offentlig myndighet inte får inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter. Laglighetskravet innefattar inte bara skriven lag utan också etablerad praxis enligt de principer som utvecklas i ett common-law system.

Rätten till respekt för privatlivet är en svårdefinierad rättighet med många aspekter. Först genom rättspraxis kan begreppet få en någorlunda tydlig avgränsning. Vidare är gränsen mellan privat- och familjelivet flytande.

Under skyddet för privatlivet faller bl.a. sexuella relationer. I konventionen är utgångspunkten att staten inte skall ingripa med lagstiftning eller på annat sätt utom om det finns mycket starka skäl, t.ex. för att skydda minderåriga. Hans Danelius konstaterar i sin bok *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* att synsättet i konventionsstaterna kraftigt har förändrats sedan konventionens tillkomst när det gäller synen på homosexuellt beteende. Vid den tidpunkten fanns i många länder förbud mot sexuella handlingar även mellan vuxna personer, och sådana förbud ansågs inte vara otillåtna inskränkningar i rätten till respekt för privatlivet. En mera tolerant hållning har successivt gjort sig gällande, och även tolkningen av konventionen har förändrats.¹⁰

Enligt Europakonventionen utgör äktenskapet och familjen viktiga institutioner i samhället. Som nyss nämnts skyddas rätten till respekt för familjelivet i artikel 8. Härmed åsyftas främst den på äktenskapet grundade familjen, men artikeln tillämpas också på samlevnad utan äktenskap. Med stöd av artikel 8 kan det ställas krav på ett lands familjerättsliga lagstiftning. Den skall i rimlig mån skydda äktenskapet och familjen. Rätten att ingå äktenskap och bilda familj följer dock av artikel 12, som berörs närmare i det följande. Någon rätt till skilsmässa kan inte heller härledas ur artikel 8. Enligt Hans Danelius måste det däremot finnas lagbestämmelser som ger ett barn en acceptabel familjerättslig status och detta vare sig det fötts inom eller utom äktenskapet.¹¹ Ur artikeln kan vidare härledas en rätt för föräldrar att ta ansvar för sina barn. Hur långt artikeln i detta avseende sträcker sig är dock inte alldeles klart. Rätten till ett namn kan också härledas ur artikel 8.

Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet

Enligt artikel 9 har var och en rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst,

¹⁰ Danelius, H., *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 2 uppl., Stockholm 2002, s. 266 f.

¹¹ Danelius s. 262.

undervisning, sedvänjor och ritualer. Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 9 ger skydd för såväl religiösa som icke religiösa livsåskådningar. Även en pacifistisk övertygelse skyddas av nämnda artikel.

Rätten till *religionsfrihet* innebär att kyrkor och religiösa samfund skall tillåtas verka och att enskilda personer skall kunna bli medlemmar av kyrkor och andra religiösa samfund och delta i deras verksamhet. Kyrkorna skall ha rätt att värva anhängare, och var och en skall vara fri att konvertera från en religion till en annan. En kyrka eller ett samfund måste också ha, eller på begäran kunna få, en sådan rättsställning att de religiösa uppgifterna kan fullgöras på ett effektivt sätt.

Av det sagda framgår att en kyrkas rätt till *religionsutövning* skyddas genom artikel 9. Det föreligger däremot inte något hinder mot att annan verksamhet som en kyrka eller religiöst samfund bedriver, t.ex. av kommersiell art, underkastas samma villkor och föreskrifter som annan näringsverksamhet. Enligt Hans Danelius måste begreppen samvetsfrihet och religionsfrihet tolkas relativt försiktigt även när det gäller den enskilda människans rätt enligt artikel 9. Det kan i och för sig hävdas att många olika handlingar strider mot en viss persons samvete eller religion, men syftet med artikel 9 kan enligt Danelius inte sträcka sig längre än till att skydda mot ingrepp i vad som framstår som det centrala innehållet i en övertygelse eller en religion och att förhindra att det uppkommer praktiska svårigheter för religionsutövning.¹²

I samband med fullgörandet av förpliktelser på grund av en tjänst eller anställning kan frågan uppkomma om befrielse bör beviljas av religiösa eller ideologiska skäl. Hans Danelius anger som exempel att en statlig tjänst eller anställning är organiserad så att arbete skall utföras på en dag som för arbetstagaren har särskild religiös betydelse. Arbetsgivaren är då inte nödvändigtvis förpliktad att avstå från att utkräva arbete på den dagen. Disciplinära åtgärder eller avskedande vid arbetsvägran behöver inte strida mot artikel 9. Enligt Danelius föreligger dock ett krav på proportionalitet och det är därvid av särskild betydelse om tjänstemannen eller arbetstagaren redan när

¹² Danelius s. 297.

han accepterade sin tjänst eller anställning hade klart för sig att den ställde krav på honom som var svåra att förena med hans normala religionsutövning.¹³ Motsvarande resonemang torde kunna föras också beträffande den som har förordnats att utföra ett uppdrag för statens räkning.

Rätt att ingå äktenskap

I artikel 12 fastslås att giftasvuxna kvinnor och män har rätt att ingå äktenskap och bilda familj i enlighet med de nationella lagar som reglerar utövandet av denna rättighet. Europadomstolen har i flera fall tolkat artikel 12 så att den endast är tillämplig på kontrahenter som har olika kön¹⁴. Någon rätt för homosexuella att ingå äktenskap eller registrera sitt partnerskap kan således inte härledas ur bestämmelsen. Det kan tilläggas att oförmåga att avla och fostra ett barn inte påverkar den konventionsenliga rätten att ingå äktenskap.¹⁵ Hänvisningen till nationell rätt kan enligt Hans Danelius förstås så att de enskilda staterna har stor frihet att genom sina egna lagar reglera villkor och former för ingående av äktenskap. Eventuella inskränkningar och villkor måste dock vara proportionerliga och får i vart fall inte vara sådana att de äventyrar själva substansen i den skyddade rättigheten.¹⁶

Europadomstolen har prövat en transsexuell persons rätt att gifta sig med någon som ”kromosommässigt” var av samma kön bl.a. i målen Christine Goodwin mot Förenade Konungariket samt I mot Förenade Konungariket.¹⁷ Domstolen ansåg inte att ett totalt förbud efter könsbyte mot giftermål med någon av *motsatt* kön var förenligt med artikel 12. Staterna fick dock ställa krav på bevisning om att könsbytet verkligen hade kommit till stånd. Situationen var däremot en annan i ett mål mot Sverige.¹⁸ En person som var född som man hade bytt kön till kvinna och ville gifta sig med en annan kvinna. Könsbytet erkändes i Sverige. Eftersom kontrahenterna hade

¹³ Danelius s. 300 f.

¹⁴ Se t.ex. Europadomstolens avgörande i målen Rees ./ Förenade Konungariket (1986) och Sheffield och Horsham ./ Förenade Konungariket (1998).

¹⁵ Europadomstolens avgörande i målet Christine Goodwin ./ Förenade Konungariket (2002).

¹⁶ Danelius s. 348 f.

¹⁷ Dom i båda målen den 11 juli 2002.

¹⁸ Beslut 9 november 1989 (Ansökan nr. 14573/89 Eriksson och Goldschmidt ./ Sverige).

samma kön kunde de inte ingå äktenskap enligt svensk lag. Europakommissionen¹⁹ ansåg inte att detta innebar ett brott mot artikel 12.

Förbud mot diskriminering

Enligt artikel 14 skall åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i Europakonventionen säkerställas utan någon åtskillnad såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt. Diskrimineringsförbudet har ingen självständig innebörd utan gäller endast med avseende på de rättigheter som upptas i konventionen och dess tilläggsprotokoll. Det är dock tillräckligt att de förhållanden med avseende på vilka diskrimineringen görs gällande, faller inom tillämpningsområdet för någon av de konventionsskyddade rättigheterna. Vidare är de diskrimineringsgrunder som anges i artikeln inte uttömmande utan utgör närmast exempel på otillåtna diskrimineringsgrunder.

Artikel 14 skyddar personer som befinner sig i analoga situationer mot diskriminering. All olika behandling i en analog situation är dock inte diskriminering i den mening som avses i artikeln. Diskriminering föreligger endast om det saknas en objektivt godtagbar grund för sådan behandling. Huruvida en sådan grund föreligger får bedömas med hänsyn till ifrågavarande åtgärds syften och verkningar och med beaktande av de principer som normalt tillämpas i demokratiska samhällen.²⁰

Av det föregående framgår att artikel 8 bl.a. skyddar rätten till privatliv och familjeliv. Europadomstolen har i flera fall prövat frågan om diskriminering med avseende på nämnda rätt såvitt gäller *sexuell läggning och homosexuell samlevnad*. Enligt Hans Danelius karakteriseras rättspraxis av en viss osäkerhet när det gäller synen på sådan samlevnad.²¹

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning har framhållit att Europadomstolen i flera fall har slagit fast att en särbehandling på grund av sexuell läggning måste kunna motiveras av särdeles starka skäl för att inte anses utgöra diskriminering, detta eftersom en människas sexuella läggning berör privatlivets

¹⁹ Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna hade mellan år 1953 och 1999 till uppgift att granska anmälningar om brott mot Europakonventionen.

²⁰ Jfr det belgiska språkmålet och Danelius redovisning av detta, s. 363.

²¹ Se Danelius s. 369 f.

mest centrala delar.²² För några år sedan skärpte domstolen dessutom kraven ytterligare genom att lägga till ett nödvändighetsrekvisit. För att särbehandling på grund av sexuell läggning inte skall anses utgöra diskriminering måste syftet med särbehandlingen vara legitimt. Vidare skall särbehandlingen inte bara motiveras av starka skäl; den måste vara nödvändig för att det uppgivna legitima syftet skall kunna uppnås. Det får således inte finnas några alternativa handlingsmöjligheter.²³

Frågan om diskriminering på grund av sexuell läggning har prövats bl.a. *Fretté mot Frankrike*²⁴. I målet hade Europadomstolen att bedöma ett beslut av den högsta förvaltningsdomstolen i Frankrike att inte tillåta en homosexuell man att adoptera ett barn. Den franska domstolen ansåg att Fretté med hänsyn till sin livssituation inte skulle kunna erbjuda ett adoptivbarn en tillräcklig god miljö när det gällde familjeliv, uppfostran och allmänna uppväxtförhållanden. Europadomstolen pekade på de olika uppfattningar som förelåg i fråga om lämpligheten av att tillåta sådana adoptioner och fann med hänsyn härtill att den franska domstolen haft rimliga skäl för sin ståndpunkt. Det fanns således en objektiv och godtagbar grund för bedömningen av Frettés fall. Något brott mot diskrimineringsförbudet i artikel 14 i förening med artikel 8 i konventionen förelåg därför inte.²⁵

Ett annat exempel är *Karner mot Österrike*.²⁶ Högsta domstolen i Österrike hade kommit fram till att familjemedlemmars rätt att överta hyresavtal vid dödsfall inte gällde i parförhållanden mellan personer med samma kön. Den österrikiska lagen som reglerade frågan var inte avsedd att omfatta sådana parförhållanden. Genom lagen hade man velat skydda den traditionella heterosexuella familjen som institution. Europadomstolen fann att det borde krävas starka skäl för att rättfärdiga distinktioner grundade på sexuell läggning. Skyddet för den homosexuella familjen som institution var i och för sig ett vägande legitimt skäl, men enligt domstolen var det samtidigt tämligen abstrakt till sin natur. Enligt konventionen krävdes det också att de medel som användes till att tillgodose ett legitimt ändamål var proportionerliga. I det aktuella fallet innebar detta att det måste visas att det för att skydda traditionella familje-

²² Jfr Dudgeon ./, Förenade kungadömet (1981) och Lustig-Prean och Becket ./, Förenade kungadömet samt Smith och Grady ./, Förenade kungadömet (1999).

²³ Jfr Karner ./, Österrike (2003) som redovisas i det följande.

²⁴ Dom den 26 februari 2002.

²⁵ Jfr SvJT 2002 s. 402 f.

²⁶ Dom den 24 juli 2003.

förhållanden var nödvändigt att undanta homosexuella parförhållanden från lagens tillämpningsområde. Enligt Europadomstolen hade den österrikiska regeringen inte anfört något som visade att detta var nödvändigt. Domstolen ansåg därför att Karner hade utsatts för diskriminering på grund av sin sexuella läggning i strid med artikel 14 i förening med artikel 8 i konventionen.²⁷

Frågan om diskriminering på grund av sexuell läggning har vidare prövats i *B.B. mot Förenade Konungariket*.²⁸ Engelsk rätt förbjöd homosexuellt umgänge med män under 18 år, medan åldersgränsen för heterosexuellt umgänge var 16 år. Europadomstolen fann att denna skillnad ifråga om åldersgränsen inte hade varit grundad på objektiva och godtagbara skäl. B.B., som hade arresterats som misstänkt för att ha haft homosexuellt umgänge med en man under 18 år, hade därför utsatts för diskriminering i strid med artikel 14 i konventionen med avseende på sin rätt enligt artikel 8 i konventionen till respekt för sitt privatliv.²⁹

Ibland är det ett diskriminerande element i en viss handling som bidrar till att denna anses utgöra en kränkning av någon annan bestämmelse i konventionen. Kriminaliseringen av homosexuellt beteende mellan vuxna i *Dudgeon mot Förenade Konungariket* har t.ex. ansetts strida mot rätten till respekt för privatlivet i artikel 8 samtidigt som det också finns ett drag av diskriminering i en sådan kriminalisering. Enligt Hans Danelius har Europadomstolen i ett sådant fall i allmänhet inte ansett det påkallat att ta ställning till om det föreligger ett separat brott mot diskrimineringsförbudet i artikel 14. Det kan dock, hävdar Danelius, finnas situationer då diskrimineringen är så framträdande att det är rimligt att särskilt bedöma förenligheten med artikel 14, trots att det också föreligger en separat kränkning enligt någon annan bestämmelse.³⁰

Likställdhet mellan makar

I Europakonventionens sjunde tilläggsprotokoll artikel 5 föreskrivs att makar skall vara likställda i fråga om rättigheter och ansvar av privaträttslig natur inbördes samt i förhållande till sina barn, i fråga om äktenskapet, under äktenskapet och i händelse av dess upplös-

²⁷ Jfr SvJT 2003 s. 1015.

²⁸ Dom den 11 februari 2004.

²⁹ Jfr SvJT 2004 s. 376. Beträffande liknande fall, se även SvJT 2005 s. 89 f, 386 och 953.

³⁰ Danelius s. 361 f.

ning. Vidare anges att artikeln inte skall hindra staterna att vidta sådana åtgärder som är nödvändiga i barnens intresse.

Ifrågavarande artikel är avsedd att garantera makars likställdhet i civilrättsligt hänseende såväl under äktenskapet som i samband med dess upplösning. Artikeln kompletterar och utvidgar i viss utsträckning det skydd som följer av artikel 8 i förening med artikel 14 i Europakonventionen.

4.3 Vissa EG-rättsliga regler

4.3.1 Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (den 7 december 2000), den s.k. EU-stadgan,³¹ avser skyldigheter gentemot medborgarna som skall respekteras av unionens institutioner och andra organ samt medlemsländerna när de tillämpar EG-rätten. Den understryker därmed att de mänskliga rättigheterna gäller för EU, även om unionen i sig inte är ansluten till någon konvention på området. EU-stadgan är emellertid inte rättsligt bindande, eller har i vart fall inte varit avsedd att vara det.³² I juni 2004 enades Europeiska rådet om ett nytt EU-fördrag³³ som innehåller en bestämmelse som gör det möjligt för EU att anslutas till Europakonventionen. EU-stadgan ingår som en del i det nya EU-fördraget. För att fördraget skall träda i kraft krävs dock att det ratificeras av samtliga medlemsstater, vilket ännu inte har skett.

I artikel 9 i EU-stadgan anges att rätten att ingå äktenskap och rätten att bilda familj skall garanteras enligt de nationella lagar som reglerar utövandet av dessa rättigheter. Denna artikel bygger på artikel 12 i Europakonventionen i vilken det fastslås att giftasvuxna kvinnor och män har rätt att ingå äktenskap och bilda familj i enlighet med de nationella lagar som reglerar utövandet av denna rättighet (jfr avsnitt 4.2). Utformningen av denna rätt har moderniserats så att den också omfattar fall då nationell lagstiftning erkänner andra sätt att bilda familj än att ingå äktenskap. Artikel 9 i EU-stadgan varken förbjuder eller föreskriver att partnerskap mellan personer med samma kön kan få samma status som äktenskap. Rätten i

³¹ EFT 2000 C 364/01.

³² Förstainstansrätten har hänvisat till EU-stadgan i några mål, t.ex. T-177/01 *Légo-Quééré & Cie SA mot Europeiska kommissionen*, varigenom den har fått viss bindande verkan.

³³ Fördrag om upprättande av en konstitution för Europa.

denna artikel motsvarar således den rätt som är fastställd i nyss berörda artikel i Europakonventionen, men den kan göras mer omfattande i enlighet med nationell rätt.³⁴

EU-stadgan innehåller också bl.a. bestämmelser om rätt till respekt för privat- och familjeliv (artikel 7) samt bestämmelser om tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet (artikel 10).

4.3.2 Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemet för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

En av de grundläggande friheter som garanteras genom EG-rätten är fri rörlighet för personer. Den inbegriper rätt att bo och arbeta i en annan EU-medlemsstat. Ursprungligen var den en rättighet för framförallt förvärvsarbete och deras familjer. I dag har också grupper som studerande, pensionstagare och EU-medborgare i allmänhet rätt till fri rörlighet inom EU.

Alla EU-medborgare har rätt att arbeta i en annan medlemsstat. Begreppet "arbetstagare" definieras inte i EG-fördraget, men EG-domstolen har tolkat det så att det omfattar alla personer som utför faktiskt och verkligt arbete under uppseende av någon annan och får lön för det. Det avser vidare personer som arbetar tio timmar per vecka och praktikanter. En EU-medborgare som arbetar i en annan medlemsstat måste behandlas på exakt samma sätt som sina kollegor som är medborgare i anställningsstaten när det gäller arbetsvillkor. Migrerande arbetstagare har vidare rätt till samma sociala och skattemässiga förmåner som medborgarna i värdstaten.³⁵ EG-domstolen har fastställt att detta omfattar alla förmåner som, oavsett om de är knutna till ett anställningsavtal eller inte, i regel beviljas inhemska arbetstagare på grundval av deras objektiva status som arbetstagare eller endast i kraft av att de är bosatta inom berörda medlemsstaters territorium.

Familjemedlemmar definieras som arbetstagarens make och arbetstagarens och makens avkomlingar som är under 21 år eller är beroende av dem för sin försörjning, samt släktingar i närmast föregående led.³⁶ EG-domstolen har fastställt att med "make" avses den

³⁴ EU-Karnov 2005 s. 82.

³⁵ Artikel 7.2 i förordning (EEG) nr 1612/68.

³⁶ Artikel 10 i förordning (EEG) nr 1612/68.

ena parten av ett gift par och att sambopartner inte omfattas. Av ett meddelande från Europeiska gemenskapernas kommission³⁷ framgår att kommissionen när det gäller rätten till fri rörlighet har fått frågor om äktenskap mellan homosexuella i medlemsstater där sådana äktenskap har samma status som "traditionella" äktenskap. Kommissionen konstaterade i meddelandet (s. 8 f) att EG-domstolen ännu inte hade fått någon begäran om avgörande i denna specifika fråga, men den hade nyligen konstaterat att eftersom det inte rådde någon enighet mellan medlemsstaterna om huruvida partner med samma kön kan likställas med makar i ett traditionellt äktenskap, måste slutsatsen bli att makar med samma kön ännu inte har samma rättigheter som traditionella makar i förhållande till EG-rätten om fri rörlighet för arbetstagare. Kommissionen tillade att om en medlemsstat beviljar förmåner för sina egna medborgare som lever i samboförhållanden, bör samma förmåner beviljas migrerande arbetstagare enligt principen om lika behandling när det gäller sociala förmåner.

EG-lagstiftningen om social trygghet är en nödvändig förutsättning för att rätten till fri rörlighet för personer skall kunna utövas. För att se till att tillämpningen av olika nationella sociala trygghetssystem inte är ofördelaktig för personer som utövar sin rätt till fri rörlighet fastställs i förordningen (EEG) nr 1408/71³⁸ vissa gemensamma bestämmelser och principer, bl.a. principen om likabehandling och icke-diskriminering. Syftet med dessa är att säkerställa att en person som utövar sin rätt att fritt röra sig inom EU inte hamnar i underläge i jämförelse med en person som alltid har bott och arbetat i en annan medlemsstat.

Förordningen (EEG) nr 1408/71 har anpassats, förbättrats och utvidgats många gånger. Ursprungligen omfattade den endast arbetstagare och deras familjemedlemmar. Den utvidgades sedan till att omfatta egenföretagare, alla EU-medborgare som har rätt till sjukförsäkringsförmåner vid tillfällig vistelse utomlands³⁹ och studerande. Till följd av domen i Vougioukas-målet⁴⁰ omfattar förordningen sedan år 1998 också särskilda system för offentligt anställda.

³⁷ Meddelande från kommissionen, Fri rörlighet för arbetstagare – att utnyttja alla fördelar och möjligheter, Bryssel den 11.12.2002, KOM (2002) 694 slutlig.

³⁸ Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpningen av systemet för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen (EGT L 149, 5.7.1971, s. 2), jfr konsoliderad utgåva (EGT L 28, 30.1.1997, s. 1) och därefter gjorda ändringar.

³⁹ Se förordning (EG) nr 3095/95.

⁴⁰ Mål C-443/93, REG 1995, s. I-4033.

Enligt artikel 4 i EG-förordningen gäller förordningen all lagstiftning om följande grenar av sociala trygghetssystem:

- Förmåner vid sjukdom och moderskap.
- Förmåner vid invaliditet, även sådana som är avsedda att bevara eller förbättra förvärvsförmågan.
- Förmåner vid ålderdom.
- Förmåner till efterlevande.
- Förmåner vid olycksfall i arbetet och arbetssjukdomar.
- Dödsfallsersättningar.
- Förmåner vid arbetslöshet.
- Familjeförmåner.

I artikel 2 föreskrivs att förordningen skall gälla anställda, egenföretagare och studerande som omfattas eller har omfattats av lagstiftningen i en eller flera medlemsstater och som är medborgare i en medlemsstat eller är statslösa eller flyktingar bosatta inom en medlemsstats territorium samt deras familjemedlemmar och efterlevande. Förordningen gäller också för efterlevande till anställda, egenföretagare och studerande som har omfattats av lagstiftningen i en eller flera medlemsstater, oavsett dessa anställdas, egenföretagares eller studerandes medborgarskap, om deras efterlevande är medborgare i en medlemsstat eller är statslösa eller flyktingar som är bosatta inom en medlemsstats territorium.⁴¹

Av artikel 1 f framgår vilken betydelse beteckningen *familjemedlem* har i förordningen. Härmed avses som huvudregel den som definieras eller erkänns som familjemedlem eller som betecknas som medlem av hushållet i den lagstiftning enligt vilken förmåner utges.⁴² Om denna lagstiftning betraktar som familjemedlem eller medlem av hushållet endast den som är samboende med den anställde, egenföretagaren eller studeranden, skall detta villkor anses vara uppfyllt om personen för sin försörjning huvudsakligen är ekonomiskt beroende av en anställd, egenföretagare eller studerande. Om lagstiftningen i en medlemsstat inte gör det möjligt att skilja mellan familjemedlemmar och andra personer, som den är tillämplig på, skall begreppet familjemedlemmar ges den betydelse som framgår av bilaga I till förordningen.

⁴¹ Utan hinder av vad som sägs i artikel 2 har EU-medborgare och familjemedlemmar som är bosatta tillsammans med dem viss rätt till sjukförmåner i enlighet med vad som föreskrivs i artikel 22 a.

⁴² I fall som avses i artikel 22.1 a och artikel 31 skall frågan istället bestämmas enligt lagstiftningen i den medlemsstat inom vars territorium personen är bosatt.

I nämnda bilaga föreskrivs för Sveriges del att vid fastställande av rätten till vårdförmåner enligt bestämmelserna i avdelning III kapitel 1 i förordningen avses med "familjemedlem" make eller barn under 18 år.

När det gäller handikappförmåner som enligt en medlemsstats lagstiftning utges till alla medborgare i den staten som uppfyller föreskrivna villkor, skall uttrycket familjemedlem innebära åtminstone en anställds, egenföretagares eller studerandes make och en sådan persons barn som antingen är minderåriga eller ekonomiskt beroende av en sådan person (artikel 1 f sista stycket).

I artikel 1 g anges betydelsen av beteckningen *efterlevande*; en person som definieras eller erkänns som sådan av den lagstiftning enligt vilken förmånerna utges. Om denna lagstiftning betraktar som efterlevande endast den, som var samboende med den avlidne, skall detta villkor anses vara uppfyllt om personen för sin försörjning huvudsakligen var ekonomiskt beroende av den avlidne.

Vid tillämpningen av förordningen och anslutande rättsakter uppkommer frågan om en make med samma kön eller en registrerad partner omfattas av förordningens familjebegrepp (eller omfattas av begreppet efterlevande). Av ovan redovisade bestämmelser framgår att EG-förordningen inte ger svar på frågan utan hänvisar till medlemsstaternas nationella lagstiftning. I den mån bestämmelser om olika sociala förmåner i den nationella lagstiftningen inte lämnar besked om vem som hör till kretsen familjemedlemmar, bl.a. i vissa fall beträffande vårdförmåner, ges en definition i nämnda bilaga till förordningen.

Av 3 kap. 1 § andra stycket lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap framgår att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar tillämpas på motsvarande sätt på registrerat partnerskap och registrerad partner, dock med undantag för bestämmelser som gäller för makar och vars tillämplighet är beroende av att makarna är av motsatt kön (jfr avsnitt 2.3.6). Härav följer att en registrerad partner enligt svensk lagstiftning i princip har samma sociala förmåner som en make.

Från svensk sida jämställs äktenskap mellan två personer med samma kön med registrerat partnerskap. Vid tillämpningen av EG-förordningen i Sverige kommer en utländsk make med samma kön, liksom en registrerad partner, således att ha rätt till samma sociala förmåner som en make i ett äktenskap mellan en kvinna och en man. På motsvarande sätt kan ett par som låtit registrera partnerskap i Sverige vara berättigat till sociala förmåner om de flyttar till ett annat

EU-land som jämställer registrerade partners med makar som har olika kön.

Till följd av talrika ändringar har förordning (EEG) nr 1408/71 blivit mycket komplex och svår att tillämpa. Förordningen kommer att ersättas av Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen. Sistnämnda förordning trädde i kraft den 20 maj 2004. Det har emellertid ansetts nödvändigt att införa en ny förordning för att upphäva förordning (EEG) nr 1408/71. Förordning (EG) nr 883/2004 skall därför tillämpas från och med den dag tillämpningsförordningen träder i kraft, vilket ännu inte har skett.

Förordning (EG) nr 883/2004 skall bl.a. tillämpas på alla som är medborgare i en medlemsstat, statslösa och flyktingar som är bosatta i en medlemsstat och som omfattas eller har omfattats av lagstiftningen i en eller flera medlemsstater, samt deras familjemedlemmar och efterlevande (jfr artikel 2). Förordningen är tillämplig på lagstiftning som rör de socialförsäkringsformer som anges i den gamla förordningen samt ytterligare någon förmån.⁴³ Vem som är familjemedlem definieras även i den nya förordningen (artikel 1 i). Liksom tidigare skall frågan i princip avgöras enligt nationell lagstiftning.

⁴³ Artikel 3 i förordning (EG) nr 883/2004 jfr artikel 4 i förordning (EEG) nr 1408/71.

5 Utländsk rätt

5.1 Inledning

För närvarande är det inte möjligt för par med samma kön att ingå äktenskap i något av de *nordiska länderna*. Liksom Sverige har Danmark, Norge, Finland och Island infört rättsinstitutet registrerat partnerskap i sin lagstiftning. Utredningen har inhämtat information om äktenskaps- och partnerskapslagstiftningen i Danmark, Norge och Finland. Redovisningen av den danska ordningen bygger på skriftliga uppgifter som har lämnats av Sveriges ambassad i Köpenhamn och kompletterande uppgifter från Familiestyrelsen medan redovisningen av norsk och finsk rätt i huvudsak bygger på uppgifter som har lämnats av vederbörande departement vid utredningens studiebesök i Norge respektive Finland.

Under senare år har flera länder ändrat sin lagstiftning så att möjlighet öppnats för två kvinnor eller två män att ingå äktenskap. *Äktenskap för par med samma kön* är numera tillåtna i Nederländerna, Belgien, Spanien, Kanada och i delstaten Massachusetts, USA. Enligt uppgift har också Sydafrika nyligen infört en ordning med äktenskap för par med samma kön och registrerat partnerskap som alternativ.¹ I Nederländerna kan alla par oberoende av kön välja att registrera partnerskap istället för att ingå äktenskap. Utredningen har genomfört studiebesök i Nederländerna, Belgien och Spanien. Information om den rättsliga regleringen i Kanada har inhämtats från Sveriges ambassad i Ottawa. Redovisningen av den rättsliga regleringen i Massachusetts bygger på underlag som har tagits fram av en svensk jur. stud. vid Harvard-universitetet.

Kapitlet avslutas med en redovisning av den rättsliga regleringen i Tyskland, Storbritannien, Frankrike och Nya Zeeland. Dessa

¹ Den sydafrikanska äktenskaps- och partnerskapslagstiftningen förbigås i det följande.

länder har liksom de nordiska länderna *partnerskapslagar*² men tillåter inte äktenskap mellan personer med samma kön. Framställningen bygger i huvudsak på information som inhämtats via Sveriges ambassader i respektive land. Ambassaderna i Berlin, London och Paris har översänt skriftliga svar från vederbörande utländska departement medan ambassaden i Canberra själv har besvarat utredningens frågor.

Till skillnad från äktenskapsbegreppet förekommer inte termen vigsel i samtliga berörda länders rättsordningar. I det följande används dock vigsel genomgående som beteckning på den ceremoni varigenom ett rättsligt äktenskap konstitueras. Distinktionen mellan kyrklig vigsel och borgerlig (eller civil) vigsel görs med utgångspunkt från om ceremonin förrättas inom trossamfund (alternativt livssynssamfund) eller i civil ordning av domare, tjänstemän inom offentlig verksamhet, enskilda personer med särskilt förordnande m.fl. Begreppet registrerat partnerskap används även i fråga om partnerskapsliknande rättsinstitut som har en annan benämning i det aktuella landet.

5.2 Danmark

Äktenskap för par med olika kön

I den danska äktenskapslagen uppställs ett antal *äktenskapshinder* som bl.a. rör äktenskapsålder, nära släktskap och tvegifte. Bestämmelserna är något mer ingripande än motsvarade svenska reglering, bl.a. kan halvsyskon inte få dispens att gifta sig. Frågan om det föreligger äktenskapshinder prövas av hemkommunen. I samband med detta fyller de blivande makarna i en äktenskaps- eller partnerskapsförklaring, där bl.a. uppgifter om inbördes släktskap skall anges. För att ett par skall få gifta sig i Danmark krävs vidare att en var av parterna är dansk medborgare eller har rätt att vistas i landet enligt den danska utlänningslagens bestämmelser om bl.a. uppehållstillstånd.

Äktenskap kan ingås genom kyrklig eller borgerlig vigsel. Båda vigselformerna är författningsreglerade och det står i princip var och en fritt att välja vigselform.

Den danska folkkyrkan (Folkekirken) är knuten till staten. För att ett par skall ha rätt att ingå äktenskap genom *kyrklig vigsel* i

² Partnerskapslagar eller annan lagstiftning som i större eller mindre utsträckning jämställer homo- och heterosexuell samlevnad finns även i bl.a. Schweiz, Andorra, Luxemburg, Portugal och Ungern.

folkkyrkan måste minst en av parterna vara medlem i kyrkan. Även ett antal andra erkända trossamfund får lov att förrätta kyrklig vigsel, bl.a. det romersk-katolska trossamfundet, det mosaiska trossamfundet och Svenska Gustafs församlingen i Köpenhamn. Kyrklig vigsel kan också äga rum inom andra trossamfund, när en av parterna tillhör samfundet, och trossamfundet har präster som den danska kyrkoministern har bemyndigat att förrätta vigslar.

Borgerlig vigsel förrättas av representanter för kommunen. Borgmästaren eller av borgmästaren utsedda kommunala förtroendevalda eller tjänstemän är behöriga att företräda det allmänna som vigselförrättare. Förfarandet är kostnadsfritt. Par som har gift sig borgerligt kan få kyrklig välsignelse i den danska folkkyrkan.

För att en *vigsel* skall vara *giltig* krävs att den har ägt rum inför en myndighet som är behörig att förrätta vigsel. Vidare skall parterna vid samma tillfälle förklara att de vill ingå äktenskap med varandra och därefter av vigselmyndigheten ha förklarats vara äkta makar. En vigsel som är ogiltig kan godkännas av Familiestyrelsen om det finns särskilda skäl som talar för detta.

Danmarks ambassadörer kan få bemyndigande att förrätta vigsel utomlands, men sådant bemyndigande ges sällan i praktiken.

Makar har rätt till *äktenskapsskillnad* efter sex månaders separation om de är överens och i annat fall efter ett års separation. I några särskilda fall är omedelbar äktenskapsskillnad möjlig. Frågor om äktenskapsskillnad avgörs av domstol, men om makarna är överens kan beslut om äktenskapsskillnad meddelas av länsstyrelserna (statsamterne).

Beträffande dansk domstols internationella behörighet i äktenskapsmål finns särskilda bestämmelser i nationell lag. Talan om t.ex. äktenskapsskillnad får väckas vid dansk domstol när 1) svaranden har hemvist i Danmark, eller 2) käranden har hemvist i Danmark och antingen har bott i landet de senaste tio åren eller tidigare har haft hemvist i landet, eller 3) käranden är dansk medborgare och det bevisas att hon eller han på grund av sitt medborgarskap inte vill väcka talan i hemvistlandet, eller 4) båda makarna är danska medborgare och svaranden inte motsätter sig att frågan väcks vid dansk domstol, eller 5) när ansökan om skilsmässa grundar sig på en separation som har meddelats i Danmark under de senaste fem åren. I de internordiska fallen gäller den nordiska äktenskapskonventionen.

Registrerat partnerskap

Som första land i norden införde Danmark år 1989 institutet registrerat partnerskap som särskild samlevnadsform för par med samma kön.

För att ett par skall få registrera sitt partnerskap i Danmark uppställs vissa *anknytningskrav* i den danska partnerskapslagen. Registrering får endast ske om en av parterna har hemvist i landet och är dansk medborgare eller om båda parterna har haft hemvist i landet de senaste två åren före registreringen. Medborgarskap i Norge, Sverige, Finland eller Island jämföras härvid med danskt medborgarskap och hemvist i nyss nämnda länder jämföras med hemvist i Danmark. Ministern för familje- och konsumentangelägenheter (familie- forbrugeranliggender) kan bestämma att medborgarskap och hemvist i ett annat land med lagstiftning om registrerat partnerskap, som motsvarar det danska, också skall jämföras med danskt medborgarskap och hemvist i Danmark. Ett sådant beslut har meddelats beträffande Nederländerna.

Samma *rättsliga hinder* som gäller för äktenskap gäller även för registrerat partnerskap. Vidare tillämpas samma regler vid *registrering* av partnerskap som vid ingående av äktenskap i civil ordning. Den som får förrätta borgerlig vigsel är också skyldig att registrera partner. Förfarandet är kostnadsfritt. Präster och andra befattningshavare inom trossamfund får inte registrera partnerskap i Danmark. Däremot kan ett par som registrerat sitt partnerskap få en kyrklig välsignelse i den danska folkkyrkan. Registrering av partnerskap i utlandet förekommer inte, men Danmarks ambassadörer skulle i och för sig kunna ges sådan behörighet.

Regleringen är densamma i fråga om *upplösning* av partnerskap som upplösning av äktenskap. Även de danska internationella privat- och processrättsliga reglerna om upplösning av äktenskap gäller för partnerskap. Ett registrerat partnerskap som är ingånget i Danmark kan dock alltid upplösas i Danmark, om inte en av parterna bor i ett land som likställs med Danmark i fråga om ingående av partnerskap.

Ett registrerat partnerskap har som huvudregel samma *rättsverkningar* som ett äktenskap. Bestämmelserna i den danska adoptionslagen om makar är dock inte tillämpliga på registrerade partner. En registrerad partner kan emellertid adoptera den andre partners barn (styvbarnsadoption) under förutsättning att det inte rör sig om ett adoptivbarn från ett annat land. Registrerade partner kan inte heller ha gemensam vårdnad om ett barn, såvida inte en styvbarns-

adoption genomförts. Bestämmelser i dansk lagstiftning som innehåller särskilda regler om den ena parten i ett äktenskap på grund av dennes kön är inte tillämpliga på registrerade partnerskap. Det sagda gäller bl.a. bestämmelser om faderskap. Slutligen är bestämmelser i internationella konventioner inte tillämpliga på registrerade partnerskap om inte medkontrahenterna går med på detta.

Partnerskap som har registrerats i Sverige, Norge, Finland, Island och Nederländerna erkänns enligt särskilt beslut i Danmark.

Frågornas behandling i Danmark

I Danmark har oppositionen vid upprepade tillfällen fört fram förslag om att partnerskapslagen skall ersättas av en lagstiftning om äktenskap för par med samma kön, men regeringen har avvisat förslagen. Frågan har väckts samtidigt som man har diskuterat om trossamfund bör kunna registrera partnerskap. För närvarande pågår det inte någon formell process med inriktning på äktenskap för homosexuella och frågan är inte heller föremål för någon allmän diskussion i Danmark. Däremot debatteras frågan om par med samma kön bör få möjlighet att adoptera även andra barn än styvbarn. Den danska regeringen har vid flera tillfällen givit till känna att den inte önskar någon ändring i berörda frågor.

Från dansk sida har man ännu inte tagit ställning till hur äktenskap mellan personer med samma kön som har ingåtts i andra länder skall behandlas i Danmark.

5.3 Norge

Äktenskap för par med olika kön

I den norska äktenskapslagen uppställs ett antal materiella villkor som måste vara uppfyllda för att en kvinna och en man skall få gifta sig (*äktenskapshinder*) som bl.a. rör äktenskapsålder, nära släktskap och förbud mot att ingå äktenskap så länge tidigare äktenskap eller registrerat partnerskap består. Bestämmelserna har i huvudsak samma innebörd som motsvarande svenska reglering. För att en utländsk medborgare skall få ingå äktenskap i Norge krävs att hon eller han har rätt att vistas i landet enligt norsk utlänningslagstiftning.

Äktenskap kan ingås genom kyrklig eller borgerlig *vigsel*. Blivande makar kan i princip fritt välja mellan de olika vigselformerna.

År 2004 ingicks ca 22 000 äktenskap i Norge, varav ca 11 000 genom vigsel i den norska statskyrkan, 387 genom vigsel i andra kyrkor eller trossamfund och ca 7 000 genom borgerlig vigsel. Vidare gifte sig ca 3 500 par vid norska beskickningar utomlands. Vid såväl kyrklig som borgerlig vigsel skall paret inställa sig inför en vigselförrättare och medan båda är närvarande skall de förklara att de önskar ingå äktenskap med varandra. Därefter skall vigselförrättaren förklara dem för äkta makar. Minst två vittnen skall vara närvarande under vigseln.

Kyrklig vigsel förrättas av präst i den norska statskyrkan (Den norske kirke) och präst eller föreståndare i registrerade trossamfund eller ceremoniledare eller motsvarande i registrerade livssynsamfund.³ Vigselkompetensen följer med nämnda befattningar. Det krävs således inte något särskilt förordnande för de enskilda befattningshavarna. Vigselförrättaren kan vägra att förrätta vigsel om en av makarna (eller båda) inte är medlem i trossamfundet eller livssynsamfundet. Vigselförrättare inom trossamfund kan också vägra att förrätta vigsel om någon av parterna är skild och den tidigare maken lever. Vigselceremonin i statskyrkan fastställs av kyrkans högsta organ, kyrkomötet, i överensstämmelse med kyrkans liturgier. Detta följer av den norska grundlagen. Föreståndare eller ceremoniledare i ett registrerat tros- eller livssynsamfund har bara kompetens att förrätta vigsel om Konungen (delegerat till Barn-, ungdoms- och familjedirektoratet⁴) har godkänt formen för vigseln.

Borgerlig vigsel förrättas av notarius publicus, en befattning som innehas av domare i underrätt vid sidan av domareämbetet, eller norsk utrikestjänsteman. Den borgerliga vigselceremonin regleras närmare i äktenskapslagen och en förordning från år 1996. Det finns inga uttryckliga begränsningar i fråga om tid och plats för en borgerlig vigsel utan det är vigselförrättaren som får besluta härom. Vigseln är inte avgiftsbelagd.

Den norska äktenskapslagen innehåller härutöver bl.a. bestämmelser om *ogiltig vigsel*. Barn-, ungdoms- och familjedirektoratet prövar frågor om godkännande av ogiltiga vigslar.

Vardera maken har rätt till *äktenskapskillnad* efter ett års separation. Detsamma gäller om de inte har haft något samliv sedan minst

³ Möjligheten att förrätta vigsel inom livssynsamfund infördes den 1 oktober 2004. För närvarande finns det två registrerade livssynsamfund, varav det ena har vigselrätt.

⁴ Barn-, ungdoms- och familjedirektoratet är en myndighet under Barn- och jämställdhetsdepartementet i Norge.

två år. I några särskilda fall är omedelbar äktenskapskillnad möjlig. Frågan avgörs av landshövding eller under vissa förutsättningar av domstol.

I fråga om norsk domstols internationella behörighet i äktenskapsmål tillämpas domicilprincipen. Om inte annat gäller till följd av överenskommelse med främmande stat kan talan om äktenskapskillnad väckas vid norsk domstol när 1) svaranden har hemvist i Norge, eller 2) käranden har hemvist i Norge och antingen har bott i landet de senaste två åren eller tidigare har haft hemvist i landet, eller 3) käranden är norsk medborgare och det bevisas att hon eller han på grund av sitt medborgarskap inte vill väcka talan i hemvistlandet, eller 4) båda makarna är norska medborgare och svaranden inte motsätter sig att frågan väcks vid norsk domstol, eller 5) när ansökan om skilsmässa grundar sig på en separation som har meddelats i Norge under de senaste fem åren. För flyktingar som uppfyller kraven på flyktingstatus dispenseras från kravet på hemvist/två års vistelse. I de internordiska fallen gäller den nordiska äktenskapskonventionen.

Registrerat partnerskap

I Norge infördes registrerat partnerskap för två personer med samma kön den 1 augusti 1993.⁵ Under år 2004 registrerade 192 par sitt partnerskap i Norge.

I den norska partnerskapslagen uppställs vissa *krav* på *anknytning* till Norge för att ett par med samma kön skall få registrera partnerskap. Registrering får ske om minst en av parterna är norsk medborgare och en av dem har hemvist i Norge. Vidare får registrering ske om minst en av parterna har haft hemvist i Norge de två senaste åren före registreringen. Medborgarskap i Danmark, Island eller Sverige jämställs med norskt medborgarskap. Konungen (delegerat till Barn- och jämställdhetsdepartementet) kan bestämma att medborgarskap i ett annat land med lagstiftning om registrerat partnerskap, som motsvarar den norska, skall jämföras med norskt medborgarskap. Så har skett beträffande Nederländerna och Finland.

Den norska äktenskapslagens *villkor* för att ingå äktenskap tillämpas även *vid registrering* av partnerskap. Ingen kan ingå partnerskap så länge ett tidigare registrerat partnerskap eller äktenskap består.

⁵ Lov om registrert partnerskap (den 30 april 1993).

Hindersprövningen regleras i föreskrifter som i huvudsak har samma utformning som reglerna för prövning av äktenskapsvillkoren.

Partnerskap får endast registreras av notarius publicus (domare i tingsrätt). Någon reservationsrätt när det gäller att registrera partnerskap finns inte. Om en domare har visat sig vara ovillig till att registrera partnerskap har man i praktiken dock löst detta genom att lämna över uppgiften till en annan domare. Ett registrerat partnerskap ingås vid en särskild ceremoni, inte genom efterföljande registrering. Det finns inga formella begränsningar i fråga om var och när ceremonin skall äga rum. Förfarandet är avgiftsfritt.

Ett par med samma kön som skall eller har registrerat sitt partnerskap kan få kyrklig välsignelse. Frågan är inte författningsreglerad utan det är den enskilde prästen som avgör om hon eller han vill ge välsignelse. Den norska statskyrkan har inte utarbetat någon särskild liturgi för välsignelse i dessa fall.

Reglerna om *upplösning* av äktenskap gäller även för upplösning av partnerskap. Talan om upplösning av registrerade partnerskap som ingåtts i Norge kan alltid väckas vid norsk domstol.

Ett registrerat partnerskap har samma *rättsverkningar* som ett äktenskap med undantag för rätten att gemensamt adoptera barn. En partner i ett registrerat partnerskap har dock möjlighet att adoptera den andre partens barn genom styvbarnsadoption. Undantag gäller för ett adoptivbarn som ursprungligen kommer från ett främmande land som inte tillåter sådana adoptioner. Bestämmelser om faderskapspresumtion är inte heller tillämpliga på registrerade partner och det är inte tillåtet med assisterad befruktning för par med samma kön i Norge.

Partnerskap som har ingåtts i andra länder erkänns i Norge efter samma regler som gäller för erkännande av äktenskap som har ingåtts utomlands. Enligt *norsk internationell privat- och processrätt* (som inte är författningsreglerad) är ett äktenskap som har ingåtts i ett annat land giltigt om det är giltigt i det land där det ingicks. Detsamma gäller för partnerskap om det andra landet har en partnerskapslagstiftning som motsvarar den norska.

Partnerskap kan registreras av norska beskickningar utomlands efter särskilt bemyndigande. För närvarande kan partnerskap registreras vid Norges ambassader i Bryssel, Köpenhamn, Haag, Stockholm och Madrid. För registrering vid ambassaderna i Bryssel och Köpenhamn krävs att båda parterna är norska medborgare. Vid

övriga ambassader krävs att minst en av parterna är norsk medborgare och att minst en av parterna är bosatt i Norge.

Frågornas behandling i Norge

I Norge pågår en debatt i frågan om par med samma kön bör få möjlighet att ingå äktenskap. Enligt en opinionsundersökning⁶ år 2005 var 45 procent av de tillfrågade anhängare av en könsneutral äktenskapslag som ger homosexuella rätt till adoption och kyrklig vigsel, 36 procent var negativa medan 19 procent inte hade någon uppfattning i frågan.

Den norska trepartiregeringen, som tillträdde efter valet år 2005, aviserade i regeringsförklaringen att den ämnade sätta i gång en utredning som syftar till ändringar i äktenskapslagen och öppnar upp äktenskapet för två personer med samma kön. Lagstiftningsarbetet påbörjades hösten 2006. Efter regeringens riktlinjer utreds flera frågor med anknytning till äktenskap och föräldraskap inom Familje- och jämställdhetsdepartementet och vissa andra departement. Förutom frågan om äktenskap för par med samma kön utreds bl.a. frågor om homosexuellas rätt till adoption och assisterad befruktning samt faderskap och föräldransvar för homosexuella föräldrar. Utredningsarbetet omfattar däremot inte frågan om det bör införas obligatorisk borgerlig vigsel i Norge. Enligt uppgift från Familje- och jämställdhetsdepartementet beräknas stortinget kunna ta ställning till en proposition i ämnet tidigast år 2008.

Enligt nämnda departement torde äktenskap som har ingåtts i andra länder mellan personer med samma kön för närvarande inte jämföras med norskt äktenskap, eftersom det senare endast kan ingås mellan en kvinna och en man. Frågan om ett utländskt äktenskap mellan två kvinnor eller två män erkänns som registrerat partnerskap i Norge har inte behandlats i den juridiska litteraturen och det finns ingen särskild ordning för godkännande av äktenskap och partnerskap som har ingåtts i andra länder. Det ankommer på domstol eller annan myndighet att i varje enskilt fall ta ställning till det utländska äktenskapets/partnerskapets giltighet.

⁶ Undersökningen gjordes av Opinion for Norsk Rikskringkastning och redovisades i Aftenposten i oktober/november månad 2005.

5.4 Finland

Äktenskap för par med olika kön

Den finska äktenskapslagen⁷ tillåter endast att äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. Enligt lagen ingås äktenskap genom vigsel. Äktenskapet upplöses när den ena maken avlider eller dödförklaras eller när domstol dömer till äktenskapsskillnad mellan makarna.

I äktenskapslagen regleras tre typer av *äktenskapshinder*, nämligen äktenskapsålder, nära släktskap samt tvegifte eller registrerat partnerskap som är i kraft. Bestämmelserna har i huvudsak samma innehåll som motsvarande svenska bestämmelser. Hindersprövning sker hos Magistraten⁸ eller hos den församling i den evangelisk-lutherska kyrkan eller i ortodoxa kyrkosamfundet där de förlovade⁹ eller den ena av dem är medlem. Finner den som prövar hinder mot äktenskap att det inte finns något i lag stadgat hinder mot äktenskapet, skall hon eller han utfärda ett intyg om detta. Det ställs inte några särskilda krav på anknytning till Finland för att ett par skall få gifta sig. Även om ingendera av de förlovade är finsk medborgare eller har hemvist i Finland är det alltså juridiskt möjligt att ingå äktenskap i Finland.

Vigsel förrättas i närvaro av släktingar eller andra vittnen, antingen genom kyrklig eller genom borgerlig vigsel.

Kyrklig vigsel är populärast i Finland och utgör uppskattningsvis ca 70 procent av alla vigslar. Den får förrättas inom den evangelisk-lutherska kyrkan eller det ortodoxa kyrkosamfundet eller inom annat religionssamfund som Undervisningsministeriet har beviljat rätt att förrätta vigsel.¹⁰ Inom den evangelisk-lutherska kyrkan respektive det ortodoxa kyrkosamfundet får präst vara vigselförrättare och inom annat religionssamfund får vigsel förrättas av den som med stöd av samfundets statuter har sådan rätt. Något särskilt förordnande för vigselförrättarna krävs inte. Vid vigseln skall de förlovade vara samtidigt närvarande. Då vardera parten har svarat jakande på vigselförrättarens fråga om hon eller han vill ingå äktenskap med den andra,

⁷ Äktenskapslag 13.6.1929/234.

⁸ Ett statligt organ med bl.a. folkbokföringsuppgifter.

⁹ Enligt äktenskapslagen är en kvinna och en man som har kommit överens om att ingå äktenskap med varandra förlovade.

¹⁰ I Finland fanns det tidigare två statskyrkor, den evangelisk-lutherska och den grekisk-ortodoxa med deras ställning ändrades på 1990-talet. Vissa särdrag finns dock kvar, t.ex. befogenhet att uppbära kyrkoskatter och vissa centrala frågor beträffande kyrkornas organisation regleras i en särskild lag. Lagen kan dock inte ändras av riksdagen utan kyrkomötets samtycke.

skall vigselförrättaren konstatera att de är äkta makar. Övriga villkor och former för kyrklig vigsel bestäms av det religionssamfund inom vilket vigseln förrättas. Ett religionssamfund kan t.ex. uppställa särskilda krav för att förrätta kyrklig vigsel.

Borgerlig vigsel är däremot öppen för alla par med olika kön. Lagman och tingsdomare samt häradsskrivare¹¹ är skyldiga att förrätta sådan vigsel. I praktiken är det dock främst häradsskrivare som förrättar borgerliga vigslar. Vigseluppgiften kan inte delegeras. Själva vigselceremonin är kostnadsfri. Om vigseln enligt överenskommelse mellan vigselförrättaren och de blivande makarna förrättas vid någon annan tidpunkt än under tjänstetid tas dock en avgift på 200 euro ut till staten. Förrättas vigseln någon annanstans än i vigselförrättarens ämbetslokal utgår ersättning till staten för vigselförrättarens resekostnader. Detsamma gäller om vigseln förrättas i vigselförrättarens ämbetslokal utanför tjänstetid. Närmare föreskrifter om förfarandet vid borgerlig vigsel meddelas i förordning.¹²

Den finska äktenskapslagen innehåller härutöver bl.a. bestämmelser om *ogiltig vigsel* av samma innebörd som motsvarande svensk reglering. Finlands president kan besluta att en ogiltig vigsel skall anses vara giltig om det föreligger synnerligen vägande skäl härför.

Finska domstolars *internationella behörighet* vid upplösning av äktenskap är delvis reglerad i Bryssel II-förordningen¹³ och i de internordiska fallen gäller den nordiska äktenskapskonventionen. Enligt de autonoma domsrättsreglerna i äktenskapslagen, som gäller i övriga fall, kan ett ärende om äktenskapsskillnad prövas i Finland om någondera maken har hemvist där eller sökanden har haft hemvist i eller nära anknytning till Finland och inte kan få ärendet prövat i den främmande stat där någondera maken har hemvist, eller detta skulle innebära oskäligen svårigheter för sökanden, och om det med hänsyn till omständigheterna kan anses befogat att ärendet prövas i Finland.

¹¹ *Häradsskrivare* är jurister som tjänstgör i landets Magistrater. De har bl.a. ansvar för folkbokföringen.

¹² Äktenskapsförordning 6.11.1987/820.

¹³ Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000. Jfr avsnitt 2.2.10.

Registrerat partnerskap

Den finska partnerskapslagen¹⁴ trädde i kraft den 1 mars 2002. Ungefär 780 par lever för närvarande i registrerade partnerskap i Finland.

Enligt partnerskapslagen kan två personer med samma kön vilka vardera fyllt 18 år låta registrera sitt partnerskap. Ett partnerskap får dock inte registreras, om den ena parten i parförhållandet redan är registrerad partner eller är gift. Som regel får ett partnerskap inte heller registreras om parterna i parförhållandet är släkt med varandra på ett sådant sätt att släktskapet enligt den finska äktenskapslagen är ett hinder mot äktenskap. Hindersprövningen sker hos Magistraten.

I partnerskapslagen anges att ett partnerskap *registreras* av en myndighet som har rätt att förrätta borgerlig vigsel. Lagmän, tingsdomare eller häradsskrivare är således behöriga att registrera partnerskap i Finland. Nämnda befattningshavare är dessutom skyldiga att genomföra registreringen som ett led i tjänsten. Själva registreringen avviker från vad som gäller för borgerlig vigsel och går till så att vardera parten i ett parförhållande i närvaro av en häradsskrivare (eller domare) tillsammans undertecknar en registreringshandling, varefter denne bestyrker handlingen med sin namnteckning. Till skillnad från vad som gäller Danmark, Norge och Sverige skall parterna inte inför registreringsförrättare muntligen samtycka till att ingå partnerskapet. Registrering av partnerskap kan, efter överenskommelse, förrättas utanför tjänstetid och på annan plats än registreringsmyndighetens ämbetslokal. Avgift och ersättning för reskostnader tas då ut till staten.

Präster och andra befattningshavare inom olika religionssamfund får inte registrera partnerskap. Huruvida en kyrklig välsignelseceremoni över registrerat partnerskap är möjlig beror på trossamfundets egna regler. Hittills har det inte varit aktuellt med sådana ceremonier i Finland.

Partnerskapslagen innehåller också bestämmelser om när registreringen av ett *partnerskap* är *ogiltig*, vilka i princip överensstämmer med motsvarande reglering i Sverige.

Ett registrerat *partnerskap upplöses* då den ena parten i partnerskapet avlider eller dödförklaras eller genom domstolsbeslut. Vad som föreskrivs i äktenskapslagen om äktenskapsskillnad gäller även vid upplösning av partnerskap.

¹⁴ Lag om registrerat partnerskap 9.11.2001/950.

Registrering av ett partnerskap och upplösning av ett sådant partnerskap har samma *rättsverkningar* som ingående respektive upplösning av äktenskap, om inte något annat föreskrivs. En bestämmelse om äktenskap i en lag eller en förordning tillämpas också på ett registrerat partnerskap, om inte något annat föreskrivs. Motsvarande gäller bestämmelser om makar.

I den finska partnerskapslagen anges dock följande *undantag*. På ett registrerat partnerskap tillämpas inte de bestämmelser i lagen om faderskap som gäller konstaterande av faderskap på grund av äktenskap och inte heller andra sådana bestämmelser som gäller make enbart på grund av dennes kön. Vidare tillämpas inte de bestämmelser i adoptionslagen som gäller makes rätt att adoptera barn och inte heller bestämmelserna i namnlagen om makes släktnamn. I det senare fallet innebär undantaget att en registrerad partner inte med automatik kan få den andre partners släktnamn men väl efter särskild ansökan, vilken i praktiken alltid beviljas. Frågor om assisterad befruktning är för närvarande inte författningsreglerade i Finland, men i en av riksdagen godkänd proposition om assisterad befruktning och ändring i lagen om faderskap¹⁵ föreslås att alla kvinnor skall få tillgång till behandling om de uppfyller de allmänna kraven för sådan behandling. Parförhållande utgör härvid inte en förutsättning. Något rättsligt hinder föreligger således inte mot t.ex. insemination av en kvinna som lever i ett registrerat partnerskap.

Bestämmelser som hör till den *internationella privat- och processrätten* finns samlade i 4 kap. partnerskapslagen. Bland annat uppställs särskilda *anknytningskrav* för registrering. Ett partnerskap får registreras i Finland endast om åtminstone den ena parten i parförhållandet är finsk medborgare och är bosatt i Finland, eller vardera parten i parförhållandet har varit bosatt i Finland under de två år som omedelbart föregår registreringen. Med finskt medborgarskap jämställs härvid medborgarskap i en sådan främmande stat vars lagstiftning ger möjlighet att registrera partnerskap med i huvudsak samma rättsverkningar som föreskrivs i den finska partnerskapslagen. Rätten att registrera ett partnerskap inför en finsk myndighet bestäms enligt *finsk lag*. Ett registrerat partnerskap mellan två personer med samma kön som *registrerats i en främmande stat* är giltigt i Finland, om det är giltigt i den stat där registreringen förrättades.

Ett ärende som gäller *upplösning av ett registrerat partnerskap* kan prövas i Finland, om registreringen av partnerskapet har förrättats i

¹⁵ RP 3/2006. Det är ännu inte klart när lagen om assisterad befruktning kommer att träda i kraft.

Finland, eller en part i partnerskapet har en sådan anknytning till Finland att en finsk domstol vore behörig i ett äktenskapsskillnads- ärende. På giltigheten av ett beslut som meddelats i en främmande stat om upplösning av ett registrerat partnerskap tillämpas vad som i den finska äktenskapslagen föreskrivs om giltigheten i Finland av beslut som i en främmande stat meddelats om upplösning av äkten- skap.

Enligt den finska partnerskapslagen skall den *nordiska äkten- skapskonventionen* och lagen om godkännande och verkställighet av nämnda konvention inte tillämpas på ett registrerat partnerskap.

Frågornas behandling i Finland

Frågan om äktenskap mellan par med samma kön har inte varit föremål för överväganden från lagstiftarens sida i Finland och den är inte aktuell på den politiska dagordningen. Frågan har inte heller debatterats i massmedier och några krav med sådan inriktning har inte framförts från olika organisationer som representerar de homo- sexuellas intressen i Finland.

Finland har ännu inte i något enskilt fall behövt ta ställning till frågan om ett äktenskap mellan två kvinnor eller två män som har ingåtts i ett annat land erkänns i Finland. Enligt Justitieministeriet torde ett äktenskap mellan två personer med samma kön inte erkän- nas som äktenskap utan det skulle förmodligen istället komma att jämföras med ett finskt registrerat partnerskap.

5.5 Nederländerna

Äktenskap för par med olika kön

Enligt nederländsk äktenskapslagstiftning får den som redan är gift eller registrerad partner inte ingå nytt äktenskap. Andra *äktenskaps- hinder* rör bl.a. nära släktskap. Äktenskapsåldern är 18 år, men det finns vissa möjligheter till dispens.

För att ett par skall kunna ingå äktenskap i Nederländerna krävs att åtminstone en av parterna är bosatt i en nederländsk kommun¹⁶

¹⁶ Om två utländska medborgare vill ingå äktenskap i Nederländerna måste den ena parten därmed vara registrerad hos den lokala myndigheten. Bosättningskravet har tillkommit i syfte att förhindra skenäktenskap.

eller att åtminstone en av parterna är nederländsk medborgare.¹⁷ Om nämnda *anknytningskrav* är uppfyllt skall frågan om paret får gifta sig dvs. om det föreligger äktenskapshinder, prövas enligt nederländsk lag. Huruvida den som är utländsk medborgare får ingå äktenskap enligt lagen i sitt hemland saknar således betydelse. För paret gifta sig ingås äktenskapet i enlighet med den nederländska äktenskapsregleringen.

I Nederländerna har enbart äktenskap som ingås genom *borgerlig vigsel* juridisk giltighet. Två personer som vill ingå äktenskap måste anmäla detta till den tjänsteman som svarar för folkbokföringen (Registrars of Births, Deaths, Marriages and Registered Partnerships), vanligtvis i den kommun inom vilken en av parterna är bosatt. Två veckor efter det att anmälan har registrerats kan paret ingå äktenskap. Hindersprövning har skett under mellantiden. Endast därtill förordnade tjänstemän eller den som särskilt utsetts till "registrar" får förrätta vigsel (och registrera partnerskap).

Äktenskap ingås genom att paret avger sina äktenskapslöften inför vigselförrättaren i stadshuset. Det är också möjligt att gifta sig i andra lokaler, men det krävs ett särskilt tillstånd i varje enskilt fall. Det blivande äkta paret kan välja vilken behörig vigselförrättare de vill i landet. För att ett äktenskap skall vara giltigt krävs vidare att minst två och högst fyra personer över 18 år har bevittnat vigseln. När de nyblivna makarna har avgett sina äktenskapslöften skall de underteckna ett äktenskapsintyg. Intyget skall även undertecknas av vittnena och vigselförrättaren.

Makarna får betala en avgift för äktenskapsceremonin. Alla kommuner reserverar dock viss tid under vilken par kan gifta sig gratis, vanligtvis måndagsmorgon på skattemyndighetens kontor tillsammans med andra par. Avgiftens storlek skiftar från kommun till kommun. Den beror också på valet av lokal, årstid och tidpunkt på dagen.

Äktenskap får endast välsignas i kyrkan efter det att den civila äktenskapsceremonin har ägt rum. Härigenom garanteras att paret har vetskap om att de är lagligt gifta. Varje trossamfund bestämmer själv om det vill välsigna eller på annat sätt högtidlighålla äktenskapet. Samfunden är alltså inte skyldiga att göra detta.¹⁸ Om en präst eller annan religiös befattningshavare genomför den religiösa

¹⁷ Äktenskap kan i dessa fall ingås i Haag inför en person som är behörig att förrätta vigsel.

¹⁸ Vissa protestantiska trossamfund i Nederländerna erbjuder välsignelseceremonier för såväl par med olika som samma kön.

ceremonin utan att paret först har ingått civilt äktenskap kan hon eller han dömas till böter.

Äktenskapsskillnad är tillåtet och accepterat. Äktenskap upplöses av domstol. Som närmare redovisas i det följande kan makarna välja att istället omvandla äktenskapet till ett registrerat partnerskap och därefter upplösa detta i administrativ ordning. I fråga om upplösning av äktenskap mellan medborgare i EU-länderna tillämpas bl.a. Bryssel II-förordningen.

Äktenskap för par med samma kön

Sedan den 1 april 2001 får par med samma kön ingå äktenskap i Nederländerna. Landet var först i världen med att införa denna möjlighet för homosexuella. Som *skäl* för äktenskap mellan par med samma kön anfördes jämställdhet och icke-diskriminering, varav det förstnämnda skälet var avgörande för lagändringen. Samma former för samlevnad skulle vara tillgängliga för såväl heterosexuella som homosexuella. Ett förändrat politiskt klimat bidrog också till att reformen genomfördes. Mot äktenskap mellan par med samma kön anfördes religiöst grundade skäl samt argument om att en sådan förändring på ett fundamentalt sätt skulle ändra äktenskapsinstitutet. Härutöver åberopades att äktenskap mellan par med samma kön inte skulle erkännas i andra länder. I lagstiftningsärendet aktualiserades två huvudfrågor, nämligen om privat- och processrättsliga internationella konventioner och lagstiftning kunde tillämpas på äktenskap som ingåtts mellan två personer med samma kön samt om en sådan tillämpning skulle godkännas utomlands. Den första frågan besvarades jakande i flertalet fall medan den andra frågan inte kunde besvaras.¹⁹ Under åren 2001–2005 ingicks totalt 351 976 äktenskap i Nederländerna, varav 3 535 mellan två kvinnor och 3 751 mellan två män. De äktenskap som ingåtts mellan par med samma kön utgjorde därmed ca 2,1 procent av alla äktenskap som ingicks under nämnda tidsperiod.²⁰

Samma *författningsreglering* om ingående av äktenskap respektive äktenskapsskillnad gäller för såväl par med olika kön som par med samma kön. Särskilda nederländska internationella privat- och processrättsliga regler rörande äktenskap mellan två kvinnor eller

¹⁹ Rapport från Staatscommissie, december 2001.

²⁰ Uppgifterna inkluderar registrerade partnerskap som omvandlats till äktenskap under samma tidsperiod. Hur många av äktenskapen som numera är upplösta är inte känt.

två män saknas. Flertalet av de nuvarande vigselförrättarna är inte skyldiga att förrätta vigsel mellan par med samma kön om kommunen i fråga kan finna en annan lämplig vigselförrättare. Alla ”nya” vigselförrättare kommer emellertid att vara skyldiga att genomföra sådana vigselceremonier, eftersom detta numera är ett uttryckligt krav i de kontrakt som upprättas. Frågan är däremot inte författningsreglerad.

Rättsverkningarna av ett äktenskap är de samma oavsett om makarna har olika eller samma kön. Det finns dock vissa skillnader beträffande rättsligt föräldraskap och adoption. Enligt nederländsk lagstiftning är en make och en maka föräldrar till de barn som föds i deras äktenskap. Kvinnan som föder barnet är moder och hennes make anses vara barnets fader (s.k. faderskapspresumtion). Äktenskap skapar ett familjerättsligt förhållande mellan det gifta paret och barnet, vilket är förenat med olika rättigheter och skyldigheter. Förhållandet har betydelse för olika frågor såsom föräldraansvar, umgängesrätt, barnets medborgarskap och rätten till arv. Om ett barn föds under ett äktenskap mellan två kvinnor, uppkommer ett familjerättsligt förhållande mellan barnet och den kvinna som har fött barnet. Äktenskapet som sådant har däremot inte några konsekvenser för relationen mellan den andra kvinnan och barnet. Familjerättsliga band kan dock skapas genom adoption. Det kan tilläggas att två kvinnor (eller två män) kan adoptera barn som är vararaktigt bosatta i Nederländerna oberoende av om paret har ingått äktenskap eller inte. Gemensamma adoptioner av barn från andra länder är endast tillåtet för makar med olika kön. Frågan om även makar med samma kön skall få denna möjlighet övervägs för närvarande i Nederländerna.

Möjligheterna för ett nederländskt par med samma kön att ingå *äktenskap utomlands* inför en nederländsk vigselförrättare är begränsade. Möjligheten beror på lagen i det land där konsulatet eller den diplomatiska representationen är belägen. I princip är dock alla vigselförrättare vid konsulaten berättigade att viga par så länge de uppfyller nederländsk lag och äktenskapet är tillåtet enligt lagen i det land där representationen är belägen.

Registrerat partnerskap

Såväl heterosexuella som homosexuella som vill formalisera sin samlevnad i Nederländerna kan förutom att ingå äktenskap välja att registrera partnerskap eller ingå samlevnadsavtal.²¹ Möjligheten att *registrera partnerskap* infördes år 1998. Under åren 1998–2005 registrerades sammanlagt 48 123 partnerskap i Nederländerna, varav 4 698 mellan två kvinnor, 5 025 mellan två män, och 38 400 mellan en kvinna och en man. Cirka 20,2 procent av alla registrerade partnerskap under nämnda tidsperiod avsåg således par med samma kön.

Registrerat partnerskap är i huvudsak jämställt med äktenskap. I likhet med äktenskap är parternas rättigheter och skyldigheter författningsreglerade. Kraven för registrering av partnerskap och ingående av äktenskap är de samma. När det gäller själva ceremonin finns det dock några mindre skillnader. Äktenskapslöftena kan inte ändras medan ett par som registrerar sitt partnerskap själva får bestämma vilka löften de vill avge. Till skillnad från vad som gäller för äktenskap finns det inte något förbud mot att hålla en väl-signelseceremoni innan ett par registrerar sitt partnerskap. Vidare kan ett äktenskap endast upplösas av domstol medan parterna själva kan upplösa ett registrerat partnerskap om de är överens. De måste dock vända sig till notarius publicus eller en advokat som upprättar ett kontrakt för detta ändamål. Först när kontraktet har registrerats är partnerskapet officiellt upplöst. Partner som har registrerat sitt partnerskap i Nederländerna är alltid berättigade att vidta rättsliga åtgärder i landet.²²

Ett par har samma rättigheter och skyldigheter gentemot varandra oavsett om de är makar eller registrerade partner. En viktig skillnad mellan registrerat partnerskap och äktenskap rör däremot relationen till barn. Enligt lag är båda makarna föräldrar till ett barn som föds inom äktenskapet om äktenskapet har ingåtts mellan en kvinna och en man. Det sagda gäller inte par som har registrerat sitt partnerskap. Registrerade partner torde inte heller ha möjlighet att gemensamt adoptera barn från utlandet.

²¹ Ett *samlevnadsavtal* täcker enbart de frågor som parterna, vilka kan vara fler än två, väljer att reglera och det får enbart legala konsekvenser för parternas inbördes förhållande. Avtalen kan även ingås mellan parter som redan är gifta eller registrerade partner. Ett officiellt kontrakt kan upprättas av notarius publicus mot viss ersättning, vilket krävs bl.a. för att ena partens pensionsförmåner skall kunna tas i anspråk av en annan part.

²² Beträffande erkännande av utländska registrerade partnerskap finns särskilda bestämmelser i lag.

Registrerat partnerskap kan omvandlas till äktenskap och vice versa. Vigsselförrättaren (dvs. "the registrar of Births, Deaths, Marriages and Registered Partnership" i den kommun där paret bor) upprättar i dessa fall en särskild handling vilken registreras i äktenskapsregistret om att partnerskapet omvandlas till äktenskap, samt i partnerskapsregistret om äktenskapet omvandlas till partnerskap. Kommunerna tar ut en avgift för förfarandet. Avgiftens storlek beror bl.a. på om paret vill markera händelsen med en ceremoni. Omvandlingen får i princip inte några rättsverkningar utöver de särskilda verkningar som är förknippade med respektive samlevnadsform. Om den ena eller båda parterna är utländska medborgare eller saknar hemvist i Nederländerna kan omvandlingen dock få konsekvenser för egendomsordningen mellan parterna. Även utländska äktenskap och registrerade partnerskap kan omvandlas, förutsatt att de erkänns i Nederländerna.

Enligt uppgift från Justitieministeriet i Haag torde ett svenskt registrerat partnerskap inte jämföras med nederländskt äktenskap utan med nederländskt registrerat partnerskap. Något formellt beslut har dock inte tagits från nederländsk sida i frågan.

Slutligen bör nämnas att äktenskap för par med samma kön och registrerade partnerskap nyligen har utvärderats i Nederländerna på uppdrag av regeringen. Utvärderingen utmynnar inte i några förslag till författningsändringar men innehåller påpekanden om bl.a. de internationellt privat- och processrättsliga problemen med att framför allt äktenskap där makarna har samma kön inte erkänns utanför Nederländerna. Också bristen på regler om båda makarnas föräldraskap till barn som föds i förhållandena påpekas.

5.6 Belgien

Äktenskap för par med olika kön

För att kunna ingå äktenskap i Belgien måste man vara minst 18 år. Äktenskapet måste ingås av fri vilja, det får inte föreligga några nära släktband och man får inte vara gift sedan tidigare.

Ett par kan ingå äktenskap i Belgien om en av de blivande makarna är belgisk medborgare, har sitt hemvist i Belgien eller vid äktenskapets ingående kontinuerligt har varit bosatt i Belgien i mer än

tre månader.²³ Detta *anknytningskrav* har två syften, dels att klart slå fast förutsättningarna för de belgiska myndigheternas internationella behörighet, dels att förhindra "äktenskapsturism" genom kravet på tre månaders bosättning. Frågan om utländska medborgare eller par där den ena parten är utländsk medborgare får gifta sig med varandra styrs, för respektive part, av lagen i hennes eller hans hemland, dvs. det land där hon eller han är medborgare.

Uppkomsten av äktenskap är i Belgien knutet enbart till en *borgerlig vigsel*. Vigseln förrättas av tjänstemän vid kommunerna. Någon möjlighet för andra att förordnas som vigsselförrättare finns inte. Själva vigseln sker vanligtvis i kommunalhuset i närvaro av vittnen. Paret kan inte själva välja vem som skall förrätta vigseln eller var den skall äga rum. De får betala en mindre avgift som motsvarar kostnaden för registrering av äktenskapet. Efter den borgerliga ceremonin kan paret välja att också ha en vigselceremoni i kyrkan, men denna har inga juridiska konsekvenser, utan är endast en frivillig, religiös ceremoni. Det är straffbart att förrätta den religiösa ceremonin innan paret har ingått ett civilrättsligt giltigt äktenskap.

I Belgien är *äktenskapsskillnad* en fråga för domstolen. Lagen erkänner tre olika procedurer för skilsmässa. Domstolen kan upplösa ett äktenskap "pour cause déterminée", dvs. när ena parten vill skiljas på grund av t.ex. otrohet, misshandel etc. och bevis härom föreligger. Domstolen kan även upplösa ett äktenskap när ett par levtt åtskilda under två år och då utan att peka ut någon skyldig part. Om man är överens om att skilja sig kan domstolen genom proceduren för ömsesidigt samtycke upplösa äktenskapet. I detta fall måste personerna i fråga dock vara minst 20 år och äktenskapet ha varat i minst två år. När en gemensam skriftlig överenskommelse, som skall innehålla bl.a. uppdelning av tillgångar och beslut om vårdnad om ev. barn, lämnas in till domstolen kan denna döma till äktenskapsskillnad sedan paret inställt sig i rätten vid två tillfällen. I praktiken tar denna procedur sex till åtta månader.

Belgisk domstol kan också upplösa äktenskap mellan utländska medborgare med tillämpning av utländsk lag. När det gäller upplösning på grund av ömsesidigt samtycke kan detta ske enbart om detta godtas i deras nationella lag. Beträffande domstolens behörighet att ta upp frågan gäller Bryssel II-förordningen eller nationell lag enligt vilken åtminstone en av makarna bl.a. måste uppfylla

²³ Den faktiska bosättningen är avgörande för bedömningen. Bosättningskravet gäller även för EU-medborgare.

vissa närmare angivna krav på bosättning eller tidigare bosättning i Belgien.

Äktenskap för par med samma kön

Sedan den 1 juni 2003 får par med samma kön ingå äktenskap i Belgien. Reformen föregicks av en tämligen intensiv debatt. Den belgiska regeringens främsta *argument* för en ordning med äktenskap för par med samma kön var att inställningen i samhället hade förändrats och att det inte längre fanns skäl att förneka personer möjligheten att gifta sig enbart på grund av deras kön eller sexuella läggning. Heterosexuella och homosexuella skulle behandlas lika beträffande äktenskap. Det framhölls också att äktenskapsinstitutet hade utvecklats. Fortplantning utgjorde inte längre ett skäl att gifta sig. Barn avlas och föds såväl inom som utom äktenskapet. Äktenskapet betraktas numera som en (formell) förbindelse mellan två personer med huvudsakligt syfte att skapa ett gemensamt långvarigt liv tillsammans. Äktenskapet erbjuder paret en möjlighet att bekräfta deras förbindelse och de känslor de har för varandra för omvärlden.

Kritikerna hänvisade till faderskapsreglerna och menade att en av äktenskapets hörnstenar saknades. Syftet med äktenskap var fortplantning och institutet kunde endast sättas i samband med en kvinna och en man. Ett annat argument som anfördes mot äktenskap för par med samma kön var att äktenskapets symboliska värde måste förbli vägledande för samhället. Det gjordes också gällande att det inte var juridiskt möjligt att knyta olika rättsverkningar till äktenskapet beroende på om det ingicks av par med olika eller samma kön.

Parlamentet i Belgien godkände lagförslaget med bred majoritet. Den fråga som väckte mest debatt var emellertid om lagregleringen också skulle inkludera homosexuellas rätt att adoptera. År 2004 ingicks 2 207 äktenskap mellan två personer med samma kön i Belgien. Av dessa var 940 mellan kvinnor och 1 267 mellan män. I 303 fall var den ena parten utländsk medborgare.²⁴

I den belgiska civillagstiftningen har införts en bestämmelse som föreskriver att två personer med samma kön har rätt att ingå äktenskap. Därmed gäller samma *författningsreglering* för såväl par med

²⁴ Under 2003 ingicks 1 708 äktenskap mellan två personer med samma kön, varav 1 018 ingicks mellan män och 690 mellan kvinnor.

olika kön som par med samma kön i fråga om ingående av äktenskap och äktenskapsskillnad. Särskilda belgiska internationella privat- och processrättsliga regler rörande äktenskap mellan personer med samma kön saknas. Som tidigare framgått skall frågan om utländska medborgare får gifta sig prövas enligt lagen i hennes eller hans hemland (medborgarstat). Om den ena makens nationella rätt inte accepterar eller godkänner äktenskap där makarna har samma kön tillämpas dock inte den lagstiftningen när den andra maken är medborgare eller har hemvist i ett land som tillåter sådana äktenskap.

De tjänstemän vid kommunerna som förrättar borgerliga vigslar är skyldiga att viga även par med samma kön. Det finns ännu inget trossamfund i Belgien som har öppnat möjligheten till en religiös ceremoni för par med samma kön som har ingått äktenskap.

Äktenskapet får samma *rättsverkningar* i Belgien oavsett om det har ingåtts mellan två personer som har olika eller samma kön, dock med ett undantag. Äktenskap mellan personer med samma kön har nämligen inte några verkningar när det gäller rättsligt föräldraskap. Den faderskapspresumtion som gäller för mannen i ett heterosexuellt äktenskap i förhållande till barn som föds inom äktenskapet (eller senast 300 dagar efter det att äktenskapet har upplösts eller annullerats) är inte tillämplig då två kvinnor (eller två män) har ingått äktenskap. En lesbisk partner till barnets moder betraktas överhuvudtaget inte som medförälder till barnet. Genom en ändring av civillagen som antogs år 2006 är det numera tillåtet för par med samma kön²⁵ att gemensamt adoptera barn från såväl Belgien som utlandet.

Från belgisk sida utgår man från att alla regler som rör äktenskap, även internationella, är tillämpliga när två personer med samma kön har gift sig.

Enligt belgisk lagstiftning har par med samma kön samma möjligheter som en kvinna och en man att ingå *äktenskap utomlands* inför en belgisk vigselförrättare.

Övrigt

I Belgien finns det inte någon partnerskapsreglering. Däremot kan två vuxna personer, oavsett kön, sexuell läggning, släktskap etc., göra en skriftlig framställning om s.k. *lagstadgad samlevnad* hos

²⁵ Liksom par med olika kön skall de ha bott tillsammans i tre år för att få möjlighet att adoptera. Däremot ställs det inte något krav på att de skall ha ingått äktenskap.

notarius publicus på den ort där de är bosatta. Ingen av parterna får dock vara gift eller bunden av annan författningsreglerad samlevnad. Framställningen registreras i befolkningsregistret. Under samlevnaden gäller därefter särskilda bestämmelser bl.a. beträffande parternas gemensamma bostad, lösöre och utgifter.

Enligt det belgiska Justitieministeriet jämställs svenskt registrerat partnerskap med äktenskap i Belgien.²⁶ I det enskilda fallet ankommer det dock på domstol att ta ställning i frågan.

5.7 Spanien

Äktenskap för par med olika kön

Den spanska konstitutionen innehåller en bestämmelse om att kvinnor och män har rätt att ingå äktenskap. Det anges inte uttryckligen om rätten enbart avser äktenskap med en person som har motsatt kön eller om rätten även gäller äktenskap med en person med samma kön. I konstitutionen fastslås också bl.a. principer om likhet inför lagen och jämställdhet. Endast staten kan lagstifta om äktenskap medan de autonoma regionerna i Spanien har möjlighet att meddela bestämmelser om andra samlevnadsformer. Kompetensen kan dock variera från en region till en annan.

För att ett par skall kunna gifta sig i Spanien krävs att den ena parten är spansk medborgare eller stadigvarande har hemvist i landet. Om båda parterna är utlänningar kan äktenskap ingås i enlighet med vad som gäller för spanska medborgare eller enligt lagen i endera partens hemland.

Äktenskap kan uppkomma genom en borgerlig eller kyrklig ceremoni (vigsel²⁷) och det står de blivande makarna fritt att välja mellan de olika vigselformerna²⁸. Borgerlig respektive kyrklig vigsel förekommer i ungefär samma utsträckning.

Ingående av äktenskap regleras i den spanska civilrättslagen (Código Civil) och i lagen för personregistret. Enligt den sistnämnda lagen skall handläggningen omfatta följande.

²⁶ Detsamma gäller registrerade partnerskap i övriga nordiska länder samt i Nederländerna.

²⁷ I spansk rätt görs det ingen åtskillnad mellan äktenskap och vigsel.

²⁸ Fram till år 1979 fick spanska medborgare endast ingå äktenskap genom kyrklig vigsel eftersom de ansågs vara katoliker.

- Ansökan från parterna, jämte nödvändiga handlingar för att styrka deras identitet, civilstånd och hemvist.
- Beroende på antalet invånare på hemorten: publicering av kungörelse eller vittnes deklARATION om att samtliga krav för att ingå äktenskap är uppfyllda.
- Privata audienser med parterna för att säkerställa att inga äktenskapshinder föreligger, bl.a. beträffande äktenskapsålder, närmare släktskap och tidigare äktenskap.
- Rapport från åklagarämbetet samt beslut utfärdat av domare som är chef för personregistret om medgivande till äktenskap.
- Vigselakt.
- Inskrivning av äktenskapet i personregistret och överlämnade av familjebok till parterna.

Följande personer är behöriga att förrätta *borgerlig vigsel*:

- Domare som är ansvarig för personregister samt borgmästare i kommunen där äktenskapet ingås, eller ett kommunalråd som denne utnämner.
- I de kommuner där ovan nämnd domare inte har hemvist, det ombud som är utnämnt enligt gällande rättsordning.
- Tjänsteman i diplomatiska eller konsulära kåren som är ansvarig för personregister utomlands.

Förfarandet är helt kostnadsfritt

Kyrklig vigsel förrättas av präster inom katolska kyrkan. Den spanska staten har emellertid även kommit överens med vissa andra trossamfund om att vigsel med rättslig verkan får förrättas inom samfunden. Sådan överenskommelse har träffats med mosaiska, evangeliska och islamiska trossamfund. Diskussion pågår om också romer i Spanien skall få motsvarande rätt. Det krävs inte något särskilt förordnande för att präster och andra befattningshavare inom samfunden skall vara behöriga att förrätta vigsel utan behörigheten följer av trossamfundens interna bestämmelser.

Vid vigsel inom katolska kyrkan ansvarar en präst även för hindersprövningen. Skall vigsel förrättas inom andra trossamfund måste en domare som är ansvarig för personregistret först pröva frågan om äktenskapshinder. Efter det att vigsel förrättats skall intyg om vigseln lämnas för registrering i personregistret. Vigseln är inte giltig förrän registrering skett. Äktenskapet får dock rättsverkningar redan från vigseltilfället när vigseln väl är registrerad.

Vigselceremonin inom katolska kyrkan och andra trossamfund följer den interna ordning som gäller för respektive trossamfund. Förfarandet är inte författningsreglerat av staten.

En *vigsel är ogiltig* om inte båda parterna har lämnat sitt samtycke till äktenskapet, om äktenskapet ingåtts under hot eller tvång, om det förelåg hinder mot äktenskapet enligt lag, om vigsselförrättaren inte var behörig, om vittne inte var närvarande vid förrättningen samt om det förelåg fel beträffande den andre partens identitet eller i de personliga egenskaper som, på grund av sin natur, skulle ha varit avgörande för medgivandet.

Äktenskapsskillnad kan meddelas av domstol efter gemensam ansökan eller på begäran av den ena parten utan att några särskilda skäl behöver åberopas. Frågan om äktenskapsskillnad kan också prövas av katolska kyrkan i enlighet med kyrkans egna bestämmelser. Vidare upplöses ett äktenskap genom den ena partens dödsfall.

Spansk domstols juridiska behörighet i äktenskapsmål bestäms av Bryssel II-förordningen och dessutom i vissa fall av lagen om rättsväsendet. Enligt lagen om rättsväsendet är spansk domstol behörig att pröva mål om äktenskapsskillnad bl.a. om båda makarna har hemvist i Spanien vid tidpunkten när ansökan inlämnas, om käranden är spansk medborgare och har hemvist i Spanien vid tidpunkten när ansökan inlämnas samt om makarna har spanskt medborgarskap, oavsett deras hemvist, under förutsättning att ansökan görs gemensamt eller av en av parterna med andra partens samtycke.

Äktenskap för par med samma kön

Homosexualitet var straffbart i Spanien ända fram till år 1975. Under senare år har allt fler autonoma regioner i Spanien infört bestämmelser om homosexuell samlevnad i form av registrerade partnerskap.²⁹ Dessa partnerskap är dock inte jämförbara med svenskt partnerskap eftersom de endast medför begränsade rättigheter och andra rättsverkningar.

I den spanska regeringsförklaringen den 15 april 2004 underströks att homo- och transsexuella personer förtjänade samma offentliga anseende som heterosexuella personer och att de hade rätt att fritt leva de liv som de själva valde att leva. Den nya regeringen lovade att vidta åtgärder för att anpassa den civilrättsliga lagstiftningen så att homo- och transsexuella personer skulle kunna ingå

²⁹ Registrerat partnerskap har införts i 11 av totalt 17 regioner.

äktenskap på lika villkor och därmed omfattas av arvs-, arbets- och sociallagstiftningen.

Det första steget mot en reformering av den spanska civillagen för att likställa äktenskap mellan två personer med samma och olika kön togs i oktober månad 2004 efter det att regeringen tagit del av en opinionsundersökning på temat familjeattityder. Studien visade bl.a. att 42,4 procent av spanjorerna var positiva eller mycket positiva till att homosexuella skulle få adoptera barn (40,8 procent var av motsatt åsikt). Opinionsundersökningar genomförda vid årsskiftet 2004/2005 visade att mer än halva befolkningen i Spanien (56,9 procent) var positiva till äktenskap för par med samma kön medan omkring 32 procent uppgav att de hade en direkt negativ inställning till en ny lagstiftning om äktenskap mellan personer med samma kön.

Ett allmänt argument som anfördes mot äktenskap för homosexuella var att äktenskapet som institution, definitionsmässigt och historiskt, enbart omfattar personer med olika kön. Från olika organ, bl.a. Consejo General del Poder Judicial³⁰, framfördes vissa konstitutionella aspekter som talade mot en sådan lagstiftning. Vidare riktades kritik mot att makar med samma kön skulle få möjlighet att adoptera barn. Det ifrågasattes också om det fanns anledning att lagstifta om äktenskap för par med samma kön med hänsyn till att endast ett litet antal homosexuella kunde förväntas vilja ingå äktenskap.

I juli månad 2005 ändrades äktenskapslagstiftningen i Spanien så att även par med samma kön fick möjlighet att ingå äktenskap. Den spanska lagen om ändring i civillagen angående rätten att ingå äktenskap³¹ grundades på resonemang om att samhället utvecklas och att lagstiftaren kan och bör handla så att lagen inte står i strid med samhällets värderingar och konstitutionens bestämmelser om jämlikhet, frihet och icke-diskriminering. Den medborgerliga rättigheten att ingå äktenskap skulle, med tillämpning av jämställdhetsprincipen, omfatta alla utan diskriminering på grund av deras sexuella läggning. Under lagstiftningsarbetet framfördes den synpunkten att om verkan av den rättsliga regleringen för heterosexuell och homosexuell samlevnad skulle vara densamma, så borde också samma benämning användas på båda samlevnadsformerna.

Enligt civillagen är det numera tillåtet för två personer med såväl olika som samma kön att ingå äktenskap med fullständigt samma

³⁰ Generalrådet för rättsväsendet som bl.a. utnämner och har tillsyn över domare i Spanien.

³¹ Lagen trädde i kraft den 3 juli 2005.

rättigheter och skyldigheter, inklusive sociala förmåner och möjligheten att adoptera. Lagtekniskt är förändringarna minimala. I lagen föreskrivs bl.a. att äktenskap skall vara föremål för samma villkor och skall ge samma verkan oberoende av om makarna har samma eller olika kön. Vidare har begreppen kvinna och man ändrats till det könsneutrala "cónyuge". Övriga bestämmelser i civillagen och anknytande lagstiftning kvarstår i princip oförändrade. Sålunda saknas t.ex. särskilda spanska internationella privat- och processrättsliga regler om äktenskap mellan två kvinnor eller två män. Eventuella tillämpningsproblem har överlämnats till domstolarna att lösa i den praktiska rättstillämpningen. En utestående fråga är hur regler om faderskapspresumtion skall tolkas när det gäller äktenskap mellan personer med samma kön.

Katolska kyrkan och andra trossamfund vars äktenskap har civil verkan i Spanien har inte någon författningsreglerad skyldighet att förrätta vigsel och hittills har de ställt sig avvisande till att viga par med samma kön. Katolska kyrkan har bl.a. framhållit att äktenskap mellan kvinna och man är ett heligt sakrament. Mot detta har från andra håll inväntats att äktenskapet är ett civilrättsligt begrepp som fanns redan innan trossamfunden anammade detta. Någon frivillig religiös välsignelseceremoni för homosexuella som ingått äktenskap torde inte heller förekomma. En enskild präst är förhindrad att viga ett par som har samma kön så länge det inte är tillåtet enligt trossamfundets interna föreskrifter. Det är inte heller aktuellt för katolska kyrkan att pröva frågan om äktenskapsskillnad i förevarande fall. Frågan om en övergång till enbart borgerlig vigsel tycks inte ha varit föremål för närmare överväganden under lagstiftningsarbetet. Ett skäl som anfördes mot en sådan ordning var emellertid att det skulle vara för krångligt för par som vill ingå äktenskap i kyrkan att behöva genomgå två olika ceremonier.

Domares skyldighet att förrätta vigsel har ifrågasatts i Spanien sedan det blev möjligt för par med samma kön att ingå äktenskap. Vissa domare anser att den nya regleringen i civillagen strider mot den spanska konstitutionen och har därför vägrat att förrätta vigsel mellan två personer som har samma kön. Huruvida en domare har denna möjlighet är ännu oklart. Oenighet råder redan beträffande frågan om domaren utför en administrativ handling eller agerar i sin egenskap av domare när hon eller han förrättar vigsel. Endast i det senare fallet kan nämligen domaren vända sig till den spanska konstitutionsdomstolen för att få prövat om den nya regleringen strider mot konstitutionen. Även om viss polemik förekommer,

synes man däremot vara överens om att en domare eller annan borgerlig vigselförrättare inte kan vägra att viga två kvinnor eller två män med hänvisning till personliga samvetsbetänkligheter eller liknande.

När det gäller *internationella privat- och processrättsliga aspekter* bör noteras att det inte uppställs några särskilda anknytningskrav i civilagen för att ett par med samma kön skall få ingå äktenskap i Spanien. Som redan framgått kan två utländska medborgare ingå äktenskap om en av dem stadigvarande har hemvist i Spanien oavsett om de har olika eller samma kön. Två kvinnor eller två män får ingå äktenskap som har full rättslig verkan i Spanien, även i de fall att deras respektive nationella lagar inte medger äktenskap mellan två personer med samma kön. Det räcker nämligen att de får ingå äktenskap med varandra enligt spansk lag.

Ett spanskt äktenskap mellan två kvinnor eller två män får ingås utomlands inför en person som ansvarar för konsulatets folkbokföring. Härvid gäller dock Wienkonventionen om konsulära förbindelser.³²

5.8 Kanada

Äktenskap för par med olika kön

På federal nivå regleras *äktenskapshinder* på grund av släktskap samt månggifte. Restriktioner rörande minimiålder och samtycke finns reglerat i Common Law. Minimiålder är dock reglerat i lag i de flesta provinser.

Uppkomsten av ett äktenskap knyts till en *vigsel* och själva vigselakten regleras på provinsnivå. Alla provinser kräver viss ceremoniordning, men den skiljer sig åt mellan olika provinser. För att ett äktenskap skall vara juridiskt giltigt måste det följa både federal och provinsiell lag. Religiösa vigselförrättare ansöker om tillstånd att genomföra "civil" vigsel, vilken äger rum samtidigt med den religiösa ceremonin. I Kanada kan äktenskap således ingås genom *kyrklig* eller *borgerlig* (civil) *vigsel*, om man, som inledningsvis nämnts, med kyrklig vigsel avser civilrättsligt giltig vigsel som förrättas inom trosamfund. Det är den enskilda religiösa församlingen som avgör vilka som får gifta sig inom deras församling. I övrigt finns inga restriktioner.

³² Konventionen har ratificerats av Sverige (SÖ 1974:10).

Vem som är behörig att företräda det allmänna som vigselförrättare avgörs på provinsnivå. I t.ex. Ontario är det domare, fredsdomare eller annan person med licens från provinsiella myndigheter. I British Columbia är det person med licens utgiven av provinsmyndigheten.

Kanadensiska lagar ger endast rätt till kanadensiska vigselförrättare (civila liksom religiösa sådana) att viga inom dennes provins eller territorium. En ordning liknande den svenska med vigselrätt för vissa ambassadörer eller präster i utlandet tycks inte finnas.

Endast domstol kan bevilja *äktenskapsskillnad*, något som regleras på federal nivå. För att domstol skall upplösa äktenskap krävs att ena parten har hemvist i den provins där skilsmässa söks. Medborgarskap eller plats för giftermålet saknar betydelse.

Äktenskap för par med samma kön

Den kanadensiska äktenskapslagen, Civil Marriage Act, ändrades genom ett parlamentsbeslut i juli månad 2005, då lagens krav på olika kön för äktenskap togs bort. Äktenskap mellan homosexuella var då redan lagligt i nio (av totalt 13) provinser och territorier, som resultat av enskilda domstolsbeslut i dessa provinser.³³ Domstolarna hade då vid sina prövningar, med början år 2001, funnit att kravet på olika kön strider mot den kanadensiska konstitutionen och dess Charter of Rights and Freedoms (hädanefter kallad rättighetsstadgan), enligt vilken alla individer är lika inför lagen och har samma rättigheter utan diskriminering.

På provinsiell nivå, där de ursprungliga besluten togs, använde domstolarna samma argument. I Ontario resonerade även domstolen kring den förändrade synen på äktenskapet i dagens moderna samhälle. Man ansåg att det som i dag definierar ett äktenskap; samlevnad, ömsesidigt omhändertagande, delad arbetsbörda och bostad, ömsesidigt känslomässigt och ekonomiskt beroende samt barnuppfostran även kan appliceras på äktenskap mellan två personer med samma kön. Domstolens enda reservation i detta avseende gällde förmågan att skaffa egna barn, men eftersom inte alla gifta par har barn och många barn även föds utanför äktenskapet ansågs inte detta vara ett tillräckligt tungt skäl för att äktenskapet skulle vara förbehållet en kvinna och en man.

³³ Medierapporter från Ontario år 2003 berättar att drygt 780 par med samma kön gift sig i Toronto. Av dessa var knappt 300 från USA och ytterligare 19 par från andra länder. År 2004 hade över 2 000 par med samma kön gift sig i de provinser och territorier där de hade den möjligheten.

Lagstiftningen på federal nivå handlade alltså om att kodifiera en uttolkning av konstitutionen som gjorts i flera domstolsbeslut på provinsnivå och reglera en situation med olika definition av äktenskap i olika provinser. Eftersom man på federal nivå råder över äktenskapslagstiftningen, men inte över annan form av samlevnad (vilket regleras i provinserna) fanns inte möjligheten att lagstifta om en samlevnadsform liknande registrerat partnerskap. I samband med parlamentets omröstning var regeringen tydlig i att hänvisa till att omröstningen handlade om att göra äktenskapslagen förenlig med konstitutionens rättighetsstadga.

I december månad 2004 prövade Kanadas högsta domstol regeringens lagförslag inför behandlingen i parlamentet, och fann då att det inte bara var förenligt med rättighetsstadgan utan ett direkt utflöde ur dess jämlikhetsskydd.

På både federal och provinsiell nivå anfördes många *skäl mot* den nya lagen under alla delar av lagstiftningsprocessen. Bland argumenten fanns inskränkt religionsfrihet, eventuellt negativ påverkan på barn, oro över den förändrade definitionen av äktenskap, dess roll och påverkan i samhället, oro över att andra aspekter av äktenskapet skulle förändras (bl.a. att lagen mot månggifte skulle försvinna), motsättning mot att äktenskapet inte länge definieras av bl.a. fortplantning samt att andra samlevnadsformer än just äktenskap vore bättre. I ett första domstolsbeslut i British Colombia, som utmynnade i att homosexuella inte skall ha rätt att gifta sig, menade domarna att kravet på motsatt kön för att ingå äktenskap visserligen var diskriminerande för homosexuella, men att detta inte var ett resultat av en diskriminerande åsikt att par med samma kön inte är värda att få gifta sig. Därför var inte lagen i sig diskriminerande, även om utfallet av den var det.

Genomgående har det *avgörande argumentet* för ett positivt ställningstagande varit en hänvisning till den kanadensiska konstitutionens rättighetsstadga, enligt vilken alla är lika inför lagen och har rätt till samma behandling och skydd. Som framgått hade domstolar i en majoritet av Kanadas provinser och territorier när äktenskapslagen ändrades redan funnit att den gamla lagen var diskriminerande enligt rättighetsstadgan.

Det är mycket tveksamt om denna lag hade röstats igenom, eller ens kommit så långt i processen, om det inte vore för rättighetsstadgan. Många parlamentsledamöter, även inom det liberala regeringspartiet, var i sak motståndare eller tveksamma till äktenskap för

par med samma kön, men röstade för en lagändring för att inte gå emot rättighetsstadgan.

Nuvarande äktenskapslagstiftning innehåller inte någon särreglering för äktenskap mellan personer med samma kön utan alla civila äktenskap behandlas likadant. Detta gäller såväl ingående av äktenskap, rättverkningarna av detta samt ordningen för äktenskapskillnad.

En *vigsselförrättare inom ett trossamfund* som har tillstånd att viga civilt har behörighet att viga såväl par med samma kön som olika kön. Varje enskilt trossamfund avgör själv om två kvinnor eller två män får ingå äktenskap genom vigsel inom samfundet. Den kanadensiska konstitutionen garanterar nämligen religionsfrihet som skyddar dem som inte kan viga par med samma kön på grund av deras religion. Inom de flesta större trossamfund i Kanada råder det delade meningar om huruvida de skall viga par med samma kön. Vissa av de trossamfund som inte tillåter vigsel mellan homosexuella erbjuder istället en välsignelseceremoni eller liknande i samband med ett borgerligt bröllop. Dessa ceremonier har ingen juridisk effekt.

Frågan om *borgerliga vigsselförrättare* är skyldiga att viga par med samma kön har behandlats i Kanadas provinsdomstolar. Vissa provinser och territorier har valt att ta hänsyn till den enskilde vigsselförrättarens religiösa övertygelse och tvingar därmed ingen att viga par med samma kön. Andra provinser har valt positionen att provinsen måste erbjuda samma service till alla invånare, och har därmed bett dem som vägrar viga homosexuella om deras avsked. Frågan är föremål för rättslig prövning. De sistnämnda provinserna förväntas bli tvungna att ändra sin position med hänvisning till den religionsfrihet som garanteras i rättighetsstadgan.

Kanada har inte tagit ställning till den legala giltigheten av äktenskap mellan personer med samma kön som förrättats utomlands. De sedvanliga internationella privat- och processrättsliga reglerna tillämpas från fall till fall. Restriktioner vad gäller hemvist för att kunna gifta sig i Kanada regleras på provinsiell nivå. I dag finns inga sådana restriktioner i någon provins. Ett homosexuellt par med hemvist i ett land där äktenskap mellan personer med samma kön är förbjudet kan således gifta sig i Kanada. Huruvida hemlandet i fråga accepterar äktenskapet är det landets ensak. Ett svenskt registrerat partnerskap är inte ett legalt hinder för giftermål i Kanada.

Övrigt

I Kanada finns en *med registrerat partnerskap liknande samlevnadsform* (civil union) endast på provinsiell nivå. Denna erkänns inte utanför den provins eller det territorium där arrangemanget ingåtts. För närvarande har fyra provinser och territorier infört partnerskapsinstitutet, bl.a. Quebec. Ett sådant partnerskap ger mer eller mindre samma juridiska rättigheter som ett äktenskap på provinsiell nivå. I vissa provinser är partnerskapet mycket likt ett äktenskap, medan i andra provinser även icke-äktenskapsliknande förhållanden kan komma ifråga.

Registrerade partnerskap från Sverige är inte erkända i kanadensisk lag. Ett sådant partnerskap skulle troligtvis likställas med ett common-law förhållande.³⁴

5.9 USA

Inledning

Av USA:s delstater är det endast Massachusetts som tillåter äktenskap för par med samma kön. Ett fåtal kommuner (counties), bland annat i Kalifornien, Oregon och New Mexico, har under korta perioder utfärdat äktenskapstillstånd, vilka emellertid senare annullerats av delstatliga domstolar. Delstaterna Connecticut och Vermont har infört särskilda partnerskapslagar som medger par med samma kön lika ekonomiska och rättsliga fördelar. I New Jersey har en delstatlig överrätt år 2006 slagit fast att par med samma kön skall ha rätt till samma rättsverkningar av sitt förhållande som ett gift par. Något ställningstagande till frågan om äktenskap för par med samma kön har domstolen dock inte gjort utan överlämnat den frågan till lagstiftaren. Av inhämtade upplysningar framgår att lagstiftaren överväger att införa en särskilt reglerad samlevnadsform för par med samma kön. Flertalet delstater har förbjudit äktenskap när kontrahenterna har samma kön genom tillägg i delstatskonstitutionerna eller i den vanliga delstatslagstiftningen. Förslag om motsvarande tillägg i den federala konstitutionen föreligger i senaten. Såvitt framkommit är frågan ännu inte avgjord.

³⁴ Ett *common-law förhållande* är legalt erkänt och kan jämföras med samboförhållande. Common-law partners, som kan vara heterosexuella eller homosexuella, måste uppfylla vissa kriterier, såsom att de bevisligen lever tillsammans.

Äktenskap för par med olika kön i delstaten Massachusetts

I Massachusetts kan *äktenskapsbinder* föreligga av fyra skäl:

- **Ålder:** Båda parter måste vara över 18 år, eller ha en domares godkännande för omyndigt giftermål.
- **Äktenskap:** Båda parter måste vara ogifta och ev. skilsmässor vara helt avslutade.
- **Släktskap:** Parterna får inte vara närbesläktade.
- **Syfilis:** Parterna måste med blodprov bevisa att de inte bär på smittsam syfilis.

Uppkomsten av äktenskap i Massachusetts är knuten en vigselceremoni. Massachusetts tillåter både *kyrklig och borgerlig (civil) vigsel*. Det står de blivande makarna fritt att välja vigselform. Vigseln kan förrättas av präst eller rabbi alternativt fredsdomare (Justice of the Peace)³⁵ inom 60 dagar efter det att äktenskapstillståndet utfärdats. Lekmän (exempelvis familjemedlemmar eller vänner) kan också ansöka om ett engångstillstånd för att förrätta en särskild vigsel hos Massachusetts guvernör.

Till skillnad från borgerlig vigsel av fredsdomare kan vissa religiösa samfund kräva att vigselakten bevittnas. Varken Massachusetts författning eller den amerikanska konstitutionen innehåller omnämnande av äktenskap, och därför inte heller specifika regleringar av kyrkliga eller borgerliga vigslar.

*Äktenskapsskillnads*mål behandlas i den delstatliga testaments- och familjedomstolen (Probate and Family Court). Ett eller flera av följande skäl kan åberopas: Djup och varaktig söndring, grym och utnyttjande behandling, underlåten försörjning, ett års övergivande, äktenskapsbrott, impotens, grav alkoholism eller drogberoende och slutligen femårigt fängelsestraff. Om domstolen anser att skäl för äktenskapsskillnad föreligger inträffar skilsmässan formellt 90 dagar efter domstolsbeslutet. Massachusetts domstolar har domsrätt i mål där parterna har bott som hustru och man inom delstatens gränser, där skälet för äktenskapsskillnad uppkom i delstaten eller där en av parterna bodde inom delstatens gränser när ett sådant skäl uppkom utanför delstaten. Således kan Massachusetts domstolar upplösa äktenskap även mellan utländska medborgare.

³⁵ Fredsdomare är delstatligt anställda vars uppgift består bland annat av att företräda det allmänna vid civila vigslar.

Äktenskap för par med samma kön i delstaten Massachusetts

Massachusetts Högsta Domstol beslutade i fallet *Goodridge vs. Massachusetts Department of Public Health* den 18 november 2003 att par med samma kön har rätt till borgerlig vigsel. Domstolen slog fast att homosexuella inte kan nekas de rättigheter och fördelar som äktenskap medger, eftersom detta går emot konstitutionens löfte om självbestämmanderätt och likaberättigande.³⁶ Under det första året vigdes över 6 000 par med samma kön i Massachusetts (65 procent av äktenskapen ingicks mellan kvinnor och 35 procent mellan män). Under samma period ingicks ca 27 000 äktenskap mellan par med olika kön i delstaten.

Massachusetts kongress har emellertid antagit ett tillägg till delstatskonstitutionen som definierar äktenskap som ett förbund mellan kvinna och man, men tillåter en motsvarighet till registrerat partnerskap. Detta tillägg måste godkännas av delstatskongressen igen och sedan antas genom folkomröstning. Delstatskongressen har ännu inte tagit ställning i frågan. Trots att Massachusetts generellt inte kräver att de par som vigs i delstaten är bosatta där, har guvernören åberopat en outnyttjad lag från år 1913 för att hindra par med samma kön från andra delstater att komma till Massachusetts för att gifta sig. Enligt lagen måste åtminstone ena parten ha anknytning till Massachusetts för att kunna ingå äktenskap i delstaten. Detta gäller även för par med olika kön.

Många skäl har anförts mot en ordning med äktenskap mellan homosexuella, framförallt ifrån kristna, konservativa kretsar. Exempel på sådana skäl anges i det följande.

- Att legalisera äktenskap för par med samma kön kommer snabbt att förstöra den traditionella familjen.
- Om äktenskap för par med samma kön legaliseras kommer barn vara de som lider mest.
- Om äktenskap mellan två kvinnor eller två män jämföras med äktenskap mellan en kvinna och en man kommer statliga skolor på alla nivåer att tvingas lära ut att homosexualitet är normalt och i undervisningen inte prioritera eller favorisera heterosexuella relationer.

³⁶ Domen löd: "Barred access to the protections, benefits, and obligations of civil marriage, a person who enters into an intimate, exclusive union with another of the same sex is arbitrarily deprived of membership in one of our community's most rewarding and cherished institutions. That exclusion is incompatible with the constitutional principles of respect for individual autonomy and equality under law."

- De adoptionslagar som i dag hindrar par med samma kön från att adoptera barn kommer att bli ogiltiga i och med en legalisering av äktenskap för par med samma kön.
- USA och hela världen kommer att följa Massachusetts exempel och anta liknande lagar om äktenskap för par med samma kön.
- Äktenskap för par med samma kön är emot kristendomen och de flesta andra religioner och har förbjudits av Gud. Om de legaliseras kommer det att bli svårare att sprida Guds ord. Eftersom äktenskapet är ett heligt sakrament kommer vi att drabbas av Guds vrede.
- Att även homosexuella kan ingå äktenskap innebär en så pass dramatisk omdefiniering av vad äktenskap är att det i längden kan leda till, exempelvis, legalisering av polygami.

Huvudargumenten för en legalisering av äktenskap för par med samma kön har bl.a. varit följande.

- Att förbjuda äktenskap för par med samma kön är ett brott mot religionsfriheten.
- Staten måste skilja på kyrkliga och civila äktenskap.
- De ekonomiska och legala fördelar som man som makar åtnjuter bör tillfalla alla par.
- Att neka par med samma kön äktenskap är en form av minoritetsdiskriminering.
- Homosexualitet är en numera accepterad livsstil.
- Äktenskap för par med samma kön skadar inte samhället eller någon enskild.
- Äktenskap bygger i grunden på kärlek, vilket även homosexuella känner.
- Att legalisera äktenskap mellan två personer med samma kön uppmuntrar familjebildning och påtvingar inte homosexuella en sexuellt riskabel livsstil.

Det avgörande skälet för Högsta domstolen i Massachusetts var dock, som nyss nämnts, att den delstatliga konstitutionen inte tillåter diskriminering grundad på sexuell läggning.

Samma *författningsreglering*, bl.a. i fråga om äktenskapshinder samt ingående och upplösning av äktenskap, gäller för såväl par med samma som olika kön.

Två kvinnor eller två män får ingå äktenskap genom *kyrklig vigsel* inom trossamfund som godkänner sådana äktenskap. Emellertid

stödjer endast ett fåtal trossamfund äktenskap mellan personer med samma kön, framför allt de liberala Unitarian Universalist Association och United Church of Christ. Trossamfund kan inte tvingas förrätta vigslar av två personer med samma kön och ingen kyrklig företrädare är skyldig att viga sådana par.

Det är också de olika trossamfundens som beslutar om en *kyrklig ceremoni* med anledning av ett äktenskap mellan två kvinnor eller två män är förenlig med deras tro. Majoriteten av de amerikanska trossamfundens är som redan nämnts emot äktenskap för par med samma kön och vägrar därför att ha något att göra med dem. Episkopalkyrkan är ett exempel på ett samfund som inte förrättar vigslar mellan homosexuella men som inom vissa stift välsignar äktenskap som ingåtts i civil ordning mellan två personer med samma kön.

De som är auktoriserade att förrätta *borgerliga vigslar*, dvs. fredsdomarna, är enligt lag skyldiga att erbjuda även homosexuella sina tjänster. Om detta går att upprätthålla i praktiken är emellertid oklart och de flesta intresseorganisationer för homosexuella uppmanar blivande par att inte argumentera om de blir nekade vigsel utan istället leta vidare efter en villig fredsdomare.

Eftersom Massachusetts tillåter äktenskap mellan personer med samma kön är de delstatliga *rättsverkningarna* identiska för alla gifta par. Emellertid så erkänns inte dessa äktenskap av den federala staten, varför de federala rättsliga och ekonomiska fördelar som följer med ett äktenskap inte tillkommer makar med samma kön som ingått äktenskap i Massachusetts.

Ett återkommande argument för legalisering av äktenskap för par med samma kön har varit att utländska homosexuella partners till amerikanska medborgare inte kan få uppehållstillstånd såsom utländska heterosexuella partners får. I övrigt har det *internationella perspektivet* i stort sett saknats i debatten, som istället fokuserat på federala-delstatliga frågor. Ett fåtal delstater som i nuläget inte tillåter äktenskap för par med samma kön ger lagligt erkännande till sådana äktenskap som ingåtts i Kanada eller i Massachusetts. De internationella aspekterna kompliceras av att det ankommer på den federala staten att sköta alla utrikesärenden. Eftersom äktenskap för par med samma kön inte erkänns av den federala staten så har det amerikanska Justitiedepartementet inte vidtagit några särskilda åtgärder. Tillämpningssvårigheter har uppkommit framför allt i gränslandet mellan federal och delstatlig lagstiftning.

Övrigt

Det kan tilläggas att Massachusetts har bland de mest omfattande delstatslagstiftningarna i USA när det gäller homosexualitet och homosexuell samlevnad. Bland annat får par med samma kön gemensamt adoptera barn sedan år 1993. Vidare gäller att homosexualitet inte får beaktas i vårdnadstvister där ena föräldern är homosexuell.

I Massachusetts får par med samma kön sedan år 1998 också ingå samma typ av *samlevnadsavtal* som par med olika kön. Avtalet medför vissa ekonomiska rättigheter, framförallt när det gäller samägande av egendom.

5.10 Tyskland

Äktenskap för par med olika kön

Enligt de äktenskapsrättsliga föreskrifterna i BGB (Bürgerliches Gesetzbuch) föreligger *äktenskapshinder* bl.a. om äktenskapsmyndighetsålder inte uppnåtts. Familjedomstolen kan dock efter ansökan medge att ett äktenskap får ingås om den sökande har fyllt 16 år och den blivande maken är myndig. Äktenskap får inte ingås om den ena parten är gift resp. lever i ett livspartnerskap. Äktenskap får inte heller ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led samt mellan helsyskon och halvsyskon. Detsamma gäller släktskap som har uppstått genom adoption, såvida inte adoptionsförhållandet har upplösts. Utlänningar måste uppvisa intyg om behörighet att ingå äktenskap. Hovrätten (Oberlandesgericht), kan dock befria personen från att uppvisa ett intyg om behörighet att ingå äktenskap.

Ett äktenskap i Tyskland ingås genom *borgerlig vigsel*. Äktenskapet är giltigt endast om det har ingåtts inför en tysk borgerlig vigselförrättare. Det finns emellertid två undantag. Det första undantaget avser äktenskap som grundar sig på ett mellanstatligt avtal. Av respektive statsavtal (t.ex. tysk-turkiskt konsuläravtal av den 28 maj 1929) framgår både vem som är behörig att vara vigselförrättare och vilka som får viga. Det andra undantaget avser äktenskap vid vars ingående följande förutsättningar är uppfyllda.

- Ingen av de förlovade är tysk medborgare.
- Åtminstone en av de förlovade är medborgare i den stat inför vars befullmäktigade äktenskap skall ingås.

- Den person, inför vilken äktenskapet ingås, är befullmäktigad av respektive lands regering att vara vigselförrättare i Tyskland.
- Äktenskapet ingås i den form som föreskrivs av lagarna i detta land.

Sådana behörighetsförklaringar är i regel oproblematiska när den behörigförklarade personen är en diplomatisk eller konsulär representant för en stat som har ratificerat Wienkonventionen om konsulära förbindelser. Om präster är behörigförklarade behövs det i regel förutom den generella behörigheten att vara vigselförrättare enligt den utländska lagen en särskild behörighet att vara vigselförrättare i Tyskland.

Äktenskapet kan dessutom ingås i de av Utrikesdepartementet i samråd med Inrikesdepartementet (Bundesministerium des Inneren) bestämda konsulärdistrikten av en för detta behörig konsulär ämbetsman. I praktiken ingås emellertid äktenskap hos de tyska utlandsrepresentationerna numera endast i undantagsfall. I och med reformen av civilståndslagen skall den konsulära vigseln avskaffas helt. Tidpunkten för ikraftträdandet av den nya civilståndslagen är emellertid ännu inte bestämd (förmodligen år 2007).

En religiös vigselceremoni får inte äga rum förrän den borgerliga vigseln har förrättats, såvida inte en av de förlovade är dödssjuk eller det bekräftas att det föreligger en annan nödsituation som inte går att avvärja.

Äktenskapsskillnad meddelas av den behöriga familjedomstolen (tingsrätten) på begäran av den ena eller båda makarna. Grund för äktenskapsskillnad föreligger vid varaktig söndring (upplösningsprincipen), dvs. makarnas livsgemenskap finns inte längre och det kan inte förväntas att den återställs. Innan ett år har förflutit kan makarna endast skiljas om det skulle vara orimligt för den sökande att fortsätta äktenskapet med hänsyn till den andra makens person. Det presumeras att varaktig söndring föreligger om makarna har levt åtskilda sedan ett år och båda gemensamt ansöker om skilsmässa, eller om makarna har levt åtskilda sedan tre år.

Registrerat partnerskap

Registrerat partnerskap (Lebenspartnerschaft) infördes i Tyskland den 1 augusti 2001 genom livspartnerskapslagen som är en förbunds- lag. Genomförandet av lagen åligger delstaterna.

I huvudsak gäller samma *förutsättningar för registrering* av partnerskap som vid ingående av äktenskap. Bland annat måste båda parterna vara myndiga. Några särskilda anknytningskrav uppställs inte i den tyska partnerskapslagen.

Ett partnerskap kommer till stånd på i huvudsak samma sätt som ett äktenskap som ingås genom borgerlig vigsel. De tyska delstaterna har meddelat bestämmelser om vem som är behörig att vara *partnerskapsförrättare*. I de flesta delstaterna är den ämbetsman behörig som också handhar borgerlig vigsel. I några delstater är kommunen eller notarius publicus behörig. I varje delstat finns det emellertid även en myndighet inför vilken ett partnerskap kan ingås och som är skyldig att registrera det.

I allt väsentligt gäller samma regler för *upplösning av partnerskap* som för upplösning av äktenskap. Till stora delar är rättsverkningarna också de samma. Särskilda anpassningar, framför allt inom skatterätten, har dock inte genomförts.

Genom livspartnerskapslagen kompletterades den tyska internationella privat- och processrätten med en bestämmelse enligt vilken ingående, de flesta civilrättsliga verkningar samt upplösning av ett registrerat partnerskap är underkastade föreskrifterna hos den registerförande staten. Verkningarna av ett i utlandet registrerat partnerskap sträcker sig emellertid inte längre än vad som gäller enligt föreskrifterna i BGB och livspartnerskapslagen.

Tyska domstolar är behöriga att ta upp mål om upplösning av partnerskap i många fall (men inte alltid), t.ex. om åtminstone en partner har sitt hemvist i Tyskland eller om partnerskapet har ingåtts inför en tysk borgerlig vigsselförrättare.

Enligt tysk rätt är det endast möjligt att ingå ett partnerskap i Tyskland. Det är således inte möjligt för ett par att registrera sitt partnerskap utomlands inför en tysk partnerskapsförrättare.

Övrigt

I Tyskland är äktenskap för par med samma kön en kontroversiell fråga. De flesta personer som bejaktar det registrerade partnerskapet är också positiva till att man inför äktenskap för par med samma kön. Motståndarna till partnerskap, i synnerhet konservativa kyrkliga kretsar, är så mycket mera mot äktenskap för homosexuella. Enligt tysk författningsrätt är äktenskap endast möjligt mellan en

kvinnor och en man. Partnerskap får emellertid likställas med äktenskap.

Enligt det tyska Utrikesdepartementet skulle ett äktenskap mellan två personer med samma kön som ingåtts i ett annat land möjligen kunna godkännas som partnerskap i Tyskland.

5.11 Frankrike

Äktenskap för par med olika kön

I Frankrike är äktenskap förbjudet mellan personer med samma kön. Män under 18 år och kvinnor under 15 år får inte ingå äktenskap om inte tillstånd erhålls från allmänna åklagaren.³⁷ Andra *äktenskapshinder* gäller visst släktskap. Äktenskap får inte ingås mellan släktingar i rakt upp- eller nedstigande led, släktingar på samma sidolinje samt mellan syskon, far/morbror och brors/systerdotter, faster/moster och brors/systerson (om inte tillstånd erhålls av presidenten) och inte heller om en av de blivande makarna redan är gift.

Endast *borgerlig vigsel* har juridisk verkan. Det är dock möjligt att, utöver den borgerliga vigseln, gifta sig kyrkligt i det samfund man önskar. Den kyrkliga ceremonin måste alltid ske efter den borgerliga.

Borgerlig vigsel förrättas vid en offentlig och högtidlig ceremoni i kommunhuset. Den förrättas av borgmästaren eller av en kommunfullmäktigemedlem. I utlandet förrättas vigseln av konsulat- eller ambassadtjänsteman. Enligt fransk lag är det en grundläggande rättighet att ingå äktenskap. Vigsselförrättaren får därför inte vägra att förrätta vigsel om samtliga materiella krav och formkrav är uppfyllda.

Äktenskap upplöses genom den ena makens död eller genom äktenskapsskillnad. Beslut om *äktenskapsskillnad* fattas av tingsrätten. Äktenskapsskillnad kan meddelas efter gemensam ansökan, om äktenskapsskillnad begärs av en make och accepteras av den andra, till följd av samlevnadens upphörande samt på grund av brott.

Behörig jurisdiktion bestäms av Bryssel II-förordningen. Fransk lag är tillämplig om båda makarna är franska medborgare eller båda

³⁷ Parlamentet har dock nyligen antagit en lag som flyttar fram kvinnornas lagliga ålder för äktenskap till 18 år.

är bosatta i Frankrike. Den kan också tillämpas om ingen annan domstol anser sig vara behörig och om den franska domstolen är territoriellt behörig att besluta om äktenskapsskillnad.

Registrerat partnerskap

Den franska partnerskapslagen trädde i kraft i november månad 1999. Vid årsskiftet 2005/2006 hade omkring 205 000 registrerade partnerskap (le pacte civil de solidarité) ingåtts.³⁸ Såväl par med samma som olika kön kan registrera sitt partnerskap.

I lagen finns det inga krav vad gäller nationalitet utom när partnerskapet registreras på konsulat utomlands. I det fallet måste minst en av parterna vara fransk medborgare. I gengäld måste parterna ha sin gemensamma bostad i Frankrike. Släktmässiga hinder är desamma som vid äktenskap. Dessutom får ingen part vara bunden genom bestående äktenskap eller genom ett annat partnerskap.

Det franska partnerskapet är ett kontrakt mellan två personer som *registreras* av en tingsrätts förste kanslist eller utomlands vid ett konsulat. Rättsligt sett utgör inte registreringen en ceremoni utan bara en administrativ formalitet.

Då äktenskap och registrerat partnerskap inte har samma mål, har de inte heller samma *rättsverkan*. Äktenskapet förenar en kvinna och en man som bildar familj. Därigenom har det särskild verkan gentemot makarna, i synnerhet i fråga om tillgångar, släktskap, adoption och arv. Det registrerade partnerskapet är som tidigare nämnts ett kontrakt mellan två personer och har till syfte att reglera deras samlevnad. Det har vissa verkningar som är identiska med äktenskapets (i synnerhet i fråga om inkomsttaxering). Partnerskapet syftar dock inte till att ge parterna samma familjerättsliga rättigheter som äktenskapet gör. De skyldigheter som är förenade med ett registrerat partnerskap och dess verkan på tillgångar regleras inte heller av samma regler som äktenskapet.

Ett registrerat partnerskap *upplöses* antingen genom parternas gemensamma önskan, genom den ena partens önskan eller genom den ena partens eller båda parternas giftermål eller död. Upplösningen registreras av en tingsrätts förste kanslist i dennes egenskap av ämbetsman.

³⁸ I en rapport som överlämnades till den franske justitieministern den 20 november 2004 redovisas hur lagen har tillämpats under de första fem åren. Vissa möjliga ändringar föreslås, särskilt när det gäller reglerna för hur ett registrerat partnerskap skall kungöras samt hur parternas tillgångar skall regleras och förvaltas.

När det gäller *internationella privat- och processrättsliga* frågeställningar innehåller den franska partnerskapslagen inga särskilda bestämmelser om domsrätt eller lagvalsregler. Av parter med utländsk nationalitet krävs för att de skall kunna registrera partnerskap att de visar ett intyg om sitt lands gällande äktenskapslagstiftning med beskrivning av de legitimationshandlingar som gör det möjligt att kontrollera att de lagligen kan registrera partnerskap. I övrigt är det i praktiken tillåtet för alla utlänningar att registrera partnerskap även om de redan har registrerat ett civilrättsligt partnerskap i ett annat land. Ingen dom har dock ännu avkunnats på denna punkt.

Övrigt

Frågan om äktenskap för par med samma kön diskuterades inte under det arbete som ledde fram till att partnerskapsinstitutet infördes i Frankrike. Det poängterades särskilt att partnerskapet var ett nytt institut för dem som inte vill eller kan gifta sig och som inte inkräktade på det traditionella äktenskapet. Däremot har frågan berörts i olika sammanhang under senare år.

År 2004 tillsattes en parlamentarisk utredning av nationalförsamlingen som fick i uppdrag att utreda barnets rättigheter och familjens situation i dagens Frankrike. Utredningen, som redovisade sitt arbete i januari månad 2006, avvisade tanken på äktenskap mellan två kvinnor eller mellan två män med hänvisning till att äktenskap för homosexuella inte kan tillåtas utan att par med samma kön samtidigt ges rätt att adoptera.

En enda vigsel av två personer med samma kön har förrättats i Frankrike. Det äktenskapet har ogiltigförklarats. Även om nämnda fall har varit föremål för en livlig samhällsdebatt, så har parlamentet ännu inte diskuterat någon eventuell reform som skulle öppna äktenskapet även för par med samma kön. I juni månad 2006 lade emellertid en grupp socialistiska ledamöter av senaten fram ett förslag om att äktenskapet skall vidgas så att det även kan ingås av två personer som har samma kön.

De materiella krav som gäller för att ett äktenskap som förrättats utomlands skall vara giltigt enligt fransk internationell privat- och processrätt bestäms av varje makes nationella lagstiftning. Av det skälet får man skilja mellan två situationer: a) Om ingen av makarna är fransk medborgare och makarnas nationella lag tillåter äktenskap mellan personer med samma kön, så kan äktenskapet i fråga få vissa

juridiska verkningar i Frankrike (såsom till exempel verkningar för tillgångarna). Dock kan ordre public-förbehållet få de franska myndigheterna att vägra att låta ett äktenskap som förrättats utomlands, oavsett om det är giltigt, få vissa verkningar i Frankrike. Så skulle till exempel vara fallet om ett par med samma kön begärde att få adoption beviljad i Frankrike. b) Om ett äktenskap förrättats utomlands mellan två personer med samma kön kommer det äktenskapet inte att gälla enligt fransk lag när den ena maken är fransk medborgare och därigenom inte ha någon verkan i Frankrike.

5.12 Storbritannien

Äktenskap för par med olika kön

I den brittiska äktenskapslagen (the Marriage Act 1949) uppställs ett antal *äktenskapsbinder* som bl.a. rör äktenskapsålder, nära släktskap och tvegifte.

Äktenskap ingås vid en särskild ceremoni vid vilken vissa formkrav skall vara uppfyllda. Äktenskapslöften skall uttalas och båda parterna och deras två vittnen skall skriva sin namnteckning i äktenskapsboken. Vigselceremonin kan ske i såväl kyrklig som borgerlig ordning.

Borgerlig vigsel förrättas av en tjänsteman vid folkbokföringsmyndighet eller av en befullmäktigad person i en auktoriserad lokal. Formerna för den borgerliga vigseln regleras i äktenskapslagen. Bland annat anges vilka ord som skall uttalas under vigselceremonin. Det finns också regler med annat innehåll, t.ex. förbud mot religiös musik och religiösa symboler under ceremonin.

Kyrklig vigsel kan bl.a. förrättas av präst i Anglikanska kyrkan. Eftersom Anglikanska kyrkan är statskyrka i Storbritannien är prästerna skyldiga att viga alla som bor i deras församling och som vill gifta sig. Vigseln utförs i enlighet med statskyrkans ceremonier. Äktenskapet registreras därefter av en präst.

Äktenskap kan även ingås inom bl.a. judiska trossamfund och inom Vännernas samfund. Ett judiskt äktenskap registreras av sekreteraren i den synagoga där mannen är medlem medan ett äktenskap som ingås inom Vännernas samfund registreras av den funktionär som samfundet utser för distriktet i fråga. Ceremonierna genomförs i enlighet med interna religiösa regler.

Äktenskap inom andra trossamfund måste ingås i en registrerad byggnad. Vilka ord som skall uttalas i dessa fall regleras i äktenskapslagen. Äktenskapen kan antingen registreras av en tjänsteman vid folkbokföringen eller annan behörig person. Inom vissa religioner hålls religiösa ceremonier (som saknar rättslig verkan) och som sedan följs av en borgerlig vigselceremoni.

Upplösning av äktenskap regleras i en särskild lag (the Matrimonial Causes Act). Äktenskapsskillnad beviljas av domstol. De brittiska domstolarnas internationella behörighet i äktenskapsskillnadsmål regleras bl.a. av Bryssel II-förordningen.

Registrerat partnerskap

Den 5 december 2005 trädde en lag om registrerat partnerskap (Civil Partnership Act) i kraft i Storbritannien. Lagen innehåller en i stort sett fullständig reglering av förutsättningarna för ingående och upplösning av partnerskap (civil partnership), av rättsverkningarna av partnerskap samt av processuella och internationella privat- och processrättsliga frågor. I lagen finns också speciella regler om registrering av partnerskap i dels England och Wales, dels Skottland, dels ock Nordirland.

I redovisningen nedan har specialreglerna för Skottland och Nordirland uteslutits. Inte heller redovisas regleringen av partnerskapets rättsverkningar. Processuella bestämmelser har också uteslutits.

Ett *partnerskap* kan bara *registreras* om två personer med samma kön inför en registreringsförrättare har undertecknat ett särskilt dokument. Båda kontrahenterna skall närvara liksom två vittnen. Ingen religiös ceremoni får förekomma vid förrättningen så länge den leds av registreringsförrättaren. Platsen för registreringsförfarandet skall vara tillgänglig för allmänheten. Tjänstemän vid folkbokföringsmyndigheterna och andra personer som är behöriga att förrätta borgerlig vigsel är också behöriga att vara registreringsförrättare. Registreringsmyndigheten har en rättslig skyldighet att se till att det finns ett tillräckligt antal registreringsförrättare inom dess område för att uppgiften skall fullgöras. Huruvida en enskild förrättare kan vägra att registrera partnerskap avgörs av myndigheten.

Partnerskap får inte ingås av en person som redan är gift eller registrerad partner, som är under 16 år eller som på vissa närmare angivna sätt är släkt med den andra parten. Till sådana *hinder* hör bl.a. släktskap mellan föräldrar och barn inklusive släktskap på

grund av adoption, mellan barnbarn och far- och morföräldrar och barn och föräldrarnas hel- och halvsyskon. Dessutom finns det särskilda hinder om en partner är under 21 år. Att några hinder mot registrering inte föreligger skall styrkas av kontrahenterna på visst sätt. När det gäller en person under 18 år krävs samtycke till registreringen från föräldrar eller vissa andra personer.

Det finns särskilda *registreringsprocedurer* för handikappade, intagna på kriminalvårdsanstalter, sjukhus m.m. samt för personer som är dödligt sjuka. Standardproceduren innebär att registreringen måste ske inom landet och på en plats som kungörs i förväg och är tillgänglig för envar. Registreringsförrättaren måste godkänna platsen. Registreringen får inte ske i en byggnad som används eller har använts för religiösa ändamål.

Åtskilliga formföreskrifter gäller för registrering av ett partnerskap. Kontrahenterna måste sålunda i förväg till en registreringsmyndighet anmäla sitt önskemål om att få partnerskapet registrerat och anmälan skall publiceras på visst sätt. Det krävs också att de har vistats i landet minst sju dagar innan en anmälan får göras. Vidare skall registreringsmyndigheten ha prövat om det finns några hinder mot en registrering. Registreringen får genomföras först sedan 15 dagar förflutit från det anmälan gavs in. Syftet med publiceringen är att invändningar mot det planerade partnerskapet skall kunna framföras. Om inga hinder mot en registrering framkommer kan förrättningen genomföras. Den måste dock föregås av en s.k. civil partnership schedule som utfärdas av registreringsmyndigheten.

Som registreringsmyndigheter fungerar kommunala förvaltningar. De utser också dem som skall tjänstgöra som registreringsförrättare. För hela landet finns vidare en central registreringsmyndighet som skall föra en förteckning över ingångna partnerskap. Avgifter kan tas ut vid de olika momenten i registreringsförfarandet.

Ett *partnerskap upphör* om det förklaras upplöst eller ogiltigt eller om ena partnern är död eller presumeras vara död. Beslut härom fattas av domstol och ett sådant beslut är till en början preliminärt. Ett slutgiltigt beslut får fattas först sex veckor efter det preliminära beslutet. Domstol kan också besluta att partnerna skall separera, ett beslut som senare kan läggas till grund för ett beslut om upplösning av partnerskapet. I lagen ges föreskrifter om de närmare förutsättningarna för att de olika domstolsbesluten skall kunna meddelas.

Ett registrerat partnerskap har i huvudsak *samma ställning* som ett äktenskap. En skillnad är dock att otrohet har utelämnats som

grund för att bevisa varaktig söndring av ett partnerskap. Till skillnad från äktenskap kan ett partnerskap inte ogiltigförklaras på grund av att relationen inte har fullbordats genom samlag. Någon möjlighet att registrera partnerskap inom ett trossamfund finns inte heller.

Enligt bemyndigande i lagen får regeringen ge föreskrifter om ingående av partnerskap vid brittiska ambassader och konsulat och vid brittiska militära förband utomlands. Som en allmän förutsättning gäller då att åtminstone en av kontrahenterna skall vara brittisk medborgare.

Lagen innehåller vidare regler om *erkännande av partnerskap* som registrerats enligt lagstiftningen i ett annat land och under de förutsättningar som gäller där (s.k. overseas relationship). I en särskild bilaga till lagen räknas upp de utländska partnerskap som innefattas i begreppet overseas relationship. Hit hör bl.a. partnerskap som registrerats i de nordiska länderna. Vissa minimivillkor uppställs dock för att utländskt partnerskap skall erkännas bl.a. ifråga om hinder mot registrering som gäller enligt brittisk lag.

En brittisk domstols behörighet att besluta om upplösning, ogiltigförklaring m.m. av partnerskap är i princip knuten till partnerskap som registrerats enligt brittisk lag. På det internationellt privat- och processrättsliga området har dock den brittiska regeringen bemyndigats att meddela regler om behörighet för brittiska domstolar att handlägga partnerskapsmål mellan utländska parter och om erkännande av utländska domar i partnerskapsmål som motsvarar bestämmelserna i Bryssel II-förordningen. Det innebär att brittiska domstolar kan ges behörighet att upplösa eller annullera partnerskap som ingåtts i ett annat EU-land. Även om sådan behörighet inte givits kan brittiska domstolar ändå besluta att handlägga ett mål om upplösning eller ogiltigförklaring i vissa fall, bl.a. om det saknas en behörig domstol eller det ligger i rättvisans intresse att saken tas upp.

När det gäller utländska domar om upplösning eller ogiltigförklaring av partnerskap erkänns de i Storbritannien om bl.a. parterna vid tiden för domen var bosatta eller medborgare i landet där domen meddelades.

Övrigt

I Storbritannien råder skilda meningar beträffande äktenskap eller registrerade partnerskap mellan personer med samma kön. Innan den nuvarande partnerskapslagstiftningen trädde i kraft genomfördes

en opinionsundersökning, 83 procent av de tillfrågade ställde sig då bakom någon form av civilt partnerskapsinstitut.

Enligt Departementet för konstitutionella ärenden i London torde äktenskap mellan par med samma kön som ingåtts i andra länder betraktas som partnerskap i Storbritannien. Frågan har varit föremål för rättslig prövning i ett fall. Ett brittiskt par med samma kön som hade ingått äktenskap i Kanada begärde att Storbritannien skulle erkänna deras relation som äktenskap och inte partnerskap. Den brittiska regeringen motsatte sig denna begäran. Högsta domstolen prövade frågan under sommaren 2006 men avslog parets yrkanden.³⁹

För närvarande pågår arbete med att ta fram en sambolagstiftning för såväl par med motsatt som samma kön. Utredningsarbetet kommer att redovisas tidigast sommaren 2007.

5.13 Nya Zeeland

Äktenskap för par med olika kön

För att gifta sig i Nya Zeeland behövs en äktenskapslicens från Födelse- döds- och äktenskapsregistreringskontoret (Department of Internal Affairs, Registrar of Births, Deaths and Marriages). Licenserna är giltiga tre månader efter utfärdande.

Vem som helst kan gifta sig i Nya Zeeland förutsatt att båda parterna är fria att gifta sig, dvs.:

- ingen av parterna är gift eller registrerad partner sedan tidigare,
- de är tillräckligt gamla (16 år eller äldre), är någon av parterna under 20 år krävs dessutom föräldrars medgivande,
- de är inte nära släkt via blodsband, äktenskap eller adoption och
- de är inte av samma kön.

Ett äktenskap (marriage) uppkommer genom en formell ceremoni, som är att jämställa med en *vigsel*. Vigselceremonin kan vara antingen kyrklig eller borgerlig. De blivande makarna kan fritt välja mellan de olika vigselformerna.

Bara den som är utnämnd till vigsel förrättare av Registrar General, och vars namn finns på listan över vigsel förrättare i dagstidningen New Zealand Gazette får förrätta vigsel i Nya Zeeland.

³⁹ Jfr England and Wales High Court (Family Division) Decisions, *Wilkinson v Kitzinger & Ors* [2006] EWHC 2022 (Fam) (31 July 2006).

Det finns tre olika typer av vigselförrättare, nämligen präst från en religiös församling, organisationsföreträdare och oberoende vigselförrättare (Marriage Celebrant). Registrar of Marriages i Registry Office är också behöriga att förrätta vigsel.

En eller båda parter kan ansöka om *äktenskapsskillnad*. Parterna måste ha levt åtskilda under minst två års tid innan ansökan görs, men de behöver inte ha separerat officiellt. Åtminstone en av parterna måste bo i Nya Zeeland och äktenskapet måste ha brutit samman och vara över. Äktenskapsskillnad beviljas av familjedomstolen (Family Court).

Registrerat partnerskap

För par med samma kön, samt par med olika kön som inte vill gifta sig, finns som alternativ till äktenskapet s.k. Civil Union, partnerskap. Civil Union Act 2004 trädde i kraft den 26 april 2005.⁴⁰

För att få *registrera* partnerskap krävs att man är 18 år eller äldre. Vid 16 och 17 års ålder krävs föräldrars medgivande. I övrigt gäller samma regler som vid äktenskap. Särskilda anknytningskrav saknas.

I New Zealand Human Rights Act 1993 fastställs att det är olagligt för en partnerskapsförrättare (Civil Union Celebrant) att vägra att utföra sitt ämbetes plikter eller att vid fullgörandet av dessa plikter behandla en person annorlunda på grund av civilstånd eller sexuell läggning, då detta räknas som diskriminering.

Vid *upplösning* av partnerskap gäller samma lagar som vid skilsmässa. För par med olika kön kan partnerskapet ändras till/från äktenskap. Ansökan om separation eller äktenskapsskillnad behandlas av familjedomstolen.

Ett partnerskap ger paren samma lagliga rättigheter och skyldigheter som vid äktenskap. Dock kan enbart gifta par adoptera, samt enbart vid äktenskap får den andra parten automatiskt nyzeeländskt medborgarskap.

Nya Zeeland erkänner officiellt finska, tyska och brittiska partnerskap samt partnerskapsinstituterna i de amerikanska delstaterna New Jersey och Vermont. Enligt uppgift skulle ett svenskt partnerskap teoretiskt jämföras med ett nyzeeländskt partnerskap i de flesta fall.

⁴⁰ Samtidigt infördes The Relationships (Statutory References) Act 2005 vilken ändrar de lagar som reglerar effekterna av en ändring i äktenskapslagen, dvs. för arv, dödsbo, vårdnad av barn etc.

5.14 Sammanfattning

5.14.1 Äktenskaps- och partnerskapslagstiftningen i nordiska länder

Äktenskap

Äktenskapslagstiftningarna i Sverige, Danmark, Norge och Finland överrensstämmer i stora delar. Som inledningsvis nämnts tillåter respektive lands lagstiftning endast äktenskap mellan en kvinna och en man. Bestämmelserna om äktenskapshinder och hindersprövning är likartade. Det ställs inga krav på anknytning till Sverige för att ett par skall få gifta sig här i landet och motsvarande gäller i Finland. En utländsk medborgare som vill gifta sig i Danmark eller Norge måste däremot ha rätt att vistas i landet enligt nationell utlänningslagstiftning. I samtliga länder kan äktenskap ingås genom kyrklig eller borgerlig vigsel. De grundläggande kraven vad avser själva vigselproceduren är också i huvudsak de samma.

Av det föregående (jfr avsnitt 2.2.5) framgår att andra trossamfund än Svenska kyrkan måste ha tillstånd att förrätta vigsel i Sverige. Vidare krävs särskilt förordnande för vigselförrättarna inom dessa samfund. I Danmark har den danska statskyrkan och vissa särskilt angivna trossamfund vigselrätt. Kyrklig vigsel kan även förrättas inom andra trossamfund med då krävs särskilt förordnande för vigselförrättarna. I Norge har präster inom den norska statskyrkan och vissa närmare angivna befattningshavare inom registrerade trossamfund och registrerade livssynssamfund vigselrätt. Särskilda förordnande för vigselförrättarna krävs inte. Vigselrätt i Finland tillkommer Evangelisk-lutherska kyrkan och Ortodoxa kyrkosamfundet samt de trossamfund som särskilt har beviljats vigselrätt. Vigsel får förrättas av präst inom förstnämnda trossamfund och inom övriga trossamfund av den som med stöd av samfundets statuter har sådan rätt.

En borgerlig vigsel i Sverige förrättas av lagfaren domare i tingsrätt eller av länsstyrelsen förordnad vigselförrättare (jfr avsnitt 2.2.6). I huvudsak förordnas personer tillsvidare eller för mandatperiod efter förslag från kommunerna. Andra personer kan också förordnas främst för enstaka tillfälle. I Danmark förrättas borgerlig vigsel av representanter för kommunerna, nämligen av borgmästaren eller av kommunala förtroendevalda eller tjänstemän. De förtroendevalda och tjänstemännen utses emellertid inte av något statligt organ utan av borgmästaren. I Norge ankommer uppgiften att förrätta borgerlig

vigsel på notarius publicus (en befattning som innehas av domare i tingsrätt vid sidan av domareämbetet). Flertalet borgerliga vigslar i Finland förrättas av häradsskrivare vid landets folkbokföringsmyndigheter (Magistrater), men även domare vid tingsrätt är behörig att förrätta sådan vigsel. Varken i Danmark, Norge eller Finland torde det finnas någon möjlighet för enskilda personer att bli förordnade som vigselförrättare för en särskild vigsel.⁴¹ Endast Finland tar ut avgifter i samband med borgerlig vigsel.

I samtliga berörda länder finns likartade bestämmelser om när en vigsel är ogiltig. I Sverige kan en ogiltig vigsel godkännas av regeringen och i Finland av presidenten. I övriga länder har uppgiften i stället lagts på myndighetsnivå, i Danmark på Familjestyrelsen och i Norge på ett direktorat.

Äktenskapsskillnad meddelas av domstol i samtliga länder och beträffande Danmark och Norge även på administrativ väg. 1931 års nordiska äktenskapskonvention som bl.a. innehåller regler om domstols behörighet i äktenskapsskillnadsmål gäller i förhållandet mellan de nordiska länderna framför nationella internationellt privat- och processrättsliga regler. Bryssel II-förordningen, som gäller i alla EU:s medlemsstater utom Danmark, är visserligen tillämplig i Sverige och Finland, men genom en reservation i förordningen är den nordiska äktenskapskonventionen fortfarande tillämplig mellan dessa länder.⁴²

Registrerat partnerskap

Det finns betydande likheter mellan partnerskapslagstiftningarna i Sverige, Danmark, Norge och Finland. Anknätningskrav (medborgarskap och hemvist alternativt två års hemvist) och bestämmelser om partnerskaphinder är i huvudsak de samma. I Sverige, Danmark och Norge gäller i princip motsvarande regler vid registrering av partnerskap som vid ingående av äktenskap genom borgerlig vigsel. Borgerliga vigselförrättare i respektive land är också partnerskapsförrättare. Även i Finland är de borgerliga vigselförrättarna skyldiga att registrera partnerskap, men själva registreringen avviker från vad som gäller för borgerlig vigsel. Parterna undertecknar en registreringshandling som bestyrks av partnerskapsförrättaren. Endast

⁴¹ Av övriga länder som behandlas i kapitlet är det, såvitt framkommit, bara Massachusetts i USA som har en liknande ordning. Lekmän kan ansöka om engångstillstånd för att få förrätta särskild vigsel hos delstatens guvernör.

⁴² Jfr avsnitt 2.2.10.

Finland tar ut en avgift i samband med registreringen. I samtliga länder tillämpas bestämmelser om upplösning av äktenskap även vid upplösning av partnerskap. Det sagda gäller också beträffande respektive lands egna internationella privat- och processrättsliga regler om upplösning av äktenskap. Ett partnerskap kan emellertid alltid upplösas i det land som registrerade partnerskapet.

Gemensamt för Sverige, Danmark, Norge och Finland är vidare att ett registrerat partnerskap med få undantag får samma rättsverkningar som ett äktenskap. I den svenska partnerskapslagen föreskrivs att bestämmelser som gäller för makar och vars tillämpning innebär en särbehandling av den ene maken endast på grund av dennes kön inte gäller för registrerade partner. Motsvarande undantag görs även i den danska och finska partnerskapslagen men inte i den norska. Bestämmelser om faderskapspresumtion torde dock inte vara tillämpliga på registrerade partner i något av de berörda länderna. I samtliga partnerskapslagar utom den svenska görs vidare undantag i fråga om rätten att adoptera barn. Såvitt framkommit har registrerade partner möjlighet till assisterad befruktning i samtliga länder utom Norge.

Den nordiska äktenskapskonventionen och Bryssel II-förordningen gäller inte för registrerat partnerskap.

Pågående lagstiftningsarbete

Av de nordiska länderna torde det enbart vara Sverige och Norge som för närvarande överväger att ändra sin lagstiftning så att par med samma kön kan få möjlighet att ingå äktenskap. Frågan om det bör införas en ordning med obligatorisk borgerlig vigsel utreds endast i Sverige.

5.14.2 Länder med lagstiftning som tillåter äktenskap för par med samma kön

Nederländerna var det första landet i världen som ändrade sin äktenskapslagstiftning (april 2001) så att det blev möjligt även för två kvinnor eller två män att ingå äktenskap. Drygt två år senare (juni 2003) genomförde Belgien motsvarande reform. Numera är det även tillåtet för par med samma kön att ingå äktenskap i Spanien (juli 2005). Av länder utanför Europa är det främst Kanada som är

av intresse. Krav på att blivande makar skall ha olika kön för att få ingå äktenskap togs bort ut den kanadensiska äktenskapslagstiftningen vid samma tidpunkt (juli 2005) som Spanien genomförde sin reform. Äktenskap mellan par med samma kön är även tillåtna i delstaten Massachusetts i USA och i Sydafrika.⁴³ Reformerna har främst motiverats av krav på jämställdhet och icke-diskriminering. En gemensam utgångspunkt har varit att alla par oavsett kön skall behandlas lika i fråga om äktenskap.

I berörda länder gäller i dag samma bestämmelser om ingående och upplösning av äktenskap oavsett om de blivande makarna har olika eller samma kön. Särskilda nationella internationellt privat- och processrättsliga bestämmelser om äktenskap mellan personer med samma kön saknas med något undantag. Ett äktenskap som ingåtts mellan två kvinnor eller två män har också samma rättsverkningar som övriga äktenskap. I Nederländerna och Belgien görs dock vissa undantag i fråga om rättsligt föräldraskap och i Nederländerna även beträffande adoption av barn från andra länder.

För att ett par skall få ingå äktenskap i Nederländerna, Belgien och Spanien måste vissa anknytningskrav vara uppfyllda. Enligt nederländsk rätt krävs att åtminstone en av parterna är nederländsk medborgare eller att åtminstone en av parterna är bosatt i en nederländsk kommun. För giftermål i Belgien måste en av de blivande makarna vara belgisk medborgare, ha sitt hemvist i Belgien eller vid äktenskapets ingående kontinuerligt ha varit bosatt i Belgien i mer än tre månader. I Spanien måste den ena parten vara spansk medborgare eller stadigvarande ha hemvist i landet. Det finns däremot inga anknytningskrav alls för utländska medborgare som vill ingå äktenskap i Kanada.

Frågan om ett par får gifta sig eller om det föreligger äktenskaps-hinder prövas alltid enligt nationell lag i Nederländerna. I Belgien tillämpas hemlandets lag beträffande utländska medborgare. Om den ena makens internationella rätt inte accepterar eller godkänner äktenskap där makarna har samma kön tillämpas dock inte den lagstiftningen när den andra maken är medborgare eller har hemvist i ett land som tillåter sådana äktenskap. I Spanien kan utländska medborgare ingå äktenskap i enlighet med vad som gäller för spanska medborgare eller enligt lagen i endera partens hemland.

⁴³ Den rättsliga regleringen i Massachusetts och Sydafrika berörs inte i det följande.

Medan ett rättsligt äktenskap endast kan ingås genom borgerlig vigsel i Nederländerna och Belgien så har Spanien och Kanada en ordning med både borgerlig och kyrklig vigsel.

I Nederländerna förrättar tjänstemän som svarar för folkbokföringen eller särskilt utsedda personer de borgerliga vigslarna. Vigselförrättarna är på grund av avtal skyldiga att viga även par med samma kön. Vigsel sker i stadshuset eller efter särskilt tillstånd i annan lokal. I Belgien är det tjänstemän vid kommunerna som förrättar borgerlig vigsel, vilken vanligtvis äger rum i kommunalhuset. I båda länderna tas det ut vissa avgifter i samband med vigselförrättningen. Religiösa vigsel- eller välsignelseceremonier får endast ske sedan äktenskap ingåtts i civil ordning.

I Spanien förrättas vigsel i borgerlig ordning av domare som är ansvarig för personregister eller ombud för denne och av borgmästare eller kommunalråd. I Kanada avgörs frågan om vem som är behörig respektive skyldig att företräda det allmänna som vigselförrättare på provinsnivå. Bland annat kan vissa domare vara vigselförrättare.

Katolska kyrkan och vissa andra trossamfund förrättar kyrklig vigsel i Spanien. Något särskilt förordnande för de enskilda vigselförrättarna krävs inte utan behörigheten följer av samfundens interna bestämmelser. Trossamfundet och deras vigselförrättare är inte skyldiga att viga par med samma kön. Vigselceremonin följer den interna ordning som gäller för respektive trossamfund. I Kanada kan religiösa vigselförrättare ansöka om tillstånd att förrätta "civil" vigsel. Därefter utförs den religiösa och den civila ceremonin (som konstituerar ett juridiskt giltigt äktenskap) samtidigt. Varje enskilt trossamfund avgör själv om par med samma kön skall få ingå äktenskap inom samfundet. Vissa trossamfund i Kanada, men däremot inte i Spanien, torde vara villiga att viga par med samma kön.

Avslutningsvis bör nämnas att beträffande samtliga länder som tillåter äktenskap för par med samma kön har upplysningar inhämtats om huruvida det har uppkommit några särskilda tillämpningssvårigheter till följd av lagändringarna i respektive land, men inte i något fall har det lämnats uppgifter om konkreta tillämpningsproblem eller i övrigt redovisats några särskilda olägenheter.

5.14.3 Några utomnordiska länder med partnerskapslagstiftning

Som nyss redovisats är det tillåtet för par med samma kön att ingå äktenskap i Nederländerna. Till skillnad från övriga länder som tillåter sådana äktenskap har Nederländerna även en nationell partnerskapslagstiftning.⁴⁴ Par med såväl olika som samma kön kan välja att registrera sitt partnerskap istället för att ingå äktenskap. Ett registrerat partnerskap får i princip samma rättsverkningar som äktenskap. De undantag som gäller ifråga om äktenskap mellan personer med samma kön gäller också för registrerat partnerskap.

I Frankrike är det inte tillåtet med äktenskap mellan personer som har samma kön. Äktenskap kan enbart ingås genom en borgerlig vigsel och en religiös vigselceremoni får inte äga rum förrän borgerlig vigsel har förrättats. Partnerskapsinstitutet infördes år 1999. Såväl par med samma som olika kön får registrera sitt partnerskap. Förfarandet vid registrering av partnerskap motsvarar inte borgerlig vigsel och rättsverkningarna av ett partnerskap är mer begränsade än de som följer av ett äktenskap. Frågan om äktenskap för par med samma kön har varit föremål för diskussion i olika sammanhang i Frankrike. Bland annat lade en grupp socialistiska ledamöter i senaten fram ett förslag härom i juni månad 2006.

Tysk äktenskapslagstiftning tillåter inte äktenskap mellan personer med samma kön. Liksom i Frankrike kan ett äktenskap enbart ingås genom en borgerlig vigsel. Normalt får en religiös ceremoni inte äga rum förrän borgerlig vigsel har förrättats. Möjligheten för par med samma kön att registrera sitt partnerskap infördes år 2001. Vanligtvis är de borgerliga vigselförrättarna även behöriga att registrera partnerskap och förfarandet vid registreringen av partnerskap är i huvudsak detsamma som vid borgerlig vigsel. I stora delar är också rättsverkningarna de samma. I Tyskland är det för närvarande inte aktuellt att tillåta äktenskap för par med samma kön.

Storbritannien, som inte heller tillåter äktenskap mellan personer av samma kön, har så sent som i december månad 2005 infört partnerskapsinstitutet i sin lagstiftning. I Storbritannien är det liksom i de nordiska länderna möjligt att ingå äktenskap genom en kyrklig- eller borgerlig vigselceremoni. Den som får förrätta borgerlig vigsel, dvs. tjänsteman vid folkbokföringsmyndighet eller person som utsetts av kommun, är också behörig att registrera partnerskap. Registreringen sker genom undertecknande av ett särskilt dokument. Regi-

⁴⁴ Olika former av registrerat partnerskap förekommer på regional nivå i Spanien och Kanada.

strerade partner har i huvudsak samma rättsliga ställning som äkta makar.

Även i Nya Zeeland har det nyligen införts en ordning med registrerat partnerskap (april 2005) som i huvudsak har samma rättsverkningar som ett äktenskap. Partnerskapsinstitutet är öppet för såväl par med samma som olika kön.

6 Statistiska uppgifter, undersökningar, m.m.

6.1 Äktenskap

Under 2005 ingick 44 381 par äktenskap i Sverige. Inte sedan 1989 har så många par gift sig på ett år och då berodde det på ändrade änkepensionsregler som ledde till att 108 919 par gifte sig det året. Antalet giftermål och skilsmässor över tiden i förhållande till Sveriges befolkning framgår av nedanstående tabell.

Tabell 6.1 Befolkningsutveckling; gifta, skilda 1900–1995¹

År	Folkmängd	Giftermål	Skilsmässor
1900	5 136 441	31 478	405
1905	5 294 885	30 888	448
1910	5 522 403	33 162	609
1915	5 712 740	33 182	847
1920	5 904 489	42 918	1 325
1925	6 053 562	37 419	1 748
1930	6 142 191	43 858	2 218
1935	6 250 506	51 306	2 718
1940	6 371 432	59 166	3 489
1945	6 673 749	64 280	6 463
1950	7 041 829	54 222	8 008
1955	7 290 112	52 250	8 785
1960	7 497 967	50 149	8 958
1965	7 772 506	59 963	9 563
1970	8 081 229	43 278	12 943
1975	8 208 442	44 103	25 383
1980	8 317 937	37 569	19 887
1985	8 358 139	38 297	19 763
1990	8 590 630	40 477	19 357

¹ Enligt statistik från Statistiska centralbyrån, Befolkningsutveckling; födda, döda, in- och utvandring, gifta, skilda 1749–2005.

1995	8 837 496	33 642	22 528
2000	8 882 792	39 895	21 502
2005	9 047 752	44 381	20 000

Medelåldern för personer som gifter sig för första gången har ökat genom åren. Under 2005 var kvinnorna i genomsnitt 32,0 år och männen 34,7 år när de gifte sig. Åldersökningen från år 1940 och framåt redovisas nedan. Samma trend gäller även vid omgifte, men medelåldern är givetvis något högre.

Tabell 6.2 Medelålder för personer som gifter sig för första gången 1940–2005²

Vigselår	Medelålder för män	Medelålder för kvinnor
1940	29,2	26,3
1950	28,3	25,6
1960	27,3	24,3
1970	26,2	24,0
1980	29,0	26,4
1990	30,2	27,6
2000	33,1	30,6
2005	34,7	32,0

Enligt uppgift från Statistiska centralbyrån fanns det drygt 1,5 miljoner par som var registrerade som gifta i folkbokföringen vid utgången av år 2005.³

Som framgått kan ett par som vill ingå äktenskap välja mellan kyrklig och borgerlig vigsel. Någon officiell statistik över antalet vigslar fördelat på vigselform torde inte finnas. Svenska kyrkan har emellertid fört statistik över antalet par som varje år har vigts inom Svenska kyrkans ordning. Vid en jämförelse med det totala antalet vigslar i landet kan man därför få en viss uppfattning om fördelningen mellan kyrklig och borgerlig vigsel.

² Enligt statistik från Statistiska centralbyrån.

³ Antal gifta personer i riket år 2005: 3 092 448.

Tabell 6.3 Antal vigslar inom Svenska kyrkan år 1970–2005 jämfört med totala antalet giftermål (vigslar)

År	Antal vigslar totalt i landet ⁴	Antal vigslar enligt Svenska kyrkans ordning ⁵	Vigda enligt Svenska kyrkans ordning i % av alla vigda
1970	43 278	35 543	82,1
1975	44 103	29 232	66,3
1980	37 569	22 423	59,7
1985	38 297	24 368	63,6
1990	40 477	27 420	67,7
1995	33 642	21 098	62,7
2000	39 895	24 386	61,1
2001	35 778	20 949	58,6
2002	38 012	22 084	58,1
2003	39 041	21 639	55,4
2004	43 088	23 227	53,9
2005	44 381	22 305	50,2

Av ovanstående tabell framgår att det förrättades drygt 44 000 vigslar under år 2005 samt att ca hälften av dessa förrättades inom Svenska kyrkan. Resterande andel, dvs. ca hälften av vigslarna, under motsvarande period förrättades sålunda inom andra trossamfund som hade vigselrätt eller enligt den borgerliga vigselordningen. Domstolsverket har upplysts att domare vid landets tingsrätter förrättar strax över 4 000 vigslar per år. Uppgift om antalet vigslar som förrättas av särskilt förordnade vigselförrättare respektive präster eller andra befattningshavare inom andra trossamfund än Svenska kyrkan saknas.

6.2 Registrerat partnerskap

Sedan lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap trädde i kraft den 1 januari 1995 har Statistiska centralbyrån fört statistik över antalet personer fördelat på kön som har registrerat sitt partnerskap. Motsvarande statistik har även förts beträffande avregistrerade partnerskap.

⁴ Enligt statistik från Statistiska centralbyrån.

⁵ Enligt statistik från Svenska kyrkan.

Tabell 6.4 Personer som nyregistrerat och avregistrerat sitt partnerskap 1995–2005

Registreringsår	Nyregistrerade partnerskap		Avregistrerade partnerskap	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1995	498	167
1996	201	118
1997	158	104
1998	158	92	45	16
1999	154	133	42	38
2000	218	139	53	48
2001	195	186	43	62
2002	212	210	47	45
2003	240	257	61	52
2004	285	282	59	56
2005	244	349	64	70

Anm: Tabellen visar enbart personer som är folkbokförda i Sverige.

Av tabellen framgår att 244 män och 349 kvinnor registrerade sitt partnerskap under år 2005. Vid utgången av 2005 var enligt uppgift från Statistiska centralbyrån 2 091 män och 1 639 kvinnor registrerade som partners i folkbokföringen.

6.3 Opinions- och samhällsundersökningar avseende homosexuella

Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier (FSI)⁶ har sedan slutet av 1990-talet mätt svenska folkets attityder kring homosexualitet och har vid flera tillfällen redovisat positiva förändringar i människors inställning till homosexuella. År 2000 presenterade FSI i samarbete med Folkhälsoinstitutet en rapport baserad på de mätningar som gjorts under åren 1998–2000⁷. Sedan dess har även ett flertal uppföljningar redovisats.⁸

⁶ FSI, som bildades år 1971, är en från myndigheter, företag och organisationer fristående forskningsinstitution. Arbetet möjliggörs av anslag från bl.a. forskningsfonder och genom frivilliga forskarinsatser. Huvudverksamheten består i mätning och analys av attityder, värderingar, kunskaper, vanor och bakgrundsförhållanden i befolkningen.

⁷ Se "Föreställningar och vanföreställningar", Folkhälsoinstitutet 2001:36. Boken baseras på en rapport av Torsten Österman: "Svenska befolkningens attityd till homosexuella och homosexualitet", FSI 2000.

⁸ Bl.a. Fsi04:v11homo, Fsi03:v27homo, Fsi02:v50homo, Fsi02:v08homo, Fsi01:v42homo.

I en rapport som FSI presenterade i samarbete med Folkhälsoinstitutet under december månad 2005⁹ gjordes en uppföljning av allmänhetens attityder till homosexuella 1998–2005. Bland annat redovisades svenskarnas inställning till att homosexuella par skall få rätt att gifta sig. Inställningen hade mätts under våren 2005. Rapporten innehåller också en redovisning av allmänhetens attityd till homosexuella och homosexuellas möjlighet att få adoptera barn.

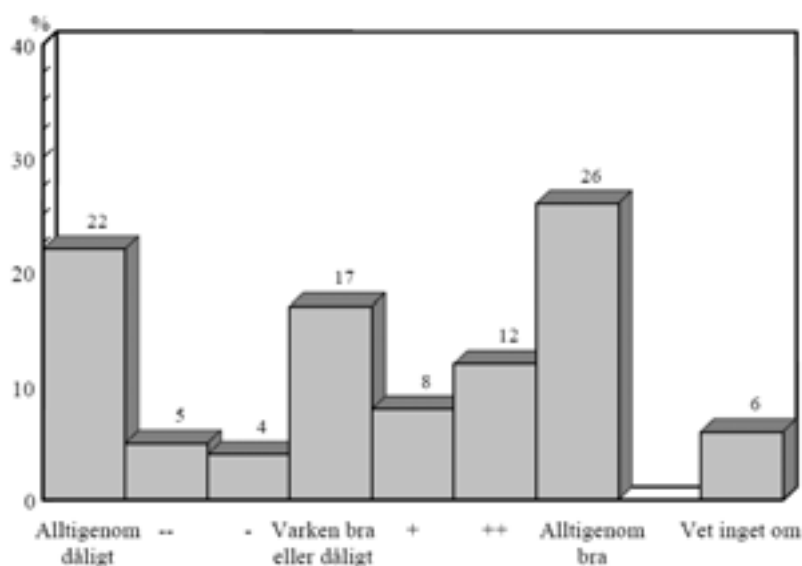
FSI konstaterade sammanfattningsvis att andelen positiva attityder till homosexuella hade ökat kraftigt i 2005 års mätning. Om andelen som hade svarat ”varken positiv eller negativ” räknades till andelen med en accepterande attityd till homosexuella innebar det, enligt FSI, att en klar majoritet av svenska folket var positivt inställd och/eller accepterande till homosexuella.

När det gällde två kvinnors eller två mäns rätt att få gifta sig konstaterade FSI att en övervägande andel av svenska folket var för ett sådant förslag i 2005 års mätning, men att knappt var tredje person fortfarande var emot ett sådant förslag (46 procent positiva respektive 31 procent negativa). Motsvarande fråga¹⁰ ställes även till svenska folket åren 1999 och 2004. Resultatet från 2005 skiljde sig inte nämnvärt från motsvarande resultat år 2004 (59 procent positiva respektive 33 procent negativa). När frågan ställdes år 1999 var opinionen något mer negativ (41 procent positiva respektive 35 procent negativa). Andelen som ansåg att förslaget var ”alltigenom bra” ökade emellertid från 18 procent år 1999 till 26 procent år 2005. Det sagda åskådliggörs av följande uppställning som hämtats från 2005 års rapport.

⁹ Uppföljning av attityder till homosexuella 1998–2005 (Fsi05:v33homo).

¹⁰ År 1999 ställde FSI frågan ”Vad tycker du om förslaget att homosexuella ska få rätt att gifta sig med varandra?”. År 2004 ställdes frågan ”Tycker du att homosexuella par borde få gifta sig i kyrkan eller tycker du inte det?” och år 2005 löd frågan ”Vad tycker du om förslaget att homosexuella ska få gifta sig med varandra?”.

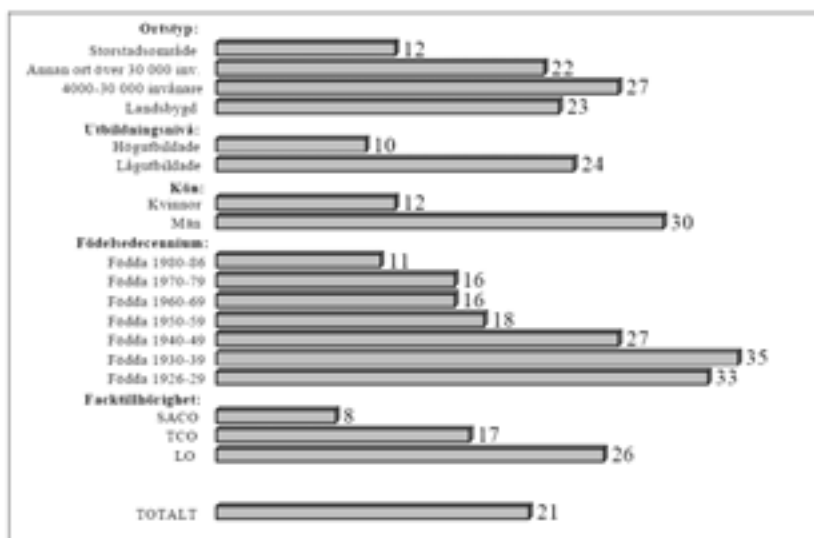
Diagram 6.1 Vad tycker Du om att homosexuella ska få rätt att gifta sig

Av 2005 års rapport framgår vidare att det finns vissa mönster som speglar hur inställningen till homosexuellas rätt att gifta sig är fördelad i befolkningen. Detsamma gäller attityderna till homosexuella och homosexuellas möjlighet att få adoptera barn. Män, äldre och lågutbildade står för en mer negativ bild än kvinnor, yngre och högutbildade. Även geografiska aspekter spelar in, då personer boende på landsbygd och på mindre orter i högre utsträckning har negativa attityder till homosexuella än personer som bor i storstäder. Enligt FSI tenderar negativa attityder till en viss grupp människor att minska om närheten till dem är större.

Andelen negativa till homosexuellas rätt att få gifta sig år 2005 fördelat på ortstyp, utbildningsnivå och ålder åskådliggörs på följande sätt i rapporten.

Diagram 6.2 Andel negativa till homosexuellas rätt att få gifta sig

I rapporten påpekade FSI slutligen att möjligheten för par att gifta sig i kyrkan skulle kunna tänkas påverka utfallet av frågan om inställningen till homosexuellas rätt att få gifta sig. Av en fråga i FSI:s långtidsdatabas "Ditt land och ditt liv" framgick nämligen att personer som tror på Gud var mer negativt inställda till förslaget att låta homosexuella gifta sig, jämfört med personer som inte tror på Gud. Enligt FSI var det tänkbart att många troende skulle acceptera att låta par med samma kön gifta sig om vigseln var borgerlig. På grund av frågans formulering kunde det därför finnas en överrepresentation av negativa svar.

6.4 Allmänhetens syn på nuvarande och framtida former för ingående av äktenskap

Statistiska centralbyrån genomförde under perioden januari-mars 2006 en enkätundersökning på uppdrag av utredningen. Syftet med undersökningen var att få upplysning om allmänhetens syn på formerna för ingående av äktenskap. Undersökningen genomfördes

som en postenkät med två påminnelser. Populationen¹¹ utgjordes av kvinnor och män i åldern 20–50 år. Totalt var det 1 804 personer som besvarade frågeblanketten, vilket är 60,3 procent av urvalet.¹² Uppräkning med vikter medför att resultatet kan redovisas för hela populationen och inte bara för personerna i urvalet. Varje person i urvalet representerar ett visst antal personer i populationen. Enkät-svaren är således representativa för Sveriges befolkning i den ålder då giftermål normalt har störst aktualitet. Statistiska centralbyråns rapport ingår som bilaga 3 till betänkandet.

I enkäten ställde utredningen först några frågor om *nuvarande former* för ingående av äktenskap. Den inledande frågan gällde inställningen till kyrklig och borgerlig vigsel.

Tabell 6.5 Idag kan man välja mellan att gifta sig borgerligt eller inom Svenska kyrkan eller inom annat trossamfund. Vilket föredrar du?

	Skattat antal i populationen	%
Vigsel inom trossamfund	1463789	49
Borgerlig vigsel	614764	20
Har ingen åsikt	909026	30
Vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel	17465	1
Total	3005045	100

Nästan hälften av de tillfrågade (49 procent) föredrog vigsel inom trossamfund medan 20 procent föredrog borgerlig vigsel. För 1 procent spelade det ingen roll vilket och 30 procent hade ingen åsikt.

En annan fråga tog sikte på själva vigseln och vilka faktorer som är av särskild betydelse för den enskilde. Varje person uppmanades att kryssa i tre svarsalternativ var.

¹¹ Med *populationen* avses de objekt man vill dra slutsatser om. För att dra ett urval från populationen skapas en urvalsram som avgränsar, identifierar och möjliggör koppling till objekten i populationen. Urvalsramen i undersökningen skapades utifrån Registret över totalbefolkningen och bestod av samtliga folkbokförda i Sverige i åldern 20–50 år. Antalet individer i ramen var 3 050 410 den 31 oktober 2005.

¹² Urvalsstorleken bestämdes ursprungligen till 3 000 personer. Nettourvalet efter det att den s.k. övertäckningen hade tagits bort från bruttourvalet blev 2 994 personer.

Tabell 6.6 Vad tycker du är viktigast när det gäller att välja hur vigseln skall gå till?

	Skattat antal i populationen	%
Religiösa faktorer	359921	12
Traditionella skäl	869675	29
Själva vigselceremonin och allt runt omkring	1377056	45
Stämningen vid en vigsel	1422858	47
Möjligheten för oss att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner	1572681	52
Att det är en fin tradition	1078616	36
Platsen eller orten för vigseln	837837	28
Att vigseln kan ske med kort varsel	127731	4
Praktiska skäl	586732	19
Annat, nämligen ¹³	185486	6
Inget särskilt	249934	8
Total	3037831	100¹⁴

Litet drygt hälften av de svarande angav att möjlighet att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner är en viktig sak när det gäller att välja hur vigseln skall gå till. Själva vigselceremonin och allt runt omkring samt stämningen vid en vigsel är andra faktorer som nästan hälften av svarspersonerna fäste särskild vikt vid. Däremot synes praktiska skäl spela mindre roll. Endast ett fåtal (4 procent) tyckte att det är särskilt viktigt att vigsel kan ske med kort varsel.

Svarspersonerna fick också ange vad som var allra viktigast i samband med en vigsel.

¹³ Svarspersonerna räknade bl.a. upp faktorer såsom kärlek, samhörighet, samförstånd och efterföljande fest. Vissa personer angav ekonomiska eller juridiska skäl. Vidare nämndes vikten av att själv få bestämma när, var och hur en vigsel skall gå till samt vem som skall vara vigselförrättare.

¹⁴ Summan av procenttalen blir inte 100 eftersom svarspersonerna fick kryssa i tre alternativ.

Tabell 6.7 Om du bara ska välja en sak, vilken väljer du då?

	Skattat antal i populationen	%
Religiösa faktorer	153724	5
Traditionella skäl	187153	6
Själva vigselceremonin och allt runt omkring	530854	18
Stämningen vid en vigsel	382403	13
Möjligheten för oss att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner	762747	25
Att det är en fin tradition	306039	10
Platsen eller orten för vigseln	125371	4
Att vigseln kan ske med kort varsel	13181	0
Praktiska skäl	299083	10
Annat, nämligen ¹⁵	127007	4
Inget särskilt	141903	5
Total	3029466	100

25 procent tyckte att det allra viktigaste att ta hänsyn till när det gäller att välja hur vigseln skall gå till är möjligheten att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner. 18 procent ansåg att det viktigaste är själva ceremonin och allt runt omkring medan 13 procent menade att stämningen vid en vigsel är viktigast. Minst viktigt är att vigseln kan ske med kort varsel.

Trots att nästan hälften av de tillfrågade föredrog kyrklig vigsel var det bara 12 procent som tyckte att religiösa faktorer spelar en viktig roll i samband med vigseln och enbart 5 procent fäste avgörande vikt vid de religiösa faktorerna. Sammantaget ger svaren stöd för antagandet att många människor vill gifta sig i kyrkan av andra än religiösa skäl.

I enkäten ställde utredningen också ett antal frågor om *framtida former* för ingående av äktenskap, bl.a. om det är viktigt att kunna välja vigselförrättare.

¹⁵ Svarspersonerna angav bl.a. faktorer som kärlek och bröllopsfest samt att man får gifta sig var man vill.

Tabell 6.8 Tycker du det är viktigt att kunna välja vem som ska förrätta vigseln?

	Skattat antal i populationen	%
Ja, mycket viktigt	1753702	58
Nej, inte särskilt viktigt	965114	32
Helt oviktigt	101777	3
Har ingen åsikt	209602	7
Total	3030194	100

Mer än hälften av de tillfrågade (58 procent) tyckte att det är mycket viktigt att kunna välja vem som skall förrätta vigseln medan 32 procent inte tyckte att det är särskilt viktigt.

Frågan om vem som bör ha rätt att förrätta juridiskt giltiga vigslar i framtiden besvarades enligt följande. Flera svarsalternativ kunde väljas.

Tabell 6.9 Vilka tycker du bör ha rätt att förrätta vigslar som är juridiskt giltiga?

	Skattat antal i populationen	%
Präster och deras motsvarigheter i Svenska kyrkan och andra trossamfund (har rätt idag)	2562661	84
Domare i domstol (har rätt idag)	1911673	63
Andra personer som fått särskilt tillstånd att vara vigselförrättare (har rätt idag)	2079334	69
Tjänstemän på Skatteverket	120025	4
Tjänstemän på annan myndighet, nämligen... ¹⁶	33373	1
Egna förslag till kategorier av personer som bör få vigselrätt ¹⁷	129423	4
Har ingen åsikt	227677	8
Total	3034132	100 ¹⁸

¹⁶ Bland annat nämndes Sveriges ambassader.

¹⁷ Flera svarspersoner som lämnade egna förslag ansåg att brudparet själva skall få välja vigselförrättare, t.ex. en god vän eller nära anhörig. De föreslog därför att privatpersoner skall kunna ansöka om engångstillstånd att förrätta vigsel. Andra förslag på vigselförrättare var bl.a. militära befäl, sjökaptener, läkare och advokater.

¹⁸ Eftersom varje person kunde kryssa i flera alternativ var så blir inte summan av procentalen 100.

Av svarspersonerna ansåg 84 procent att präster och deras motsvarigheter i Svenska kyrkan och andra trossamfund liksom i dag bör ha rätt att förrätta vigslar som är juridiskt giltiga. 69 procent tyckte att personer som har fått särskilt tillstånd att vara vigselförrättare bör ha kvar sin vigselrätt och 63 procent menade att domare i domstol bör ha kvar denna befogenhet. Majoriteten förordade således att nuvarande ordning behålls. Intresset av att t.ex. tjänstemän på Skatteverket skall kunna förrätta vigsel framstår däremot som minimalt (4 procent).

Utredningen inhämtade också upplysningar om hur pass viktigt det är för den enskilde att ha geografisk närhet till vigselorten.

Tabell 6.10 Tycker du att det är viktigt att kunna gifta sig på hemorten (eller någonstans i närheten)?

	Skattat antal i populationen	%
Ja, mycket viktigt	1912884	63
Nej, inte särskilt viktigt	679663	22
Helt oviktigt	172047	6
Har ingen åsikt	264384	9
Total	3028978	100

Svaren visar att geografisk närhet uppfattas som betydelsefullt. 63 procent av de tillfrågade ansåg nämligen att det är mycket viktigt att kunna gifta sig på hemorten. 22 procent tyckte inte att det är särskilt viktigt men endast en mindre andel (6 procent) uppfattade det som helt oviktigt.

En annan fråga i enkäten gällde betydelsen av att själva vigselceremonin blir högtidlig.

Tabell 6.11 Är det viktigt att själva vigselceremonin blir högtidlig?

	Skattat antal i populationen	%
Ja, mycket viktigt	1818255	60
Nej, inte särskilt viktigt	872171	29
Helt oviktigt	121795	4
Har ingen åsikt	216780	7
Total	3029002	100

En majoritet av de tillfrågade (60 procent) svarade att det är mycket viktigt att själva vigselceremonin blir högtidlig medan 29 procent inte tyckte att det är särskilt viktigt. Endast ett fåtal ansåg att det är helt oviktigt (4 procent).

På en fråga om det är viktigt att äktenskap bara kan ingås vid en särskild ceremoni lämnades följande svar.

Tabell 6.12 Är det viktigt att äktenskap bara kan ingås vid en särskild ceremoni?

	Skattat antal i populationen	%
Mycket viktigt	692744	23
Viktigt	948410	31
Inte viktigt	1010934	33
Har ingen åsikt	380757	13
Total	3032845	100

Enligt 33 procent av de tillfrågade är det inte viktigt att äktenskap bara kan ingås vid en särskild ceremoni. Nästan lika många personer (31 procent) ansåg emellertid att det är viktigt och ytterligare 23 procent tyckte att det är mycket viktigt. 13 procent hade ingen åsikt.

Enkäten avslutades med en fråga som syftade till att få upplysning om allmänhetens inställning till en ordning med obligatorisk borgerlig vigsel istället för nuvarande valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel.

Tabell 6.13 I flera andra länder har man andra vigselceremonier än vad vi har i Sverige. Där kan man bara gifta sig borgerligt och väljer sedan själv om man vill ha särskild kyrklig välsignelse av äktenskapet eller inte. Vad tycker du om det sättet att gifta sig på?

	Skattat antal i populationen	%
Bra, de svenska vigselreglerna bör likna systemet i dessa länder	413653	14
Det är sämre, vi bör behålla det svenska systemet med valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel	1794623	59
Har ingen åsikt/Spelar ingen roll för mig	815253	27
Total	3023529	100

Mer än hälften (59 procent) av svarspersonerna ansåg att det svenska systemet med valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel bör behållas medan 14 procent var positiva till en ordning med enbart borgerlig vigsel. 27 procent hade ingen åsikt.

7 Överväganden

7.1 Äktenskap för par med samma kön

7.1.1 Inledning

Enligt direktiven för mitt utredningsarbete skall jag redovisa samtliga skäl som talar för eller emot att äktenskap skall kunna ingås av par med samma kön. Jag skall vidare göra en grundlig analys av dessa skäl och sedan ta ställning till om äktenskapet liksom hittills skall vara förbehållet relationen mellan en kvinna och en man eller om det skall öppnas också för par med samma kön.

Det finns en rad olika aspekter på frågan om begreppen äktenskap och äkta makar skall vidgas. De kan vara av bl.a. känslomässig och religiös art. För många människor är äktenskapet synonymt med en relation byggd på kärlek mellan en kvinna och en man. För alla kristna trossamfund innebär också begreppet äktenskap relationen mellan kvinna och man, något som återspeglas i nuvarande lagstiftning. Detsamma gäller äktenskapsbegreppet inom Islam. Även om trossamfunden i grunden har samma uppfattning om äktenskapet kan de emellertid skilja sig åt i synen på homosexuella relationer. Också de samfund som står öppna för en välsignelsehandling för par med samma kön och i övrigt likställighet inför lagen önskar dock reservera begreppet äktenskap för relationen mellan en kvinna och en man. Samtliga dessa påverkas således av en utvidgning av begreppet i lagstiftningen. Också allmänhetens syn på och uppfattning om äktenskapet spelar en roll. Äktenskapets funktion är en annan faktor av betydelse. Har äktenskapet en så speciell funktion i samhället att den inte kan fyllas i andra fall än när det är fråga om heterosexuella parförhållanden? Från rättsliga utgångspunkter har äktenskapet den funktionen att ge en rättslig ram för samlevnaden mellan två personer, i dag en kvinna och en man. Fler-talet människor torde vidare se äktenskapet som en naturlig samlevnadsform vid familjebildning. Samtidigt är familjebildningen i

dagens samhälle betydligt mer varierad än förr och normerna för vad som är accepterat betydligt vidare. Detta avspeglas bl.a. i att äktenskapet inte längre är den enda formen av familjebildning med rättsliga konsekvenser. Genom sambolagen (2003:376) som gäller för både par med olika kön och par med samma kön har skapats ett regelsystem för dem som väljer att bilda familj utan att gifta sig. På olika sektorer av samhället som är av betydelse för familjen, t.ex. arbetsmarknaden, det sociala trygghetssystemet och skattesektorn har vidare sambor i väsentlig utsträckning fått samma ställning som gifta. Slutligen har genom lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap (partnerskapslagen) införts en samlevnadsform som med något enstaka undantag har samma rättsliga konsekvenser som ett äktenskap och som är avsedd för familjebildning mellan par med samma kön.

I dagligt tal har ordet äktenskap åtminstone två betydelser. Den ena avser det regelsystem som betecknas äktenskapsrätt och som utgör en del av den svenska rättsordningen. I mer konkret bemärkelse syftar dagens äktenskap på rättsförhållandet mellan en kvinna och en man som kommit överens om att gifta sig och därmed anlita äktenskapet som den rättsliga formen för sin samlevnad. I den bemärkelsen existerar äktenskapet endast till dess det upplöses genom den ene makens död eller genom äktenskapsskillnad. Det ingångna äktenskapets existens är däremot oberoende av hur makarna faktiskt utformar sin samlevnad. Ett rättsligt äktenskap föreligger även om makarna aldrig haft för avsikt att leva tillsammans och bilda familj utan valt att gifta sig av andra skäl t.ex. för att dra nytta av någon fördel som äktenskapsrätten eller annan lagstiftning erbjuder.

Den andra betydelsen av äktenskapet knyter an till familjebildningen som social institution i den rättsligt kvalificerade formen äktenskap. Familjelagssakkunniga¹ påpekade att denna mening med äktenskapet kom till uttryck bl.a. när en borgerlig vigselförrättare enligt ett av vigsselformulären uttalar: ”Må endräkt och lycka råda i ert äktenskap och i ert hem”. När de kristna kyrkorna betraktar äktenskapet som en del av skapelseordningen är det också fråga om den faktiska förbindelsen mellan kvinnan och mannen, om deras förening och gemenskap till släktets bestånd och inbördes hjälp och inte om det formella rättsförhållandet mellan makarna. Det borgerliga samhällets lagstiftning, liksom formerna för borgerlig vigsel, är en återspeglning av den kristna traditionen. När möjlig-

¹ SOU 1972:41 s. 82.

heterna till borgerlig ”vigsel” öppnades i början av 1900-talet kom de kyrkliga termerna och formerna för giftermål till användning även på det civilrättsliga området.

Den gemensamma nämnaren mellan de olika betydelseerna av ordet äktenskap är att de i dag avser en relation mellan en kvinna och en man. I övrigt finns det ingen identitet mellan de olika betydelseerna av äktenskapet. Att man ändå använder ordet äktenskap utan någon åtskillnad mellan dess olika betydelser hänger troligen samman med att man utgår från det normala förhållandet att äktenskapet är identiskt med samlevnad. Det behöver dock inte vara fallet som sagts nyss. Identiteten kan vara bruten genom att det rättsliga äktenskapet inte svarar mot någon samlevnad. En definition av vad rättsordningen förstår med äktenskapet måste därför hänföra sig till den formella sidan. Det rättsliga äktenskapet kan då som Familjelagssakkunniga påpekade beskrivas som en förbindelse mellan en kvinna och en man som ingås i en viss form och som samhället tillägger vissa rättsverkningar. En annan sak är att de rättsliga reglerna har utformats med utgångspunkt i hur familjebildningen faktiskt gestaltar sig i normalfallet. Tanken har varit att människorna skall ha frihet att själv utforma sina liv, att välja samlevnadsform och bestämma de etiska normerna för sammanlevnaden. Äktenskapsreglerna skall enbart tillhandahålla lösningar på praktiska problem.

Av det sagda följer att det främst är det rättsliga äktenskapet som bör stå i fokus vid en diskussion om äktenskap för par med samma kön. Reglerna om äktenskapets rättsverkningar har ju dock som redan påpekats med några undantag gjorts tillämpliga på registrerade partnerskap. Den fråga jag har att ta ställning gäller således i realiteten om definitionen av det rättsliga äktenskapet skall ändras till att också omfatta par med samma kön och berör inte rättsverkningarna av äktenskapet. Den frågan kan dock inte ses isolerad från hur familjebildningen faktiskt gestaltar sig. Jag uppfattar vidare mitt uppdrag så att det snarare handlar om en bedömning av skälen för eller emot att äktenskap skall ingås av par med samma kön än en analys i vedertagen mening.

Vid ett ställningstagande till frågan om äktenskapet skall öppnas för par med samma kön kan en översikt över familjebildningens funktioner vara av värde. En sådan översikt som inte tog sikte enbart på äktenskapet utan avsåg familjens funktioner oavsett val av samlevnadsform redovisades av Familjelagssakkunniga i delbetänkandet *Familj och äktenskap 1* (SOU 1972:41). Utredningen fram-

höll att en i sociologiska sammanhang ofta använd indelning av familjens funktioner upptog fortplantningsfunktionen, dvs. familjens uppgift att vara den enhet där barn föds och släktets bestånd skall säkras, och den sexuella funktionen, dvs. familjens uppgift att med minsta möjliga sociala och personliga störningar ge kvinnan och mannen möjlighet att tillfredsställa sina sexuella behov. Vidare ingick den fostrande funktionen gentemot barnet som skall förbereda barnet för vuxenlivet, den ekonomiska funktionen som en enhet för produktion och konsumtion och skyddsfunktionen som bl.a. skall ge familjen skydd i krissituationer och barnet trygghet. Slutligen ingick i uppdelningen den religiösa funktionen som syftar till att ge familjemedlemmarna tillfälle till andakt och religiösa handlingar i gemenskap med varandra, den känslomässiga funktionen som skapar samhörighet inom familjen och fritidsfunktionen, dvs. familjens uppgift att ge familjemedlemmarna möjlighet till rekreation.

Familjelagssakkunniga påpekade att betydelsen av de olika funktionerna kunde skifta mellan olika familjer och att vissa funktioner kommit att spela en mindre framträdande roll eller i princip kommit att sakna betydelse på grund av utvecklingen i samhället. Dit hörde bl.a. skyddsfunktionen som i princip tagits över av de sociala trygghetssystemen.

Sedan Familjelagssakkunniga avlämnade sitt betänkande har samhällsutvecklingen fortsatt och en analys av familjens olika funktioner skulle troligen bli något annorlunda i dag än den som gjordes på 1970-talet. Så till exempel har den ekonomiska funktionen förändrats till att ta sikte på en hushållsgemenskap inom familjen som tryggar familjemedlemmarnas ekonomiska försörjning och den religiösa funktionen har fått minskad betydelse. Enligt min mening ger dock översikten fortfarande en bra bild av de värden som äktenskapet som familjebildning står för.

En redovisning av skälen för eller emot ett vidgat äktenskapsbegrepp måste grundas på vad som sagts i den allmänna debatten eller som annars har en viss allmängiltighet. Rena känsluskäl som exempelvis kan bero på en persons inställning till homosexualitet måste lämnas åt sidan. Inte heller kan religiösa uppfattningar om homosexualitet som en mänsklig företeelse ges utrymme. Det kan inte vara min uppgift att värdera sådana uppfattningar som kan ha en rent religiös bakgrund. Inte heller kan jag välja eller vraka bland olika skäl för den ena eller andra lösningen beroende på min personliga uppfattning. Det måste i stället bli en fråga om skäl som

kan mätas med en någorlunda objektiv måttstock. Redovisningen som lämnas i det följande har utformats från denna utgångspunkt. En annan utgångspunkt har varit äktenskapets betydelse som familjebildning. I den allmänna debatten om äktenskap för par med samma kön synes nämligen oftast äktenskapet som familjebildning ha stått i fokus.

För undvikande av missförstånd vill jag understryka att de följande redovisningarna av argument för och emot äktenskap för par med samma kön är sammanfattande referat av vad som framförts från ledamöter i utredningens referensgrupper, från deltagarna i utredningens hearingar, i den allmänna debatten och i olika andra sammanhang.

Som en komplettering av de argument som framförts när det gäller barnperspektivet på äktenskap för par med samma kön har företrädare för Socialstyrelsen och Ulla Björnberg, professor i sociologi med inriktning på köns- och familjesociologi, lämnat synpunkter vid en av utredningens hearingar.

7.1.2 Redovisning av skäl för en ordning med äktenskap för par med samma kön

Till stöd för att par med samma kön skall kunna ingå äktenskap har framförts synpunkten att frågan i princip handlar om olika samlevnadsformer i relation till samhällets och människors behov samt om människors ansvarstagande för varandra. Den europeiska uppfattningen om äktenskapet är att det ingås på grund av kärlek. I andra kulturer är det en allians mellan olika släktgrupper. Samhället bör emellertid inte värdera människors sätt att ordna sin samlevnad. Valet av partner är en privat angelägenhet. Principen om lika-behandling av homosexuella och heterosexuella är ett starkt skäl för att äktenskapet inte skall vara förbehållet endast par med olika kön. Härtill kommer att, har det sagts, rätten att ingå äktenskap är en mänsklig rättighet.

Vidare har anförts att homosexuella par har samma känslomässiga bindningar som heterosexuella och har samma behov av ekonomisk och juridisk trygghet. För sådana par är det lika viktigt som för heterosexuella att samlevnaden kan stadfästas. De vill liksom de heterosexuella kunna utåt manifestera sin samhörighet genom att ingå äktenskap.

En annan aspekt är att den tidigare särbehandlingen av homosexuella gradvis upphävts i en strävan att jämställa dem med heterosexuella. Det gäller bl.a. på familjerättens område där sambolagen gjorts könsneutral och en särskilt reglerad samlevnadsform införts för par med samma kön genom partnerskapslagen och med samma rättsverkningar som äktenskap. Vidare har lagstiftaren genom förändrade adoptionsregler och regler om insemination och konstgjord befruktning öppnat möjlighet för att barn kan födas och växa upp i homosexuella parförhållanden. Tiden kan då vara mogen för ett sista steg i den utvecklingen och på familjerättens område fullt ut jämställa homosexuella och heterosexuella par. Skall en särlösning för homosexuella bibehållas måste det kunna motiveras, något som kan vara svårt.

Det har också framhållits att äktenskapet är en juridisk institution och att lika fall bör behandlas lika på lagstiftningsområdet. Att utesluta homosexuella från äktenskap kränker deras värdighet och innebär en särreglering för deras del. Nuvarande ordning befäster vidare fördomar och särbehandlar homosexuella.

När det gäller barnperspektivet på äktenskap för par med samma kön har lagstiftaren genom adoptionsreglerna och reglerna om assisterad befruktning m.m. givit uttryck för att det är förenligt med barns bästa att de kan ha både homosexuella och heterosexuella par som föräldrar. Barn med homosexuella föräldrar bör då ha samma rätt att växa upp i ett äktenskap som andra barn.

I flera länder har lagstiftningen ändrats så att möjlighet öppnats för par med samma kön att ingå äktenskap utan att det internationella privat- och processrättsliga systemet ansetts medföra några hinder. Sverige bör nu följa dessa exempel. Även Norge, där frågan för närvarande utreds, torde komma att genomföra en sådan reform.

Vidare har inställningen till äktenskap för par med samma kön ändrats inte bara internationellt sett utan också här i landet. Fem av riksdagspartierna har sålunda förklarat sig stödja en reform på området. Vidare torde det ha skett en svängning i frågan i den allmänna opinionen och det finns i dag en större acceptans än tidigare bland allmänheten till att par med samma kön skall tillåtas ingå äktenskap.

7.1.3 Redovisning av skäl emot en ordning med äktenskap för par med samma kön

Mot att par med samma kön skall kunna gifta sig har i olika sammanhang anförts att äktenskapet sedan lång tid tillbaka ansetts som en social och juridisk institution för samlevnad mellan en kvinna och en man där barn skall födas och växa upp. I Västeuropa torde detta synsätt vara den gängse uppfattningen både bland allmänheten och inom trossamfunden. Att öppna äktenskapet för par med samma kön strider alltså mot den allmänna uppfattningen om äktenskapets innebörd. Det har vidare framhållits att föreningen mellan en kvinna och en man alltid har varit en grundläggande enhet för samhället och haft ensamrätt till beteckningen äktenskap. Man bör inte godtyckligt ändra detta förhållande. Ett sådant steg kan för övrigt medföra att begreppet äktenskap blir oklart och att det som för närvarande inte längre har en entydig heterosexuell innebörd. Det har också sagts från flera trossamfund att relationer mellan par med samma kön och par med olika kön inte är jämförbara i alla avseenden. Heterosexuella relationer i form av äktenskapet har betydelse för samhället genom att relationen är reproduktiv. Redan av detta skäl finns det anledning att värna äktenskapet i dess nuvarande form som en samlevnad mellan en kvinna och en man. En annan synpunkt som framförts är att just det förhållandet att homosexuella inte kan få gemensamma biologiska barn medför att det inte kan anses diskriminerande när homosexuella par utesluts från möjligheten att gifta sig.

Man har vidare framhållit att det inte är en mänsklig rättighet att alla samlevnadsformer skall kallas äktenskap och att värdigheten för dem som inte kan ingå äktenskap inte förringas av att äktenskapet är förbehållet föreningen mellan en kvinna och en man. Från några håll har vidare påpekats att om man utvidgar äktenskapet till att också omfatta par med samma kön kan det på längre sikt medföra att andra samlevnadskonstellationer kan komma att inkluderas i äktenskapet.

Från vissa trossamfund, bl.a. katolska kyrkan, ortodoxa kyrkor och muslimska trossamfund, har framförts att äktenskap där paren har samma kön är oförenliga med deras trosuppfattning. Inom katolska kyrkan är ingående av äktenskap en kyrklig handling och ett av de sju sakramenten vid sidan av bl.a. dop, konfirmation och nattvard. Vissa frikyrkor har påpekat att äktenskapet har en sakramental

karaktär och att denna karaktär inte kan överföras på äktenskap för par med samma kön.

Svenska kyrkan, Metodistkyrkan, Svenska Baptistsamfundet och Svenska Missionskyrkan har vid de hearings jag hållit uttalat att de accepterar en gemensam lagstiftning för både heterosexuella och homosexuella parbildningar, så länge som man inte använder ordet äktenskap i lagstiftningen utan väljer en mera neutral term för samlevnaden. Begreppet äktenskap är värdeladdat och har särskild innebörd för de olika trossamfundet. Om ett annat mera neutralt begrepp kunde införas skulle det göra det möjligt för trossamfund att i kyrkoordningarna fortsätta att använda termen äktenskap i dess traditionella liturgiska bemärkelse och använda andra ritualer för par med samma kön. Det har vidare påpekats att själva vigseln är en liturgisk handling som inte med gällande trosuppfattningar kan utföras i andra fall än när det är fråga om att förena en kvinna och en man i äktenskap. Det har också uttryckts farhågor för att man skulle göra sig skyldig till diskriminering om man inom trossamfundet har olika liturgier beroende på om det gäller ett par med samma kön eller ett par med olika kön.

Vidare har barnperspektivet lyfts fram. Barn behöver både en mor och en far och en äktenskapslagstiftning som bygger på att även par med samma kön kan ingå äktenskap rimmar mindre väl med barns intressen. Sålunda sägs i artikel 7 i FN:s barnkonvention att ett barn så långt som det är möjligt skall få omvårdnad av både sin mor och far. Mer än andra samlevnadsformer tillgodoser äktenskapet detta behov.

En annan invändning som förts fram är att en ändring av äktenskapsreglerna inte bör drivas fram om den inte är väl förankrad bland allmänheten. Det är inte heller klarlagt att en lagändring är nödvändig. Den lagstiftning som finns om registrerat partnerskap ger redan i dag par med samma kön de rättigheter och skyldigheter som äkta makar har med enstaka undantag. Skillnaden består främst i att par med samma kön inte kan gifta sig på traditionellt vis, dvs. genom vigsel inom trossamfund eller borgerlig vigsel.

Det har slutligen påpekats att vissa länder, bl.a. Frankrike, har prövat frågan om man bör tillåta två kvinnor eller två män att ingå äktenskap men inte funnit skäl att ändra sin lagstiftning. Äktenskap för par med samma kön är accepterat och erkänt endast i några få länder. För par som flyttar till andra länder än dessa kan det medföra problem och rättsförluster. En lagstiftning om äktenskap

för par med samma kön bör därför inte genomföras förrän det finns förutsättningar för allmänt internationellt erkännande.

7.1.4 Sociologiska aspekter

Socialstyrelsen har påpekat att ett stort antal barn i dag lever i homosexuella familjer och att det på sikt kan bli ännu fler med hänsyn till homosexuella pars möjligheter att adoptera barn. Det är viktigt att man inte gör skillnad mellan barn som lever i olika typer av samlevnadsformer, t.ex. så att de som lever inom ett äktenskap tillhör A-laget och de som lever inom ett registrerat partnerskap tillhör B-laget. Det blir enklare och tydligare för barnen om man har samma samlevnadsformer för heterosexuella och homosexuella par.

Enligt Socialstyrelsen vet man inte så mycket om hur det är för ett barn att växa upp i familjer där föräldrarna ha samma kön, eftersom det inte finns tillräckligt med forskning på området. Det finns dock en tendens till att man inte längre fäster samma fokus på föräldrarnas kön som tidigare utan istället framhåller vikten av att ett barn får växa upp med föräldrar som tycker om barnet.

Ulla Björnberg har framhållit att familjerelationerna i dagens samhälle är betydligt mer varierande än för ett antal decennier sedan och att normerna för vad som är socialt accepterade familjer har utvecklats mot en större vidsynthet. Hur många som lever i ett förhållande med en partner med samma kön vet man dock inte så mycket om eftersom statistik saknas.

Det finns ingen entydig uppfattning om barns behov av att ha två föräldrar. Å ena sidan har större vikt lagts vid att barn har två föräldrar att ty sig till. Å andra sidan accepterar samhället enföräldersfamiljen som tillräckligt god och acceptabel samtidigt som stor vikt läggs vid att barn skall ha kontakt med båda sina föräldrar även om de inte lever tillsammans. Stor vikt läggs också vid barns rätt att känna till sitt biologiska ursprung.

Möjligheterna att vetenskapligt studera effekterna på barn som växer upp med en eller två homosexuella föräldrar är starkt begränsade. En sammanställning av existerande forskning i USA visar att det inte finns någon vetenskaplig grund för slutsatsen att homosexuella föräldrar är olämpliga på grund av sin sexuella läggning. Tvärtom visar forskningen att homosexuella föräldrar i samma utsträckning som heterosexuella är kapabla att ge sina barn en stöd-

jande och hälsosam miljö. Barnen i homosexuella familjer skiljer sig inte heller från barnen i heterosexuella familjer när det gäller utveckling, anpassning och välbefinnande. Forskning visar vidare att engagemanget i barnen är likartat i båda föräldrakonstellationerna. Barnen skiljer sig inte åt när det gäller kognitiv förmåga, beteende och emotionell utveckling. Däremot kan barn till homosexuella tendera att utveckla mindre könsstereotypa beteenden och attityder. Data tyder på att det finns vissa intressanta skillnader mellan barn som vuxit upp med homosexuella föräldrar och barn i heterosexuella familjer men förklaringarna härtill kan vara flera.

Enligt Ulla Björnberg skulle en reform där äktenskap mellan två kvinnor eller två män jämföras med det traditionella äktenskapet kunna medföra större stabilitet och varaktighet i familjen. Man vet inte om risken för familjesplittring är större i fråga om gifta par med samma kön än beträffande gifta heterosexuella par. Dock vet man att familjesplittring är mindre vanlig bland gifta än bland samboende par. För barnen är det en större trygghet att leva i en socialt accepterad familjeform.

Ulla Björnberg anser att det i princip kan hävdas att argumenten för varför äktenskap mellan heterosexuella föräldrar är en mycket lämplig familjeform har samma giltighet när det gäller äktenskap mellan homosexuella föräldrar. Utgångspunkten bör i första hand vara barnets rätt att inte behöva komma i kläm därför att samhället inte vill tillerkänna de vuxna legitimitet på grund av deras sexuella läggning eller orientering.

Frågan om varför äktenskap för par med samma kön fått en så stor aktualitet i dagens samhälle kan också kopplas till hur äktenskap och kärlek uppfattas i dagens samhälle. Sett historiskt har äktenskapet under en lång tid haft en stor betydelse för att säkra egendom och arvsrätt. Det har också haft en stor betydelse för att säkra lojaliteter mellan släkter. Särskilt viktigt har det varit att reglera blodsband och för att markera social tillhörighet och sociala förpliktelser. Det har också varit viktigt för att reglera faderns egendom inklusive barn, hustru, och tjänstefolk. I sådana avseenden har äktenskapet inte längre betydelse i ett nutida sekulariserat, civilt samhälle, där äktenskapet bygger på personliga val och står för en personlig och emotionell relation mellan två parter. För många medborgare i dag är äktenskapet huvudsakligen ett civilt kontrakt (även vid vigsel inom trossamfund) som man ingår frivilligt. Alla individer har en laglig rätt att själv bestämma vem man vill gifta sig med, men också att upplösa sitt äktenskap, om relationen inte

fungerar. Äktenskapets sociala legitimitet handlar om parets intima relation och den lycka som den medför. Att ingå äktenskap har en symbolisk och social betydelse – parterna vill ge en offentlighet till sitt förbund, vill visa att man ingår en långsiktig relation med ömsesidiga lojaliteter gentemot varandra, att man offentligt lovar varandra att ta hand om varandra, framförallt emotionellt. Man vill visa inför omgivningen att man hör ihop som ett par, att man har en relation som man är beredd att arbeta på för att den skall bli varaktig. Det skänker gemenskap, tillhörighet och intimitet. Inför varandra och inför omgivningen vill man visa att man gör ett långsiktigt åtagande beträffande omsorg och kärlek. Denna innebörd har banat väg och öppnat upp för en ökad acceptans för att intima relationer kan uppnås på flera sätt, särskilt i homosexuella relationer.

7.1.5 Min bedömning av skälen

Bedömning: De skäl som anförts emot äktenskap för par med samma kön har inte tillräcklig bärkraft och kan inte väga upp de skäl som talar för en lagändring. Äktenskapsbalkens (ÄktB:s) definition av vad som är ett äktenskap bör således utvidgas till att omfatta också par med samma kön.

Som jag redan berört finns det en mängd olika aspekter på frågan om par med samma kön skall kunna ingå äktenskap. En del av dessa aspekter har ingen direkt bäring på själva frågan om äktenskap utan bottenar i andra förhållanden som exempelvis en allmänt negativ inställning till homosexualitet som företeelse eller en trosuppfattning som inte accepterar homosexualitet. Även om vissa skäl i den ena eller andra riktningen av denna anledning måste uteslutas är andra skäl ändå av så varierande beskaffenhet att en analys av dem inte kan ske utan att man bestämmer från vilken utgångspunkt bedömningen skall ske. Först därefter kan man värdera bärkraften av de olika skälen och göra en sammanvägning.

När det gäller regleringen av äktenskapets rättsverkningar har det som jag redan påpekat inte framkommit några synpunkter som talar mot att dessa regler görs tillämpliga på par med samma kön. Den argumentation som förts har i stället tagit sikte på äktenskapet som en form för familjebildning och den traditionella uppfattningen om äktenskapet särskilt då inom trossamfunden.

Lagstiftaren kan inte diktera trossamfundens uppfattningar om äktenskapet. Däremot måste lagstiftaren ha frihet att bestämma hur det rättsliga äktenskapet skall definieras med hänsyn till ett allmänt perspektiv på äktenskapet som en viktig form för familjebildning utan att man därvid värderar hur familjebildningen bör gestalta sig. Detta kan också sägas vara den utgångspunkt från vilken ÄktB utformats när man inskränkt sig till att tillhandahålla praktiska lösningar för makarnas förhållanden sinsemellan och avstått från etiska värderingar och normer. Lagstiftarens definition av äktenskapet behöver alltså inte vara bindande för trossamfundet och medborgarna på det sättet att andra uppfattningar om äktenskapet och dess närmare innebörd är uteslutna. Mot denna bakgrund anser jag att en bedömning av skälen för och emot äktenskap för par med samma kön bör ske med utgångspunkt i det rättsliga äktenskapets betydelse som familjebildning.

En fråga som redan inledningsvis bör ställas är om våra internationella åtaganden kan tolkas så att vi är skyldiga att öppna äktenskapet för par med samma kön.

Enligt FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna är alla människor födda fria och lika i värde och rättigheter. Denna grundläggande inställning ligger bakom bl.a. icke-diskrimineringsprincipen som kommit till uttryck såväl i FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter² som i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).³ När det gäller rätten att ingå äktenskap kan emellertid varken Europakonventionen eller FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter i vart fall med rådande praxis anses jämställa homosexuella med heterosexuella. Artikel 23.2 i FN-konventionen föreskriver att giftasvuxna kvinnors och mäns rätt att ingå äktenskap och bilda familj skall erkännas. Vid tolkningen av den bestämmelsen har en konventionsstats vägran att tillåta par med samma kön att gifta sig inte ansett innebära konventionsbrott. Enligt artikel 12 i Europakonventionen har giftasvuxna kvinnor och män rätt att ingå äktenskap och bilda familj i enlighet med de inhemska lagar som reglerar utövandet av denna rättighet. Vid tillämpningen av artikeln har Europadomstolen i flera fall⁴ slagit fast att rätten att ingå äktenskap hänförs till äktenskap i dess traditionella betydelse som relationen mellan en kvinna

² Jfr avsnitt 4.1.1.

³ Jfr avsnitt 4.2.

⁴ Jfr avsnitt 4.2 *Rätt att ingå äktenskap och bilda familj*.

och en man. I fallet *Christine Goodwin* ./ . Förenade Konungariket uttalade domstolen dock att en avgörande omständighet vid tillämpningen av artikel 12 är en parts egna önskemål. Det kan då påpekas att rätten att ingå äktenskap ter sig tämligen meningslös om man inte har möjlighet att välja vem man vill gifta sig med. Omständigheterna i fallet *Goodwin* var emellertid speciella eftersom *Christine Goodwin* hade bytt kön från man till kvinna och ville gifta sig med en man, något som under de omständigheterna inte var möjligt enligt engelsk rätt. Europadomstolen ansåg att denna ordning stred mot artikel 12 i konventionen. Det går alltså inte att från avgörandet dra några slutsatser om konventionens tillämplighet på homosexuella. Inte heller har artikel 8 om skydd för privat- och familjeliv ansetts medföra en rätt för par med samma kön att gifta sig.

I sammanhanget kan också nämnas att avdelningen för familjerätt vid den brittiska överrätten för England och Wales⁵ nyligen slagit fast att ett äktenskap som ingåtts enligt lagstiftningen i Kanada av ett par med samma kön inte kunde erkännas. Domstolen prövade därvid frågan med utgångspunkt i både Europakonventionen och brittisk rätt.

Min slutsats är att rätten att ingå äktenskap är en mänsklig rättighet enligt gällande konventioner men att konventionsländerna har rätt att i sin nationella lagstiftning bestämma hur denna rättighet skall implementeras. Jag ser inte att konventionerna på området sträcker sig längre än till att garantera heterosexuella rätt att gifta sig. Å andra sidan kan konventionerna inte anses hindra att man i nationell lagstiftning ger även homosexuella rätt att gifta sig med varandra.

Rättsligt sett är äktenskapet ett förhållande mellan två parter som endast kan uppkomma genom ett formbundet förfarande. I Europa liksom i många andra delar av världen anses ett utmärkande drag för äktenskapet vara att det ingås av kärlek och i enlighet med parternas fria vilja även om kärleken inte är någon rättslig förutsättning för att de skall få gifta sig. Det synsättet får anses präglade även vår nuvarande äktenskapslagstiftning. Som familjebildning har vidare äktenskapet en känslomässig funktion och den funktionen att ge parterna möjlighet att med minsta möjliga sociala och personliga störningar tillfredsställa sina sexuella behov. Det ligger i sakens natur att en kärleksfull relation då är ett viktigt moment.

⁵ Avgörande (2006) EWHC 2022 (Fam) av England and Wales High Court (family division) i mål FD05D04600.

I olika sammanhang har framhållits att den enda säkra skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella är att de homosexuella känslomässigt dras till personer som har samma kön som de själva. Ett förhållande mellan två kvinnor eller två män företer, har det sagts, typiskt sett stora likheter med ett förhållande mellan en kvinna och en man. Oavsett om förhållandena avser personer av lika eller olika kön bygger de på samma känslor av kärlek, omtanke, lojalitet och omsorg. Det finns heller ingen skillnad mellan homosexuella och heterosexuella när det gäller det känslomässiga behovet av att såväl mellan sig som utåt visa känslor och sin önskan att leva tillsammans i ett varaktigt och ömsesidigt förpliktande förhållande.

Den inställningen har inte ifrågasatts under utredningens arbete och vad som har sagts tidigare har enligt min mening fortfarande giltighet. Av de angivna skälen infördes också det registrerade partnerskapet som en form för familjebildning mellan homosexuella. Även om rättsverkningarna av den samlevnadsformen inte nämnvärt skiljer sig från äktenskapet måste det emellertid beaktas att äktenskapet enligt min mening får anses ha ett högre symbolvärde. Traditionellt har det ansetts innebära ett livslångt parförhållande byggt på kärlek och omtanke och på ömsesidiga skyldigheter makarna emellan. Även om samhällsutvecklingen medfört en något annorlunda syn på äktenskapet har det registrerade partnerskapet inte samma klang som äktenskapet i det allmänna medvetandet. För de homosexuella kan äktenskapet vara viktigt som värdemätare både för deras egna relationer och för omgivningens inställning.

Från denna utgångspunkt finns det således skäl för att inte göra någon åtskillnad mellan homosexuella och heterosexuella i fråga om möjligheten att kunna ingå äktenskap.

Det är givetvis riktigt att äktenskapet sedan mycket länge ansetts vara en samhällelig institution för samlevnad mellan en kvinna och en man och att denna definition av äktenskapet är djupt förankrad hos allmänheten både här hemma och utomlands. Den överensstämmer också med trossamfundens grundläggande uppfattning om äktenskapet som en institution även om samfundens uppfattningar av vad äktenskapet närmare innebär sedan kan gå isär.

För egen del anser jag att en viss uppfattning om eller definition av en samhällsföreteelse inte för alltid kan vara bestående även om den har mycket djupa rötter. Samhällsutvecklingen går framåt och nya värderingar och åsikter kan behöva ges utrymme också då det gäller grundläggande uppfattningar. Redan vid 1973 års reform av den dåvarande giftermålsbalken ändrades innebörden av äktenskapet

genom att bl.a. kravet på makarnas trohet mot varandra och andra etiska normer togs bort eftersom de ansågs svara mindre väl mot den dåvarande synen på äktenskapet. Också skilsmässoreglerna mjukades upp. Ändringen innebar alltså att lagstiftarens definition av äktenskapet och dess innebörd kom att fjärma sig från vad som länge varit trossamfundens traditionella syn på äktenskapet som bl.a. en livslång relation byggd på trohet.

Samhällets syn på homosexualitet är ett annat exempel på en sådan omsvängning och på olika områden har det funnits en strävan att upphäva tidigare särbehandling av homosexuella och motverka diskriminering. Detta har bl.a. kommit till uttryck i den s.k. målsättningsparagrafen i 1 kap. 2 § regeringsformen (RF) där det anges att samhället skall motverka diskriminering på grund av bl.a. sexuell läggning. Att äktenskapet inte står öppet för par med samma kön torde dock varken enligt RF eller enligt Europakonventionen i och för sig innebära en diskriminering på grund av sexuell läggning, men det torde ändå innebära en form av särbehandling. I Nederländerna och Belgien där äktenskap för par med samma kön blivit möjligt under senare år har just vikten av att homosexuella inte särbehandlas varit ett av de huvudsakliga skälen för äktenskapsreformererna.

Min uppfattning är alltså att den traditionella betydelsen av äktenskapet som en heterosexuell relation inte kan vara avgörande för om äktenskap skall öppnas också för par med samma kön. Lagstiftaren måste ha frihet att definiera äktenskapet så att det motsvarar rådande uppfattningar. Uppenbarligen har den traditionella innebörden av äktenskapet inte heller utgjort något hinder för lagändringar i Nederländerna, Belgien, Spanien, Kanada och Sydafrika. Det är alltså så att äktenskapet inte överallt har behållit sin traditionella och entydiga innebörd som en relation mellan en kvinna och en man och att en ändring inte behöver medföra någon begreppsförvirring såsom hävdats från vissa håll.

Till detta kan läggas att vår nuvarande ÄktB bygger på en neutralitet i fråga om hur makarna förhåller sig till varandra. Lagstiftaren har medvetet inskränkt sig till att tillhandahålla praktiska lösningar. Det kan sägas ligga mer i linje med neutraliteten att parterna själva får bestämma vem de vill gifta sig med än att man utesluter vissa parbildningar från äktenskapet. Att sedan vissa hinder mot äktenskap till exempel mellan nära släktingar ändå ställts upp har betingats av särskilda skäl och strider inte mot principen om valfrihet.

Referensgruppen med företrädare för trossamfund har invänt att termen äktenskap inte bör användas i en lagstiftning som gäller för både par med olika kön och par med samma kön. Man bör i stället använda en annan rättslig term. För trossamfunden är äktenskapet ett laddat begrepp som på olika sätt är en del av deras trosuppfattningar och bör få fortsätta att vara det. Skulle det rättsliga begreppet äktenskap utvidgas till att också omfatta par med samma kön får det konsekvenser för trossamfunden. Vid de hearings jag hållit har samma invändning framförts från Svenska kyrkan och andra trossamfund.

Ordet äktenskap har funnits mycket länge i vårt språk och härstammar från medeltidstyskan.⁶ Det hänför sig till något som tillkommit i laglig ordning. I den betydelsen är det besläktat med sådana konstellationer som äkta hälft, äkta make, äkta börd m.m. Att nu byta ut det ordet mot något annat skulle innebära att sådana uttryck som äkta make m.fl. skulle förlora sin vedertagna bemärkelse. Dessutom är det svårt att finna någon lämplig synonym som kan beteckna det rättsliga förhållandet mellan två makar. Ordet giftermål är inte en lämplig term eftersom det språkligt avser själva ingåendet av äktenskap. Inte ens i giftermålsbalken som upphävdes i samband med införandet av ÄktB kunde man undvika att använda ordet äktenskap. Det var endast i rubriken till balken som ordet giftermål förekom. I övrigt användes ordet äktenskap. Ordet giftermål speglar också en föråldrad syn på förhållandet mellan kvinna och man genom att det hänför sig en gammal sed varigenom giftermannen (oftast fadern) genom ett avtal gav bort sin dotter.⁷ Av denna anledning byttes rubriken Giftermålsbalken ut mot ÄktB. Härtill kommer att ordet äktenskap sedan mycket länge har varit i dagligt bruk och att ett byte på många håll skulle kunna uppfattas som helt onödigt. För övrigt skulle alla de som redan gift sig ställas inför den situationen att deras valda samlevnadsform plötsligt fick en annan benämning.

Termen äktenskap i dess olika språkliga former är vidare en i de flesta länder vanlig benämning på ett av staten sanktionerat förhållande mellan två personer med vilket följer en rad rättsverkningar på olika områden. Det gäller inte bara makarnas relationer till varandra utan också andra familjerättsliga frågor som vårdnad om barn, arv m.m. Äktenskapet har vidare rättsverkningar utanför familjerätten, t.ex. inom skatterätten och på socialförsäkringsområdet. I

⁶ Se Hellquist, Elof, Svensk etymologisk ordbok 3 uppl., 1966, s. 1430.

⁷ Se SOU 1981:85 s. 303.

de internationella konventionerna på familjerättens område är äktenskapet också den gängse benämningen. Att nu ersätta den etablerade termen äktenskap med en annan term för att beteckna något som i allt skall motsvara äktenskapet kan innebära stora risker för att det nya begreppet i andra länder kommer att missuppfattas såsom innebärande något annat än äktenskap. Detta talar mot att man bör byta ut termen. Härtill kommer att internationella överenskommelser och andra instrument kan finnas i en officiell och godkänd svensk översättning. I den mån sådana innehåller ordet äktenskap i olika sammansättningar kan vi inte ensidigt ändra översättningen. Detta gäller inte minst EG:s rättsakter. Ett typ-exempel är Bryssel II-förordningen som bl.a. reglerar domstolarnas behörighet i äktenskapsmål. Endast genom ett förfarande inom EU kan den svenska versionen ändras. Ordet äktenskap kommer alltså att leva kvar även om svensk lagstiftning ändras. Det kan i sin tur ge upphov till tolkningssvårigheter.

Som jag redan påpekat är lagstiftarens terminologi inte heller bindande för trossamfunden i den meningen att trossamfunden måste ge den exakt samma innebörd som lagstiftaren. Det är ju som sagts tidigare definitionen av det rättsliga äktenskapet och hur det ingås saken handlar om. Jag ser inga hinder mot att trossamfunden fortsätter att ge ordet äktenskap samma innebörd i religiösa sammanhang som tidigare. Enligt min mening blir frågan om konsekvenserna för trossamfunden främst beroende av om lagstiftningen tvingar samfunden att använda ett utvidgat äktenskapsbegrepp genom att införa en skyldighet för dem att viga par med samma kön. Till den frågan liksom andra frågor om vigselformerna återkommer jag senare.

Givetvis hade det varit en fördel om jag kunnat finna en lösning som tillgodoser trossamfundens intresse. Skälen emot att införa en annan benämning på det rättsliga begreppet äktenskap är dock så starka att jag inte funnit detta vara en framkomlig väg.

En annan invändning som framförts är att äktenskapet är en samhällelig institution där barn skall födas och växa upp och att det från denna utgångspunkt är viktigt att samhället värnar om äktenskapet. Det har också sagts att ett barn behöver både en mor och en far och att barnperspektivet talar mot att äktenskap skall kunna ingås av par med samma kön.

Otvivelaktigt har familjebildningen inom äktenskapets ram en stor betydelse för samhället. Familjen brukar betecknas som den minsta och grundläggande enheten i samhällsbyggnaden och äkten-

skapet och dess rättsliga reglering borgar för en stabilitet i familjen. Från den utgångspunkten är det naturligtvis viktigt för samhället att slå vakt om äktenskapet som en institution för kärnfamiljen bestående av föräldrar och barn och där fortplantningsfunktionen är ett viktigt moment. Nu är det emellertid så att äktenskapet inte bara är till för dem som skaffar sig barn. Barnafödande är inget krav för äktenskap och många som inte kan eller vill skaffa barn gifter sig ändå. Att två kvinnor eller två män saknar möjlighet att få gemensamma biologiska barn kan då knappast vara ett argument mot att människor med samma kön skall kunna gifta sig med varandra. Tvärtom har Europadomstolen i det ovan berörda rättsfallet *Christine Goodwin* ./ Förenade Konungariket⁸ slagit fast att möjligheten att få gemensamma biologiska barn inte är en förutsättning för rätten att ingå äktenskap. Om homosexuella till skillnad från heterosexuella par nekas möjligheten att gifta sig just på grund av omöjligheten att få gemensamma barn skulle det dessutom innefatta en särbehandling som är svår att motivera från just denna utgångspunkt.

En annan fråga är vilken roll barnperspektivet spelar för synen på äktenskap för par med samma kön. Om sådana äktenskap inte skulle gagna barnens intressen talar detta givetvis starkt mot att äktenskapen bör tillåtas. Enligt vad som upplysts vid en av utredningens hearingar finns det i dag ett stort antal barn som lever i homosexuella familjer, men man vet inte så mycket om hur förhållandena är för dessa barn eftersom det saknas forskning på området. Vissa amerikanska forskningar har dock visat att barn till homosexuella föräldrar inte skiljer sig från barn till andra föräldrar när det gäller utveckling m.m. Vad som är viktigt, har det framhållits, är att man inte gör någon skillnad mellan barn som lever i äktenskap eller i registrerat partnerskap. För barnen är det en större trygghet att leva i en socialt accepterad familjform och äktenskapet i sig borgar för en större trygghet och kontinuitet i familjen. Utgångspunkten bör därför i första hand vara barnets rätt att inte behöva komma i kläm därför att samhället ger olika legitimitet till skilda samlevnadsformer beroende på de vuxnas sexuella läggning eller orientering. Det finns vidare en tendens att man inte längre fäster samma vikt vid föräldrarnas kön utan mer inriktar sig på vikten av att barn får växa upp med föräldrar som tycker om barnet.

⁸ Se avsnitt 4.2 under rubriken *Rätt att ingå äktenskap och bilda familj*.

Det bör också påpekas att samhället genom förändrade adoptionsregler och möjlighet till assisterad befruktning gjort det möjligt för homosexuella att på samma sätt som heterosexuella bilda en kärnfamilj med föräldrar och barn. Samhället har därmed också ställt sig bakom att barn på lika goda villkor kan växa upp och fostras i homosexuella parförhållanden som i heterosexuella familjer. Detta ställningstagande har inte ansetts strida mot barnkonventionens föreskrift om att barnet så långt som möjligt skall få omvårdnad av både en far och en mor.

Till bilden hör också att den familjerättsliga lagstiftningen i Sverige bygger på att makarnas förhållande till varandra regleras i ÄktB medan relationerna mellan barn och deras föräldrar regleras i föräldrabalken. Man har alltså gjort en åtskillnad mellan de regler som skall gälla för makarna i äktenskap och de regler som gäller föräldrar och barn. Det innebär att barnperspektivet i första hand faller inom ramen för föräldrabalken och inte är ett moment i det äktenskapsrättsliga regelsystemet.

Mot den angivna bakgrunden kan jag inte finna att barnperspektivet ger någon egentlig vägledning när det gäller att ta ställning till om homosexuella skall kunna gifta sig med varandra eller inte. För barnet torde det vara mest betydelsefullt att relationerna till föräldrarna är goda och trygga oavsett deras kön och vilken rättslig form de valt för sin samlevnad. Och om det skulle förhålla sig så som har hävdats i debatten att äktenskapet ger barnen en större trygghet måste man ställa frågan varför barn i familjer där föräldrarna har samma kön inte skall jämföras med barn till gifta heterosexuella föräldrar.

Det har vidare uttryckts farhågor för att äktenskapet skulle urvattnas om homosexuella skulle få gifta sig med varandra och att andra samlevnadskonstellationer på sikt skulle kunna komma att inkluderas i äktenskapet.

Det går naturligtvis inte att ge något bestämt svar på frågan huruvida införandet av en möjlighet för homosexuella att gifta sig skulle ha någon inverkan på giftermålsfrekvensen bland heterosexuella. Vad som däremot kan sägas är att en sådan reform inte med automatik behöver leda till att andra samlevnadskonstellationer också skall inkluderas. Ytterst är detta en fråga för lagstiftaren men skulle ett sådant steg någon gång i framtiden bli aktuellt skulle det enligt min mening innebära ett större trendbrott än äktenskap för par med samma kön. Som jag redan påpekat är det utmärkande för äktenskapet att det ingås av kärlek. Kärlek i den

betydelsen det har i äktenskapliga sammanhang är inget som utmärker andra relationer t.ex. mellan två syskon eller mellan två personer som av bl.a. praktiska skäl vill dela bostad och hushåll.

När det gäller familjens samhälleliga funktioner i övrigt bl.a. skyddsfunktionen och den ekonomiska funktionen i form av hushållsgemenskap är detta funktioner som inte påverkas av om parterna lever i registrerat partnerskap eller äktenskap. Dessa funktioner berörs alltså inte om äktenskapet öppnas för par som har samma kön.

En fråga som också återstår att besvara är huruvida en lagändring verkligen är nödvändig eftersom rättsverkningarna av äktenskapet inte nämnvärt skiljer sig från dem som följer med det registrerade partnerskapet. Detta kan naturligtvis ses som ett argument mot en lagändring. Vad som sagts ovan innebär emellertid att det nu från olika utgångspunkter finns skäl för att ha en gemensam lagstiftning för homosexuella och heterosexuella som vill manifesteras sina etablerade förhållanden. Till saken hör också att det har skett en omsvängning bland allmänheten när det gäller frågan om äktenskap mellan homosexuella. Som framgår av den statistiska redogörelsen i avsnitt 6.3 var år 2005 46 procent av svenska folket positivt till att homosexuella får gifta sig medan endast 31 procent var negativa. Det kan vidare noteras att fem av riksdagspartierna tagit ställning för homosexuella äktenskap. Enligt min mening står en lagändring i samklang med vad som nu får anses vara många människors uppfattning.

Vad slutligen gäller invändningen att det internationella privat- och processrättsliga regelverket inte är anpassat till andra äktenskap än dem som ingås mellan en kvinna och en man är detta givetvis ett problem. I dagsläget är det inte troligt att några ändringar i de olika konventioner som gäller på familjerättens område och som ligger till grund för nationella privat- och processrättsliga regelverk kan komma ändras så att samma regler kommer att gälla för både heterosexuella äktenskap och äktenskap där paren har samma kön. Situationen är för övrigt densamma när det gäller registrerade partnerskap. Det har inte hindrat oss och flera andra länder att införa regler om registrerat partnerskap och några länder, Nederländerna, Belgien, Spanien, Kanada och Sydafrika, har trots bristen på en internationell harmonisering inte tvekat att ta steget och öppna äktenskapet för par med samma kön. I ett senare avsnitt återkommer jag till vilka ensidiga lagstiftningsåtgärder på det internationellt privat- och processrättsliga området som kan genomföras i Sverige för att

motverka rättsförluster. Jag kan inte se att en bristande anpassning av det internationellt privat- och processrättsliga regelverket skall behöva utgöra ett hinder för en svensk lagstiftning på området. I mångt och mycket får frågan i nuläget ses som en informationsfråga. Det är viktigt om en lagstiftning skall komma till stånd att man satsar på informationsåtgärder till dem som berörs av reformen.

Min sammanfattande bedömning är att de skäl som anförts emot äktenskap för par med samma kön inte har tillräcklig bärkraft och inte kan väga upp de skäl som talar för en lagändring. Jag anser således att ÄktB:s definition av vad som är ett äktenskap bör utvidgas till att omfatta också par med samma kön.

7.2 Utgångspunkter för en lagstiftning

Förslag: 1 kap. 1 § ÄktB ändras så att äktenskap kan ingås antingen mellan en kvinna och en man, mellan två kvinnor eller mellan två män. Samma regler skall gälla för alla äktenskap. Faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § föräldrabalken (FB) skall dock endast gälla i de fall då modern är gift med en man vid barnets födelse. Vissa bestämmelser i ÄktB ges en könsneutral utformning.

Bedömning: Något särskilt anknytningskrav motsvarande det som finns i partnerskapslagen bör inte uppställas för att par med samma kön skall få ingå äktenskap i Sverige.

I enlighet med mitt ställningstagande i föregående avsnitt bör den nuvarande särbehandlingen av homosexuella på äktenskapsrättens område upphöra. Det innebär att äktenskap i fortsättningen skall kunna ingås av både par med olika kön och par med samma kön och att reglerna i ÄktB i princip bör bli fullt tillämpliga på alla äktenskap oavsett makarnas kön. Reformen kräver i första hand att 1 kap. 1 § ÄktB ändras så att äktenskap kan ingås mellan en kvinna och en man, mellan två kvinnor eller mellan två män. Liksom för närvarande bör de som ingått äktenskap betecknas som makar i balken. Eftersom reglerna i balken med något enstaka undantag är könsneutrala och knyter an till begreppen maka, make eller makar kommer reglerna att bli tillämpliga på alla äktenskap oavsett makarnas sexuella läggning. Detsamma kommer att gälla vid tillämpningen av andra författningar som knyter an till äktenskap och

makar. I vissa författningar har man valt uttrycken maka resp. make utan att någon åtskillnad mellan makarna är avsedd. När sådana uttryck förekommer bör de givetvis tillämpas så att de avser någon av makarna i ett äktenskap utan någon åtskillnad på grund av kön. Detsamma gäller sådana uttryck i författningsbestämmelser som kvinnan eller mannen i ett äktenskap. Någon uttrycklig bestämmelse härom torde inte vara nödvändig.

Enligt 1 kap. 2 § partnerskapslagen gäller särskilda s.k. anknytningskrav. Registrering får bara ske om en av parterna har hemvist här i landet sedan minst två år eller om en av parterna är svensk medborgare med hemvist i Sverige. Med svensk medborgare jämställs medborgare i Danmark, Island, Norge och Nederländerna. Anknytningskraven tar över reglerna i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) och förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (NÄF) är över huvud taget inte tillämplig på registrering av partnerskap. Anknytningskravet har motiverats med att man bör undvika att medverka till registrering som inte får någon verkan i hemlandet. Registrerat partnerskap har numera införts i fler länder än de angivna. Förutom Finland har samlevnadsformen införts bl.a. i Tyskland, Storbritannien, Schweiz och Nya Zeeland. Vidare har Nederländerna, Belgien, Spanien, Kanada, Sydafrika samt delstaten Massachusetts i USA infört regler som innebär att homosexuella jämställs med heterosexuella i fråga om rätten att ingå äktenskap.

Mot denna bakgrund ställer jag mig frågan om det efter mönster av partnerskapslagen skall krävas särskild anknytning till Sverige för att par med samma kön skall få gifta sig här i landet.

Det går inte att förutse i vilken utsträckning ett äktenskap där makarna har samma kön och som ingåtts enligt svensk lag kommer att få rättsverkningar i andra länder. Det får antas att de länder som genomfört lagstiftning om sådana äktenskap kommer att fullt ut respektera ett äktenskap ingånget i Sverige. Länder med partnerskapslagstiftning kan också komma att erkänna äktenskapet som ett rättsinstitut och då tillämpa sina nationella regler om rättsverkningarna av partnerskap. Så tycks kunna bli fallet i t.ex. Storbritannien där regeringen fått ett bemyndigande att föreskriva att de brittiska reglerna om rättsverkningarna av partnerskap skall tillämpas på äktenskap mellan två personer med samma kön enligt Nederländernas lagstiftning. De upplysningar som inhämtats om utländsk rätt ger vidare vid handen att man i de andra länder som infört partner-

skapslagstiftning i praxis troligen kommer att ha samma inställning. Sedan kan det finnas ett otal varianter av avståndstagande från äktenskap för par med samma kön i större eller mindre utsträckning. Den mest extrema varianten kan vara att man i vissa länder helt tar avstånd från sådana äktenskap och behandlar makarna som ogifta. En annan variant kan vara att man beaktar äktenskapet som ett hinder för ett nytt giftermål men vägrar att medverka till att rättsverkningarna av äktenskapet kan realiseras eller att man vägrar att ställa landets domstolar till förfogande för upplösning av äktenskapet. Av hänsyn till parterna är det naturligtvis angeläget att man inte ger möjlighet till ingående av äktenskap när äktenskapet inte erkänns i hemlandet eller i andra länder dit de flyttar. Ett tungt vägande skäl emot en särreglering beträffande rätten för par med samma kön att gifta sig inför svensk vigselförrättare är emellertid att ett anknytningskrav kommer att innebära en särbehandling av homosexuella. Man bör också ställa sig frågan om ett särskilt anknytningskrav verkligen är nödvändigt. För parterna är det viktigast att de blir uppmärksammade på riskerna med att äktenskapet inte kommer att erkännas i andra länder. Vissa av nackdelarna kan vidare motverkas genom olika rättshandlingar, t.ex. avtal och testamenten.

Härtill kommer att de länder som infört lagstiftning om äktenskap för par med samma kön inte har ställt upp några särskilda anknytningskrav. I Nederländerna, Belgien och Spanien uppställs visserligen krav på viss anknytning till respektive land antingen i form av medborgarskap eller hemvist för att äktenskap skall kunna ingås där. Kraven gäller emellertid både heterosexuella par och homosexuella par och i Nederländerna och Belgien har kraven främst för- anletts av önskemål om att förhindra "äktenskapsturism". Det är alltså inte den eventuella bristen på rättsverkningar i andra länder som talat för anknytningskravet. I Kanada däremot saknas särskilda anknytningskrav.

På grund av det anförda anser jag att det saknas tillräckliga skäl för några särskilda krav på anknytning till Sverige för att två kvinnor eller två män skall kunna gifta sig här i landet.

Det internationellt privat- och processrättsliga regelverkets tillämpning på äktenskap mellan två kvinnor eller mellan två män behandlas särskilt i ett senare avsnitt. En sådan fråga bör emellertid tas upp redan nu, nämligen hur man skall förhålla sig när äktenskap skall ingås inför svensk vigselförrättare och kontrahenterna inte är svenska medborgare och inte heller har hemvist här i landet.

Om en kvinna och en man vill gifta sig inför svensk vigselförrättare skall det enligt 1 kap. 1 § första stycket IÄL prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag. I 1 kap. 1 § andra stycket föreskrivs att även utländsk lag skall beaktas om ingen av dem är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige. Förutom frånvaro av svenska äktenskapshinder krävs då att var och en av dem har rätt att ingå äktenskap enligt lagen i en efter eget val angiven stat där hon respektive han antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl kan dock prövningen ske med tillämpning av enbart svenska lag. För nordiska medborgare gäller bestämmelserna i NÄF som skall tillämpas i stället för IÄL. Jag kommer senare att föreslå att NÄF över huvud taget inte skall tillämpas på äktenskap där parterna har samma kön. Även nordiska medborgares möjlighet att ingå äktenskap inför svensk vigselförrättare kommer sålunda att bedömas enligt IÄL i de fall kontrahenterna har samma kön. När två kvinnor eller två män som vill gifta sig med varandra varken är medborgare eller har hemvist i länder som tillåter sådana äktenskap kan en tillämpning av regeln i IÄL om beaktande av utländsk rätt leda till att det föreligger ett hinder mot äktenskapet. Enligt vad som upplysts vid utredningens studiebesök i Belgien och Nederländerna beaktas inte sådant hinder i dessa länder. I Belgien anses det, under vissa förutsättningar, strida mot grunderna för rättsordningen (ordre public) och i Nederländerna har man löst problemet genom att endast den nederländska lagstiftningen gäller beträffande förutsättningarna för ingående av äktenskap. Beträffande förhållandena i Spanien har det vid utredningens studiebesök i det landet upplysts att frågan överlämnats åt rättstillämpningen. Senare utfärdade dekret⁹ ger stöd för en tillämpning som innebär att en spansk och en utländsk medborgare med samma kön kan ingå äktenskap i Spanien fastän lagen i den utländske medborgarens hemland inte tillåter sådana äktenskap. Motsvarande gäller även då båda parterna är utländska medborgare.

Jag ser ingen anledning att vi nu skulle lätta på kraven i IÄL och generellt öppna en möjlighet för både par med olika kön och par med samma kön att ingå äktenskap inför svensk vigselförrättare när de saknar anknytning till Sverige. Det skulle innebära att vi skulle medverka till äktenskap mellan personer från andra länder när äktenskapet inte skulle bli giltigt i det land varifrån de kommer.

⁹ Dirección General de los registros y del notariado, Ministerio de Justicia, den 29 juli 2005.

Sverige skulle då bli en frizon för par som inte kan gifta sig i hemlandet eller något annat land som de har anknytning till. Den möjlighet som finns att göra undantag från huvudreglerna i vissa fall får anses tillräcklig för att parterna efter prövning i det enskilda fallet skall kunna gifta sig här oavsett vad som följer av lagstiftningen i det land eller de länder till vilka de har anknytning genom medborgarskap eller hemvist. Det skall också beaktas att svenska medborgares rätt att ingå äktenskap enligt IÄL skall prövas enligt svenska regler. Det är alltså främst utländska par utan anknytning till Sverige som kan nekas rätten att gifta sig här.

Liksom när det gäller andra äktenskap bör en hindersprövning föregå ett äktenskap mellan två personer med samma kön. De äktenskapshinder som anges i 2 kap. ÄktB, dvs. underårighet, släktskap samt bestående äktenskap eller registrerat partnerskap, bör därvid gälla fullt ut. Underårighet är dock inte ett absolut hinder mot äktenskap utan länsstyrelsen i det län där den underårige har sitt hemvist kan ge dispens. Någon motsvarande möjlighet finns inte enligt partnerskapslagen. Under förarbetena till partnerskapslagen¹⁰ motiverades detta med att dispensansökningar var sällsynta och dispens nästa uteslutande gavs på grund av att parterna hade eller väntade barn. Hänsynen till utländska seder och bruk kunde också vara dispensskäl. Endast i undantagsfall kunde dispensmöjligheten därför komma utnyttjas vid partnerskap. Mot bakgrund av att ÄktB i största möjliga utsträckning skall bli tillämplig på äktenskap där paret har samma kön finner jag inte anledning att dispensmöjligheten inte skall gälla också för dessa par.

Släktskapshindren har motiverats av genetiska skäl för att motverka nedärvning av sjukdomar och defekter. Det kan hävdas att de genetiska riskerna inte är aktuella i homosexuella parförhållanden. Det finns emellertid etiska aspekter på sexuella förbindelser mellan närstående och i det avseendet skiljer sig inte homosexuella relationer från heterosexuella. Av det skälet uppställs nära släktskap som ett hinder mot registrering av partnerskap och det finns ingen anledning att vara mindre restriktiv när det gäller äktenskap där paren har samma kön.

I 3 kap. 1 § andra stycket, 3 § första stycket och 4 § ÄktB finns bestämmelser om var hindersprövning skall ske och om vad som åligger kvinnan och mannen vid den prövningen. Tillämpningen av

¹⁰ Se Partnerskapskommitténs betänkande Partnerskap (SOU 1993:98) s. 98.

bestämmelserna är inte beroende av vilket kön den ena eller andra parten har och de bör ges en mera könsneutral utformning. Det samma gäller bestämmelserna i 4 kap. 2 § första och tredje stycket, 14 kap. 2 § första stycket och 3 § första stycket samt 15 kap. 2 § första stycket ÄktB.

I partnerskapslagen fanns tidigare ett antal undantag från principen att partnerskapet har samma rättsverkningar som äktenskapet. Bland annat fick registrerade partner inte anta adoptivbarn eller utses att i egenskap av särskilt förordnad förmyndare gemensamt utöva vårdnaden om underårig. Bestämmelser om assisterad befruktning gällde inte heller för registrerade partner. Efter flera olika lagändringar gäller numera i princip samma regler för registrerade partners som för gifta heterosexuella par. Undantag görs dock fortfarande för bestämmelser som gäller för makar och vars tillämpning innebär en särbehandling av den ene maken endast på grund av dennes kön samt vissa konventionsgrundade regler.

Några särskilda undantag som tar sikte på äktenskap för par med samma kön är enligt min mening inte nödvändiga. Beträffande bestämmelser som gäller för makar och vars tillämpning är beroende av att makarna har olika kön är det numera främst bestämmelsen i FB om faderskapet till barn som föds under ett äktenskap (faderskapspresumtion) och äldre regler om vissa efterlevandeförmåner till änkor som har aktualitet. De sistnämnda reglerna är inte särskilt omfattande och har med tiden nästan undantagslöst förlorat i betydelse. Med utgångspunkt i att samma regler skall gälla för alla äktenskap oavsett makarnas sexuella läggning finns det knappast anledning att nu göra något undantag för dessa regler, särskilt som det svårligen kan tänkas förekomma fall där förmånerna kan utgå i eller efter ett äktenskap mellan makar med samma kön.

När det gäller faderskapspresumtionen bör den emellertid ha samma omfattning som i dag. Frågan om föräldraskapet för en kvinna som är gift med barnets moder bör presumeras på liknande sätt som faderskapet för en gift man faller utanför mitt uppdrag. I direktiven för utredningsarbetet anges uttryckligen att det inte ligger i uppdraget att utreda frågor om assisterad befruktning och föräldraskap till barn som kommer till genom sådan befruktning. Dessa frågor har nyligen behandlats av en särskild utredning¹¹ och är föremål för överväganden inom Regeringskansliet. I avvaktan på regeringens ställningstagande till den utredningens förslag bör bestämmelsen i

¹¹ Se avsnitt 2.5.1.

1 kap. 1 § FB anpassas till vad som nu föreslås om äktenskap för par med samma kön, så att det klart framgår att faderskapspresumtionen endast gäller i de fall då modern är gift med en man vid barnets födelse.

Till frågan om de konventionsgrundade författningarna återkommer jag i avsnittet om internationella privat- och processrättsliga regler.

7.3 Övergångsordning för registrerade partnerskap

Förslag: Partnerskapslagen upphävs när ändringarna i ÄktB träder i kraft. Ett partnerskap som registrerats här i landet och inte upplösts skall gälla som ett äktenskap.

Vissa följdändringar föreslås i ÄktB, FB, brottsbalken, sambolagen (2003:376), försäkringsavtalslagen (2005:104) och lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Om äktenskapet i enlighet med mina tidigare ställningstaganden öppnas för par med samma kön finns det knappast någon anledning att det registrerade partnerskapet skall finnas kvar som en rättslig samlevnadsform för sådana par, detta särskilt som rättsverkningarna av partnerskapet med några få undantag överensstämmer med äktenskapets. Partnerskapslagen bör därför upphävas när ändringarna i ÄktB träder i kraft.

En särskild fråga är emellertid om ÄktB då skall bli automatiskt tillämplig på dem som redan registrerat sitt partnerskap eller om det skall krävas någon särskild form av övergångslösning för dessa par, t.ex. genom att de får välja om de vill bli betraktade som registrerade partners eller som gifta. Vad som skulle tala för en sådan lösning är att det finns par som inte vill ha äktenskapet som samlevnadsform utan föredrar det religiöst mindre laddade partnerskapet. En omständighet som också kan tala för en sådan lösning är att partnerskap erkänns i flera länder medan det däremot är mer osäkert i vilken utsträckning äktenskap mellan homosexuella kommer att erkännas i andra länder än dem som redan infört könsneutrala äktenskap. Som jag tidigare påpekat finns det emellertid anledning anta att äktenskap mellan homosexuella som ingåtts i Sverige kommer att ges rättsverkningar i andra länder enligt de nationella reglerna om registrerade partnerskap.

En avgörande nackdel med den berörda lösningen är att vi under lång tid kan komma att ha två rättsligt reglerade samlevnadsformer som inte nämnvärt skiljer sig åt utom så till vida att den ena är avsedd endast för par med samma kön. Jag anser att detta skäl är så starkt att det väger över andra betänkligheter som kan finnas mot att äktenskapsreglerna till fullo blir tillämpliga på dem som redan är registrerade partners. Jag föreslår därför att ett partnerskap som registrerats här i landet innan de föreslagna ändringarna i ÄktB träder i kraft och inte upplösts skall gälla som ett äktenskap efter ikraftträdandet. Något formellt beslut eller annan särskild omgång bör inte krävas. Det bör räcka med att Skatteverket i folkbokföringen antecknar att ett tidigare registrerat partnerskap är ett äktenskap enligt övergångsreglerna till ändringarna i ÄktB. En sådan anteckning bör dock inte ha retroaktiv verkan utan endast avse tiden efter ikraftträdandet. Det kan naturligtvis hävdas att den föreslagna övergångslösningen formellt sett strider mot FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för och registrering av äktenskap. Redan vid registreringen av sitt partnerskap har dock parterna samtyckt till att ingå en samlevnadsform med i allt väsentligt samma rättsverkningar som ett äktenskap. Att samtycket inte avsett just äktenskap kan inte tillmätas någon avgörande betydelse i detta sammanhang.

Eftersom mitt förslag innebär att den som är registrerad partner när ändringarna i ÄktB träder i kraft med automatik blir make och partnerskapet därefter anses vara ett äktenskap är det viktigt att Skatteverket informerar berörda par om reformen. Detta bör ske i god tid innan den nya regleringen träder ikraft så att den som är registrerad partner får möjlighet att ta ställning till om hon eller han vill upplösa partnerskapet eller leva i ett äktenskap.

Enligt 3 kap. 3 § andra stycket ÄktB skall de som avser att ingå äktenskap vid hindersprövningen på heder och samvete intyga att de inte tidigare ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap samt i förekommande fall styrka att äktenskapet eller partnerskapet upplösts om det inte framgår av folkbokföringen. Jag anser inte att man kan undvara den nuvarande regeln såvitt avser registrerat partnerskap även om partnerskapet som rättsinstitut utmönstras ur lagstiftningen och bestående partnerskap efter ikraftträdandet skall anses som äktenskap. Ett redan upplöst partnerskap träffas inte av denna övergångslösning. Inte minst med hänsyn till att uppgiftsskyldigheten i 3 kap. 3 § andra stycket ÄktB är straffsanktionerad genom bestämmelserna i 15 kap. 10 § brottsbalken om osann eller

vårdslös försäkran är det vidare viktigt att omfattningen av uppgiftsskyldigheten vid hindersprövning klart framgår av ÄktB. I berörda regel i ÄktB bör därför anges att uppgift skall lämnas om ett partnerskap som ingåtts enligt 1994 års partnerskapslag.

Jag återkommer i ett senare avsnitt till de bestämmelser som kan behövas för att partnerskap som registrerats utomlands fortfarande skall kunna ges rättsverkningar här i landet.

Ingår den som är gift nytt äktenskap eller ingår den som är ogift äktenskap med den som är gift skall hon eller han dömas för tvegifte enligt 7 kap. 1 § första stycket brottsbalken. Om den som är partner i ett registrerat partnerskap ingår äktenskap är detta straffbart enligt andra stycket i samma paragraf som olovligt ingående av äktenskap. I 1 a § nämnda kapitel föreskrivs straff för den som registrerar partnerskap och sedan innan det tidigare upplösts låter registrera ett nytt partnerskap. Detsamma gäller om den som redan är gift låter registrera partnerskap. I och med att partnerskapslagen upphävs bör sistnämnda bestämmelse kunna slopas.

Den som låtit registrera ett partnerskap utomlands och därefter ingår äktenskap i Sverige trots att det utländska partnerskapet fortfarande består bör däremot fortfarande kunna dömas till straff i Sverige. Jag kommer senare att föreslå att det i 7 kap. 4 § IÄL införs en generell regel som innebär att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar i tillämpliga delar skall gälla en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform och parterna i förhållandet om samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet (jfr avsnitt 7.17). Denna bestämmelse torde emellertid på grund av legalitetsprincipen¹² inte kunna utsträckas till att gälla på det straffrättsliga området. Jag föreslår därför att bestämmelsen i 7 kap. 1 § brottsbalken såvitt avser partner i ett registrerat partnerskap ändras så att den istället avser part i en samlevnadsform som är författningsreglerad i ett annat land och som i huvudsak har samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet.

Om partnerskapslagen upphävs krävs även följdändringar i 2 kap. 4 § och 5 kap. 5 § första och andra stycket ÄktB samt i vissa andra författningar, nämligen i 1 kap. 9 § första stycket FB, 1 § fjärde stycket sambolagen, 14 kap. 6 § försäkringsavtalslagen samt 6 kap. 1 § andra stycket och 7 kap. 1 § andra stycket lagen om genetisk integritet m.m.

¹² *Legalitetsprincipen* finns uttryckt i RF och i brottsbalkens promulgationslag. Den innebär i princip att en gärnings straffbarhet och straff skall framgå direkt av lagen.

7.4 Formerna för ingående av äktenskap – inledning

Frågan om äktenskap för par med samma kön har behandlats i avsnitt 7.1. Som framgått föreslås att ÄktB ändras så att äktenskap också skall kunna komma till stånd för två kvinnor eller två män. I detta och följande avsnitt behandlas nästa huvudfråga, nämligen formerna för ingående av äktenskap i framtiden. Samma former för ingående av äktenskap bör i princip gälla för alla par oavsett kön.

Enligt nuvarande ordning kan ett äktenskap ingås genom vigsel inom trossamfund, s.k. kyrklig vigsel, eller genom borgerlig vigsel. I det förstnämnda fallet kan vigseln förrättas av präst inom Svenska kyrkan eller av befattningshavare inom andra trossamfund om samfundet har fått vigselrätt. Det krävs också att befattningshavaren inom trossamfundet har givits behörighet att vara vigselförrättare. Kammarkollegiet prövar frågor om vigselrätt för andra trossamfund än Svenska kyrkan och om vigselbehörighet för deras befattningshavare. Borgerlig vigsel förrättas antingen av tingsrättsdomare eller av särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare. Sådana förordnanden meddelas av länsstyrelserna, ofta på förslag av kommunerna.

Enligt direktiven för mitt utredningsarbete skall jag bl.a. pröva om den nuvarande valfriheten mellan de två vigselformerna skall slopas till förmån för en ordning där endast borgerlig vigsel blir juridiskt giltig. I det sammanhanget skall också utredas om vigseln kan ersättas med en enkel registrering. Om vigsel inom trossamfund behålls skall det övervägas om några förändringar bör göras när det gäller trossamfundens vigselrätt. Vidare skall domares befattning med vigslar övervägas. En annan fråga är om behörigheten att företräda det allmänna vid en vigsel skall anförtros Skatteverket. Också det nuvarande systemet med förordnande av borgerliga vigselförrättare skall prövas. Även frågan om avgifter för vigsel skall utredas.

Det årliga antalet vigslar inom Svenska kyrkan är ca 22 000 och antalet vigslar som förrättas av domare ca 4 000. Totala antalet vigslar per år är drygt 44 000. Det innebär att ca 18 000 vigslar förrättas inom andra trossamfund än Svenska kyrkan och av särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare.

Det finns ca 1 500 förordnade borgerliga vigselförrättare och ca 6 000 präster inom Svenska kyrkan. Det bör dock observeras att rätten att viga inom Svenska kyrkan inte är förknippad med innehavet av en anställning utan följer av prästvigningen i Svenska kyrkan. Även t.ex. pensionerade präster är således behöriga att förrätta

vigsel. Cirka 3 300 befattningshavare inom andra trossamfund har vigselbehörighet. Härtill kommer antalet tingsrättsdomare som uppgår till ca 550. Resurserna för vigslar uppgår totalt till minst ca 11 300 befattningshavare.

7.5 Registrering istället för vigsel?

7.5.1 Bakgrund

Den första frågan som bör besvaras är om vigsel kan ersättas med en enkel registrering.

Enligt gällande rätt (4 kap. 1 och 2 §§ ÄktB) ingås ett äktenskap genom vigsel i närvaro av vittnen. Vid vigseln skall parterna samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar. När dessa moment i vigselförfarandet fullgjorts är äktenskapet ingånget och rättsverkningarna av det inträder. Momenten är de samma vare sig vigseln sker inom ett trossamfund eller i borgerlig ordning. Efterföljande registrering hos Skatteverket saknar däremot betydelse för äktenskapets uppkomst och rättsverkningar.

Familjelagssakkunniga övervägde på 1970-talet om själva registreringen hos folkbokföringsmyndigheten borde vara det konstitutiva momentet för äktenskapets uppkomst i stället för vigseln, men fann att vägande skäl talade mot en sådan ordning. Bland annat ansåg de sakkunniga att personlig inställelse hos folkbokföringsmyndigheten var nödvändig för att det skulle kunna säkerställas att parternas överenskommelse om att ingå äktenskap fortfarande gällde vid registreringsstillfället. För att dubbla förfaranden för dem som önskade kyrklig eller annan högtidlig inramning av äktenskapets ingående skulle kunna undvikas förordades istället ett anmälningsförfarande. En gemensam skriftlig anmälan skulle personligen lämnas till den som hade utsetts att motta sådana anmälningar, bl.a. tjänstemän hos vissa myndigheter, kommunala förtroendemän och befattningshavare inom trossamfund. Det konstitutiva momentet för äktenskapets uppkomst skulle enligt förslaget vara mottagarens godkännande av anmälingen. Par som så önskade skulle därmed kunna få en religiös vigsel eller annan högtidlig inramning vid samma tillfälle som det rättsliga äktenskapet ingicks. Familjelagssakkunnigas förslag ledde emellertid inte till lagstiftning.

Förslaget ansågs vara oförenligt med FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för och registrering av äktenskap. Konventionens krav att parternas samtycke till äktenskapet skall avges i vittnens närvaro var inte uppfyllt. Den praktiska skillnaden mellan det av de sakkunniga förordade anmälningsförfarandet, kompletterat med en föreskrift om närvaro av vittnen vid anmälningsstillfället, och ingående av äktenskap genom vigsel ansågs så liten att det inte fanns anledning att ändra på dåvarande ordning.¹³

En idé som nu har framförts bl.a. från vissa trossamfund är att registreringen skulle kunna gå till så att de blivande makarna efter hindersprövningen undertecknar ett kontrakt som bevittnas av två personer. Detta skulle kunna ske vid besök hos Skatteverket eller vid annat tillfälle, t.ex. under en vigselgudstjänst eller under en icke-religiös ceremoni, varpå dokumentet skickas till Skatteverket för registrering. Trossamfunden skulle kunna införa själva undertecknandet av dokumentet i liturgin för vigselgudstjänsten. Man skulle därmed undgå olägenheten med dubbla förfaranden. Äktenskapet skulle dock konstitueras först genom registreringen.

Det har vidare framhållits att vigsel är ett religiöst begrepp samt att den kyrkliga vigseln har använts som förebild vid utformningen av den borgerliga vigseln. Om lagstiftaren väljer att övergå till en ordning där äktenskap endast kan ingås civilt bör det övervägas om termen vigsel fortfarande skall användas. Ytterligare en komplikation som påpekats är att vigseln inom vissa trossamfund är en liturgisk handling som inte med gällande trosuppfattningar kan utföras i andra fall än när det är fråga om att förena en kvinna och en man i äktenskap. Inom t.ex. katolska kyrkan är vigseln dessutom ett sakrament. Representanter för några trossamfund har därför gjort gällande att det bör användas en annan, neutral terminologi i lagstiftningen även om en ordning med både vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel behålls. Vigselbegreppet skulle t.ex. kunna ersättas med ordet giftermål.

7.5.2 Min bedömning

<p>Bedömning: Äktenskap bör fortfarande ingås genom en särskild ceremoni och inte genom registrering. Ordet vigsel bör behållas som benämning på ceremonin.</p>
--

¹³ Jfr avsnitt 3.2.1.

Bör äktenskap ingås genom registrering eller vid en särskild ceremoni?

Den av Sverige antagna FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap uppställer vissa krav beträffande formerna för ingående av äktenskap. Enligt konventionen skall ett äktenskap inte anses ingånget i laga ordning utan båda kontrahenternas av fri vilja avgivna samtycke. Samtycket skall avges av dem personligen efter vederbörlig kungörelse samt inför vigselmyndigheten och i vittnens närvaro i enlighet med vad som föreskrivs i lag.¹⁴ En framtida lagstiftning om formerna för ingående av äktenskap bör inte strida mot Sveriges internationella förpliktelser enligt konventionen, låt vara att äktenskapet numera inte föregås av något kungörelseförfarande.

Om FN-konventionens krav skall tillgodoses krävs således att båda parterna personligen kommer till vigselmyndigheten och i vittnens närvaro ger till känna att de vill ingå äktenskap. FN-konventionen ställer därmed krav på ett visst muntligt förfarande. Genom förfarandet säkerställs frivilligheten i parternas överenskommelse. En ordning som innebär att registreringen är avgörande för äktenskapets uppkomst förutsätter vidare att registreringen sker i nära anslutning till parternas inställelse hos vigselmyndigheten. Det får nämligen inte råda något tvivel om att överenskommelsen består vid tidpunkten för äktenskapets uppkomst. I annat fall finns det åtminstone en teoretisk risk för att en av parterna under mellantiden avlider eller inte längre vill ingå äktenskap. Det är vidare viktigt att parterna med en gång får klart för sig från vilken tidpunkt de är gifta med varandra. I praktiken innebär det sagda att vigselmyndigheten även måste vara registreringsmyndighet, annars finns det risk att det dröjer innan äktenskapet träder i kraft. Hela förrättningen måste därför ske hos Skatteverket. Det är således inte förenligt med FN-konventionens krav att blivande makar undertecknar en skriftlig överenskommelse i anslutning till en vigselgudstjänst eller annan äktenskapsceremoni som därefter skickas för registrering för att äktenskapet skall bli giltigt.

Även om ett registreringsförfarande uppfyller nämnda krav finns det flera skäl talar emot en sådan ordning. Som redan framgått konstitueras äktenskapet i dag genom själva vigselceremonin och inte vid en registrering. Samma ordning gäller i våra nordiska grannländer. En ändring skulle innebära ett paradigmskifte och att

¹⁴ Jfr avsnitt 4.1.2.

den nordiska rättslikheten bryts. Vidare förutsätter en övergång till berörda registreringsförfarande att äktenskap endast kan ingås i civil ordning. Att behålla vigsel inom trossamfund samtidigt som man ersätter den borgerliga vigseln med registrering hos Skatteverket är knappast något tänkbart alternativ. Den praktiska skillnaden mellan förfarandet vid borgerlig vigsel och en registrering enligt ovan är inte heller särskilt stor. Man vinner därför inte så mycket på att införa ett registreringsförfarande. Med hänsyn till att människor i allmänhet fäster stor vikt vid de förhållanden under vilka äktenskapet ingås¹⁵ kan ett registreringsförfarande dessutom uppfattas som en alltför långtgående förenkling av förfarandet. Vigslerceremonin torde däremot vara väl förankrad bland allmänheten. Par som önskar en högtidlig inramning av äktenskapets ingående skulle dessutom vara tvungna att genomgå dubbla förfaranden. Man kan inte heller bortse från att det finns risk för rättsförlust om registrering av någon anledning inte sker.

Det kan tilläggas att alternativet att knyta uppkomsten av ett äktenskap till en anmälan istället för en vigsel har avfärdats i tidigare lagstiftningsärenden. Flera av de skäl som anförts mot ett registreringsförfarande kan också anföras mot ett anmälningsförfarande. Det finns således inte heller förutsättningar att ersätta nuvarande vigslerceremoni med ett anmälningsförfarande.

Bör vigslerbegreppet behållas?

Vigsel som benämning på både den kyrkliga och borgerliga formen för ingående av äktenskap introducerades i lagstiftningen genom 1915 års lag om äktenskapets ingående och upplösning. Innan dess hade benämningen vigsel förbehållits den kyrkliga akten och haft en entydigt religiös innebörd. I förarbetena till lagen diskuterades om den föreslagna ändringen var lämplig med hänsyn till ordets religiösa ursprung. Lagutskottet konstaterade att ordet vigsel i lagförslaget användes i en betydelse som avvek från dess språkliga och historiska innebörd och var ny för svenskt lagspråk. I det allmänna språkbruket användes emellertid termen vigsel även beträffande den borgerliga formen. Enligt utskottet gick denna språkbildning inte att hejda. En enhetlig beteckning för de båda formerna för äktenskapets ingående ansågs vidare vara av vikt för lagstiftningen.

¹⁵ Jfr avsnitt 6.4 om allmänhetens syn på nuvarande och framtida former för ingående av äktenskap.

Begreppsändringen syftade nämligen också till att motverka föreställningen att ett äktenskap som ingåtts i borgerlig form skulle ha ett lägre värde än ett som slutits med kyrkans medverkan.¹⁶

Ordet vigsel har sålunda använts i lagstiftningen under lång tid som gemensam beteckning på den ceremoni genom vilken äktenskap ingås, oavsett om ceremonin genomförs hos ett trossamfund eller i civil ordning. Denna användning är numera väl förankrad i det allmänna rättsmedvetandet och torde också ha fått fullt genomslag i allmänt språkbruk. I t.ex. Nationalencyklopedin beskrivs vigsel som det förfarande varigenom äktenskap ingås. Vigselbegreppet används således inte längre i strikt religiös bemärkelse i dagligt tal. Att nu, nästan 100 år senare, avvika från etablerat språkbruk och införa en helt ny terminologi i lagstiftningen skulle framstå som oförklarligt och svårförståligt. Det skulle sannolikt också dröja länge innan ett nytt begrepp skulle vinna allmän acceptans. Det ligger närmast till hands att anta att allmänheten skulle fortsätta att använda vigselbegreppet på samma sätt som i dag. Om vigsel ersätts med ett annat ord skulle dessutom vissa andra uttryck såsom t.ex. vigselring förlora sin vedertagna betydelse.

Det kan ifrågasättas om det likväl finns skäl att byta ut ordet vigsel i lagstiftningen, främst om nuvarande ordning med både vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel behålls. Möjligen skulle en ändrad terminologi underlätta för ett trossamfund som inte är berett att viga två kvinnor eller två män under en vigselgudstjänst, men som däremot skulle kunna tänka sig att anordna en annan liturgisk akt för sådana par som innehåller de moment som konstituerar ett civilrättsligt giltigt äktenskap. I övriga fall skulle ändringen emellertid inte få någon praktisk betydelse. Det förhållande att vissa trossamfund lägger en annan innebörd i ordet vigsel än lagstiftaren får dessutom i första hand konsekvenser om det införs en skyldighet för dem att viga par med samma kön.¹⁷

Enligt min mening finns det inte tillräckliga skäl att frångå etablerat språkbruk. Ordet vigsel bör därför behållas som benämning på den ceremoni varigenom äktenskap ingås.

¹⁶ Lagberedningens betänkande år 1913 s. 282 och lagutskottets utlåtande nr 32 år 1915 s. 31.

¹⁷ Jfr avsnitt 7.8.

7.6 Bör nuvarande system med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel behållas?

7.6.1 Bakgrund

Civiläktenskap med allmän valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel infördes i början av 1900-talet. Denna princip har sedan dess inte undergått några större förändringar. Frågan om det bör införas en ordning med obligatoriskt civiläktenskap har under årens lopp varit föremål för diskussion vid flera tillfällen. För en ändring har bl.a. anförts att en sådan ordning på ett klarare sätt ger uttryck för äktenskapet som en rent borgerlig angelägenhet. På senare tid har också principen om statens neutralitet i religiösa frågor åberopats som skäl. Mot en förändring har främst praktiska skäl anförts, särskilt mot bakgrund av att vigsel inom trossamfund har använts i stor omfattning. Det har också påpekats att rådande ordning är väl förankrad hos allmänheten och tillgodoser den enskildes valfrihet. En närmare redogörelse för frågans tidigare behandling finns i avsnitt 3.2.1.

Flertalet trossamfund som har uttalat sig vid utredningens hearings är positiva till att behålla sin nuvarande behörighet att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap, dock under förutsättning att de inte åläggs en vigselplikt. Exempelvis vill Svenska kyrkan behålla sin vigselrätt som den anser är en del av folkkyrkotraditionen. Kyrkan är inriktad på att betjäna samhället och skulle svika människors önskemål om den intog en annan inställning. För vissa trossamfund, såsom den katolska kyrkan och ortodoxa kyrkor, synes dock frågan vara av underordnad betydelse.

7.6.2 Min bedömning

Bedömning: Nuvarande system med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel bör behållas.
--

Nuvarande ordning med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel har funnits under lång tid i Sverige och är väl förankrad hos allmänheten. Båda vigselformerna är vanligt förekommande, även om antalet äktenskap som ingås genom vigsel inom trossamfund är högre än de som ingås i borgerlig ordning. Mot

denna bakgrund bör man inte utan starka skäl övergå till ett system med enbart borgerlig vigsel.

En sådan ordning ger i och för sig på ett klarare sätt uttryck för äktenskapet som ett rent civilrättsligt förhållande. Även det faktum att Svenska kyrkan numera har skilts från staten samt den allmänna principen om statens neutralitet i religiösa frågor kan anföras som skäl för att trossamfundet inte bör ha kvar sin behörighet att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap. Det finns också flera europeiska länder vars lagstiftning endast tillåter att äktenskap ingås i civil ordning. Såvitt framkommit vid utredningens studiebesök, bl.a. i Belgien och Nederländerna, finns det inte några påtagliga olägenheter med ett sådant system.

En nackdel är emellertid att Sverige i så fall kommer att skilja sig från övriga nordiska länder där det finns valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel.

Hänsyn bör också tas till den allmänna opinionen i frågan. Av den undersökning som Statistiska centralbyrån har utfört på uppdrag av utredningen¹⁸ framgår att en majoritet av Sveriges befolkning i åldern 20–50 år (59 procent) vill behålla nuvarande ordning med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel. Endast 14 procent föredrar en ordning med enbart borgerlig vigsel. Resterande 27 procent har ingen åsikt i frågan eller så spelar den inte någon roll för dem. Det bör också nämnas att nästan hälften (49 procent) föredrar för egen del vigsel inom trossamfund framför borgerlig vigsel och 84 procent anser att präster och deras motsvarigheter i Svenska kyrkan och andra trossamfund bör ha rätt att förrätta vigslar som är juridiskt giltiga. På en fråga om vad som var viktigast när det gäller att välja hur en vigsel skall gå till svarade endast 5 procent av de tillfrågade att de fäster avgörande vikt vid de religiösa faktorerna.¹⁹ Möjligheten att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner är däremot en viktig sak när det gäller att välja hur vigseln skall gå till. Många fäster också särskild vikt vid själva vigselceremonin och allt runt omkring den samt stämningen vid en vigsel.

Sammantaget visar undersökningen att en klar majoritet av allmänheten – oavsett bevekelsegrunder – vill att nuvarande system skall behållas. Det har inte heller framkommit några nackdelar med den ordning vi har i dag. För allmänheten skulle det säkerligen framstå som mycket svårförståligt om man tog bort valfriheten. Om en

¹⁸ Jfr avsnitt 6.4.

¹⁹ När de tillfrågade fick välja tre svarsalternativ valde 12 procent religiösa faktorer.

ändring genomförs samtidigt som möjlighet öppnas för par med samma kön att gifta sig, kan den vidare få negativa konsekvenser för den allmänna inställningen till sådana äktenskap och till homosexuella i allmänhet.

För många skulle det dessutom bli förenat med både omgång och möjligen kostnader att först ingå äktenskap i civil ordning och därefter få äktenskapet välsignat vid en särskild religiös ceremoni.

Man kan inte heller bortse från de stora praktiska olägenheter som en övergång till enbart borgerlig vigsel i övrigt skulle medföra. Mer än hälften av alla äktenskap ingås i dag genom vigsel inom ett trossamfund. Om civilrättsligt giltig vigsel inte längre kan förrättas inom trossamfund leder det till ett resursbortfall som skulle vara svårt att kompensera. Alla vigslar skulle inte kunna hanteras inom det nuvarande systemet för borgerlig vigsel utan det skulle krävas en ny organisation. Det skulle inte heller vara alldeles okomplicerat att t.ex. låta Skatteverket ta hand om samtliga vigslar i landet. Någon annan statlig myndighet torde knappast vara aktuell. På vissa orter, främst i glesbygdsområden, skulle tillgängligheten till vigselmöjligheter minska. Vidare skulle det vara kostnadskrävande för staten eftersom Skatteverket skulle behöva ökade resurser för att kunna hantera alla vigslar. Som närmare utvecklats i föregående avsnitt kan ett enkelt registeringsförfarande knappast komma tillstånd. Varje vigsel kräver således en viss tidsåtgång även om ceremonin görs så kort som möjligt.

Vad som sålunda anförts, främst allmänhetens önskemål om att behålla nuvarande valfrihet samt de praktiska problem som skulle uppkomma vid en övergång till enbart borgerlig vigsel, har enligt min mening sådan tyngd att man bör avstå från att införa obligatoriskt civiläktenskap av rent principiella skäl. För att det skall vara meningsfullt att behålla möjligheten till vigsel inom trossamfund krävs dock att flertalet större trossamfund också är villiga att åta sig uppgiften under de förutsättningar som uppställs i lagstiftningen. Frågor om vilka krav som bör ställas på trossamfunden samt deras präster och andra befattningshavare i egenskap av vigselförrättare och företrädare för det allmänna behandlas i avsnitt 7.7 och 7.8.

7.7 Vigsel inom trossamfund

7.7.1 Bakgrund

Svenska kyrkan har historiskt sett haft en särställning i förhållande till andra trossamfund. Under århundradena närmast efter reformationen fick Svenska kyrkan alltmer karaktär av statskyrka. Statens organ blev också kyrkans och vice versa. Förhållandet mellan kyrkan och staten har behandlats i flera utredningsomgångar. År 1992 tillsatte regeringen en parlamentariskt sammansatt utredning, Kyrkoberedningen, som redovisade sitt uppdrag i betänkandet *Staten och trossamfundet* (SOU 1994:42). Förslaget remissbehandlades, varefter regeringen hösten 1995, först till kyrkomötet och därefter till riksdagen, lade fram ett principförslag till ändrade relationer mellan stat och kyrka.²⁰ Såväl kyrkomötet som riksdagen godkände förslaget. Ett av huvudmotiven för den förändrade relationen var den ökande samfundsmässiga pluralismen i Sverige. Efter ytterligare utredningsarbete och på grundval av detta ändrad lagstiftning trädde den nya ordningen i kraft den 1 januari 2000.²¹ Svenska kyrkan har därmed upphört att vara statskyrka i den bemärkelse som den har haft allt sedan reformationen. Den är inte längre en del av det allmänna. Bland annat har församlingarnas kommunstatus försvunnit och deras beskattningsrätt upphört. I 8 kap. 6 § RF har införts särskilda regler för lagstiftning om Svenska kyrkan och andra trossamfund och med stöd härav har det införts två lagar, lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan och lagen (1998:1593) om trossamfund. En övervägande del av befolkningen tillhör fortfarande Svenska kyrkan.²²

Mot bakgrund av sin särställning har Svenska kyrkan haft en självklar vigselrätt. Av 4 kap. 3 § AktB framgår vidare att präst i Svenska kyrkan är behörig att vara vigselförrättare utan särskilt förordnande. När Svenska kyrkan skildes från staten synes man ha utgått från att rådande ordning skulle bestå. Frågan berördes dock inte närmare i de förarbeten som låg till grund för reformen. Den lagstadgade skyldigheten för präster och församlingar i Svenska kyrkan att stå till förfogande för kyrklig vigsel togs dock bort.

Svenska kyrkan har upplyst att den accepterar att i lagstiftningen bli behandlad på samma sätt om andra trossamfund.

²⁰ Prop. 1995/96:80, bet. 1995/96:KU12.

²¹ SOU 1997:41, prop. 1997/98:116, bet. 1997/98:KU20 och 1998/99:KU5. (Jfr också prop. 1998/99:124, bet. 1999/2000:KU5.)

²² Den 31 december 2005 tillhörde 77 procent av alla innevägnare i Sverige Svenska kyrkan.

Möjligheterna för *andra trossamfund* än Svenska kyrkan att få tillstånd att förrätta vigsel öppnades först år 1951 med religionsfrihetslagen (1951:680). Dessförinnan fanns undantagsvis en öppning för vigsel som förrättades av präster i vissa andra trossamfund än Svenska kyrkan. Denna möjlighet kunde till en början enbart utnyttjas av dem som tillhörde främmande kristna trossamfund och mosaiska trosbekännare. För de som tillhörde andra trossamfund var denna väg stängd varför motioner om obligatorisk civil vigsel väcktes i riksdagen flera gånger under 1880- och 1890-talen. I slutet av 1800-talet infördes en möjlighet för Kungl. Maj:t att ge ytterligare trossamfund vigsel tillstånd.

Det har ansetts stämma bäst med principen om valfrihet i fråga om formen för äktenskapets ingående att vigsel inom trossamfund skall vara tillgänglig för alla, dock med det förbehållet att vigsel skall kunna ske endast inom trossamfund som har en organisation som erbjuder tillräckliga garantier för att lagens föreskrifter om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder iakttas.²³

Från år 1951 har frågan om medgivande av vigselrätt inte längre samband med samfundens troslära. I förarbetena till 1951 års religionsfrihetslag framhölls att något anspråk på rätt att viga med laga verkan inte kan härledas ur rätten att åtnjuta religionsfrihet men att varje samfund är oförhindrat att, på det sätt som samfundet finner lämpligt, omgärda sina medlemmars äktenskap med religiös helgd. Frågan om religiösa ceremonier också skall bilda utgångspunkt för äktenskapets borgerliga rättsverkningar sades vara ett praktiskt spörsmål som måste avgöras med hänsyn inte bara till kravet på likställighet (dvs. den konfessionella likställigheten mellan medlemmar av Svenska kyrkan och medlemmar i andra trossamfund) utan också till behovet av garantier för att lagens bestämmelser om vigsel iakttas.

Medgivande av vigselrätt måste, enligt nämnda förarbeten²⁴, grundas på att det finns ett tillräckligt behov. Det ansågs dock böra ankomma på trossamfundet att själva, med hänsyn till behovet av vigselförrättare och övriga omständigheter, avgränsa de befattningar som skulle vara förenade med vigselrätt och uppställa sådana utbildnings- och kompetenskrav att dessa befattningar kunde bilda underlag för ett mer generellt medgivande. Det skulle ankomma på regeringen att, efter en utredning av omständigheterna i varje enskilt fall, avgöra om de religiösa samfundens präster och predikanter skulle få viga med rättslig verkan. Om förutsättningarna för ett mer

²³ Jfr prop. 1951:100 s. 91.

²⁴ Prop. 1951 nr 100 s. 91 ff.

generellt medgivande saknades, ansågs det inte vara något hinder att regeringen begränsade sitt medgivande till att gälla vissa personer med personliga förordnanden. Det förutsattes att regeringen skulle utfärda närmare bestämmelser i administrativ ordning.

I 4 kap. 3 § ÄktB, i dess lydelse före den 1 juli 1993, föreskrevs att präster och andra befattningshavare i andra trossamfund än Svenska kyrkan var behöriga att förrätta vigsel om regeringen hade medgett trossamfundet vigselrätt och länsstyrelsen hade utfärdat intyg om behörigheten.²⁵ Regeringen höll vid sin prövning av frågor om vigselrätt fast vid principen att ett trossamfund skulle kunna erbjuda tillräckliga garantier för att ÄktB:s föreskrifter om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder iakttogs. Enligt den praxis som hade utvecklats gjordes en samlad bedömning av flera omständigheter. Bland annat skulle det sökande samfundet ha tillräckligt fast organisation och det skulle kunna betraktas som varaktigt. Som regel krävdes också att samfundet hade ett ganska betydande antal medlemmar; som riktmärke gällde att medlemmarna borde vara fler än 3 000. Vidare skulle kvalifikationerna hos blivande vigselförrättare tillmätas betydelse och samfundets vigselordning skulle uppfylla de krav som ställdes i ÄktB för att en vigsel skulle vara giltig. Vissa trossamfund som hade medgetts vigselrätt fick enligt regeringens beslut själva utse vigselförrättare²⁶ medan regeringen i andra fall förbehöll sig rätten att utse de enskilda vigselförrättarna.

Ordningen med behörighetsintyg från länsstyrelsen som förutsättning för vigselförrättarnas behörighet visade sig medföra problem. Bland annat förrättades vigslar i många fall av personer som hade förordnats att vara vigselförrättare men för vilka behörighetsintyg inte hade utfärdats. Detta ledde till att förrättningarna blev ogiltiga som vigslar. Vidare väcktes frågan om ärenden angående vigselrätt kunde handläggas av en myndighet istället för regeringen.

Regler om tillstånd att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan och om förordnande av vigselförrättare i sådana trossamfund är numera samlade i *lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan*.

Frågor om *vigselförrättning* prövas av Kammarkollegiet efter ansökan av ett samfund. Enligt 1 § nämnda lag kan samfundet ges tillstånd att

²⁵ Närmare bestämmelser meddelades i förordningen (1987:1017) om vigselförrättare i annat trossamfund än Svenska kyrkan.

²⁶ I regeringens beslut om vigselrätt angavs vilket organ inom samfundet som skulle utse vigselförrättare och vilka kvalifikationskrav som vigselförrättaren skulle uppfylla. Ofta följde rätten att förrätta vigsel en viss befattning inom trossamfundet.

förrätta vigsel om samfundets verksamhet är varaktig och samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att ÄktB:s bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Ett vigsel tillstånd gäller tills vidare. I den proposition som ligger till grund för lagen anför regeringen²⁷ att frågan om verksamheten skall anses varaktig bör bedömas bl.a. med hänsyn till den tid som den pågått. Det skall också kunna antas att verksamheten kommer att fortsätta under lång tid. Vid denna bedömning kan samfundets storlek och omfattningen av dess verksamhet vara av betydelse men också dess stabilitet i övrigt. En omständighet som enligt regeringen ofta kan ge ledning är om samfundet har beviljats statsbidrag för sin verksamhet. Vidare förutsätts den praxis som tidigare hade utbildats av regeringen ge ledning vid bedömningen av om förutsättningar för tillstånd att förrätta vigsel föreligger enligt lagen.

Kammarkollegiet har upplyst att kollegiet bl.a. ställer krav på att ett samfund har minst 3 000 medlemmar i Sverige som är över 18 år för att vigsel tillstånd skall meddelas. Enligt Kammarkollegiet kan det i praktiken vara svårt att avgöra om ett trossamfund har den storlek som krävs. I vissa fall rör det sig inte om ett trossamfund utan om flera som samverkar i olika organisatoriska former. Alla trossamfund har inte heller medlemmar i egentlig bemärkelse utan har andra kriterier för vem som tillhör samfundet. En utgångspunkt kan vara antalet personer som samfundet betjänar.

Förutom vigsel tillstånd krävs också särskilt *förordnande av vigselförrättarna*. Kammarkollegiet får, efter ansökan av ett trossamfund som har fått tillstånd att förrätta vigsel, förordna en präst eller någon annan befattningshavare inom samfundet att vara vigselförrättare (2 § 1993 års lag). Trossamfundet avgör själv om det skall ansöka om att en viss person skall utses till vigselförrättare. Detta bestäms i sin tur av vederbörandes ställning inom trossamfundet. Behörigheten att viga inträder omedelbart genom Kammarkollegiets beslut. Ett förordnande att vara vigselförrättare gäller tills vidare, om det inte har begränsats att gälla till en angiven dag. Kammarkollegiet har upplyst att vigselförrättare vanligtvis förordnas tills vidare. Någon gång har vigselförrättare dock förordnats för ett enstaka tillfälle.

Innan en person förordnas till vigselförrättare skall Kammarkollegiet enligt 1993 års lag pröva att hon eller han har de kunskaper

²⁷ Prop. 1992/93:211 s. 18 f.

som behövs för uppdraget. I den proposition som låg till grund för lagen anges²⁸ att en vigselförrättare skall ha sådana kunskaper att ÄktB:s regler om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iaktas.²⁹ Det betonas att samfundet har ett ansvar för att vigselförrättarna får tillräckliga kunskaper. Om det inte framgår redan av handlingarna att den föreslagne vigselförrättaren har de kunskaper som krävs för uppdraget får Kammarkollegiet på annat sätt förvissa sig om att denne besitter erforderliga kunskaper. Enligt regeringen kan detta t.ex. ske genom ett personligt sammanträffande eller genom att lagmannen vid en tingsrätt ombeds att vid ett personligt sammanträffande förhöra sig om den föreslagne vigselförrättarens kunskaper och därefter avge ett skriftligt yttrande. Prövningen är avsedd att säkerställa att vigselförrättaren har erforderliga kunskaper om gällande regler om vigslar. Någon ytterligare prövning är inte avsedd att äga rum. Bedömningen av en vigselförrättares kvalifikationer och lämplighet i övrigt får enligt regeringen ankomma på trossamfundet.

Enligt 1993 års lag får Kammarkollegiet uppdra åt trossamfundet att själv pröva att den som skall förordnas till vigselförrättare har de kunskaper som behövs för uppdraget. I lagstiftningsärendet konstaterades³⁰ att den formella beslutanderätten borde flyttas från samfundet till Kammarkollegiet, men det hade inte framkommit något i ärendet som gav anledning att anse att de trossamfund som då utförde kunskapsprövningen av vigselförrättare inte skulle kunna göra detta även framdeles. Tvärtom ansågs den då gällande ordningen vara lämplig från många aspekter. Kammarkollegiet borde därför kunna uppdra åt vissa trossamfund att själva utföra prövningen av tänkta vigselförrättare. Av specialmotiveringen³¹ framgår att avsikten med berörda föreskrift är att vissa trossamfund, främst sådana som enligt regeringens beslut själva hade rätt att förordna vigselförrättare, även fortsättningsvis skall anförtros uppgiften att fullt ut pröva presumtiva vigselförrättares lämplighet. Beträffande bestämmelser om återkallelse av tillstånd och förordnande samt överklagande m.m., se redovisningen i avsnitt 2.2.5.

Kammarkollegiet har upplyst att kollegiet endast i två fall har delegerat kunskapskontrollen av blivande vigselförrättare till ett samfund som har beviljats vigselförelstånd med stöd av regleringen i 1993 års

²⁸ Prop. 1992/93:211 s. 19 f.

²⁹ Jfr 4 kap. 2 och 5–8 §§ ÄktB.

³⁰ Prop. 1992/93:211 s. 13.

³¹ Prop. 1992/93:211 s. 20.

lag. I övrigt har kunskapskontrollen utförts av tingsrättslagmän på uppdrag av kollegiet. Däremot utför trossamfund som dessförinnan har beviljats vigsel tillstånd i stor utsträckning kunskapskontrollen själva.³² Kunskapsprövningen, i vart fall i alla större trossamfund, utförs därför i praktiken av respektive trossamfund och inte av Kammarkollegiet.

Det finns för närvarande omkring 3 300 vigselförrättare inom andra trossamfund än Svenska kyrkan. Enligt Kammarkollegiet har det riktats relativt få klagomål mot de personer som har förordnats som vigselförrättare och i förekommande fall har det varit Skatteverket som framfört kritiken. Bland annat har det förekommit att vigsel förrättats utan att hindersprövning skett. Sedan ikraftträdandet av 1993 års lag har Kammarkollegiet återkallat ett vigsel tillstånd samt vid ungefär tio tillfällen återkallat förordnande för enskilda vigselförrättare.

Handläggningen av frågor om vigsel tillstånd och förordnande av vigselförrättare m.m. utgör endast en liten ärendegrupp hos Kammarkollegiet. Verksamheten motsvarar en och en halv årsarbetskraft. Kammarkollegiet anser att den nuvarande ordningen är hanterbar ur ett praktiskt perspektiv, men att reglerna i grunden inte är rationella. Regelsystemet bör därför ses över. En fråga är hur kunskapskontrollen skall kunna anordnas på ett effektivt och rationellt sätt med bibehållen kvalitet. Enligt Kammarkollegiet är nuvarande ordning där kunskapskontrollen i vissa fall delegerats inte lämplig och – från principen att alla trossamfund skall behandlas lika – inte heller försvarbar. En lösning skulle enligt kollegiet kunna vara att en statlig myndighet på regional nivå, exempelvis länsstyrelserna, ges exklusiv rätt och skyldighet att ansvara för kunskapskontrollen.

7.7.2 Mina bedömningar och förslag

Förslag: Lagen om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan skall, efter ändring av rubriken, gälla för alla trossamfund, dvs. även för Svenska kyrkan. Också Svenska kyrkan skall alltså i fortsättningen ha vigsel tillstånd och befattningshavare inom kyrkan måste förordnas särskilt för att vigselbehörighet skall föreligga.

³² Regeringens medgivande om vigselrätt för ett trossamfund gäller även efter det att 1993 års lag trädde i kraft. Av övergångsbestämmelserna framgår att tidigare meddelade förordnanden att vara vigselförrättare gäller som om de hade meddelats med tillämpning av 1993 års lag.

De nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet föreslås inte gälla präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt ÄktB:s bestämmelser, under förutsättning att de har anmälts till Kammarkollegiet senast ett år därefter och att Svenska kyrkan dessförinnan har sökt och beviljats vigsel-tillstånd.

Bestämmelsen i 4 kap. 3 § första stycket första punkten ÄktB om "automatisk" vigselbehörighet för präster i Svenska kyrkan upphävs, men behörigheten kvarstår övergångsvis under ett år. Bestämmelsen i 6 § samma kapitel som innehåller en särskild hänvisning till Svenska kyrkans interna föreskrifter omformuleras för att bättre ge uttryck för Svenska kyrkans likställdhet med andra trossamfund i fråga om vigsel.

I 4 kap. ÄktB införs dessutom en ny bestämmelse av vilken det framgår att trossamfund har rätt att ta ut avgift för vigsel som förrättas inom samfundet.

Bestämmelsen i 15 kap. 2 § andra stycket ÄktB om överklagande av beslut om förrättande av vigsel som fattats av präst inom Svenska kyrkan upphävs.

Bör enhetliga regler om vigselrätt och vigselbehörighet gälla för alla trossamfund, dvs. även för Svenska kyrkan?

Som framgått av det föregående särbehandlas Svenska kyrkan i förhållande till andra trossamfund när det gäller vigselrätt och vigselbehörighet för vigselförrättare. Mot bakgrund av den förändrade relationen mellan Svenska kyrkan och staten samt den principiella utgångspunkten att staten så långt möjligt bör hålla sig neutral i förhållande till olika trossamfund framstår nuvarande skillnader som omotiverade. En utgångspunkt för övervägandena i det följande bör därför vara att Svenska kyrkan och dess präster skall behandlas på samma sätt som andra trossamfund i fråga om vigselrätt och vigselbehörighet. Det innebär att Svenska kyrkan liksom andra trossamfund skall ha vigsel-tillstånd för att rättsligt giltiga vigslar skall kunna ske inom kyrkan.

Det sagda förutsätter bl.a. en ändring av bestämmelsen i 4 kap. 3 § första stycket första punkten ÄktB som ger präst i Svenska kyrkan behörighet att vara vigselförrättare utan särskilt förordnande. En konsekvens av att särställningen för präster inom Svenska kyrkan avskaffas blir således att de inte längre med automatik

kommer att vara behöriga att förrätta vigsel. Med hänsyn till att det rör sig om ett stort antal präster kommer emellertid arbetsbelastningen på Kammarkollegiet att öka avsevärt om kollegiet skall svara för kunskapskontroll och förordnande av vigselförrättare inom Svenska kyrkan. Kunskapskontrollen kan knappast utföras på nuvarande sätt. Det finns därför skäl att se över nuvarande regelsystem.

Som Kammarkollegiet påpekat finns det även anledning att överväga om nuvarande bestämmelser i övrigt är rationella. En fråga av grundläggande och principiell karaktär är om det behövs såväl vigsel-tillstånd för ett trossamfund som förordnande av vigselförrättare eller om man kan undvika denna dubblering.

En översyn är också motiverad av det skälet att enhetliga krav så långt möjligt bör gälla för alla vigselförrättare, oavsett om vigseln förrättas inom trossamfund eller i borgerlig ordning. Det kan emellertid också diskuteras om det över huvud taget finns skäl att göra skillnad mellan de vigselförrättare som i dag förordnas av Kammarkollegiet och vigselförrättare som förordnas av länsstyrelserna eller om det bör införas ett gemensamt system för alla vigselförrättare.³³

Bör det införas ett gemensamt system för förordnande av vigselförrättare inom trossamfund och borgerliga vigselförrättare?

Den fråga som bör behandlas först är om Kammarkollegiet fortfarande skall besluta om vigselrätt för trossamfund och vigselbehörighet för deras befattningshavare eller om uppgiften bör läggas på någon annan myndighet. En sådan förändring skulle kunna vara motiverad om man inrättar ett gemensamt system för såväl vigselförrättare inom trossamfund som borgerliga vigselförrättare. Vigselförrättare skulle kunna förordnas på förslag av kommuner, trossamfund, ideella föreningar etc. Det ligger närmast till hands att länsstyrelserna i så fall förordnar alla vigselförrättare. De bör då också besluta i frågor som rör återkallelse av ett förordnande att vara vigselförrättare. Det omvända förhållandet att Kammarkollegiet svarar för samtliga förordnanden och entlediganden framstår inte som en framkomlig väg och någon annan myndighet kommer knappast ifråga för dessa uppgifter. Möjligen bör Kammarkollegiet ha kvar uppgiften att besluta om vigsel-tillstånd för trossamfund.

³³ Beträffande lagfaren domare i tingsrätt, se avsnitt 7.9.

Lämpligheten av ett sådant system har delvis berörts tidigare. I 1993 års lagstiftningsärende hade en remissinstans väckt frågan om vigselförrättare inom andra trossamfund än Svenska kyrkan borde förordnas och entledigas av länsstyrelserna eftersom dessa hade god lokal- och personkännedom och dessutom förordnade borgerliga vigselförrättare. Enligt regeringen³⁴ skulle detta emellertid innebära en spridning av prövningen till ett stort antal myndigheter, vilka var för sig endast undantagsvis skulle komma i kontakt med denna ärendetyp. En sådan ordning skulle också innebära att uppgifter om trossamfundens behöriga vigselförrättare inte skulle vara samlade vid en myndighet, vilket försvårade för den som ville kontrollera om en viss vigselförrättare var behörig. Regeringen ansåg därför att Kammarkollegiet borde besluta inte bara i frågor om vigselrätt för trossamfund utan också i frågor om förordnande av vigselförrättare samt återkallelse av sådana förordnanden.

Om uppgiften att förordna enskilda vigselförrättare inom trossamfund överflyttas till länsstyrelserna sprids prövningen visserligen på ett antal myndigheter, men eftersom präster inom Svenska kyrkan skall behandlas på samma sätt som vigselförrättare inom andra trossamfund kommer antalet ärenden per länsstyrelse att vara högre än vad regeringen hade anledning att räkna med i tidigare lagstiftningsärende. Som jämförelse kan nämnas att det i dag finns nästan dubbelt så många präster i Svenska kyrkan (ca 6 000) som präster och andra befattningshavare inom andra trossamfund som har vigselbehörighet (ca 3 300). Det förhållande att uppgifter om behöriga vigselförrättare inom trossamfund inte längre skulle vara samlade vid *en* myndighet synes dock inte vara ett tillräckligt skäl för att behålla nuvarande ordning när motsvarande inte gäller för de borgerliga vigselförrättarna. Om sådant behov föreligger bör andra lösningar övervägas, t.ex. att Skatteverket för ett register över alla vigselförrättare.

Däremot är det inte möjligt att frikoppla förordnandet av en vigselförrättare från det trossamfund inom vilket denne skall vara verksam. En präst eller motsvarande som förordnas som vigselförrättare representerar sitt trossamfund. Hon eller han kan inte viga i annat sammanhang än inom trossamfundet och enligt samfundets interna föreskrifter. Den interna legitimationen av vigselförrättaren är med andra ord lika nödvändig som den externa. Den interna behörigheten att förrätta vigsel inom ett trossamfund måste därför ingå

³⁴ Prop. 1992/93:211 s. 12 f.

som ett led i prövningen av det individuella förordnandet. Utöver den prövning som skall göras beträffande den enskilde vigselförrättaren krävs dessutom en prövning av trossamfundets lämplighet. Som utgångspunkt gäller nämligen att en civilrättsligt giltig vigsel endast skall kunna ske inom trossamfund som kan erbjuda tillräckliga garantier för att ÄktB:s föreskrifter om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder iakttas. Att låta Kammarkollegiet svara för prövningen av trossamfundet och överflytta uppgiften att förordna vigselförrättarna på länsstyrelserna kan bl.a. leda till dubbelarbete och resultera i motstridiga bedömningar. Vidare bör återkallelse av vigsel tillstånd respektive förordnande bedömas i ett sammanhang. Samtliga frågor som hör samman med trossamfundets vigselrätt bör därför behandlas av en och samma myndighet.

Enligt min mening är länsstyrelserna mindre lämpade att ta ställning till de krav som tar sikte på trossamfundet, oavsett om kraven skall prövas särskilt eller som ett led i förordnandet av den enskilde befattningshavaren. Länsstyrelserna hanterar nämligen inte i övrigt frågor med anknytning till trossamfund. Kammarkollegiet har däremot även andra, om än inte särskilt omfattande uppgifter som gäller trossamfundet; registrering av trossamfund, fastställande av begravningsavgifter och fastställande av clearingtaxor i begravningsverksamheten inom Svenska kyrkan. Det finns således inte förutsättningar att införa ett gemensamt system för alla vigselförrättare. Frågor som rör vigselrätt för trossamfund och vigselbehörighet för deras befattningshavare bör fortfarande prövas av Kammarkollegiet. Detta hindrar dock inte att det i princip ställs samma krav på vigselförrättare inom trossamfund och borgerliga vigselförrättare.

Allmänt om trossamfundets vigselrätt

Jag har redan uttalat mig för att Svenska kyrkan bör behandlas på samma sätt som andra trossamfund. Det skulle då krävas att alla trossamfund som vill kunna viga måste ha tillstånd av Kammarkollegiet, dvs. även Svenska kyrkan. Som redan påpekats kommer emellertid arbetsbelastningen på Kammarkollegiet att öka avsevärt om kollegiet skall svara för kunskapskontroll och förordnande av alla vigselförrättare inom Svenska kyrkan. Det torde dock inte finnas något hinder mot att Kammarkollegiet överlåter på Svenska kyrkan att själv pröva om blivande vigselförrättare har erforderliga kunskaper om gällande vigselregler. Några nackdelar i kunskapshänseende

med nuvarande ordning där kyrkan själv avgör vilka som skall prästvigas och därmed få den automatiska vigselbehörigheten har inte framkommit. Möjligheten till delegation av kunskapskontrollen finns redan nu enligt 2 § lagen om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan. Om denna möjlighet utnyttjas också beträffande Svenska kyrkan kan Kammarkollegiet förordna vigselförrättare omedelbart efter ansökan. Bedömningen av vigselförrättarnas kvalifikationer och lämplighet i övrigt ankommer enligt nuvarande ordning på trossamfunden. Vigselbehörigheten inträder genom Kammarkollegiets beslut.

Ett alternativ är att Kammarkollegiet får möjlighet att efter viss prövning överlåta på ett trossamfund, dvs. såväl Svenska kyrkan som andra trossamfund, att också *förordna vigselförrättare*. Samfunden skulle även i detta fall själva svara för kontrollen av att vigselförrättarna har erforderlig kompetens. Med hänsyn till att det rör sig om myndighetsutövning³⁵ måste det finnas uppgifter om behöriga vigselförrättare hos någon myndighet. Det skulle därför krävas att trossamfunden anmäler förordnade vigselförrättare till förslagsvis Skatteverket. Vigselbehörighet skulle inträda först när förordnandet registrerats hos verket.

Ett sådant förfarande skulle dock leda till viss osäkerhet om när vigselbehörighet föreligger. Man skulle i princip vara tillbaka till den ordning som gällde före 1993 års lag då trossamfund som hade medgetts vigselrätt i de flesta fall själva utsåg vigselförrättare och länsstyrelserna utfärdade behörighetsintyg på trossamfundens begäran. Som tidigare nämnts inträdde vigselförrättarnas behörighet först när behörighetsintyg hade utfärdats, vilket missuppfattades i en del fall. Vigslar förrättades utan att vigselförrättaren var behörig eller sedan vigselförrättarens behörighet hade upphört, med följd att förrättningarna var ogiltiga. Knyter man istället behörigheten till trossamfundens förordnande av vigselförrättare uppstår ett annat problem. Det kommer i så fall inte att finnas ett tillförlitligt register över behöriga vigselförrättare hos Skatteverket, eftersom man inte kan bortse från risken att verket inte får in alla uppgifter om vigselförrättare som har förordnats och entledigats.

³⁵ *Myndighetsutövning* är ett mångsidigt och omfattande begrepp. I korthet kan det definieras som beslut och åtgärder som är uttryck för samhällets makt att bestämma över medborgarnas rättigheter och skyldigheter eller annars bevilja förmåner som bara en myndighet kan ge. Även ärenden som inte kan sägas röra förmån, rättighet, skyldighet eller disciplinpåföljd kan likväl bli att hänföra till myndighetsutövningens område, om det i något hänseende gäller ett offentligrättsligt ingrepp i enskildas ställning (se bl.a. Hellners, T., och Malmqvist, B., *Nya förvaltningslagen med kommentarer*, 1999 s. 134 ff).

Det formella beslutet om vigselbehörighet för vigselförrättare bör med hänsyn till det anförda alltjämt fattas av Kammarkollegiet. I den mån Kammarkollegiet inte uppdrar kunskapskontrollen åt trossamfunden bör kollegiet liksom i dag pröva att blivande vigselförrättare har de kunskaper som behövs för uppdraget.

Om vigselbehörighet för präster i Svenska kyrkan fortsättningsvis skall bli beroende av förordnande från Kammarkollegiet innebär det att också de präster som redan enligt gällande regler har vigselbehörighet skall förordnas. För att Kammarkollegiet inte övergångsvis skall drabbas av allt för mycket arbete när det gäller vigselförrättare inom Svenska kyrkan, men också i syfte att underlätta Svenska kyrkans hantering av frågan, föreslår jag att det införs en övergångsordning som innebär att de präster som vid ikraftträdandet av de nya bestämmelserna är vigselbehöriga skall behålla denna behörighet utan särskilt förordnande. En förutsättning skall dock vara att Svenska kyrkan har anmält dem till Kammarkollegiet inom viss tid efter det att den nya ordningen har trätt i kraft. Svenska kyrkan bör härvid kunna upprätta en lista över berörda präster och ge in denna till Kammarkollegiet. Övergångstiden bör lämpligen bestämmas till ett år för att både Kammarkollegiet och Svenska kyrkan skall kunna anpassa sig till den nya ordningen.

Med utgångspunkt från att Kammarkollegiet förordnar vigselförrättare inom trossamfunden kan det vidare ifrågasättas om det dessutom behövs *särskilda vigsel tillstånd för trossamfunden*. Som jag kommer att beröra närmare längre fram bör trossamfunden alltjämt uppfylla vissa minimikrav i fråga om organisation, verksamhet, vigselordning m.m. Ett beslut om individuell vigselbehörighet skulle emellertid kunna innefatta ett ställningstagande beträffande det trossamfund inom vilket den blivande vigselförrättaren skall vara verksam.

Frågeställningen berördes under förarbetena till 1993 års lag³⁶. Det påpekades då att det skulle göras en samlad bedömning av flera omständigheter när frågan om vigselrätt skulle prövas. Vad som främst skulle bedömas var samfundets organisation och verksamhetens varaktighet. Denna prövning ansågs vara av särskilt slag och av grundläggande betydelse och borde därför hållas åtskild från prövningen av enskilda vigselförrättare. Regeringen tillade att Kammarkollegiet även borde anförtros prövningen av om ett trossamfund i ett visst fall borde fräntas sin vigselrätt. Mot bakgrund av

³⁶ Prop. 1992/93:211 s. 10 f.

vad som sålunda anförts bör ett avsteg från nuvarande ordning endast genomföras om det likväl finns påtagliga fördelar att vinna om trossamfundens lämplighet istället prövas inom ramen för det enskilda förordnandet.

Till en början bör det noteras att antalet ärenden om vigsel tillstånd hos Kammarkollegiet är begränsat, i genomsnitt tre nya trossamfund ansöker om vigsel tillstånd per år. En gemensam prövning av trossamfundets och den blivande vigselförrättarens lämplighet skulle i sig knappast bidra till att rationalisera Kammarkollegiets handläggning eller minska arbetsbördan i varje enskilt fall.

Vidare har prövningen av vigsel tillstånd för trossamfund en självständig funktion att fylla. För att få tillstånd krävs bl.a. att samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att ÄktB:s bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Genom kravet på vigsel tillstånd tydliggörs sålunda trossamfundens ansvar för att de vigslar som förrättas inom samfundet uppfyller ÄktB:s formföreskrifter och att övriga åtgärder i samband med vigslarna genomförs på ett korrekt sätt (oaktat att ansvaret i första hand åvilar den enskilde vigselförrättaren). Trossamfundet har därmed ett ansvar för att vigselförrättarna har tillräckliga kunskaper även om Kammarkollegiet har utfört kunskapskontrollen i samband med förordnandet. Som nämnts svarar trossamfundet också för vigselförrättarnas kvalifikationer och lämplighet i övrigt. Till följd av en lagändring år 2004³⁷ skall Kammarkollegiet numera alltid utreda om det finns grund för att återkalla vigsel tillståndet för ett trossamfund när ett förordnande att vara vigselförrättare i samfundet återkallas på grund av att vigselförrättaren har visat bristande kunskaper eller misskött uppdraget. Om vigselförrättaren inte längre uppfyller lagens kunskapskrav eller har misskött sitt uppdrag kan det nämligen finnas brister i hur trossamfundets vigselverksamhet är organiserad. Förlorar ett trossamfund sin vigselrätt skall samtliga förordnanden av vigselförrättare inom det samfundet återkallas. Möjligheten till återkallelse av vigsel tillstånd för trossamfund fyller därmed en viktig funktion som påtryckningsmedel när det gäller trossamfundens ansvar.

Det saknas sålunda skäl att frånga nuvarande ordning med såväl vigsel tillstånd för trossamfundet som förordnande för de enskilda befattningshavarna. Någon ändring bör inte ske i denna del utom

³⁷ Prop. 2003/04:48, bet. 2003/04:LU19, rskr. 2003/04:180.

såvitt avser införandet av ett krav på vigsel tillstånd för Svenska kyrkan och förordande av kyrkans befattningshavare.

Vilka krav bör ställas på trossamfunden?

Den myndighetsutövning som anförtros trossamfunden genom tillståndet att förrätta vigsel är av väsentlig betydelse för både de enskilda och samhället. Det bör finnas klara regler för vilka trossamfund som kan få vigselrätt. Vidare bör det ställas höga krav på de trossamfund inom vilka en civilrättsligt giltig vigsel skall förrättas.

För närvarande uppställs andra kriterier för att ett trossamfund skall kunna registreras än för att få vigselrätt. Det kan ifrågasättas om de skäl som ligger bakom denna skillnad är sakligt motiverade. Det bör därför övervägas om endast registrerade trossamfund skall kunna få vigselrätt. Det kan vidare diskuteras om ytterligare krav i så fall bör ställas på trossamfunden och vilka krav som då bör gälla. En delvis annan fråga är om det allmänt sett finns anledning att skärpa kraven på de trossamfund som ansöker om vigsel tillstånd. Bör det t.ex. ställas ett uttryckligt krav på att trossamfunden uppfyller förutsättningarna för statsbidrag?

Lagen om trossamfund, som tillkom som ett led i reformen med ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan, reglerar trossamfundens rättsliga förhållanden. Lagen innehåller vissa allmänna bestämmelser som gäller alla trossamfund.³⁸ Med *trossamfund* avses i lagen en gemenskap för religiös verksamhet, i vilken det ingår att anordna gudstjänst (2 §). Gudstjänst skall härvid förstås i vid bemärkelse så att exempelvis sammankomster för gemensam bön och meditation normalt innefattas.³⁹

Genom lagen om trossamfund infördes också en ny associationsform, *registrerat trossamfund*. Möjligheten till registrering står öppen för alla trossamfund i Sverige och syftar till att ge trossamfunden möjlighet att i formellt och rättsligt hänseende uppträda just som trossamfund. De samfund som väljer att bedriva sin verksamhet i denna associationsform kan få vissa förvaltningsuppgifter överlämnade till sig. Med registrerat trossamfund avses Svenska kyrkan och trossamfund som har registrerats enligt lagen (5 §). Svenska

³⁸ Bestämmelser om grunderna för Svenska kyrkans organisation och verksamhet samt om den kyrkliga egendomen finns i lagen om Svenska kyrkan.

³⁹ Prop. 1997/98:116 s. 20 f. Tidigare definierades begreppet trossamfund i religionsfrihetslagen.

kyrkan får således sin ställning som registrerat trossamfund direkt genom lag utan att behöva använda sig av ett registreringsförfarande.⁴⁰ Andra trossamfund skall på egen begäran registreras av Kammarkollegiet om de uppfyller vissa krav. Av 7 § nämnda lag framgår att ett trossamfund skall ha stadgar där det finns bestämmelser om trossamfundets ändamål och om hur det fattas beslut i ett trossamfunds angelägenheter, samt en styrelse eller motsvarande organ. Vidare skall trossamfundets namn vara ägnat att särskilja samfundets verksamhet från andras.⁴¹

Beträffande den praktiska tillämpningen har upplysts att en sammanslutning som presenterar sig som ett trossamfund registreras så snart de formella kraven är uppfyllda. Kammarkollegiet avgör ärendet på handlingarna och någon bedömning av verksamheten som sådan eller värdering av samfundet i religiöst hänseende görs inte. Registreringen är ingen kvalitetskontroll. Att ett trossamfund inte är registrerat innebär alltså inte nödvändigtvis att trossamfundet prövats och inte godkänts.

De krav som ställs för att registrering skall ske beträffande stadgar, styrelse och namn är således närmast av formell karaktär. I princip alla trossamfund som så önskar kan välja att bedriva sin verksamhet som ett registrerat trossamfund. Som framgått ställs det andra och betydligt högre krav för att ett trossamfund skall få vigselrätt. Det skall göras en samlad bedömning av flera omständigheter. Förutom kravet på att verksamheten skall vara varaktig skall trossamfundet ha en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att ÄktB:s bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Samfundet skall därmed ha en vigselordning som uppfyller vad som krävs för att en vigsel skall vara giltig enligt ÄktB:s regler och organisationen skall vara sådan att även samfundet tar ansvar för att vigselförrättarens skyldigheter i samband med vigseln iakttas. Att ersätta dessa krav med enbart ett krav på att trossamfundet skall vara registrerat kommer knappast inte ifråga. Det skulle då inte finnas någon som helst garanti för att ÄktB:s föreskrifter följs eller att vigslarna i övrigt förrättas på ett lämpligt sätt. Det är inte heller givet att ett registrerat trossamfund uppfyller erforderliga krav på varaktig verksamhet. Vid registreringen görs ingen bedömning av faktorer

⁴⁰ Av 13 § fjärde stycket lagen om trossamfund framgår att församlingar, kyrkliga samfundigheter och stift är registrerade organisatoriska delar av Svenska kyrkan.

⁴¹ Rättskapaciteten som registrerat trossamfund inträder genom registreringsbeslutet. Att Svenska kyrkan har rättskapacitet framgår av 3 § lagen om Svenska kyrkan.

såsom hur länge verksamheten har pågått eller om den kan antas fortsätta under lång tid. Man tar inte heller hänsyn till samfundets storlek och omfattningen av dess verksamhet eller dess stabilitet i övrigt.

Till bilden hör också att religiös verksamhet kan bedrivas i andra associationsformer, främst som ideell förening. Om det ställs krav på att ett trossamfund skall vara registrerat för att få vigselrätt faller dessa trossamfund utanför regleringen. Några sakliga skäl för att göra skillnad mellan olika associationsformer i förevarande fall saknas. Sammantaget leder det anförda till slutsatsen att registrering inte bör vara en förutsättning för att vigsel tillstånd skall utfärdas för ett trossamfund.

Vad härefter gäller frågan om ett trossamfund bör uppfylla förutsättningarna för statsbidrag för att få vigselrätt bör bl.a. följande beaktas.

Statens stöd till trossamfund i form av statsbidrag regleras i lagen (1999:932) om stöd till trossamfund. Stöd kan också lämnas som statlig hjälp med avgifter till registrerade trossamfund, vilket dock förbigås i det följande. Regeringen bestämmer efter ansökan vilka trossamfund som kan få statsbidrag. Det är därefter en fråga för varje bidragsberättigat trossamfund om det vill ansöka om bidrag, vilket inte alla gör. Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund (SST) prövar ansökningarna och fördelar statsbidragen till trossamfunden. Statsbidraget skall bidra till att skapa förutsättningar för trossamfunden att bedriva en aktiv och långsiktigt inriktad religiös verksamhet i form av gudstjänst, sjukavård, undervisning och omsorg.

Statsbidrag får endast lämnas till ett trossamfund som bidrar till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på, och är stabilt och har egen livskraft. I det förstnämnda kravet ligger att samfundet utövar sin verksamhet med respekt för människors lika värde samt bidrar till en normbildning i samhället som överensstämmer med demokratins idéer. Det kan handla om att motverka olika typer av diskriminering samt att verka för att utveckla förutsättningarna för jämställdhet mellan kvinnor och män samt att medlemmarna skall vägledas av etiska principer som är förenliga med samhällets grundläggande demokratiska värderingar. Kravet på att trossamfundet skall kunna uppvisa visst mått av stabilitet anses uppfyllt om samfundet kontinuerligt har bedrivit verksamhet i landet i minst fem år. Vidare bör trossamfundets organisatoriska struktur vara fast och tydlig och ekonomin vara

stabil. Som regel krävs att samfundet bedriver verksamheten i någon av associationsformerna registrerat trossamfund eller ideell förening. Det förutsätts också att trossamfundet disponerar lokaler för sin verksamhet. Med kravet på egen livskraft förstås att samfundet som huvudregel betjänar minst 3 000 personer och bedriver verksamhet på ett flertal platser i landet.⁴²

Av redovisningen framgår att förutsättningarna för att ett trossamfund skall beviljas statsbidrag är allmänt hållna och inriktade på andra faktorer än de som är av betydelse för att vigslar skall kunna förrättas inom ett trossamfund. Det bör därför inte ställas krav på att ett trossamfund uppfyller förutsättningarna för statsbidrag för att det skall kunna beviljas vigsel tillstånd. Den omständigheten att ett trossamfund har beviljats statsbidrag för sin verksamhet kan däremot säkerligen i många fall ge ledning för bedömningen av om ett samfunds verksamhet uppfyller kravet på varaktighet i lagen om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan. Att ett trossamfund inte har stöd i form av statsbidrag kan dock bero på att det inte har ansökt om stöd och innebär således inte nödvändigtvis att det har prövats och inte godkänts.

Lämpligheten av att vigslar förrättas inom ett visst trossamfund bör enligt min mening alljämt bedömas med hänsyn till verksamhetens varaktighet, trossamfundets organisation, vigselordning m.m. efter en samlad bedömning i det enskilda fallet. Jag föreslår därför inte någon ändring i denna del.

Vilka krav bör ställas på vigselförrättarna inom trossamfunden?

Med hänsyn till att vigselförrättningarna innefattar myndighetsutövning som för med sig rättsliga konsekvenser för den enskilde bör det ställas höga krav på de personer som utses till vigselförrättare inom trossamfunden. Det är av stor vikt att vigselförrättarna har betryggande kunskaper om de bestämmelser som skall tillämpas och att de är allmänt lämpliga för uppgiften. De bör vara väl medvetna vigselns juridiska betydelse och det ansvar som följer med uppgiften.

För att en person skall bli förordnad som vigselförrättare krävs enligt nuvarande bestämmelser att hon eller han har de kunskaper som behövs för uppdraget, dvs. sådana kunskaper att ÄktB:s regler om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas.

⁴² Jfr avsnitt 4.4.2 i prop. 1998/99:124.

Däremot ställs det inte något uttryckligt krav på lämplighet i övrigt. Av förarbetena⁴³ framgår att det ankommer på trossamfunden att göra en sådan bedömning. Eftersom nuvarande ordning i huvudsak fungerar tillfredsställande finns det enligt min mening inte något behov av att införa en särskild regel om att en vigselförrättare inom ett trossamfund skall vara allmänt lämplig för sin uppgift. Dessutom skulle en sådan bestämmelse sannolikt medföra en rad tillämpningsproblem för det fall att Kammarkollegiet skulle svara för provningen.

Tillsyn över trossamfundens vigselverksamhet

Enligt lagen om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan skall Kammarkollegiet återkalla ett trossamfunds vigseltillstånd om samfundet inte längre uppfyller de för tillståndet uppställda kraven och ett förordnande skall återkallas om en vigselförrättare inte längre uppfyller de krav som uppställs för ett förordnande eller om denne missköter sin uppgift. I samband med återkallelse av ett förordnande skall Kammarkollegiet av skäl som redan berörts även utreda om det finns grund för att återkalla samfundets tillstånd att förrätta vigsel. Genom dessa bestämmelser åläggs således Kammarkollegiet en skyldighet att utöva viss tillsyn över trossamfundens vigselverksamhet. Enligt egen uppgift bedriver Kammarkollegiet däremot inte någon ordinär tillsyn över trossamfunden och deras vigselförrättare. Som framgått har återkallelse av förordnande för enskilda vigselförrättare aktualiserats främst genom påpekanden från Skatteverket.

I det föregående har jag gjort bedömningen att det inte är ändamålsenligt att Kammarkollegiet själv genomför den initiala kunskapskontrollen av alla blivande vigselförrättare, särskilt med hänsyn till det stora antalet präster inom Svenska kyrkan. Det förutsätts istället att trossamfunden, efter delegation, i flertalet fall svarar för denna kontroll. Trossamfunden svarar också för bedömningen av vigselförrättarnas allmänna lämplighet. Kammarkollegiet bör, inom ramen för nuvarande uppgifter beträffande trossamfunden, verka för att trossamfunden anordnar vigselverksamheten på ett ändamålsenligt sätt, bl.a. genom att bistå med råd och bidra med relevant information till trossamfunden. Redan i dag förser Kammarkollegiet trossamfunden med information om viktigare lagändringar

⁴³ Prop. 1992/93:211 s. 20.

m.m. Enligt min bedömning finns det däremot inte skäl att utvidga Kammarkollegiets tillsynsansvar över trossamfundens vigselverksamhet. Någon särskild reglering av tillsynen torde inte heller vara nödvändig.

Författningsreglering m.m.

Mot bakgrund av vad som anförts i detta avsnitt föreslår jag att rubriken till lagen om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan ändras till lagen om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund. Samtliga bestämmelser i lagen bör gälla för alla trossamfund, dvs. även för Svenska kyrkan. Detta innebär att också Svensk kyrkan skall ha vigsel tillstånd och att befattningshavare inom kyrkan måste förordnas särskilt för att vigselbehörighet skall föreligga. Lagens kunskapskrav kommer därmed att gälla även för vigselförrättare inom Svenska kyrkan.

Av en övergångsbestämmelse till lagen bör vidare framgå att de nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet inte gäller för präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt ÄktB:s bestämmelser under förutsättning att de har anmälts till Kammarkollegiet senast ett år efter ikraftträdandetidpunkten och att Svenska kyrkan har sökt och beviljats vigsel tillstånd före anmälan.

Bestämmelsen i 4 kap. 3 § första stycket första punkten ÄktB om "automatisk" vigselbehörighet för präster i Svenska kyrkan bör upphävas. För att undvika att det uppkommer ett behörighetsglapp bör dock präster i Svenska kyrkan ha kvar sin nuvarande behörighet att vara vigselförrättare under ovan nämnda period på ett år, något som förutsätter en övergångsbestämmelse till lagen om ändring i ÄktB.

Trossamfundet bör själva få bestämma om de vill ta ut ersättning för vigselförrättningarna. Eftersom det rör sig om myndighetsutövning bör det dock införas en föreskrift i 4 kap. ÄktB av vilken det framgår att trossamfund har rätt att ta ut avgift för vigsel som förrättas inom samfundet.

Utöver ÄktB:s bestämmelser om vigsel gäller enligt 4 kap. 6 § ÄktB föreskrifterna i kyrkohandboken eller andra föreskrifter för Svenska kyrkan, om vigseln förrättas av en präst i den kyrkan och den ordning som gäller inom annat trossamfund, om vigseln förrättas av en präst eller någon annan i ett sådant samfund. Paragrafen,

som återspeglar äldre förhållanden, bör omformuleras för att bättre ge uttryck för Svenska kyrkans likställdhet med andra trossamfund i fråga om vigsel.

Enligt 15 kap. 2 § andra stycket ÄktB får ett beslut av präst inom Svenska kyrkan om förrättande av vigsel överklagas hos länsrätt. Bestämmelsen är t.ex. tillämplig om en sådan präst först har förklarat sig villig att förrätta vigsel och därefter vägrar att genomföra förrättningen med hänvisning till att det finns någon brist i hindersprövningen. Däremot föreligger det inte något överklagbart beslut om denne på grund av samvetsbetänkligheter inte anser sig kunna viga ett visst par. Det har inte gått att finna någon närmare bakgrund till varför bestämmelsen har införts. Motsvarande möjlighet att överklaga beslut som fattats av vigselförrättare inom andra trossamfund saknas.

Enligt min bedömning finns det inte något vägande skäl som talar för att man bör kunna överklaga dessa beslut. Nämda bestämmelse i ÄktB om överklagande av beslut om förrättande av vigsel som fattats av präst inom Svenska kyrkan bör således upphävas.

7.8 Särskilt om vigselplikt för vigselförrättare inom trossamfund eller för samfunden

7.8.1 Bakgrund

Frågan om s.k. vigselplikt har diskuterats i äldre förarbeten med anledning av att vissa präster inom Svenska kyrkan inte ville viga den som var frånskild. I det fallet löstes problemet genom att skyldigheten att förrätta vigsel lyftes bort från den enskilde prästen och istället lades på den prästerliga organisationen. Till vigsel inom Svenska kyrkan fick kvinnan och mannen välja den präst inom kyrkan som de själva önskade och som var villig att viga. En ovillkorlig rätt till vigsel i en församling förelåg först när någon av dem var församlingsmedlem.⁴⁴ Skyldigheten för präster och församlingar i Svenska kyrkan att stå till förfogande för vigsel upphörde i samband med relationsändringen mellan Svenska kyrkan och staten år 2000.⁴⁵ Befattningshavare i andra trossamfund har aldrig haft någon författningsreglerad skyldighet att förrätta vigsel.

⁴⁴ Jfr 4 kap. 4 § ÄktB. Bestämmelsen upphörde att gälla vid utgången av år 1999.

⁴⁵ Se avsnitt 7.7.1.

I dag har trossamfunden således ingen vigselplikt och inte heller deras präster och andra befattningshavare. Vigselförrättarna har istället att följa trossamfundens interna föreskrifter i frågan. Bland annat kan det ställas krav på medlemskap eller annan tillhörighet till trossamfundet. Vigsel kan också nekas av rent läromässiga skäl. Som redan framkommit är äktenskap mellan två kvinnor eller två män oförenliga med trosuppfattningen hos många samfund och den som är frånskild tillåts inte ingå nytt äktenskap inom t.ex. katolska kyrkan. Även om en enskild befattningshavare i ett trossamfund i och för sig skulle vara villig att viga par med samma kön kan hon eller han vara förhindrad att förrätta vigseln om samfundet inte tillåter sådana vigslar. Vigselförrättaren kan också avböja en begäran om vigsel av s.k. själavårdsmässiga skäl, t.ex. alltför snabbt ingående av nytt äktenskap innan den tidigare relationen bearbetats. Ett par kan däremot alltid ingå äktenskap genom borgerlig vigsel så snart parterna är berättigade att ingå äktenskap.

I mitt uppdrag ingår att utreda om trossamfunden bör vara fria att välja vilka man vill viga. Eftersom par med samma kön föreslås få möjlighet att ingå äktenskap ställs frågan om vigselplikt på sin spets. Det ifrågasätts i direktiven om vigsel tillstånd bör kunna ges till trossamfund som endast tillåter äktenskap för par med olika kön eller om vigsel tillståndet bör göras villkorat av att samfundet även tillåter vigsel av par med samma kön.

Förespråkarna av en vigselplikt har framhållit att de religiösa vigselförrättarna inte bör kunna välja vem de vill viga. Det finns även homosexuella som är religiösa och som har önskemål om att gifta sig inom det samfund som de tillhör. Att bli nekade denna möjlighet utgör diskriminering. Det har vidare hävdats att det av principiella skäl inte bör finnas någon särreglering för vigselförrättare inom trossamfund utan att alla vigselförrättare bör vara likställda. Eftersom det är fråga om myndighetsutövning ankommer det dessutom på samtliga vigselförrättare att beakta alla personers likhet inför lagen.

Från trossamfundens sida finns ett starkt motstånd mot att de skall åläggas en vigselplikt. Företrädare för flera trossamfund har förklarat att de i så fall hellre avstår från sin vigselrätt. Det har också gjorts gällande att en plikt att viga par med samma kön skulle strida mot religionsfriheten.

Enligt trossamfunden handlar frågan om vigselplikt i princip om deras oberoende och gränsdragningen mellan stat och trossamfund. En vigselplikt kan knappast innebära att trossamfunden blir tvungna

att viga alla, dvs. även icke medlemmar. Vidare kan präster och andra befattningshavare inom trossamfundet inte fullt ut jämföras med borgerliga vigselförrättare. De representerar sitt samfund och måste viga enligt den ordning som gäller inom samfundet i fråga. I sin egenskap av präst och motsvarande har religiösa vigselförrättare som regel också ett annat förtroende och ansvar i förhållande till de blivande makarna än vad borgerliga vigselförrättare har. Det har vidare betonats att vigsel inom ett trossamfund är en gudstjänst och att det över huvud taget inte är möjligt att "separera" myndighetsutövningen från den religiösa liturgin.

7.8.2 Mina bedömningar och förslag

Förslag: Det bör inte införas någon vigselplikt vare sig för vigselförrättare inom trossamfund eller för samfundet. I 4 kap. 3 § andra stycket ÄktB föreskrivs att befattningshavare i ett trossamfund inte är skyldig att förrätta vigsel.

Rättsliga utgångspunkter

Fram till stat-kyrkareformen var Svenska kyrkan en del av det allmänna⁴⁶ men är i dag ett privaträttsligt organ som bedriver sin verksamhet i associationsformen registrerat trossamfund. Efter relationsändringen är Svenska kyrkan eller dess organisatoriska delar således inte längre något statligt eller kommunalt organ och därmed inte heller en förvaltningsmyndighet.⁴⁷ Andra trossamfund än Svenska kyrkan har aldrig varit förvaltningsmyndigheter.

Enligt 11 kap 6 § tredje stycket RF kan förvaltningsuppgifter överlämnas till bl.a. ett registrerat trossamfund eller någon av dess organisatoriska delar, t.ex. församlingar och stift. Innefattar uppgiften myndighetsutövning skall det ske med stöd av lag. Föreskriften tillkom genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 2000. I

⁴⁶ De grundläggande bestämmelserna om Svenska kyrkans offentligrättsliga organisation fanns samlade i kyrkolagen (1992:300). Inom Svenska kyrkans organisation fanns ett antal kyrkliga myndigheter, statliga och kyrkokommunala. Bland annat var domkapitlet en statlig myndighet i varje stift.

⁴⁷ Enligt RF:s terminologi är samtliga statliga och kommunala organ utom riksdagen och de beslutande kommunala församlingarna myndigheter. Även regeringen och domstolarna faller in under begreppet. Andra myndigheter än dessa betecknas *förvaltningsmyndigheter*. Där emot är privaträttsliga rättssubjekt inte myndigheter även om de enligt 11 kap. 6 § tredje stycket RF har anförtrots förvaltningsuppgifter.

den proposition som låg till grund för ändringen konstaterade regeringen att de trossamfund som väljer att bedriva sin verksamhet i den nya associationsformen fortfarande bör kunna få förvaltningsuppgifter överlämnade till sig. I första hand torde det enligt regeringen vara fråga om myndighetsutövning i form av förrättande av vigsel. Av nyss nämnda lagrum framgår vidare att förvaltningsuppgifter även kan överlämnas till trossamfund som alltså bedriver sin verksamhet i föreningsform, vanligtvis som ideell förening.

Uppgiften att förrätta civilrättsligt giltiga vigslar får anses ha överlåtit på andra trossamfund än Svenska kyrkan genom Kammarkollegiets vigsel tillstånd. Vigselrätten för Svenska kyrkan framgår indirekt genom bestämmelsen i 4 kap. 3 § första stycket första punkten ÄktB, vari det anges att präster inom Svenska kyrkan är behöriga att vara vigselförrättare. I det föregående har jag föreslagit att det skall krävas vigsel tillstånd även för Svenska kyrkan (och särskilt förordnande för kyrkans vigselförrättare).

Enligt min bedömning är de enskilda vigselförrättarna inom trossamfundet, till skillnad från de vigselförrättare som förordnas av länsstyrelserna, inte fristående uppdragstagare utan företrädare för det trossamfund inom vilket de är verksamma. Den vigselbehörighet som gäller för trossamfundens befattningshavare innebär att de utför den förvaltningsuppgift som anförtrotts samfundet. Även om uppgiften innefattar myndighetsutövning är vigselförrättarna inte att anse som förvaltningsmyndigheter.

I en vigselförrättares uppgifter ingår att förvissa sig om att hindersprövning skett, genomföra vigseln i föreskriven ordning samt underrätta Skatteverket så att äktenskapet blir registrerat. Fullgörandet av uppgifterna är att beteckna som myndighetsutövning. Det har bl.a. till följd att vigselförrättaren svarar för tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken och att staten kan bli skadeståndsskyldig enligt principerna för delegerad myndighetsutövning för skada som vigselförrättaren har vållat genom fel eller försummelse (jfr 3 kap. 2 § skadeståndslagen [1972:207]). Däremot omfattas verksamheten inte av förvaltningslagens (1986:223) bestämmelser.⁴⁸

⁴⁸ Jfr Hellners, T., och Malmqvist, B., Nya förvaltningslagen med kommentarer, 1999 s. 42.

Bör det införas en vigselplikt?

Som allmän utgångspunkt för mina överväganden i denna del gäller att alla par oavsett sexuell läggning skall ha möjlighet att gifta sig. Det kan då ifrågasättas om en sådan reglering leder till att en vigselförrättare inom ett trossamfund som vägrar att viga ett par med samma kön gör sig skyldig till diskriminering på grund parets sexuella läggning. Bestämmelser som syftar till att motverka diskriminering finns i flera olika lagar som förbjuder diskriminering på olika grunder och på olika samhällsområden. Sådana bestämmelser finns bl.a. i lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering. Det finns emellertid inte något uttryckligt förbud mot diskriminering på grund av sexuell läggning som täcker förevarande situation. En vägran att viga två kvinnor eller två män, sedan äktenskapsinstitutet öppnats för par med samma kön, torde t.ex. inte falla in under straffbestämmelsen om olaga diskriminering i 16 kap. 9 § brottsbalken. Kretsen av personer som kan begå brottet olaga diskriminering omfattar visserligen den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag, men med allmänt uppdrag avses i lagens mening politiskt valda förtroendemän och inte fall där myndighetsutövning har delegerats till privaträttsliga subjekt.⁴⁹ Inte heller torde en vägran att, som företrädare för det allmänna, viga homosexuella vara att bedömas som diskriminering enligt EG-rätten eller någon av de internationella konventioner som Sverige har ratificerat. För att vigselförrättare inom ett trossamfund skall vara skyldiga att förrätta vigsel i berörda fall krävs således att vigselstånd förenas med en vigselplikt.

Det har vidare gjorts gällande att en vägran att viga ett par med samma kön inte skulle vara förenligt med 1 kap. 9 § RF. Enligt denna bestämmelse skall domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saktlighet och opartiskhet. Med uttrycket "andra" förstås bl.a. enskilda subjekt som fullgör förvaltningsuppgifter med stöd av 11 kap. 6 § tredje stycket RF. Bestämmelsen är allmänt formulerad och närmast att se som ett principstadgande. I den mån en "särbehandling" inte är förbjuden i lagstiftningen – dvs. om par med samma kön tillåts ingå äktenskap men det inte införas en vigselplikt – kan det knappast hävdas att en tillämpning av lagen skulle strida mot likhetsprincipen.

⁴⁹ Jfr prop. 1985/86:98 s. 116 ff.

Det bör uppmärksammas att bestämmelsen inte riktar sig till lagstiftaren.

En allmän målsättning som framgår av 1 kap. 2 § första stycket RF är däremot att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Mot bakgrund av denna föreskrift, som visserligen inte är rättsligt bindande, kan det ifrågasättas om det är principiellt godtagbart att vigselförrättare inom trossamfund av olika skäl kan vägra att viga par som har vänt sig till trossamfundet för att ingå äktenskap eller om de, liksom borgerliga vigselförrättare, bör vara skyldiga att viga alla som uppfyller lagens krav för att ingå äktenskap. En avvägning måste i detta fall liksom annars göras mellan olika intressen.

Det kan till en början ifrågasättas om en ordning med vigselplikt skulle strida mot religionsfriheten. Religionsfriheten definieras i 2 kap. 1 § första stycket sjätte punkten RF som frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Denna frihet får inte begränsas.⁵⁰ Grundlagsskyddet innebär ett förbud mot bestämmelser som uttryckligen riktar sig mot någon viss religionsutövning eller som, fastän de har fått en mera allmän avfattning, uppenbart syftar till att motverka en viss religiös inriktning. Religionsfriheten i artikel 9 i Europakonventionen är mera vidsträckt än enligt RF men i viss utsträckning begränsningsbar genom vanlig lag. Den innefattar frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.⁵¹ Uppgiften att förrätta civilrättsligt giltig vigsel utgör i sig inte ett led i trossamfundens religionsutövning. Man kan dock inte bortse från att vigseln också har en religiös innebörd. Med utgångspunkt från att en vigsel inom ett trossamfund är en gudstjänst finns det skäl att ifrågasätta om en plikt att viga två kvinnor eller två män skulle strida mot religionsfriheten i de fall då religionen förbjuder äktenskap mellan två personer som har samma kön. I vart fall tangerar en sådan skyldighet religionsfrihetens område. Man kan rimligen inte begära att man inom ett trossamfund skall hålla en vigselgudstjänst som inte omfattas av dess tro.

I princip innebär vigselrätten en rätt för trossamfunden att förrätta en ceremoni som jämställs med borgerlig vigsel och som får juridisk verkan under förutsättning att den uppfyller de krav som

⁵⁰ Jfr 2 kap. 12 § första stycket RF.

⁵¹ Jfr avsnitt 4.2.

ställs i ÄktB. Som trossamfunden har påpekat kan staten inte bestämma över vilka liturgiska moment som skall ingå i ceremonin. De religiösa momenten går inte heller att särskilja från de juridiska. En vigselplikt skulle därför i praktiken ge alla en ovillkorlig rätt även till den religiösa ceremonin.

Till saken hör också att en vigselplikt inte rimligen kan avgränsas så att den allmänt avser par med olika eller samma kön. En allmän vigselplikt skulle föra för långt även om den begränsades till att avse respektive trossamfundets medlemmar. En vigselförrättare kan nämligen vägra att viga ett par även av andra skäl än att de har samma kön. En trosuppfattning kan t.ex. hindra en präst eller annan befattningshavare att viga personer även om de tillhör samfundet. Man skulle därför i lagtext behöva specificera när vigselplikten inte gäller. En sådan reglering skulle sannolikt leda till en lång rad undantag. I praktiken skulle det vidare vara svårt att avgöra vilka skäl som ligger bakom en vägran att förrätta vigsel. Dessutom har vigselplikten för präster i Svenska kyrkan tidigare tagits bort och det har aldrig funnits någon vigselplikt för befattningshavare i andra trossamfund.

Om man ställer krav på att vigselförrättarna inom trossamfunden skall viga par med samma kön finns det vidare en betydande risk för att flertalet trossamfund inte längre vill ha kvar sina vigsel tillstånd eller avstår från att söka sådant tillstånd. Detta skulle i realiteten innebära en övergång till i huvudsak borgerlig vigsel. Flera av de olägenheter som jag har anfört som skäl emot en övergång till obligatoriskt civiläktenskap skulle därmed uppstå.

Mot bakgrund av det anförda bör det följaktligen inte föreligga någon skyldighet för trossamfundens befattningshavare att förrätta vigsel. Eftersom uppgiften att viga utgör myndighetsutövning bör det finnas ett uttryckligt undantag härom i lag. Jag föreslår därför att det införs en föreskrift i 4 kap. 3 § andra stycket ÄktB om att befattningshavare i ett trossamfund inte är skyldig att förrätta vigsel.

Inte heller bör det enligt min mening vara en förutsättning för trossamfundens vigsel tillstånd att de tillåter vigsel både av par med olika kön och av par med samma kön. De skäl som anförts beträffande vigselplikt för trossamfundens befattningshavare har relevans också när det gäller en skyldighet för trossamfunden att erbjuda vigslar. För Svenska kyrkan skulle dessutom en vigsel skyldighet som kopplades till vigselrätten kunna sägas vara en återgång till vad som gällde innan kyrkan skildes från staten. Det bör också påpekas att vigselrätten för övriga trossamfund aldrig har varit beroende av

någon vigselplikt. Jag vill alltså inte förorda en reglering där man knyter vigselstillstånden till en vigselkyldighet utan anser att nuvarande ordning bör behållas.

7.9 Bör domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigsel?

7.9.1 Bakgrund

En borgerlig vigselform, äktenskaps ingående inför magistrat eller kronofogde, infördes redan under senare hälften av 1800-talet genom flera särskilda författningar. Denna var avsedd för sådana fall då kyrklig vigsel av en eller annan anledning inte kunde komma ifråga. Genom 1908 års lag om äktenskapets ingående blev den borgerliga formen öppen för alla och kontrahenterna kunde i de flesta fall välja mellan denna och kyrklig vigsel. Nya bestämmelser i ämnet, som infördes år 1915, innebar bl.a. att båda formerna för äktenskaps ingående skulle kallas vigsel. För att behovet av borgerliga vigselförrättare skulle kunna tillgodoses på landsbygden fick "Konungens befallningshavare" rätt att förordna vigselförrättare för visst område. Bestämmelserna överflyttades sedermera till giftermålsbalken som utfärdades år 1920.

Av giftermålsbalken framgick att lagfaren ledamot av magistraten förrättade borgerlig vigsel i städerna. Om det inte fanns någon magistrat förrättades vigseln av stadsstyrelsens ordförande. Utanför städerna var det landsfiskalerna⁵² som förrättade borgerlig vigsel. Det fanns också av länsstyrelse särskilt förordnade vigselförrättare. En magistrat var en lokal statlig förvaltningsmyndighet som i regel bestod av borgmästare och rådmän. Myndigheten hade uppgifter som bl.a. avsåg befattning med allmän ordning och säkerhet, handel och näringar, fastighetsväsen samt med rådhusrättens administration. En del sysslor ankom på viss ledamot av magistraten, t.ex. att förrätta vigsel, att vara överexekutor, att föra handelsregister m.m.

Domstolskommittén lade i ett betänkande år 1963 (SOU 1963:56) fram förslag om förstatligande av de kommunala domstolarna, rådhusrätterna⁵³. Den föreslog också att magistrats- och kommunalborgmästareinstitutionerna skulle avvecklas i samband med rådhus-

⁵² En *landsfiskal* var en statstjänsteman som år 1918–1964 var underställd landsfogden och handlade polis-, åklagar- och utskökningsärenden på landsbygden.

⁵³ Allmän underrätt i stad med egen jurisdiktion, som dömde i första instans.

rätternas förstatligande. Kommittén anförde bl.a. att borgerlig vigsel i stad med rådhusrätt förrättades av domare och att, även om uppgiften såsom vigselförrättare huvudsakligen var av administrativ natur, fanns det inte tillräckliga skäl att överflytta denna uppgift till någon annan befattningshavare i staden. Principiella skäl hindrade inte att domare i häradsrätt⁵⁴ fick samma uppgift. Härigenom tillgodosågs ett önskemål om lagkunnighet hos vigselförrättare och vigselakten kunde äga rum i en lokal som var lämplig med hänsyn till aktens högtidlighet och värdighet.

I remissyttrande över betänkandet framfördes bl.a. att domare inte skulle handlägga administrativa uppgifter. Uppgiften som vigselförrättare var av administrativ natur och främmande för domstolsverksamheten. Den lagkunnighet som vigselförrättare behövde var minimal och lämpliga lokaler fanns även hos administrativa tjänstemän.

Regeringen konstaterade emellertid i proposition nr 163 år 1964 (s. 116 f) att domare i rådhusrätt – i egenskap av magistratsledamot – hade varit borgerlig vigselförrättare under mer än 50 år. Han ansåg inte att det fanns anledning att överflytta denna uppgift på någon annan befattningshavare i stad med rådhusrätt. Genom att låta domare i underrätt förrätta vigsel även på landsbygden skulle de flesta trolovade beredas möjlighet att få borgerlig vigsel under högtidliga former. I 4 kap. 5 § giftermålsbalken föreskrevs efter lagändring (SFS 1964:654) att lagfaren domare i allmän underrätt och den som länsstyrelsen särskilt förordnar till vigselförrättare är behörig att förrätta borgerlig vigsel enligt närmare bestämmelser som Konungen meddelade. Motsvarande reglering finns numera i 4 kap. 3 § första stycket ÄktB. Bland annat föreskrivs att lagfaren domare i tingsrätt⁵⁵ är behörig att vara vigselförrättare. Enligt uppgift från Domstolsverket förrättar domarna ca 4 000 vigslar per år.

7.9.2 Mina bedömningar och förslag

Förslag: Domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigslar. Föreskriften i 4 kap. 3 § första stycket tredje punkten ÄktB om vigselbehörighet för lagfaren domare i tingsrätt skall därmed utgå.

⁵⁴ Underrätt på landsbygden och i vissa städer, som var lagda under landsrätt.

⁵⁵ Genom domstolsreformen år 1971 ersattes rådhusrätterna och häradsrätterna av tingsrätter.

Sedan flera år pågår ett omfattande reformarbete för att utveckla och modernisera domstolsväsendet. Det övergripande målet för förändringsarbetet är att domstolarna även i fortsättningen skall kunna leva upp till de krav som medborgarna har rätt att ställa på rättssäkra avgöranden inom rimlig tid. Reformarbetet delas upp i fyra huvudområden: förändringar av den yttre organisationen, förändringar av den inre organisationen, renodling av verksamheten och förbättringar av det processuella regelverket. Renodling av verksamheten innebär att domstolsverksamheten så långt det är möjligt skall inriktas på endast rättskipning. Ett antal uppgifter har därför förts över från domstolarna till andra myndigheter i syfte att i största möjliga utsträckning koncentrera domstolarnas resurser till den dömande verksamheten, dvs. att lösa tvister mellan enskilda och mellan enskilda och det allmänna samt att döma i brottmål.⁵⁶ Bland annat har de flesta frågor om förmyndarskap m.m. flyttats från tingsrätt till överförmyndaren och bouppteckningsärenden har överförts till Skatteverket.

Vigsselförrättning är i huvudsak en administrativ uppgift som saknar dömande inslag och därmed typiskt sett en främmande verksamhet för domstolarna. För uppgiften som vigsselförrättare krävs inte heller den specialkompetens som lagfarna domare har. Det ligger således i linje med den allmänna strävan att renodla domarnas och domstolarnas arbetsuppgifter att uppgifter av förvaltningskaraktär såsom vigsellärenden inte längre handläggs i domstol.

Av den enkätundersökning som Statistiska centralbyrån har utfört på uppdrag av utredningen framgår att en majoritet av allmänheten anser att domare bör ha kvar sin rätt att förrätta vigslar (63 procent). Allmänhetens inställning bör dock inte vara utslagsgivande i denna fråga. Från ett medborgarperspektiv framstår nämligen intresset av att borgerlig vigsel förrättas av just domare som underordnat intresset av att domstolarnas resurser används till rättskipande verksamhet. Det kan också påpekas att det är ett förhållandevis litet antal vigslar som förrättas av domare och att tillgängligheten till denna vigselmöjlighet minskat genom den sedan flera år pågående sammanslagningen av tingsrätterna och koncentrerings av domstolarna till större städer.

Enligt min mening bör således domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigslar. Föreskriften i 4 kap. 3 § första stycket

⁵⁶ Se bl.a. skr. 1999/2000:106, bet. 1999/2000:JuU22, rskr. 1999/2000:255 samt skr. 2000/01:112, bet. 2000/01:JuU29, rskr. 2000/01:283.

tredje punkten ÄktB om vigselbehörighet för domare i tingsrätt bör därmed utgå. Vem som bör överta domstolarnas vigseluppgift och därmed kompensera det resursbortfall som uppkommer om mitt förslag genomförs återkommer jag till i nästa avsnitt.

7.10 Vem bör anförtros uppgiften att förrätta borgerlig vigsel i framtiden?

7.10.1 Bakgrund

Av inledningen till avsnitt 7.9.1 framgår att enskilda personer har förordnats som borgerliga vigselförrättare sedan år 1915, till en början främst för att täcka behovet av borgerliga vigselförrättare på landsbygden. Genom en lagändring år 1964⁵⁷ fick länsstyrelserna rätt att förordna särskilda vigselförrättare utan regeringens medgivande. I propositionen som låg till grund för lagändringen⁵⁸ anförde departementschefen att det var angeläget att länsstyrelserna utnyttjade denna möjlighet så att borgerliga vigselförrättare fanns på de orter där behov av sådan vigselförrättare förelåg. Systemet med särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare har härefter använts i allt större utsträckning. Det torde inte ha varit föremål för någon mer genomgripande allmän översyn.

I dag finns det ca 1 500 särskilda vigselförrättare i landet. Länsstyrelserna vidtar som regel inte några särskilda åtgärder för att säkerställa tillgången av vigselförrättare i glesbygdsområden, men det finns en allmän strävan efter att täcka det geografiska behovet av vigselförrättare inom respektive län. Såvitt framkommit har länsstyrelserna inte heller fått klagomål om att det skulle finnas för få vigselförrättare i någon del av landet.

Länsstyrelserna förordnar som regel en vigselförrättare tills vidare eller för en mandatperiod om fyra år. Vigselförrättarna rekryteras vanligtvis från kommunerna men i något enstaka fall har en person, bl.a. en riksdagsledamot, som vänt sig direkt till länsstyrelsen fått ett generellt förordnande. Länsstyrelserna ber respektive kommun att uppge hur många vigselförrättare som behövs i kommunen samt att lämna förslag på lämpliga personer för uppdraget. Det förutsätts att kommunen i sitt svar kort presenterar de olika kandidaterna och inte enbart räknar upp ett antal namn. En majoritet av förslagen

⁵⁷ SFS 1964:654.

⁵⁸ Prop. nr 163 år 1964 s. 117.

avser nuvarande och före detta kommunpolitiker men även andra personer kommer på förslag, t.ex. högre tjänstemän inom kommunen, landshövdingar och fartygskaptener. Länsstyrelserna följer normalt kommunernas förslag såväl till antal som beträffande vem som skall förordnas. Någon utredning härutöver brukar inte inhämtas. Inte heller görs det någon kontroll av om föreslagna personer har de kunskaper som behövs för uppdraget eller i övrigt är lämpliga som vigselförrättare. När en vigselförrättare med tillsvidareförordnande avsäger sig uppdraget begär länsstyrelserna in ett förslag på ny vigselförrättare från den berörda kommunen. Som utgångspunkt gäller vidare att den som förordnas för en mandatperiod på förslag av en kommun är verksam som vigselförrättare inom den kommunen. Den som är vigselförrättare kan dock i princip förrätta vigsel på valfri plats i landet.

En vigselförrättare kan också förordnas för endast en vigsel efter ansökan, men det är inte vanligt förekommande. Länsstyrelserna är restriktiva i sin bedömning huruvida en person skall förordnas som vigselförrättare för endast ett tillfälle. Det ställs i praktiken höga krav på dennes bakgrund och ställning i samhället, exempelvis har statsministern, justitieministern och jurister som har varit verksamma länge och har hög ställning fått sådana förordnanden. På senare tid har det dock skett en glidning mot en mer liberal inställning till att förordna personer för enstaka tillfällen, detta till följd av ändrad praxis från regeringens sida. Regeringen har nämligen i några fall bifallit överklagande av avslagsbeslut som meddelats av länsstyrelse trots att länsstyrelsen inte ansett att personerna i fråga har uppfyllt nyss nämnda krav. Som exempel kan nämnas regeringens principbeslut från den 10 juni 2004 i ärende Ju 2004/2912/L2 där regeringen bestämde en ny praxis. Överklagandet bifölls bl.a. därför att advokaten avlagt de kunskapsprov som är föreskrivna för behörighet till domarämbete och även i övrigt uppfyllde de krav som bör ställas på en vigselförrättare. I skälen för regeringens beslut angavs följande.

Vigselförrättarens roll att företräda det allmänna utesluter enligt regeringens mening inte att det i undantagsfall kan accepteras att förordnandet begränsas till ett enskilt fall. Emellertid är en grundläggande förutsättning att vigselförrättaren i kraft av sin ställning kan bidra till att förrättningen ges en officiell prägel och att det klart framgår att förrättaren företräder det allmänna. Förrättaren får således inte ge intryck av att företräda enskilda intressen, t.ex. en viss organisation eller ett visst företag. Även anknytningen till det par som skall vigas bör beaktas. Dessutom bör, i likhet med vad som gäller för de gene-

rella förordnandena som ges i dag, krävas att förrättaren har den kunskap och erfarenhet som krävs för att fullgöra uppdraget och att hon eller han är medveten om det ansvar som är förenat med uppdraget.

Den länsstyrelse inom vars område en vigsel skall äga rum anses med stöd av föreskrifterna i länsstyrelseinstruktionen (2002:864) vara behörig att besluta i det enskilda ärendet.

Av landets 21 länsstyrelser är det endast 12 som fortlöpande lämnar uppgifter till Skatteverket om vem som har förordnats som borgerlig vigselförrättare.

Vigsel som förrättas av särskilt förordnade vigselförrättare äger rum i stadshus, i en annan passande lokal eller på någon särskild plats i enlighet med de blivande makarnas önskemål. När vigseln sker i kommunens lokaler står kommunen för eventuella lokalkostnader. Regeringen har meddelat bestämmelser om borgerlig vigsel i förordningen (2006:214) med närmare föreskrifter om vigsel och registrering av partnerskap som förrättas av domare eller särskilt förordnad förrättare.⁵⁹

Enligt uppgift, bl.a. från Länsstyrelsernas chefsjuristförening, har det hittills inte varit något problem att rekrytera tillräckligt med kompetenta personer som är villiga att åta sig uppdraget som vigselförrättare, men det finns ett utbrett missnöje bland dem som har förordnats som vigselförrättare vad avser nivån på den ersättning som utgår per förrättad vigsel. Länsstyrelserna har överlag inte fått klagomål på de vigselförrättare som har förordnats efter förslag från kommunerna. Däremot har det förekommit att klagomål riktats mot personer som har fått förordnande för en enstaka vigsel. I dessa fall är det Skatteverket som har påpekat att vigselförrättningen inte har gått rätt till, vigselförrättaren har t.ex. vigt utan att hindersprövning skett. Det har förekommit att generella förordnanden för vigselförrättare har återkallats, men i absoluta tal rör det sig om få fall. Några klagomål om att det inte skulle finnas tillräckligt med lämpliga lokaler för ändamålet har inte framförts till länsstyrelserna. De klagomål som har förekommit har istället rört önskemål om att vigseln skulle förrättas på en udda plats.

Enligt Länsstyrelsernas chefsjuristförening kan den nuvarande ordningen upprätthållas även om lagstiftaren skulle komma fram till att domare i fortsättningen inte skall förrätta vigsel. Om det däremot skulle införas en ordning med enbart borgerlig vigsel anser

⁵⁹ Jfr avsnitt 2.2.6.

föreningen att det skulle vara nödvändigt att vigseluppgiften istället läggs på t.ex. särskilda tjänstemän inom varje kommun.

7.10.2 Mina bedömningar och förslag

Förslag: Alla borgerliga vigselförrättare förordnas av länsstyrelserna.

Som framgått föreslås ingen ändring av nuvarande ordning med ingående av äktenskap såväl inom trossamfund som i borgerlig ordning.⁶⁰ Vidare föreslås att vigselbehörigheten för domare tas bort. När det gäller framtida former för ingående av äktenskap i borgerlig ordning skulle en möjlighet vara att alla borgerliga vigselförrättare förordnas av länsstyrelserna. En annan möjlighet, som enligt direktiven särskilt skall prövas, är om uppgiften att företråda det allmänna bör ges till Skatteverket. Det finns emellertid också skäl att överväga om vigseluppgiften istället bör överlåtas på Sveriges kommuner.

I sammanhanget kan nämnas att borgerlig vigsel i Danmark förrättas av representanter för kommunerna, nämligen av borgmästaren eller av kommunala förtroendevalda eller tjänstemän. De förtroendevalda och tjänstemännen utses inte av något statligt organ utan av borgmästaren. I Finland förrättas flertalet vigslar av härads-skrivare vid landets folkbokföringsmyndigheter men även domare vid tingsrätt är behörig att förrätta borgerlig vigsel. I Norge ankommer uppgiften att förrätta borgerlig vigsel på notarius publicus (en befattning som innehas av domare i tingsrätt vid sidan av domareämbetet). Såvitt framkommit är det inte möjligt för enskilda personer i Danmark, Finland eller Norge att såsom i Sverige bli förordnade som vigselförrättare för en särskild vigsel.

Skatteverket ansvarar för den hindersprövning som skall göras innan äktenskap ingås och utfärdar på begäran intyg om hindersprövning. I samband med registrering av ingångna äktenskap kontrollerar Skatteverket att vigseln har föregåtts av hindersprövning och att det inte fanns hinder mot äktenskapet. Verket kontrollerar också att vigselförrättaren har varit behörig att förrätta vigseln.

Vid utredningens kontakt med Skatteverket har framkommit att Skatteverket inte har några principiella invändningar mot att upp-

⁶⁰ Beträffande frågan om det bör införas ett gemensamt system för förordnande av vigselförrättare inom trossamfund och borgerliga vigselförrättare, se avsnitt 7.7.2.

giften att förrätta vigsel läggs på verket. Erforderliga investeringar, utbildning, lokaler m.m. skulle också kunna lösas.

Det finns flera fördelar med en ordning som innebär att Skatteverket ansvarar för hela det borgerliga vigselförfarandet. Kontrollen av att vigslarna gått rätt till skulle underlättas och vigseln skulle komma i nära anslutning till folkbokföringen. Skatteverket skulle också kunna ge ökad service genom att hindersprövning och vigsel skulle kunna äga rum vid samma tillfälle och därmed tillgodose önskemål om omedelbar vigsel. Även i andra fall skulle vigsel kunna bokas samtidigt som man beställer hindersbevis. Vidare skulle Skatteverket svara för att vigslarna endast hanteras av lämpliga tjänstemän och något särskilt tillstånd för Skatteverkets vigselförrättare skulle därmed inte behövas.

Om Skatteverket tar över uppgiften att förrätta vigslar upphör möjligheten för enskilda att ansöka om s.k. engångsförordnande och regeringen befrias från uppgiften att överpröva frågor om förordnande av vigselförrättare.

En nackdel, som påtalades av Skatteverket, är emellertid att Skatteverket finns på ett begränsat antal platser i landet, för närvarande 113 platser. Som jämförelse kan nämnas att det finns mer än dubbelt så många kommuner i landet. Tillgängligheten till vigselmöjligheter skulle därför minska om Skatteverket blir vigselmyndighet. Skatteverket har i vart fall inte möjlighet att med befintliga personalresurser tillgodose behovet av borgerliga vigselförrättare i hela landet. För att lösa uppgiften skulle Skatteverket behöva anlita externa personer, t.ex. förtroendevalda och andra i kommunerna att förrätta vigsel på uppdrag av Skatteverket. Principiellt kan det också vara otillfredsställande att vigselmyndigheten själv skall kontrollera att vigseln har skett i behörig ordning.

Av den undersökning som Statistiska centralbyrån har utfört för utredningens räkning om allmänhetens syn på formerna för ingående av äktenskap⁶¹ framgår dessutom att intresset av att tjänstemän på Skatteverket skall kunna förrätta vigsel inte är stort (4 procent). Att vigsel kan ske med kort varsel är inte heller något som prioriteras av allmänheten (4 procent tyckte att detta var särskilt viktigt). Däremot uppfattas geografisk närhet som betydelsefullt (63 procent ansåg att det är mycket viktigt att kunna gifta sig på hemorten).

⁶¹ Jfr avsnitt 6.4.

Med hänsyn till det anförda bör uppgiften att förrätta vigslar inte handhas av Skatteverket. Frågan är då om det borgerliga vigselförfarandet istället bör överlåtas på kommunerna.

Enligt min bedömning finns det inte något hinder mot att uppgiften att förrätta vigslar läggs på *kommunerna*. Det skulle i så fall röra sig om en i lag specialreglerad uppgift. Såvitt framkom vid mitt besök hos Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet skulle kommunerna sannolikt också ställa sig positiva till att vigseluppgiften läggs på dem under förutsättning att finansieringsfrågan får en för kommunerna godtagbar lösning. Om kommunerna blev vigselmyndigheter skulle förslagsvis följande ordning kunna gälla för vigselverksamheten. Varje kommun utser förtroendevalda eller tjänstemän inom kommunen som skall genomföra uppgiften. Det krävs då inte något särskilt förordnande utan kommunerna svarar själva för rekryteringen och för att vigslarna endast hanteras av lämpliga personer. Något ansökningsförfarande blir därmed inte heller aktuellt. Ett förtroendeuppdrag att förrätta vigsel jämförelsevis i princip med andra uppdrag i kommunen. För tjänstemännen inom kommunen utgör vigselförrättningarna ett led i tjänsteutövningen. En kommun bör vara skyldig att anordna vigsel även för den som inte är kommunmedlem men som befinner sig i kommunen. Den enskildes möjligheter att gifta sig i borgerlig ordning begränsas därmed inte till hemkommunen. Kommunens vigselförrättare skulle kunna vara behöriga att viga utanför kommunens geografiska område men inte skyldiga att göra detta. Behörigheten bör dock vara begränsad till svenskt territorium. Kommunerna får ut avgifter för vigselförrättningarna enligt taxa som fastställs av kommunfullmäktige. Avgiftens storlek bestäms av varje kommun i enlighet med den s.k. självkostnadsprincipen. Kommunerna har också möjlighet att differentiera avgifterna så länge det sker på saklig grund.

Jag kan se flera fördelar med att uppgiften att förrätta vigslar sålunda läggs på kommunerna. Man skulle få ett renodlat system utan möjlighet till engångsförordnanden. Till skillnad från Skatteverket skulle kommunerna kunna tillgodose behovet av vigselmöjligheter i hela landet. Kommunerna skulle visserligen behöva satsa resurser, men dessa skulle kunna finansieras genom att kommunerna tar ut avgifter. En annan fördel är att statens kostnader för vigselförfarandet skulle minska. För allmänheten skulle en ordning enligt ovan inte innebära något större avsteg från den som gäller i dag. Kommunpolitiker förordnas ofta som vigselförrättare av länsstyrel-

serna, vigseln bokas hos respektive kommuns kansli och kommunernas lokaler används i stor utsträckning vid förrättningarna.

Det kan emellertid ifrågasättas om det finns tillräckliga skäl att genomföra en sådan reform. Principiellt innebär det skisserade systemet en stor förändring jämfört med den ordning som gäller i dag och som har tillämpats sedan lång tid tillbaka. Såvitt framkommit under mitt utredningsarbete finns det inte några påtagliga olägenheter med nuvarande system där länsstyrelserna förordnar vigselförrättare. Referensgruppen med företrädare för riksdagspartierna har också ställt sig avvisande till att vigseluppgiften anförtros kommunerna (eller Skatteverket). Jag har därför valt att inte lägga fram något ändringsförslag i denna del. Det kan tilläggas att mitt ställningstagande förutsätter att vigsel inom trossamfund behålls som ett alternativ till den borgerliga vigseln. Vid en övergång till obligatoriskt civiläktenskap hade det enligt min mening varit nödvändigt med särskilda vigselmyndigheter, i första hand kommunerna.

Som redan nämnts föreslås att domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigsel. En tänkbar lösning för att kompensera det resursbortfall som uppkommer om domare inte längre är vigselförrättare skulle kunna vara att Skatteverket får i uppgift att förrätta vigslar samtidigt som ordningen med särskilt förordnade vigselförrättare behålls. Eftersom endast ett mindre antal av alla vigslar förrättas av domare (ca 4 000 per år) bör dock resursbortfallet istället kunna kompenseras genom att länsstyrelserna vid behov förordnar fler vigselförrättare. Domare i både allmänna domstolar och allmänna förvaltningsdomstolar som är villiga att vara vigselförrättare bör då kunna förordnas som ett led i täckandet av resursbortfallet. Jag föreslår således att alla borgerliga vigselförrättare förordnas av länsstyrelserna i framtiden. Frågan om det bör genomföras några förändringar inom ramen för nuvarande system behandlas i nästa avsnitt.

7.11 Närmare om särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare

7.11.1 Bakgrund

Länsstyrelserna har i uppgift att förordna särskilda vigselförrättare, men är själva inte någon vigselmyndighet. Vigselförrättarna ingår inte i länsstyrelsernas organisation utan är att betrakta som fristående uppdragstagare i förhållande till länsstyrelserna. Genom för-

ordnandet överlämnas en förvaltningsuppgift till enskilda personer (jfr 11 kap. 6 § RF). Vigsselförrättarna är inte myndigheter och omfattas därmed inte av förvaltningslagen.⁶² Lagens bestämmelser om handläggning av ärenden, jäv, överklagande m.m. gäller således inte för den verksamhet som bedrivs av de särskilda vigsselförrättarna.

Med det offentliga uppdraget som vigsselförrättare får anses följa en skyldighet att viga alla som uppfyller lagens krav för att ingå äktenskap. Om två kvinnor eller två män ges möjlighet att ingå äktenskap har således borgerliga vigsselförrättare inte rätt att vägra att viga dem såvida det inte finns äktenskapshinder. Härvid föreligger en skillnad i förhållande till vad som gäller för vigsselförrättare inom trossamfund. I det senare fallet har uppgiften att förrätta vigsel delegerats till trossamfundet genom utfärdade vigseltillstånd och inte till de enskilda vigsselförrättarna. Någon särskild vigselplikt för vigsselförrättare inom trossamfund eller för samfundet föreslås inte (jfr avsnitt 7.8.2).

Fullgörandet av vigseluppgifterna är att beteckna som myndighetsutövning. Det har bl.a. till följd att vigsselförrättaren svarar för tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken och att staten kan bli skadeståndsskyldig enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen.

Länsstyrelsernas uppgift att förordna vigsselförrättare framgår av ÄktB och beträffande redan förordnade vigsselförrättare finns vissa bestämmelser i förordningen med närmare föreskrifter om vigsel och registrering av partnerskap som fattas av domare eller särskilt förordnad förrättare. Däremot saknas författningsreglering som närmare anger hur de blivande vigsselförrättarna skall rekryteras eller under vilka förutsättningar ett förordnande får ges. Bestämmelser om hur vigsselförrättarnas lämplighet för uppdraget skall kontrolleras saknas också, liksom bestämmelser om förordnandenas giltighet samt återkallelse av förordnanden. Den praxis som har utvecklats hos länsstyrelserna och genom regeringens beslut i överklagade ärenden har redovisats i föregående avsnitt.

⁶² Jfr Hellners, T., och Malmqvist, B., Nya förvaltningslagen med kommentarer, 1999 s. 42.

7.11.2 Mina bedömningar och förslag

Förslag: Regeringen bör i förordning meddela följande föreskrifter om förordnande av borgerliga vigselförrättare. Länsstyrelsen skall pröva att en person har de kunskaper och de kvalifikationer i övrigt som behövs för uppdraget innan hon eller han förordnas till vigselförrättare. Länsstyrelsen får uppdra åt kommunen att utföra denna prövning. Ett förordnande att vara vigselförrättare skall gälla tills vidare om det inte har begränsats att gälla en viss period, i undantagsfall får dock ett förordnande avse enstaka tillfälle. Uppgifter om vittnen som har varit närvarande vid en vigsel bör antecknas i vigselprotokollet. Tidigare meddelade förordnanden att vara vigselförrättare skall gälla som om de hade meddelats med tillämpning av den nya förordningen.

För en vigselförrättning skall tas ut en avgift för finansiering av bl.a. ett höjt arvode till vigselförrättarna. I ÄktB införs därför en ny bestämmelse om att avgift skall utgå för vigsel som förrättas av den som länsstyrelsen har förordnat till vigselförrättare. Närmare föreskrifter om sådan avgift och betalningen av den meddelas av regeringen.

Länsstyrelsens beslut om förordnande av vigselförrättare skall inte kunna överklagas varför 15 kap. 5 § ÄktB föreslås bli upphävd.

Vilka krav bör ställas på vigselförrättarna?

Merparten av vigselförrättarna rekryteras i dag efter förslag från kommunerna. Även andra personer än förtroendevalda och tjänstemän i kommunerna kommer härvid på förslag. Som framgått kan en enskild person också vända sig direkt till länsstyrelsen och ansöka om att bli förordnad som vigselförrättare, något som dock inte är vanligt förekommande. Länsstyrelserna kan även rekrytera personer på eget initiativ. Eftersom det är angeläget att behovet av vigselförrättare tillgodoses i hela landet bör länsstyrelsernas möjligheter att rekrytera personer från olika håll i samhället inte begränsas. Å andra sidan bör länsstyrelserna inte förordna fler vigsselförrättare än det vid varje tillfälle finns behov av. En behovsprövning bör därför ske i samband med att enskilda vigselförrättare förordnas.

Med hänsyn till att de uppgifter som delegeras till vigselförrättarna utgör myndighetsutövning som, trots den rutinmässiga karaktären, för med sig stora juridiska konsekvenser bör det ställas höga krav på de personer som rekryteras för uppdraget. Med ett förordnande följer en rätt att under personligt ansvar företräda det allmänna. Det är av stor vikt att de personer som utses till vigselförrättare har de kunskaper som behövs för uppdraget, dvs. sådana kunskaper att ÄktB:s regler om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas, samt att de även i övrigt är lämpliga som vigselförrättare. Förutom nämnda kunskaper bör en vigselförrättare bl.a. ha ett gott omdöme och åtnjuta allmänt förtroende samt ha den erfarenhet som krävs för att kunna fullgöra uppdraget på bästa sätt. Hon eller han bör också vara väl medveten om vigselns betydelse som ett juridiskt bindande avtal och det ansvar som är förenat med uppdraget. En annan omständighet som bör vägas in är att vigselförrättaren kan anses lämplig att företräda det allmänna. Vidare bör endast den som är villig att viga såväl en kvinna och en man som två personer med samma kön kunna komma i fråga för uppdraget som vigselförrättare.

Det ankommer på länsstyrelserna att bedöma vigselförrättarnas kvalifikationer för uppdraget. Innan en person förordnas bör länsstyrelserna särskilt kontrollera att den som skall förordnas har erforderliga kunskaper. En möjlighet är att den blivande vigselförrättaren får besvara skriftliga eller muntliga frågor vid ett personligt besök hos länsstyrelsen. Länsstyrelserna bör dock i stor utsträckning kunna överlåta prövningen på kommunerna. Merparten av vigselförrättarna förordnas nämligen på förslag av kommunerna och det kan förutsättas att kommunerna gör en lämplighetsbedömning innan förslag lämnas. I den mån förslaget från en kommun inte ger klart besked om vederbörandes kvalifikationer bör kompletterande upplysningar kunna inhämtas från kommunen.

Vidare bör länsstyrelserna ta ett ansvar för utbildningen av blivande vigselförrättare, oavsett om kunskapskontrollen delegeras, genom att de t.ex. anordnar särskilda kurser eller tillhandahåller utbildningsmaterial.

Förordnande för enstaka tillfälle

En ordning med särskilt förordnade vigselförrättare förutsätter att det finns en kår av vigselförrättare som kontinuerligt förrättar vigslar. Den som åtar sig ett uppdrag som vigselförrättare bör vara beredd att fullgöra sitt åtagande under en längre period. Ett förordnande att vara vigselförrättare bör därför som regel gälla tills vidare om det inte finns anledning att begränsa förordnandets giltighet till en viss angiven tidpunkt. Ett tidsbegränsat förordnande kan t.ex. vara aktuellt när kommunernas förtroendevalda utses till vigselförrättare.

En särskild fråga är om det bör vara möjligt att förordna vigselförrättare för enstaka tillfälle och i så fall vilka krav som bör ställas för ett sådant förordnande. Det torde sällan finnas ett behov av tillfälliga förordnanden ur ett allmänt perspektiv. Istället synes det vara i huvudsak privata motiv som ligger bakom en begäran bli förordnad som vigselförrättare i dessa fall. Det bör framhållas att vigselförrättningen inte är en privat angelägenhet i den meningen att de blivande makarna fritt bör kunna välja vem som skall viga dem. Vigsels officiella prägel skulle gå förlorad om t.ex. släktingar, vänner och bekanta regelmässigt skulle kunna bli förordnade som vigselförrättare efter ansökan. Detsamma gäller andra personer som av affärsmässiga eller annars rent personliga skäl vill bli förordnade som vigselförrättare. Syftet med ett förordnande bör istället vara att den som förordnas som vigselförrättare skall stå till allmänhetens tjänst och fortlöpande fullgöra sitt uppdrag under en längre tid. Vigselförrättare bör endast i undantagsfall förordnas för enstaka tillfälle.

Regeringens uttalanden i samband med praxisändringen år 2004 (jfr avsnitt 7.10.1) bör även i fortsättningen vara vägledande för när enstaka vigselförordnande kan komma i fråga. Förutom de kompetenskrav som behandlats i det föregående bör en grundläggande förutsättning för att ett förordnande skall begränsas till enstaka fall således vara att vigselförrättaren i kraft av sin ställning kan bidra till att förrättningen ges en officiell prägel och att det klart framgår att hon eller han företräder det allmänna. De blivande makarnas önskemål om en viss vigselförrättare bör inte få vara styrande. Vidare bör ett förordnande för enstaka fall inte avse en viss dag eller kortare tidsperiod och därmed ge generell vigselbehörighet, utan förordnandet bör begränsas till en särskild vigsel mellan ett namngivet par. I princip bör förordnandena för enstaka tillfällen begränsas till

att avse personer med viss kvalificerad erfarenhet och vissa personer med politiska förtroendeuppdrag. Genom att domstolarna avlastas vigseluppgifterna öppnas bl.a. möjlighet att förordna domare som borgerliga vigsselförrättare antingen för en längre period eller ett enstaka tillfälle. Att endast vissa särskilt kvalificerade personer bör kunna utses till vigsselförrättare får anses följa av ett uttryckligt krav i författningstexten på att ett förordnande endast i undantagsfall får avse enstaka tillfälle.

I den mån vederbörandes kvalifikationer för uppdraget inte framgår av dennes bakgrund och tidigare erfarenheter bör det åligga länsstyrelserna att vidta kompletterande åtgärder för att säkerställa att den som aspirerar på att bli förordnad som vigsselförrättare vid enstaka vigsel har tillräcklig kompetens. Det kan ske genom att den som ansöker om att få bli vigsselförrättare för enstaka tillfälle får genomgå kunskapsprov.

Frågan om förordnande för enstaka fall prövas av den länsstyrelse inom vars län vigseln skall äga rum. Underrättelse om vem som har förordnats till vigsselförrättare bör, oavsett förordnandets omfattning, regelmässigt lämnas till Skatteverket.

Tillsyn över den borgerliga vigselverksamheten

I uppgiften att förordna vigsselförrättare får anses ingå en skyldighet att utöva viss tillsyn över de särskilt förordnade vigsselförrättarnas verksamhet. Det ligger i sakens natur att länsstyrelserna har möjlighet att återkalla ett förordnande om en vigsselförrättare inte längre uppfyller de krav som uppställs för ett förordnande eller om denne missköter sin uppgift. Däremot bedriver länsstyrelserna inte någon aktiv tillsyn över vigsselförrättarnas verksamhet. Som framgått har återkallelse av förordnande för enskilda vigsselförrättare aktualiserats främst genom påpekanden från Skatteverket.

Eftersom vigsselförrättningarna har betydelsefulla rättsverkningar för den enskilde är det av vikt att länsstyrelserna även fortsättningsvis utövar viss kontroll av vigsselförrättarnas verksamhet. Vid misstanke om brott – tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken – bör länsstyrelserna i princip anmäla saken till polis eller åklagare. Länsstyrelserna bör också verka för att viktig information sprids till vigsselförrättarna. Den som en gång har förordnats som vigsselförrättare bör t.ex. underrättas om eventuella författningsändringar på området. Någon ordinär tillsyn torde emellertid inte vara nöd-

vändig. Inte heller torde det finnas behov av andra sanktionsmöjligheter än återkallelse av vigselförordnande.

För att öka länsstyrelsernas möjligheter att kontrollera att vigselförrättningarna har gått till i behörig ordning bör uppgifter om vittnenas namn, personnummer och adress antecknas i det protokoll som skall föras över förrättningen och som inom viss tid skall sändas till respektive länsstyrelse.⁶³ Det kan också vara lämpligt att motsvarande uppgifter om vittnen som har varit närvarande vid en vigsel som förrättats inom ett trossamfund lämnas till Kammarkollegiet, men någon uttrycklig bestämmelse härom torde inte behövas.

Författningsreglering

Länsstyrelsernas förordnande av borgerliga vigselförrättare bör författningsregleras. Det bör ankomma på regeringen att meddela bestämmelser härom. Av förordningen bör bl.a. framgå att länsstyrelsen skall pröva att en person har de kunskaper och de kvalifikationer i övrigt som behövs för uppdraget innan hon eller han förordnas till vigselförrättare. Det bör också framgå att länsstyrelsen får uppdra åt kommunen att utföra denna prövning. Förordningen bör vidare innehålla en bestämmelse om att ett förordnande att vara vigselförrättare gäller tills vidare om det inte har begränsats att gälla en viss period, i undantagsfall får dock ett förordnande avse enstaka tillfälle. Av en övergångsbestämmelse till förordningen bör vidare framgå att tidigare meddelade förordnanden att vara vigselförrättare skall gälla som om de hade meddelats med tillämpning av den nya förordningen. Regeringen bör dessutom meddela föreskrifter om att uppgifter om vittnen som har varit närvarande vid en vigsel skall antecknas i vigselprotokollet.

Länsstyrelsens beslut om förordnande av vigselförrättare överklagas för närvarande till regeringen (15 kap. 5 § ÄktB). Det finns emellertid skäl att överväga om ett sådant beslut bör kunna överklagas över huvud taget eller om i vart fall regeringen bör befrias från denna uppgift liksom uppgiften att godkänna ogiltiga vigslar (jfr avsnitt 7.12). Eftersom ärendena inte är av sådan beskaffenhet att politisk styrning av praxis framstår som nödvändig skulle uppgiften att överpröva länsstyrelsens beslut i och för sig kunna läggas

⁶³ Se 4 kap. 7 § ÄktB och 8 och 9 §§ förordningen med närmare föreskrifter om vigsel och registrering av partnerskap som förrättas av domare eller särskilt förordnad förrättare.

på länsrätten istället för regeringen. Enligt min bedömning finns det emellertid inte något vägande skäl som talar för att man över huvud taget bör kunna överklaga dessa beslut. En överprövning av domstol framstår inte som nödvändig utan det bör räcka att frågan prövas i en instans. Eftersom ärendena inte avser enskildas civila rättigheter eller skyldigheter föranleder Europakonventionen inte någon annan bedömning. Inte heller torde någon annan internationell konvention kräva domstolsbeslut eller domstolsprövning i första instans. I de fall där nya omständigheter kan tillföras eller sökanden vill anföra nya argument finns det möjlighet för länsstyrelsen att ta upp frågan till ny prövning. I sammanhanget kan nämnas att Kammarkollegiets beslut om förordnande av vigselförrättare inom trossamfund inte är överklagbara. Nyss nämnda bestämmelse i ÄktB bör således upphävas.

Särskilt om ersättning till vigselförrättare och avgift för vigsel

En vigselförrättare som är förordnad av länsstyrelsen har rätt till ersättning med 110 kr för varje vigsel som hon eller han har förrättat. Har vigselförrättaren samma dag förrättat mer än en vigsel utgör dock ersättningen 30 kr för varje vigsel utöver den första.⁶⁴ Ersättningsnivåerna har varit oförändrade sedan år 1988. Länsstyrelserna betalar ut ersättning till vigselförrättarna en gång per år med medel från förvaltningsanslaget.

Behovet av en översyn av regelverket för vigselförrättare i syfte att ersättningsnivåerna skall justeras uppåt har påtalats i ett antal motioner vid flera tillfällen. Lagutskottet har uttalat att ersättningsnivåerna för vigselförrättare (och partnerskapsförrättare) bör höjas till en rimligare nivå.⁶⁵ I senare betänkande⁶⁶ har lagutskottet avslagit motioner av nämnda innebörd med hänvisning till förevarande utredning, vilket godkänts av riksdagen.

Utöver frågan om ersättning till vigselförrättare ingår det också i mitt uppdrag att överväga om det bör tas ut avgifter för vigsel.⁶⁷ När det gäller vigsel inom trossamfund har jag i avsnitt 7.7.2 före-

⁶⁴ 10 § förordningen med närmare föreskrifter om vigsel och registrering av partnerskap som förrättas av domare eller särskilt förordnad förrättare.

⁶⁵ Se t.ex. bet. 2001/02:LU8, 2003/04:LU22 och 2004/05:LU14.

⁶⁶ Se bet. 2004/05:LU14.

⁶⁷ För vigsel, inklusive protokoll, som förrättas av svensk myndighet utomlands tas det för närvarande ut en avgift om 600 kr. Detta gäller dock inte om kvinnan eller mannen har sitt hemvist inom utlandsmyndighetens område (jfr förordningen [1997:691] om avgifter vid utlandsmyndigheterna).

slagit att det införs en bestämmelse i 4 kap. ÄktB av vilken det framgår att trossamfund har rätt men ingen skyldighet att ta ut avgift för vigsel.

Uppdraget som borgerlig vigselförrättare är i grunden ett hedersuppdrag, något som bör påverka arvodesnivån. Ersättningen har emellertid legat på samma nivå i många år och står numera inte i rimlig proportion till vigselförrättarnas arbetsinsatser. En höjning framstår som därför som väl motiverad.

Jag anser att ett lämpligt riktmärke för arvodering av borgerliga vigselförrättare kan vara 300 kr. Förrättas flera vigslar samma dag bör dock arvodet för varje vigsel utöver den första utgå med endast 100 kr.

Det synes också vara befogat att vigselförrättarna kan få skälig ersättning för resekostnader och andra utgifter som uppkommer när de fullgör sina uppdrag. Om t.ex. en vigsel i enlighet med parternas önskemål förrättas på annan plats än i den ordinarie vigsellokalen är det rimligt att vigselförrättaren får ersättning för sina resor till och från förrättningsplatsen. Resekostnader och andra utgifter som uppkommer på grund av parternas speciella önskemål om en vigsel på en viss plats utanför vigselförrättarens normala tjänsteställe eller under en tid som inte kan anses som normal tjänstetid bör dock inte ersättas av staten, utan det får bli en förhandlingsfråga mellan paret som avser att ingå äktenskap och vigselförrättaren.

En höjning av arvodet till borgerliga vigselförrättare bör finansieras genom en avgift för vigselförrättningen. Ersättningen bör i första hand ge täckning för statens ökade utgifter för arvoderingen av vigselförrättare. En variant kan då vara att avgiften betalas direkt till vigselförrättaren som får behålla beloppet som sitt arvode. En sådan ordning är dock inte invändningsfri. Det uppkommer bl.a. problem när flera vigslar förrättas samma dag och fullt arvode skall utgå endast för den första vigseln och reducerat arvode för de efterföljande vigslarna. Skall det par som vigs först betala fullt arvode och övriga endast ett mindre belopp? Detta framstår inte som skäligt. Inte heller torde det vara lämpligt att alla vigslar beläggs med samma, men något lägre avgift. Det finns inga garantier för att ett sådant system ger täckning för statens utgifter och på orter där det endast förekommer någon enstaka vigsel får vigselförrättaren inte sitt fulla arvode. Dessutom uppkommer vissa budgettekniska problem. Jag anser inte att detta är en framkomlig väg.

En annan möjlighet är att avgiften betalas in till länsstyrelsen som förordnat vigselförrättaren. Ett problem med denna lösning är dock att länsstyrelserna inte har någon befattning med vigslarna sedan vigselförrättarna väl förordnats. Systemet är därför inte anpassat till att länsstyrelserna skall ta ut avgifter för de vigslar som faktiskt sker. Länsstyrelserna saknar också möjlighet att kontrollera att avgiften betalats in före vigseln. Det skulle vidare leda till onödig administrativ omgång om länsstyrelsen först skulle kräva in en avgift från de blivande makarna och därefter betala ut ersättning till vigselförrättaren. Man kan också fråga sig om det är rimligt att de som tänker gifta sig skall betala in en avgift för en borgerlig vigsel innan de slutligt har bestämt sig för om de vill välja denna vigselform eller en vigsel inom ett trossamfund. Trots att det innebär en viss administrativ omgång skulle man ändå kunna tänka sig denna lösning om man ställer krav på att de blivande makarna före den borgerliga vigseln visar upp ett intyg eller kvitto på att vigselavgiften betalats in. De behövde då inte betala förrän de bestämt sig för en borgerlig vigsel. Det skulle också vara möjligt för vigselförrättaren att kontrollera att betalning skett och har så inte skett skulle hon eller han kunna vägra att genomföra vigseln på samma sätt som om hinderprövning inte skett.

En ytterligare variant är att vigselavgiften betalas in till Skatteverket i samband med hinderprövningen eller vid ett senare tillfälle. Även med en sådan ordning skulle det vara en förutsättning för genomförandet av en borgerlig vigsel att avgiften betalats i vederbörlig ordning.

Av de två nämnda alternativen förordar jag att länsstyrelsen väljs. Det behöver då införas en särskild bestämmelse i 4 kap. ÄktB om att avgift skall utgå för vigsel som förrättas av den som länsstyrelsen har förordnat till vigselförrättare.

En särskild fråga är hur stor en vigselavgift rimligen bör vara. Det får ankomma på regeringen att fastställa avgiften liksom att i övrigt meddela närmare föreskrifter om sådan avgift och betalningen av den. För egen del vill jag dock föreslå att avgiften bestäms till 400 kr. Detta belopp kan visserligen ge ett visst överskott, särskilt om en vigselförrättare genomför flera vigslar samma dag. Utgifterna för arvoden till vigselförrättaren kommer då att klart understiga motsvarande vigselavgifter. Att avgiftssystemet ger ett visst överskott framstår dock som befogat med hänsyn till det administrativa merarbete som kan uppkomma för länsstyrelserna.

7.12 Bör det vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar?

7.12.1 Bakgrund

I 4 kap. 2 § ÄktB föreskrivs att kvinnan och mannen skall vara samtidigt närvarande vid vigseln. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet och vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar. Har det inte gått till på detta sätt eller var vigselförrättaren inte behörig att förrätta vigsel, är förrättningen ogiltig som vigsel. Detta innebär att det äktenskap, som till synes uppstått, är en nullitet och inte ger upphov till ett äktenskaps rättsverkningar. Om det finns synnerliga skäl får en sådan förrättning dock godkännas av regeringen efter ansökan av en av parterna eller om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne. I lagens förarbeten anges att godkännande i första hand bör ske i sådana fall då något fel i vigselförfarandet har uppkommit av förbiseende och kontrahenterna kan anses ha förlitat sig på att vigseln varit giltig.⁶⁸ Vidare uttalas att det inte bör komma i fråga att mot parts bestridande eller efter enderas död godkänna en vigsel som är behäftad med formellt fel om det kan råda tvekan om att parterna velat ingå äktenskap, t.ex. om inte båda var personligen närvarande eller om den ena parten befann sig i sådant sinnessillstånd att hon eller han inte insåg betydelsen av sitt handlande.⁶⁹

Motsvarande ordning gäller även när en svensk vigselförrättare förrättar vigsel enligt svensk lag i främmande stat (se 1 kap. 5 § IÄL).⁷⁰

Bestämmelser om när ett i utlandet enligt utländsk lag ingånget äktenskap anses giltigt i Sverige finns i 1 kap. 7 § IÄL. Ett sådant äktenskap anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet. Även i annat fall skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där kvinnan och mannen var medborgare eller hade hemvist.

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan enligt 8 § samma kapitel godkännas av regeringen på ansökan av kvinnan

⁶⁸ Prop. 1968 nr 136 s. 82 f, se även avsnitt 2.2.7.

⁶⁹ Jfr SOU 1964:35 s. 100.

⁷⁰ Jfr avsnitt 2.2.10.

eller mannen eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om det föreligger synnerliga skäl.

I praktiken förekommer det endast i begränsad utsträckning att regeringen efter ansökan prövar ärenden om godkännande av ogiltig vigsel eller ogiltig registrering av partnerskap.⁷¹ Enligt Justitiedepartementet prövar regeringen i genomsnitt ett ärende varje år. Den sammanlagda handläggningstiden uppskattas till ca fem timmar per år. Ärendena avgörs efter viss skriftlig handläggning.

I flera av ärendena har vigseln varit ogiltig på grund av att vigsselförrättaren saknat behörighet att viga. Som regel har regeringen godkänt vigseln om parterna har varit överens och det inte har funnits motstridiga uppgifter.⁷²

I några fall har ärendena varit tvistiga. Som exempel kan nämnas ett avgörande från år 2006.⁷³ Ett par hade gift sig med varandra inom ett muslimskt trossamfund i Sverige. Vigselceremonin förrättades av en imam som inte var behörig att förrätta vigsel enligt svensk rätt. Regeringen hänvisade till nyss berörda förarbetsuttalanden och konstaterade att parterna hade olika inställningar till frågan om de uppfattat vigseln som giltig enligt svensk rätt. I ärendet hade vidare framkommit att parterna inte var antecknade som gifta i folkbokföringen och att de under lång tid hade haft olika folkbokföringsadresser. Dessutom hade den ena parten vid kontakt med myndigheter lämnat olika uppgifter om parternas förhållanden. Med hänsyn till dessa omständigheter fanns det enligt regeringen inte synnerliga skäl att godkänna förrättningen som vigsel, varför ansökan avslogs.

I ett annat ärende⁷⁴ hade paret i fråga också ingått äktenskap inför en imam i Sverige. Äktenskapet hade registrerats utomlands. Den ena parten omkom 15 år senare. Regeringen konstaterade att det fanns motstridiga uppgifter i frågan om den avlidne haft uppfattningen att hon och den andra parten varit förenade i ett enligt svensk lag giltigt äktenskap. Vad som framkommit i fråga om registreringen i det andra landet innebar inte att svenska myndigheter skulle ha intygat äktenskapets giltighet enligt svensk lag. Det framgick inte heller att imamen skulle ha gjort gällande att han hade

⁷¹ Av 1 kap. 7 § partnerskapslagen framgår att en ogiltig registrering får godkännas av regeringen, om det finns synnerliga skäl. Regleringen överrensstämmer med bestämmelserna om ogiltig vigsel i ÄktB.

⁷² Se bl.a. Ju 1998/2053.

⁷³ Ju 2005/5456/L2.

⁷⁴ Ju 1998/3785.

haft behörighet att förrätta vigsel enligt svensk lag. Dessutom hade paret inte varit registrerade som gifta i folkbokföringsregistret. Regeringen ansåg inte heller i detta fall att det fanns synnerliga skäl att godkänna förrättningen som vigsel.

7.12.2 Mina bedömningar och förslag

Förslag: Allmän domstol skall pröva frågor om godkännande av ogiltiga vigslar.

Ärende om godkännande av ogiltig vigsel tas upp av tingsrätten i den ort där någon av makarna har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, tas ärendet upp av Stockholms tingsrätt.

Att delegera regeringsärenden har sedan länge varit ett viktigt sätt att rationalisera regeringens verksamhet. Det gäller både ärenden som regeringen avgör efter besvär och ärenden som regeringen prövar som första och enda instans. Enligt de riktlinjer som gäller för delegeringsarbetet bör regeringen befrias från ärenden som inte kräver ett ställningstagande från regeringen som politiskt organ.⁷⁵ Frågan om det även i fortsättningen bör vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar eller om uppgiften kan delegeras till ett underordnat organ är därmed främst av principiell karaktär.

Av redogörelsen i föregående avsnitt framgår att det rör det sig om enstaka ärende per år av tämligen enkelt slag. Regeringen har i sin praxis följt de riktlinjer som angetts i förarbetena till ÄktB. Politisk styrning av praxis framstår inte som nödvändig. Enligt min bedömning är ärendena inte av sådant slag att de kräver ett ställningstagande av regeringen som politiskt organ. Uppgiften att godkänna ogiltiga vigslar bör således delegeras till domstol eller förvaltningsmyndighet.

Som regel bör ärenden där rättsfrågan är huvudsak prövas av domstol medan ärenden där lämplighetsbedömningen dominerar prövas i administrativ ordning. Avsteg från denna grundsats förekommer dock i båda riktningarna. I ärenden om godkännande av ogiltiga vigslar är visserligen de rent rättsliga bedömningarna inte dominerande, med det skulle likväl vara en fördel för parterna om ärendena handläggs av domstol. Som framgått kan de vara tvistiga. Det förekommer att parterna lämnar motstridiga uppgifter i fråga

⁷⁵ Jfr prop. 1989/90:100 bil 2 s. 49.

om vilka faktiska förhållanden som inträffat eller är för handen. En domstol har bättre förutsättningar att pröva olika bevisfrågor än vad regeringen eller någon underordnad förvaltningsmyndighet har. Bland annat kan domstolen hålla muntliga förhör med parterna, vigselförrättaren och vittnen som har varit närvarande vid vigseln. Om den ena parten har avlidit kan det också vara av betydelse att muntlig bevisning får föras om huruvida den avlidne haft anledning att förlita sig på att vigseln var giltig. Vid prövning i administrativ ordning är förfarandet som regel skriftligt. Frågan om en vigselns giltighet kan dessutom bli föremål för prövning av domstol i äktenskapsmål.⁷⁶ I sammanhanget kan nämnas att tvister om äktenskapets giltighet inte omfattas av Bryssel II-förordningen. Däremot faller sådana tvister inom definitionen för äktenskapsmål i 3 kap. 1 § IÄL. De kan prövas av svensk domstol under de förutsättningar som framgår av 3 kap. 2 § IÄL. För svensk domsrätt räcker det t.ex. med att saken rör ogiltighet av vigsel förrättad av svensk vigselförrättare.

Med beaktande av vad som sålunda anförts föreslår jag att prövningen av ärendena om godkännande av ogiltiga vigslar flyttas till domstol. Även ett i utlandet enligt utländsk lag ingånget äktenskap som är ogiltigt på grund av formfel bör kunna godkännas av domstol istället för regeringen. Liksom i dag bör det i båda fallen föreligga synnerliga skäl för att en ogiltig vigsel skall godkännas. De uttalanden som gjordes under förarbetena till ÄktB liksom den praxis som hitintills tillämpats vid godkännande av ogiltiga vigslar bör kunna ge tillräcklig vägledning för rättstillämpningen utan några nya motivuttalanden. Uppgiften bör åvila allmän domstol och handläggas som ett domstolsärende enligt lagen (1996:242) om domstolsärende.

Ett ärende om godkännande av ogiltig vigsel – såväl svensk som utländsk vigsel – bör, i likhet med vad som gäller för äktenskapsmål, tas upp av tingsrätten i den ort där någon av makarna har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, bör ärendet tas upp av Stockholms tingsrätt. Forumbestämmelsen bör framgå av ett nytt stycke till 14 kap. 3 § ÄktB och tillämpas analogt på utländska vigslar.

Någon särskild bestämmelse om svensk domsrätt i förevarande fall torde däremot inte vara nödvändig. Av regleringen i ÄktB får anses följa att frågan om godkännande av en ogiltig vigsel som förrättats av svensk vigselförrättare som regel kan prövas av svensk

⁷⁶ Jfr 14 kap. 1–3 §§ ÄktB.

domstol. Ett ärende om godkännande av en ogiltig utländsk vigsel bör däremot endast tas upp till prövning av svensk domstol i enstaka undantagsfall. Om ingen av parterna har anknytning till Sverige torde det över huvud taget inte finnas någon anledning att ärendet prövas av svensk domstol, eftersom beslutet endast får verkan här i landet. Domsrättsfrågan får enligt min mening prövas inom ramen för kravet på att det skall finnas synnerliga skäl för att vigseln skall godkännas.

7.13 Internationella privat- och processrättsliga frågor – inledning

I mitt uppdrag ingår att redovisa vilka internationella privat- och processrättsliga frågor som äktenskap för par med samma kön aktualiserar och överväga om detta motiverar någon särskild reglering. Som utgångspunkt för mina överväganden i denna del gäller att ÄktB ändras så att det blir möjligt för två kvinnor respektive två män att ingå äktenskap med varandra i Sverige.

I det följande kommer jag att redogöra för hur det internationellt privat- och processrättsliga regelverket bör tillämpas när makarna i ett äktenskap har samma kön (avsnitt 7.14). EG-rättsliga regler, konventionsgrundad lagstiftning samt svenska internationella privat- och processrättsliga författningar behandlas var för sig. Förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (NÄF), som grundar sig på den nordiska äktenskapskonventionen från år 1931, och dess tillämplighet på par med samma kön behandlas närmare i ett särskilt avsnitt. Därefter redovisas behovet av författningsändringar i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL), vilken hör till den svenska autonoma internationella privat- och processrättsliga författningsregleringen (avsnitt 7.16). I avsnittet behandlas bl.a. frågan om äktenskapsmål mellan makar med samma kön alltid skall få tas upp av svensk domstol om äktenskapet har ingåtts i Sverige. Hur utländska registrerade partnerskap bör behandlas i Sverige om partnerskapslagen i enlighet med mitt förslag upphävs diskuteras i avsnitt 7.17. Avslutningsvis kommer jag också att beröra följderna av att vi inte kan räkna med att svenska äktenskap som ingåtts av par som har samma kön kommer att erkännas i alla länder (avsnitt 7.18).

7.14 Det internationellt privat- och processrättsliga regelverkets tillämplighet på äktenskap för par med samma kön

7.14.1 EG-rättsliga regler

Bedömning: Bryssel II-förordningen och annan EG-rättslig reglering torde för närvarande inte omfatta äktenskap där makarna har samma kön. Vi kan inte ensidigt med bindande verkan för de övriga EU-staterna tillämpa dessa regler på sådana äktenskap.

Det är oklart hurvida äktenskap som ingåtts av par med samma kön och makarna i sådana äktenskap omfattas av EG-rättsliga regler. Något auktoritativt stöd för uppfattningen att begreppet ”äktenskap” i lagstiftning av EU-rättsligt ursprung skulle omfatta sådana äktenskap finns inte.

När det gäller äktenskapsbegreppet inom EG-rätten har staterna som regel inte möjlighet att lägga sin egen nationella lagstiftning till grund för hur de aktuella reglerna skall tillämpas. Det EG-rättsliga äktenskapsbegreppet skall i stället tolkas autonomt utifrån ett europeiskt perspektiv. Enligt väl etablerad rättspraxis hos EG-domstolen måste det därvid finnas en gemensam kärna (common core) hos lagstiftarna i medlemsländerna eller så måste en stark tendens i en viss riktning åtminstone vara märkbar. De EU-stater som infört äktenskap för par med samma kön förblir – även med Sveriges sällskap – en klar minoritet. Det torde därför vara tvivelaktigt om EG-domstolen och EU:s medlemsländer i den nationella rättstillämpningen kan tolka det EG-rättsliga äktenskapsbegreppet så att det även omfattar äktenskap mellan två kvinnor eller två män. Följaktligen finns det mycket som talar för att i EG-rättslig mening endast äktenskap mellan en kvinna och en man kan kvalificera sig som ”äktenskap”, i vart fall i nuläget. Avvikande meningar har dock gjorts gällande, inte minst i den nederländska doktrinen. Om fler länder inom EU i framtiden öppnar sin lagstiftning för äktenskap mellan två personer med samma kön kan dock äktenskapsbegreppet inom EU komma att tolkas så att också dessa äktenskap kommer att omfattas av den EG-rättsliga regleringen.

Svaret på frågan om äktenskapsbegreppets innebörd är av direkt praktisk betydelse på grund av *Bryssel II-förordningen*⁷⁷ som bl.a.

⁷⁷ Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003, jfr avsnitt 2.2.10.

reglerar behörigheten för domstolarna i EU:s medlemsstater att ta upp frågor om äktenskapsskillnad, hemskillnad och annullering av äktenskap och erkännande av i EU-staterna meddelade domar i dessa frågor. Den aktuella förordningen går i rättstillämpningen före tillämpningen av alla internationella instrument på området och även före medlemsstaternas egna nationella regler. Danmark är dock inte bundet av förordningen. Den är inte heller bindande mellan Finland och Sverige på grund av en reservation till förmån för NÄF. I förhållande till övriga EU-stater får dock behörighets- och erkännandereglererna i IÄL ge vika när situationen faller in under Bryssel II-förordningen.

Så länge det inte finns ett positivt besked om motsatsen från EG-domstolen är det – mot bakgrund av tidigare anförda skäl – min bedömning att Bryssel II-förordningen för närvarande inte omfattar äktenskap där makarna har samma kön. Vi kan i vart fall inte ensidigt med bindande verkan för de övriga EU-staterna tillämpa dessa regler på sådana äktenskap. I nuläget får utgångspunkten därför anses vara att de svenska reglerna i IÄL om svensk domstols behörighet att ta upp äktenskapsmål är tillämpliga på äktenskap där makarna har samma kön, liksom lagens bestämmelser om erkännande av utländska beslut om äktenskaps upplösning. Vissa justeringar måste dock göras i lagen, vilket jag återkommer till senare. (Beträffande NÄF, se nästa avsnitt.)

Även vid tillämpning av annan EG-rättslig reglering kan tolkningen av begreppen äktenskap och makar skapa vissa problem. Det gäller t.ex. Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, den s.k. *Bryssel I-förordningen*. Av artikel 1.2 framgår att förordningen inte är tillämplig på bl.a. makars förmögenhetsförhållanden. Däremot finns i artikel 5.2 en domsrättsregel vid underhållstvister mellan makar. Enligt den bestämmelsen kan talan om underhållsskyldighet mot den som har hemvist i en medlemsstat väckas i en annan medlemsstat, närmare bestämt vid domstolen i den ort där den underhållsberättigade har sitt hemvist eller vanliga vistelseort. Bryssel I-förordningens domsrättsregler gäller vid underhållstvister så fort som svaranden har sitt hemvist i en annan EU-stat (artikel 2.1). Förordningen gäller dock inte för Danmark. I förhållande till detta land tillämpas alltjämt Brysselkonventionen.⁷⁸ På samma sätt som fallet är med Bryssel II-

⁷⁸ *Brysselkonventionen* – om domstols behörighet och verkställighet av domar på privaträttens område – gäller i Sveriges sedan den 1 januari 1999, se lagen (1998:358) om

förordningen är det tvivelaktigt om begreppet makar i Bryssel I-förordningen och konventionen omfattar par med samma kön som har ingått äktenskap.

Beträffande Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 som rör samordning av de sociala trygghetssystemen för personer som flyttar inom EU hänvisas till redovisningen i avsnitt 4.3.2. Som framgår av avsnittet är det lagstiftningen i det land där en social förmån skall utgå som är av görande för tolkningen av begreppet familjemedlem. Det innebär att ett utländskt gift par som flyttar till Sverige blir berättigade till sociala förmåner här i enlighet med vad som gäller för svenska makar. Såvitt avser tillämpningen av förordningen i Sverige bör några problem inte uppkomma.

EU-staternas konvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, den s.k. Romkonventionen från år 1980, är inte tillämplig på makars förmögenhetsförhållanden. Konventionen kommer inom kort att omvandlas till en EU-förordning med samma tillämpningsområde.

7.14.2 Konventionsgrundad lagstiftning

Bedömning: Någon uttrycklig bestämmelse om att konventionsgrundad lagstiftning skall tillämpas på äktenskap som ingåtts av par med samma kön och på makarna i äktenskapet bör inte införas. Som regel bör det överlämnas åt de rättstillämpande organen att med ledning av allmänna principer om konventionsvänlig tolkning avgöra hur konventionsgrundade författningar skall tillämpas när det gäller sådana äktenskap och makar.

Sverige är på den internationella familjerättens område part i ett antal internationella konventioner som reglerar rättsförhållandet mellan makar eller förutvarande makar eller som avser en efterlevande make. Dessa konventioner har införlivats med svensk rätt genom särskilda lagar. Förutom NÄF kan följande lagar nämnas som exempel.

- Lagarna (1935:44), (1935:45), (1935:46) som införlivar den s.k. nordiska arvskonventionen från år 1934 med svensk rätt. Flera av bestämmelserna i konventionen – och de införlivande svenska lagarna – fokuserar på efterlevande makes rättsställning.

Brysselkonventionen. Den har numera ersatts av Bryssel I-förordningen, vilken trädde i kraft mellan EU:s medlemsstater (utom Danmark) den 1 mars 2002.

- Lagen (1962:512) om indrivning av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge. Lagen grundar sig på en nordisk konvention på området och omfattar bl.a. make och förutvarande make.
- Lagen (1977:595) om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område.
- Lagen (1973:943) om erkännande av vissa utländska äktenskapskillnader och hemskillnader, som grundar sig på en Haagkonvention på området från år 1970.
- Lagen (1976:108) om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet, vilken grundar sig på en Haagkonvention på området från år 1973. Konventionen omfattar bl.a. avgöranden om underhåll mellan makar eller förutvarande makar.
- Lagen (1992:794) om Luganokonventionen varigenom Luganokonventionen införlivas med svensk rätt. Lagen/konventionen omfattar frågor om bl.a. underhållsskyldighet.
- Lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. Konventionen från år 1993 tillåter att barn adopteras av makar eller "ensamadoptanter".

Liksom i fråga om de EG-rättsliga reglerna är det inte givet att de internationella konventionerna på familjerättens område och de införlivade svenska lagarna kan anses gälla för äktenskap som ingåtts mellan personer med samma kön. Frågeställningen är egentligen inte ny hos oss utan aktualiserades redan när partnerskapslagen kom till. Enligt den lagen skall vad som i annan lag eller annan författning är stadgat om äktenskapsmål tillämpas också på mål om upplösning av ett registrerat partnerskap och mål om fastställelse av huruvida ett partnerskap består eller inte består. Vidare skall bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar tillämpas på motsvarande sätt på registrerat partnerskap och registrerade partner om inte annat följer av vissa undantagsregler i lagen.⁷⁹ Det enda undantag som uttryckligen gjorts på det internationella området avser NÄF.⁸⁰ Avsikten synes ha varit att alla andra regler – även övriga konventionsgrundade bestämmelser rörande äktenskap och makar – skulle vara tillämpliga. Bestämmelserna i partnerskapslagen var motiverade

⁷⁹ Jfr 3 kap. 1 § andra stycket partnerskapslagen.

⁸⁰ Jfr 3 kap. 4 § partnerskapslagen.

därför att det genom den lagen infördes ett nytt familjerättsligt rättsinstitut som inte kunde anses omfattat av reglerna om äktenskap och makar. Nu däremot är det fråga om ett gammalt etablerat rättsinstitut – äktenskapet – som utvidgas till att gälla också äktenskap för par med samma kön och makarna i sådana äktenskap. Att då införa en bestämmelse liknande den i partnerskapslagen beträffande den konventionsgrundade lagstiftningen bör inte komma i fråga. Det följer redan av ÄktB att begreppen äktenskap och makar omfattar alla äktenskap oavsett makarnas sexuella läggning. Därmed är inte sagt att den konventionsgrundade regleringen utan vidare kan tillämpas på äktenskap för par med samma kön. Tillämpningen av en sådan reglering måste liksom när det annars är fråga om konventionsgrundad lagstiftning grundas på en tolkning av den underliggande konventionen med utgångspunkt i svenska förhållanden och principen om konventionsvänlig tolkning.⁸¹ Det kan då hända att bestämmelserna om äktenskap och makar inte kan tillämpas när makarna har samma kön. I andra fall kan en tolkning leda till motsatt resultat. Man kan också tänka sig att en konvention i princip inte kan anses omfatta nämnda äktenskap och makar men att man ändå i rättstillämpningen bör kunna komma fram till att den aktuella regleringen kan tillämpas här i Sverige. Jag har svårt att se att det exempelvis skulle möta några hinder mot att vi tillämpar bestämmelserna i 1973 års lag om erkännande och verkställighet av vissa utländska äktenskapsskillnader och hemskillnader på utländska domar rörande äktenskapsskillnad eller hemskillnad mellan personer med samma kön. En annan sak är att sådana avgöranden som meddelats i Sverige kanske inte får rättsverkningar i andra länder. Enligt min uppfattning får det överlämnas åt de rättstillämpande organen att med ledning av allmänna tolkningsprinciper avgöra hur konventionsgrundade författningar skall tillämpas när det gäller äktenskap där makarna har samma kön.⁸²

Vad som nu sagts gäller dock inte NÄF. Jag återkommer i avsnitt 7.15 till den regleringen. I övrigt torde det inte uppkomma några

⁸¹ Jfr artikel 31 i *Wienkonventionen om traktaträtten* 1969 (SÖ 1975:1) som innehåller en allmän regel om tolkning av traktater. I artikeln anges att en traktat skall tolkas ärligt i överensstämmelse med den gängse meningen av traktatens uttryck sedda i sitt sammanhang och mot bakgrunden av traktatens ändamål och syfte. Hänsyn skall också tas till bl.a. efterföljande överenskommelser mellan parterna rörande traktatens tolkning eller tillämpningen av dess bestämmelser, liksom efterföljande praxis vid traktatens tillämpning som ådagalägger enighet mellan parterna om traktatens tolkning.

⁸² Viss konventionsgrundad lagstiftnings tillämplighet på registrerade partnerskap har behandlats närmare i förarbetena till partnerskapslagen, se SOU 1993:98 s. 117 ff och bet. 1993/94:LU28 kapitel 7.

konkreta problem vid rättstillämpningen. Av skäl som anförts i avsnitt 7.14.1 torde det vara tvivelaktigt om Luganokonventionen och den lag varigenom konventionen införlivats med svensk rätt kan tolkas så att de är tillämpliga på makar med samma kön. Luganokonventionen ingicks ursprungligen mellan EG:s medlemsländer och de dåvarande EFTA-länderna. Konventionen var i princip en spegelbild av Brysselkonventionen som senare har ersatts av Bryssel I-förordningen. Luganokonventionen innehåller bestämmelser om domstols behörighet på privaträttens område och regler om erkännande och verkställighet av domar på detta område. Praktiskt taget hela familjerätten faller dock utanför konventionen med undantag för frågor om underhåll mellan bl.a. makar och förutvarande makar.

Luganokonventionen gäller numera endast i förhållandet mellan å ena sidan Sverige och övriga EU-länder och å andra sidan EFTA-staterna Island, Liechtenstein, Norge och Schweiz. För Danmarks del är som redan nämnts situationen den att Bryssel I-förordningen tills vidare inte gäller för det landet utan istället är Brysselkonventionen fortfarande tillämplig.

7.14.3 Svenska internationella privat- och processrättsliga författningar

Bedömning: Utvidgas ÄktB:s definition av vad som är ett äktenskap till att omfatta par med samma kön kommer de svenska autonoma internationella privat- och processrättsliga författningarna på familjerättens område utan särskild reglering att tillämpas på äktenskap och makar oavsett om parterna är en kvinna och en man, två kvinnor eller två män. Någon särskild bestämmelse härom behövs inte.

I den mån det saknas tillämpliga EG-rättsliga regler och konventionsgrundad lagstiftning gäller de rent autonoma svenska reglerna på det internationellt privat- och processrättsliga området. Till denna lagstiftning hör de allmänna bestämmelserna på äktenskapsrättens område som finns i IÄL om svensk domstols behörighet i äktenskapsmål m.m. liksom lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden. På arvsrättens område finns lagen (1937:81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo. Vidare kan nämnas lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. I flera av

författningarna förekommer uttryck som "äktenskap", "makar", "make" och "efterlevande make". Eftersom dessa författningar inte grundas på några bakomliggande internationella förpliktelser är vi fria att själva bestämma hur de skall tolkas och tillämpas.

I det föregående föreslås att ÄktB:s definition av vad som är ett äktenskap skall utvidgas till att omfatta par med samma kön. Härigenom kommer också våra autonoma svenska internationella privat- och processrättsliga författningar på familjerättens område att gälla för äktenskap och makar oavsett om parterna är en kvinna och en man, två kvinnor eller två män. Enligt min bedömning behövs det inte någon särskild bestämmelse härom. Att det i partnerskapslagen infördes en särskild bestämmelse om att lagar och andra författningar med anknytning till äktenskap och makar skulle tillämpas på motsvarande sätt när det gällde registrerade partners beror på att, som tidigare sagts, partnerskapet var ett helt nytt rättsinstitut. Däremot kommer en utvidgning av äktenskapsbegreppet i svensk rätt automatiskt att gälla också vid tillämpningen av våra egna interna internationella privat- och processrättsliga regler. I några fall är dock reglerna formulerade på ett sätt som medför att vissa justeringar måste göras för att anpassa dem till det utvidgade äktenskapsbegreppet. Jag återkommer till dessa frågor i avsnitt 7.16.

Den autonoma svenska internationella privat- och processrätten innehåller även ett antal lagvalsregler (kollisionsregler) som pekar ut vilken rättsordning som är tillämplig i ett visst fall. Som ett exempel kan nämnas 4 § första stycket lagen om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden enligt vilken makars förmögenhetsförhållanden bestäms av lagen i den stat där makarna tog hemvist när de gifte sig, om tillämplig lag inte har bestämts genom avtal. Beroende på i vilket land makarna tog hemvist vid äktenskapets ingående kan denna regel hänvisa till svensk eller till utländsk rätt. Lagvalsregler finns också beträffande makes arvsrätt.

I många fall innebär lagvalsreglerna att svensk lag skall tillämpas därför att makarna har anknytning till Sverige. Så är i allmänhet fallet beträffande förutsättningarna för upplösning av ett äktenskap, vid prövningen av frågor om äktenskapets förmögenhetsrättsliga verkningar och vid prövningen av rätten till arv efter svenska medborgare. I sådana fall uppkommer det inga problem. Reglerna om makars förmögenhetsförhållanden öppnar vidare möjlighet för makarna att i en del fall träffa avtal om att svensk lag skall tillämpas och inte heller då bör det uppkomma några särskilda svårigheter.

Om utländsk rätt pekas ut som tillämplig är situationen mer komplicerad. Då uppstår frågan vad som gäller ifall denna rättsordning saknar regler om förmögenhetsförhållandena eller arvsrätten i ett äktenskap som ingåtts mellan två personer med samma kön eller över huvud taget inte godtar sådana äktenskap. Det kan i dessa fall hävdas att det saknas materiella regler för hur en tvist mellan makarna skall lösas.

Beträffande tillämplig lag för behörigheten att ingå äktenskap anser jag, som närmare utvecklats i avsnitt 7.2, att det kan finnas skäl att beakta utländsk lag när andra äktenskap än de som ingås mellan en kvinna och en man inte godtas i det aktuella landet. Vi bör nämligen inte generellt öppna en möjlighet för par av såväl olika som samma kön att ingå äktenskap inför svensk vigselförrättare när de saknar anknytning till Sverige. Vi skulle i så fall medverka till äktenskap mellan personer från andra länder i fall där äktenskapet inte skulle bli giltigt i de länder där de har hemvist eller är medborgare.

När det däremot gäller frågor om äktenskapets rättsverkningar anser jag att man bör välja ett pragmatiskt synsätt.⁸³ Även i avsaknad av uttryckligt lagstöd vid tillämpningen i Sverige bör man kunna bortse från att äktenskap mellan två personer med samma kön inte har rättsverkningar i andra länder. De utländska regler som skulle gälla för en kvinna och en man som ingått äktenskap bör alltså tillämpas även beträffande ett äkta par som har samma kön. Som exempel kan nämnas det fallet att två utländska makar med samma kön bosatt sig här och den ene av dem avlider, då skall rätten till arv för den efterlevande enligt 1 kap. 1 § lagen om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo prövas enligt lagen i det land där hon eller han är medborgare. I en process inför svensk domstol om arvsrätten bör domstolen kunna tillämpa medborgarskapslandets regler om arvsrätten i äktenskap där makarna har olika kön.

En komplikation som omnämndes av Partnerskapskommittén kan dock vara när den utländska rättsordningen är könsrelaterad t.ex. genom att den favoriserar den ena maken i ett äktenskap när det gäller rätten till underhållsbidrag. Hur en sådan och liknande frågor skall lösas får överlämnas till rättstillämpningen att lösa.

Tilläggas bör att de svårigheter som kan uppkomma när utländsk rätt på grund av en lagvalsregel skall tillämpas på ett äktenskap mellan

⁸³ Jfr bet. 1993/94:LU28.

två kvinnor eller två män inte är unika. Den svenska internationella privat- och processrätten är inte heltäckande och det är inte ovanligt att domstolarna i Sverige ställs inför tolknings- och tillämpningsproblem därför att en utländsk rättsordning skiljer sig från den svenska.

7.15 Särskilt om NÄF:s tillämplighet på äktenskap mellan ett par med samma kön

Förslag: Av en ny bestämmelse i NÄF skall framgå att förordningen inte gäller för äktenskap där makarna har samma kön.

NÄF och den underliggande konventionen reglerar bl.a. frågor om äktenskaps ingående, äktenskaps rättsverkningar och äktenskaps upplösning genom dom. Regleringen är tillämplig i de fall makarna är medborgare i Danmark, Finland, Island, Norge eller Sverige och förutsätter i vissa fall även att makarna har hemvist i någon av staterna. Däremot gäller inte bestämmelserna i NÄF för registrerat partnerskap (3 kap. 4 § partnerskapslagen). I förarbetena till partnerskapslagen⁸⁴ konstaterade man att den internordiska reglering som finns i NÄF bildar en helhet och att förordningen förutsätter ömsesidighet. Eftersom alla nordiska länder vid den tidpunkt då partnerskapslagen utarbetades inte hade lagstiftning om registrerat partnerskap brast det därmed i en viktig förutsättning. De allmänt tillämpliga internationella privat- och processrättsliga bestämmelserna ansågs fullt tillräckliga för att reglera de frågor som kunde uppkomma. Om NÄF skulle göras tillämplig på partnerskap skulle vidare denna förordnings exklusiva domsrättsregler kunna leda till att det i vissa fall skulle saknas behörig domstol för att avgöra ett mål om upplösning av registrerat partnerskap, vilket inte var godtagbart. Enligt den dåvarande huvudregeln i 7 § NÄF fick nämligen ett yrkande om äktenskapsskillnad mellan medborgare i fördragslutande stat endast tas upp av domstol i den stat där makarna hade hemvist eller senast hade haft hemvist samtidigt och en av dem fortfarande var bosatt.

Genom en ändring av 1931 års nordiska äktenskapskonvention och motsvarande lagändring i förordningen har behörighetsgrunderna i 7 § NÄF numera ändrats så att de i sak motsvarar vad som

⁸⁴ Bet. 1993/94:LU28 s. 29.

gäller enligt Bryssel II-förordningen.⁸⁵ Eftersom behörighetsgrunderna är alternativa ges makarna i det enskilda fallet möjlighet att välja mellan två eller flera länders myndigheter. En bestämmelse i 8 a § NÄF om litispensens hindrar dock att en talan om samma sak mellan samma parter förs samtidigt i flera länder. Även med nuvarande bestämmelser skulle nyss nämnda situation ha kunnat uppkomma, dvs. att behörig domstol saknas för att avgöra mål om registrerat partnerskap.

På äktenskapsrättens område har övriga nordiska länder inte någon motsvarighet till de bestämmelser som nu föreslås införda i Sverige och kan inte heller förväntas följa Sveriges exempel inom en överskådlig framtid med undantag eventuellt för Norge. Liksom när det gällde registrerade partnerskap saknas därför en viktig förutsättning för att NÄF skall kunna bli tillämplig. Det får antas att övriga nordiska länder med största sannolikhet kommer att jämställa ett svenskt äktenskap mellan två personer med samma kön med ett registrerat partnerskap och inte med ett äktenskap mellan en kvinna och en man. Det kan emellertid ifrågasättas om det bör göras ett uttryckligt undantag för NÄF:s tillämplighet på äktenskap när makarna har samma kön eller om man i likhet med övriga konventionsgrundande författningar bör överlämna frågan åt rättstillämpningen. NÄF skiljer sig från andra konventionsbaserade författningar framför allt därför att den behandlar hela Norden som ett enhetligt jurisdiktionsområde. Om NÄF inte undantas skulle det kunna uppstå fall där det inte finns svensk domsrätt. Som redan nämnts angavs likartade skäl för att undanta NÄF från partnerskapslagens tillämpningsområde. Jag föreslår med hänsyn härtill att det införs en bestämmelse i NÄF om att förordningen inte gäller för äktenskap som ingås mellan två kvinnor eller mellan två män. Därmed klargörs att reglerna i IÄL och andra svenska internationella privat- och processrättsliga författningar istället för NÄF skall tillämpas på makar med samma kön. Om övriga nordiska länder också ändrar sina äktenskapsbegrepp får det förutsättas att den nordiska äktenskapskonventionen kommer att ses över.

⁸⁵ Jfr prop. 2000/01:98, bet. 2000/01:LU22, rskr. 2000/01:217.

7.16 Särskilt om IÄL:s tillämplighet på äktenskap mellan ett par med samma kön

Förslag: Bestämmelsen i 3 kap. 2 § sjätte punkten IÄL ändras så att äktenskapsmål får tas upp av svensk domstol om det finns särskilda skäl att talan prövas här i landet, under förutsättning att endera maken är svensk medborgare eller att käranden inte kan få sin talan prövad i den stat där hon eller han är medborgare eller har hemvist. Vidare föreslås vissa justeringar av språklig karaktär i IÄL.

Ingående av äktenskap

Vissa internationella privat- och processrättsliga frågor har redan behandlats i avsnitt 7.2. Samma bestämmelser föreslås gälla för alla par oavsett kön i fråga om ingående av äktenskap. Något särskilt krav på anknytning motsvarande det som finns i partnerskapslagen bör inte uppställas för att par med samma kön skall få ingå äktenskap i Sverige. Bestämmelserna i 1 kap. 1 § IÄL om tillämplig lag för rätten att ingå äktenskap kommer dock som redovisats tidigare att innebära vissa begränsningar beträffande vilka par som kan ingå äktenskap i Sverige. Normalt räcker det visserligen att svensk lag beaktas, men om ingendera parten har medborgarskaps- eller hemvistanknytning till Sverige blir det aktuellt att beakta reglerna i utländsk lag. För par med samma kön som varken är medborgare eller har hemvist i länder som tillåter äktenskap mellan två kvinnor eller två män kan tillämpningen av nämnda bestämmelse leda till att det föreligger hinder mot äktenskapet. Den möjlighet som finns att göra undantag från huvudreglerna om det finns särskilda skäl får anses tillräcklig för att parterna efter prövning i det enskilda fallet skall kunna gifta sig här oavsett vad som följer av lagstiftningen i det land eller de länder till vilka de har anknytning genom medborgarskap eller hemvist.

Bestämmelserna i 1 kap. 1, 7 och 8 §§ IÄL hänvisar till ”mannen eller kvinnan” eller liknande och förutsätter en viss justering så att de får en könsneutral utformning. Detsamma gäller bestämmelsen i 3 kap. 1 § IÄL som rör äktenskapsmål.

Äktenskapsmål m.m.

Om ingen domstol i EU:s medlemsstater har domsrätt enligt Bryssel II-förordningen och NÄF inte är tillämplig regleras förutsättningarna för ett äktenskapsmåls upptagande av svensk domstol i 3 kap. 2 och 3 §§ IÄL.⁸⁶

Ett äktenskapsmål får tas upp av svensk domstol, om 1) båda makarna är svenska medborgare, 2) käranden är svensk medborgare och har hemvist här i riket eller tidigare haft hemvist här sedan hon eller han fyllt 18 år, 3) käranden inte är svensk medborgare men har hemvist här i riket sedan minst ett år, 4) svaranden har hemvist här i riket eller 5) saken rör ogiltighet av vigsel som förrättas av svensk myndighet.

Äktenskapsmål får också tas upp av svensk domstol om regeringen, eller myndighet som regeringen bestämmer, finner skäl att talan prövas här i riket. Ett sådant tillstånd förutsätter dock att endera maken är svensk medborgare eller att käranden inte kan få sin talan prövad i den stat där hon eller han är medborgare (3 kap. 2 § sjätte punkten IÄL). Regleringen saknar motsvarighet i Bryssel II-förordningen. Enligt förarbetena⁸⁷ syftar bestämmelsen i det sistnämnda fallet, dvs. när käranden är utlänning men inte kan få sin talan prövad i hemlandet, till att förebygga att käranden inte kan få sin talan upptagen någonstans. Bestämmelsen avser endast hinder beträffande domsrätten, inte materiella hinder mot äktenskapsskillnad som gäller i den nationella lagen. Föreligger enbart sådana hinder, får käranden vänta till dess hon eller han har haft hemvist här i ett år, då målet kan tas upp enligt 3 kap. 2 § tredje punkten IÄL. Inte bara rättsliga utan även faktiska hinder skall beaktas. Bestämmelsen kan enligt förarbetsuttalande få praktisk betydelse främst i fråga om politisk flykting, som inte har hemvist någonstans men som uppehåller sig här i landet.

IÄL:s regler om äktenskapsmål gäller fullt ut för partnerskapsmål. En särskild bestämmelse ansågs dock motiverad, nämligen att partnerskapsmål alltid skall få tas upp av svensk domstol om registrering har skett i Sverige (2 kap. 4 § partnerskapslagen). Genom denna regel undvek man den olyckliga situationen att ett i Sverige registrerat partnerskap inte skulle kunna upplösas här (eller någon annanstans) på grund av att parterna senare förlorat sådan anknyt-

⁸⁶ Äktenskapsmål enligt 3 kap. 1 § IÄL omfattar såväl äktenskapsskillnadsmål som tvister om äktenskapets giltighet medan Bryssel II-förordningen endast omfattar mål om äktenskapsskillnad.

⁸⁷ Prop. 1973:158 s. 105.

ning till Sverige som ger svensk domsrätt. Samma hänsynstagande är aktuellt när äktenskap för par med samma kön införs i svensk rätt.

En generell regel i IÄL enligt vilken alla äktenskap som ingåtts i Sverige alltid skall kunna upplösas i Sverige skulle emellertid komma i direkt konflikt med Bryssel II-förordningen genom att den skulle innebära en allmän och ensidig utvidgning av den svenska domsrätten. Den skulle då inte kunna tillämpas här i förhållande till andra EU-stater. En sådan bestämmelse skulle däremot inte strida mot Bryssel II-förordningen om den begränsas till att gälla makar som har samma kön, förutsatt då att sådana par inte omfattas av förordningen. En nackdel är emellertid att detta innebär en särlagstiftning för homosexuella relationer. Å andra sidan kan det hävdas att om Sverige tillåter att par med samma kön ingår äktenskap så bör vi också garantera att äktenskapen kan lösas upp. En ny behörighetsregel när det gäller äktenskapsmål mellan makar med samma kön bör dock om möjligt undvikas.

Enligt min mening kan en lösning istället vara att bestämmelsen i 3 kap. 2 § sjätte punkten IÄL får tillämpas i de förmodligen rätt få och ömmande fallen där ett par inte kan få sitt äktenskap upplöst någon annanstans. Det är dock tvivelaktigt om bestämmelsen, med den nuvarande formuleringen, ger ett tillräckligt skydd när två personer med samma kön har ingått äktenskap i Sverige och de inte kan få det upplöst i något annat land. I de fall då ingen av makarna är svensk medborgare bör äktenskapsmålet kunna prövas här i landet om käranden inte kan få sin talan prövad i den stat där hon eller han är medborgare *eller har hemvist*. För att markera att bestämmelsen endast skall tillämpas i undantagsfall bör det i författningstexten anges att det krävs *särskilda* skäl.

Formellt sett kan också den nu förordade lösningen anses inkräkta på Bryssel II-förordningens tillämpningsområde i vart fall såvitt den omfattar makar med olika kön. Att en lagbestämmelse inte kan tillämpas fullt ut på grund av EG-rättens företräde framför nationella regler är givetvis en omständighet som talar mot att en sådan bestämmelse införs. Enligt sin ordalydelse strider dock redan den nuvarande regeln i 3 kap. 2 § sjätte punkten IÄL mot Bryssel II-förordningen. Med mitt förslag blir skillnaden mot dagsläget att paragrafen även kan tillämpas när båda makarna är utländska medborgare och käranden inte kan få sin talan prövad i hemviststaten. Så länge som det inte blivit klarlagt att förordningen även omfattar äktenskap som ingåtts mellan två kvinnor eller mellan två män anser jag att vi inte bör tveka att ta detta steg om vi därmed för-

hindrar att det uppstår problem för makar med samma kön. Liksom dagens regel kommer den nya bestämmelsen naturligtvis bara att kunna tillämpas i situationer då Bryssel II-förordningen inte är tillämplig.⁸⁸ Skulle det i framtiden bli fastslaget genom avgörande av EG-domstolen att förordningen är tillämplig även på äktenskap där makarna har samma kön blir situationen den att bestämmelsen inkräktar på Bryssel II-förordningens anspråk på tillämplighet, vilket i så fall får till följd att bestämmelsen inte skall tillämpas.

Jag förordar att 3 kap. 2 § sjätte punkten IÄL ändras i enlighet med det sagda. Vidare bör bestämmelsen ändras så att frågan om svensk domsrätt inte skall prövas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer utan direkt av domstol.

Talan om äktenskapsskillnad prövas enligt svensk lag, men äktenskapsskillnad kan vägras under vissa förutsättningar med hänsyn till innehållet i utländsk lag (jfr 3 kap. 4 § IÄL). Om t.ex. båda makarna är utländska medborgare och ingen av dem har hemvist här i riket sedan minst ett år får domstol mot makes bestridande inte döma till äktenskapsskillnad om grund för äktenskapets upplösning inte föreligger enligt någondera makes nationella lag. Lagvalsbestämmelsen torde inte vålla några problem vid upplösning av äktenskap som ingåtts mellan ett par med samma kön. I linje med vad som sagts tidigare (jfr avsnitt 7.14.3) bör de bestämmelser som gäller för äktenskap mellan en kvinna och en man beaktas även om den utländska rättsordningen inte godtar äktenskap där makarna har samma kön.

Inte heller torde erkännande av utländska äktenskapsskillnader vålla några särskilda problem. Enligt huvudregeln i 3 kap. 7 § första stycket IÄL skall beslut om äktenskapsskillnad, som meddelats i främmande stat, gälla här i riket om det med hänsyn till makes medborgarskap eller hemvist eller annan anknytning förelåg skälig anledning att talan prövades i den främmande staten.

⁸⁸ Jfr 7 kap. 6 § IÄL.

7.17 Utländska registrerade partnerskap

Förslag: Bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar skall i tillämpliga delar gälla en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform och parterna i förhållandet om samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet.

I fråga om erkännande i Sverige av utländska registrerade partnerskap gäller samma bestämmelser som för erkännande av utländska äktenskap. Av 1 kap. 7 § IÄL framgår att äktenskap som har ingåtts utomlands enligt främmande lag anses giltigt till formen (inkl. vigselförrättarens behörighet) om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet. Även i annat fall skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där kvinnan och mannen var medborgare eller hade hemvist. Regleringen tar i första hand sikte på formkraven. I fråga om de materiella förutsättningarna för att ett äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag skall erkännas i Sverige infördes en särskild bestämmelse år 2004.⁸⁹ Enligt 1 kap. 8 a § IÄL erkänns inte ett sådant äktenskap om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige eller om det är sannolikt att det har ingåtts under tvång. Undantag görs dock om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet. Det följer av 1 kap. 9 § tredje stycket partnerskapslagen att motsvarande reglering gäller för registrerade partnerskap. Lagreformen avsåg primärt att hindra barnäktenskap och tvångsäktenskap, men den aktuella regeln har genom senare händelser kommit även att omfatta sådana fall där äktenskap mellan två personer med samma kön ingåtts utomlands och där avsaknaden av svenska regler om sådana äktenskap kan anses utgöra ett äktenskapshinder.

På grund av reglerna i 2 kap 3 § partnerskapslagen är vidare bestämmelserna i 3 kap. 2 § IÄL tillämpliga när det gäller behörighet för svensk domstol att ta upp mål om upplösning av ett utländskt

⁸⁹ Jfr prop. 2003/04:48, bet. 2003/04:LU19, rskr. 2003/04:180.

partnerskap och mål där saken gäller huruvida ett utländskt partnerskap består eller inte består. Här kan också nämnas bestämmelsen i 3 kap. 1 § andra stycket partnerskapslagen om att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar med vissa undantag skall tillämpas på motsvarande sätt på partnerskap och registrerad partner.

Jag har i det föregående föreslagit att partnerskapslagen skall upphävas samtidigt som par med samma kön får möjlighet att gifta sig. Därmed kommer rättsinstitutet registrerat partnerskap att utmönstras ur svensk rätt. Några uttryckliga regler om hur vi i framtiden skall ställa oss till sådana samlevnadsformer i andra länder som liknar det registrerade partnerskapet kommer då att saknas. Att vi inte längre har regler om registrerade partnerskap bör dock inte leda till att utländska samlevnadsformer inte erkänns i Sverige om de har rättsverkningar som är jämförbara med äktenskap i det aktuella landet. Inte heller bör det i framtiden bli omöjligt för parterna i förhållandet som bosatt sig i Sverige sedan förhållandet inletts att få det upplöst i Sverige. Författningsreglerade samlevnadsformer som har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap och som motsvarar det svenska partnerskapet finns i dag, såvitt jag kunnat utröna, i de övriga nordiska länderna samt i Tyskland, Nederländerna, Nya Zeeland, Schweiz och Storbritannien.

Enligt min bedömning är det inte uteslutet att vissa av de nyss redovisade bestämmelserna i IÄL i praktiken kan tillämpas på utländska samlevnadsformer som i huvudsak har samma rättsverkningar som ett äktenskap även utan uttryckligt stöd i IÄL, antingen genom analog eller genom extensiv tolkning. Jag anser dock att det är tvivelaktigt huruvida exempelvis ett bestående samlevnadsförhållande som registrerats utomlands i rättstillämpningen kan anses utgöra ett hinder för den ena parten att ingå ett äktenskap i Sverige om inte det finns stöd i lag. När äktenskap skall ingås inför svensk myndighet skall det i första hand prövas om det finns hinder mot äktenskapet enligt svensk lag. Upphävs partnerskapslagen kommer ju svensk rätt att sakna regler om motsvarigheter till partnerskap som äktenskapshinder. Endast om de som vill gifta sig här saknar anknytning till Sverige skall också eventuella äktenskapshinder enligt lagstiftningen i deras medborgarskaps- eller hemviststat beaktas. Vidare är det möjligt men lång ifrån säkert att svenska domstolar kommer att anse sig behöriga att ta upp mål som rör upplösning av utländska samlevnadsförhållanden. Särskilda problem kan vidare uppkomma när det gäller erkännande och verkställighet av

utländska avgöranden om upplösning av förhållandena, underhållsskyldighet, förmögenhetsrättsliga verkningar och arvsfrågor. Huvudregeln på det internationellt privat- och processrättsliga området är att erkännande och verkställighet av utländska avgöranden som inte gäller statusfrågor kräver uttryckligt lagstöd. Om vi nu avskaffar partnerskapet som ett rättsinstitut anser jag det viktigt att det inte leder till problem och rättsförluster för par som har en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform.

Som tidigare redovisats finns i 3 kap. 1 § andra stycket partnerskapslagen en bestämmelse om att regler i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar skall ha motsvarande tillämpning på registrerade partnerskap och parterna i förhållandet. Upphävs partnerskapslagen anser jag att en liknande bestämmelse fortfarande bör gälla så att utländska samlevnadsformer skall kunna ges samma rättsverkningar här i landet som ett äktenskap i de fall svensk rätt skall tillämpas på förhållandet.

Att uttryckligen hänvisa till utländska partnerskap synes mindre lämpligt om partnerskapet i Sverige nu utmönstras. Inte heller synes uttrycket äktenskapsliknande samlevnad vara adekvat. Det var ett uttryck som tidigare användes för att beteckna samboförhållanden. En ny regel bör i stället avse i ett annat land författningsreglerade samlevnadsformer. Det finns härvid ingen anledning att göra undantag för sådana samlevnadsformer som enligt lagstiftningen i vissa länder gäller också förhållanden mellan personer med olika kön. Bestämmelsen bör däremot bara gälla samlevnadsformer som i likhet med det svenska partnerskapet har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap. Därigenom utesluts t.ex. sådana samlevnadsformer som endast har begränsade familjerättsliga verkningar. Vid tvister om t.ex. ett samlevnadsförhållande som inletts i ett annat land verkligen har rättsverkningar som motsvarar ett äktenskap i det landet får det utredas vad som gäller enligt den aktuella rättsordningen. Om rätten inte har kännedom om sådan utländsk rätt som skall tillämpas kan den enligt 35 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken uppmana en part att lägga fram bevisning i frågan. Vem som bär "utredningsansvaret" rörande innehållet i den tillämpliga utländska lagen regleras dock inte i nämnda lagrum utan den frågan har lämnats öppen. I doktrinen har det funnits starkt stöd för ståndpunkten att domstolen själv (ex officio) skall utreda den främmande lagens innehåll, genom olika tillgängliga kanaler. I indispositiva mål anses detta vara en självklarhet.

En konsekvens av bestämmelsen blir att bestående samlevnadsformer som ingåtts utomlands fortfarande kommer att vara ett hinder för någon av parterna i förhållandet att ingå äktenskap i Sverige innan förhållandet upplösts. En annan konsekvens blir att svenska domstolar får behörighet att ta upp mål om upplösning av ett utländskt samlevnadsförhållande. Det kommer vidare att finnas lagstöd för bl.a. erkännande här i landet av olika familjerättsliga avgöranden som rör ett sådant förhållande när erkännandereglerna i IÄL inte är tillämpliga. Den reservationen bör dock göras att det sagda endast avser tillämpliga delar av andra lagar och författningar. En tolkning av konventionsgrundad lagstiftning kan nämligen leda till att författningen inte kan avse samlevnad mellan t.ex. personer med samma kön och det bör ges utrymme för en konventionsvänlig tolkning.

Något särskilt undantag beträffande NÄF för nordiska och andra utländska samlevnadsformer efter mönster av partnerskapslagen torde inte vara nödvändigt. Jag har tidigare föreslagit att det i NÄF skall införas en bestämmelse om att förordningen inte gäller för äktenskap mellan två kvinnor eller mellan två män. Till följd av en ny regel IÄL om rättsverkningarna av utomlands författningsreglerade samlevnadsförhållanden kommer undantaget i NÄF även att gälla sådana förhållanden mellan två kvinnor eller mellan två män. Frågan är då om det behövs något särskilt undantag i NÄF för sådana samlevnadsformer som i vissa utomnordiska länder gäller för en kvinna och en man. Redan vid en tolkning av NÄF och den underliggande konventionen torde det dock stå klart att den regleringen endast avser äktenskap mellan en kvinna och en man som är nordiska medborgare och har hemvist i ett annat nordiskt land. En tolkning av NÄF kan därför inte leda till att NÄF anses tillämplig. Någon särskild regel i den saken behövs därför inte.

Inte heller torde några andra undantag efter mönster i partnerskapslagen vara nödvändiga. Som tidigare redovisats (se avsnitt 7.2) har dessa undantag bortsett då från bestämmelsen i 1 kap. 1 § föräldrabalken om faderskap till barn som föds inom ett äktenskap med tiden blivit inaktuella och när det gäller faderskapsregleringen har jag föreslagit att den regeln ändras så att den endast skall avse barn i äktenskap mellan en kvinna och en man.

Jag förordar sålunda att det i IÄL införs en generell regel om att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar i tillämpliga delar skall gälla en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform och parterna i förhållandet om

samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet.

I folkbokföringshänseende bör den föreslagna ordningen inte behöva medföra några problem. I stället för att parterna antecknas som registrerade partners får i framtiden en anteckning ske om att deras samlevnadsform ingåtts enligt utländsk rätt med angivande av det aktuella landet.

7.18 Hur kommer svenska äktenskap för par med samma kön att behandlas utomlands?

Bedömning: Äktenskap mellan makar med samma kön som ingåtts enligt svensk lag kommer sannolikt att få rättsverkningar i vissa länder men inte i andra.

Om äktenskap för par med samma kön införs i svensk rätt måste vi räkna med att många länder inte kommer att erkänna dessa äktenskap. Man kan därför inte bortse från att det kan uppkomma praktiska och rättsliga problem för par med samma kön som ingått äktenskap i Sverige när det finns utlandsanknytning eller när en sådan anknytning senare uppstår. Detta gäller t.ex. om makarnas hemland inte erkänner äktenskapet fullt ut eller om paret efter äktenskapets ingående flyttar till ett land som över huvud taget inte erkänner sådana äktenskap.

Jag har i det föregående (avsnitt 7.2) konstaterat att det inte går att förutse i vilken utsträckning ett äktenskap som ingåtts mellan två personer med samma kön i enlighet med svensk lag kommer att få rättsverkningar i andra länder. Det får antas att de länder som genomfört en motsvarande lagstiftning kommer att respektera ett äktenskap ingånget i Sverige. Länder med en lagstiftning som motsvarar våra regler om registrerade partnerskap kan komma att erkänna äktenskapet som ett rättsinstitut och då tillämpa sina nationella regler om rättsverkningarna av en partnerskapsliknande samlevnadsform. Andra länder kan ta avstånd från äktenskap där makarna har samma kön i större eller mindre utsträckning. Den mest extrema varianten kan vara att man i vissa länder helt tar avstånd från sådana äktenskap och behandlar makarna som ogifta. En annan variant kan vara att man beaktar äktenskapet som ett hinder för ett nytt giftermål men vägrar att medverka till att rättsverk-

ningarna av äktenskapet kan realiseras eller att man vägrar att ställa landets domstolar till förfogande för upplösning av äktenskapet.

Den svenska lagstiftningen kommer alltså att gälla fullt ut endast i Sverige, vilket parterna bör informeras om. Det torde i många fall inte vara möjligt att få ett vägledande besked från ett annat land om hur makar med samma kön som flyttar dit eller har egendom där kommer att behandlas i olika avseenden. I viss mån bör de dock kunna minska eventuella olägenheter av att äktenskap för par med samma kön kan komma att negligeras utomlands genom t.ex. avtal, testamente och andra rättshandlingar. Omfattningen av de problem som makar med samma kön kan drabbas av i form av rättsförluster eller andra olägenheter bör enligt min mening inte heller överdrivas. Som ett led i arbetet med att inhämta upplysningar om utländsk rätt har beträffande de länder som i dag tillåter äktenskap för par med samma kön en särskild fråga ställts om huruvida det har uppkommit några särskilda tillämpningssvårigheter till följd av lagändringarna på området i respektive land, men inte i något fall har det lämnats uppgifter om konkreta tillämpningsproblem eller i övrigt redovisats några särskilda olägenheter (jfr kapitel 5). Risken för att svenska äktenskap som ingåtts mellan två kvinnor eller två män inte kommer att tillerkännas rättsverkningar utomlands torde vidare minska i takt med att äktenskap för par med samma kön, registrerade partnerskap eller motsvarande institut införs i allt fler länder.

Beträffande EG-rättsliga regler och konventionsgrundad lagstiftnings tillämpning på äktenskap mellan två personer med samma kön hänvisas till vad som sagts i avsnitt 7.14.1 och 7.14.2.

8 Konsekvenser och genomförande

Bedömning: Om domstolarna befrias från uppgiften att för-
rätta vigsel torde det medföra en kostnadsbesparing om knappt
en miljon kronor för domstolsväsendet.

Arbetsbelastningen för Kammarkollegiet kommer att öka något
framför allt genom kravet på särskilt förordnande för vigselför-
rätare inom Svenska kyrkan. En viss resursförstärkning till kollegiet
behövs därför. Kostnaden torde kunna finansieras genom att be-
sparingen för domstolsväsendet förs över till utgiftsområdet för
Kammarkollegiet. Mina övriga förslag torde inte ge upphov till
kostnader som kräver ökade anslag. Förslagen antas inte heller
ge några konsekvenser av det slag som anges i 15 § kommitté-
förordningen (1998:1474).

Författningsförslagen bör kunna träda i kraft den 1 januari 2008.
Särskilda övergångsbestämmelser krävs i några avseenden.

Om förslagen i ett betänkande påverkar kostnaderna eller intäkterna
för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda skall
enligt 14 § kommittéförordningen en beräkning av dessa konsekven-
ser redovisas i betänkandet. Om förslagen innebär samhällsekon-
omiska konsekvenser i övrigt skall även dessa redovisas. När det gäller
kostnadsökningar och intäktsminskningar för staten, kommuner
eller landsting skall det också lämnas förslag till finansiering.

I det föregående har jag föreslagit att det rättsliga äktenskapet
skall utvidgas till att omfatta också par med samma kön. Reglerna i
äktenskapsbalken (ÄktB) och andra svenska författningar blir där-
igenom tillämpliga på alla äktenskap oavsett makarnas sexuella lägg-
ning. Faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § föräldrabalken skall dock
endast gälla i de fall modern är gift med en man vid barnets födelse.
På det internationellt privat- och processrättsliga området föreslås
vissa ändringar bl.a. i 1904 års lag om vissa internationella rättsför-
hållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL). Förslagen

torde inte få några nämnvärda ekonomiska konsekvenser för staten eller andra offentliga organ och inte heller för företag eller andra enskilda.

När det däremot gäller de förslag som rör formerna för ingående av äktenskap bör följande beaktas. Som närmare utvecklats i avsnitt 7.6 bör det fortfarande vara möjligt att ingå äktenskap genom vigsel inom trossamfund. Svenska kyrkan skall enligt mitt förslag jämföras med andra trossamfund. Detta innebär att också Svenska kyrkan skall ha vigselstånd och att befattningshavare inom kyrkan måste förordnas särskilt för att vigselbehörighet skall föreligga. Innan en person förordnas till vigselförrättare skall Kammarkollegiet liksom i dag pröva att hon eller han har de kunskaper som behövs för uppdraget.

Mina förslag i denna del innebär att arbetsbördan för Kammarkollegiet ökar något. Bland annat kommer antalet ärenden om förordnande av vigselförrättare att stiga. Beträffande de präster i Svenska kyrkan som är vigselbehöriga när de nya bestämmelserna träder i kraft föreslås dock en särskild övergångsbestämmelse som övergångsvis bör underlätta Kammarkollegiets arbete. Eftersom det främst är på längre sikt som arbetsbelastningen kommer att öka är det svårt att i dagsläget ange vilka medelstillskott som kan behövas. Kostnadsökningen kommer dock att bli förhållandevis blygsam och finansiering kan ske genom att den besparing som uppkommer för domstolsväsendet och som jag strax återkommer till överförs från utgiftsområde 4:5 Domstolsväsendet till utgiftsområde 1:6 Kammarkollegiet.

I fråga om borgerlig vigsel har jag bl.a. föreslagit att domstolarna, dvs. de lagfarna domarna i tingsrätt, befrias från uppgiften att förrätta vigsel. Förslaget medför kostnadsbesparingar för tingsrätterna. Domstolsverket har på min begäran inhämtat uppgifter om tingsrätternas nuvarande resursåtgång för vigslar. Antalet vigslar per år har varit strax över 4 000. En domare har lagt ner i genomsnitt knappt 10 minuter per vigsel medan övrig personal lagt ner drygt 30 minuter. Arbetsbelastningen för samtliga tingsrätter har uppskattats till sammanlagt 0,4 årsarbetskrafter för domaren och 1,3 årsarbetskrafter för övrig personal. Med utgångspunkt från Domstolsverkets uppgifter torde den sammanlagda kostnadsbesparingen uppgå till knappt en miljon kronor om året.¹ De allmänna domstolarna berörs även av förslaget i avsnitt 7.12.2 som innebär att allmän domstol skall

¹ *Beräkning:* Domare: – 0,4 årsarbetskrafter x 47 000 kr/mån x 12 mån x 1,54 (lönekostnadspålägg) = 347 424 kr. Övrig personal – 1,3 årsarbetskrafter x 25 000 kr/mån x 12 mån x 1,54 = 600 600 kr. Totalt – 948 024 kr.

pröva frågor om godkännande av ogiltiga vigslar istället för regeringen. Domstolsprövning med anledning av ändringsförslaget förväntas dock förekomma i ytterst begränsad omfattning och bedöms inte påverka resursbehovet hos berörda domstolar.

I avsnitt 7.10.2 har jag föreslagit att alla borgerliga vigselförrättare skall förordnas av länsstyrelserna. Sannolikt kommer antalet förordnanden att öka för att man skall kunna täcka det resursbortfall som följer av att domare inte längre skall förrätta vigsel. Antalet borgerliga vigslar kommer vidare att öka på grund av att par med samma kön i fortsättningen skall kunna gifta sig. Den ökningen kompenseras i vart fall delvis av att registreringen av partnerskap upphör. Förordnande för enstaka tillfälle förutsätts också bli aktuella endast i undantagsfall. Jag har vidare föreslagit att länsstyrelserna skall pröva att blivande vigselförrättare har de kunskaper och de kvalifikationer i övrigt som behövs för uppdraget. Prövningen torde dock, efter delegering, främst bli en fråga för kommunerna och därmed inte leda till något betydande merarbete för länsstyrelserna. Härutöver föreslås att det arvode som länsstyrelserna betalar ut till de borgerliga vigselförrättarna skall höjas från 110 kr till 300 kr för varje vigsel. När vigselförrättaren samma dag förrättar mer än en vigsel höjs ersättningen från 30 kr till 100 kr för varje vigsel utöver den första.

Sammantaget medför nämnda förslag att länsstyrelserna behöver förstärkta resurser. Exakt vilka förstärkningar som blir aktuella är dock svårt att avgöra. Det beror bl.a. på förhållandena inom respektive länsstyrelses verksamhetsområde. Främst torde resurserna för länsstyrelser i storstadsområden behöva förstärkas något. Höjningen av vigselförrättarnas arvode skall enligt mitt förslag finansieras genom att det tas ut en av regeringen fastställd avgift för varje borgerlig vigsel. För egen del har jag förordnat att avgiften bestäms till 400 kr. Avgiftssystemet kommer därmed att ge ett visst överskott. Hur stort överskottet blir är dock svårt att fastställa eftersom det saknas statistik över hur många vigslar de borgerliga vigselförrättarna ombesörjer per år och det har inte gått att få fram uppgifter om detta. Rent överslagsvis kan det handla om ca 17 000 vigslar per budgetår², vilket skulle ge en årlig intäkt om 1 700 000 kr sedan avdrag gjorts

² Underlag år 2005: Totalt 44 381 vigslar – 22 305 vigslar inom Svenska kyrkan = 22 076 vigslar (varav 4 000 förrättas av domare). 18 076 vigslar förrättas således antingen av andra trosamfund än Svenska kyrkan eller av särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare. Uppskattningsvis förrättas ca 13 000 vigslar av borgerliga vigselförrättare. *Slutsats*: 13 000 vigslar (särskilt förordnade vigselförrättare) + 4 000 vigslar (domare) = 17 000 borgerliga vigslar.

för maximalt arvode till vigselförrättarna, dvs. 300 kr per vigsel.³ Eftersom vigslar främst äger rum på veckoslut eller helger och vissa perioder på året torde det dock vara vanligt att en vigselförrättare har mer än en vigsel på en och samma dag. Även om vigselfrekvensen skiftar mellan verksamhetsområdena för de olika länsstyrelserna bör man hypotetiskt kunna anta att en vigselförrättare i genomsnitt förrättar två vigslar per vigsel tillfälle. Arvodeskostnaden blir då 200 kr per vigsel. Länsstyrelsernas sammanlagda, årliga nettointäkt skulle då uppgå till 3 400 000 kronor.⁴ Beräkningarna bygger på att hela arvodet till vigselförrättarna skall täckas av avgiften. Det skall emellertid noteras att arvode redan i dag utgår med maximalt 110 kronor per vigsel eller 70 kr per vigsel om två vigslar förrättas samma dag, vilket medför att den reella utgiftsökningen för länsstyrelserna blir endast 130 kr per vigsel. Intäkterna genom avgifterna bör alltså kunna ge täckning inte bara för utgiftsökningen utan också för det administrativa merarbetet. Den direkta lönekostnaden för avgiftshantering, med bortseende från påslag för indirekta kostnader såsom lokaler, telefon m.m., kan beräknas uppgå till 100 kr per inbetalning⁵ eller totalt per år till 1 700 000 kr.

Enligt min bedömning bör resurstillskottet kunna kompensera länsstyrelserna för den ökade belastning som totalt sett kan uppkomma till följd av mina förslag. I den mån tillskottet inte räcker till att täcka kostnadsökningarna vid varje länsstyrelse bör ökningen kunna rymmas inom anslaget. Avslutningsvis kan tilläggas att en vigselavgift i den storleksordning som jag har förordat inte medför någon påtaglig ekonomisk belastning för den enskilde. Det rör sig om en mindre utgift som normalt uppkommer en eller två gånger i livet.

Förutom samhällsekonomiska konsekvenser skall även vissa andra konsekvenser av ett förslag redovisas. Enligt 15 § kommittéförordningen gäller det konsekvenser för den kommunala självstyrelsen, brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, sysselsättningen och offentlig service i olika delar av landet, små företags arbetsförutsättningar m.m., jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheten att nå de integrationspolitiska målen.

Förslaget att länsstyrelserna skall förordna alla borgerliga vigselförrättare torde inte försämra tillgängligheten av vigselförrättare i

³ Beräkning: 17 000 vigslar x [400 kr (avgift) - 300 kr (arvode)] = 1 700 000 kr.

⁴ Beräkning: 17 000 vigslar x [400 kr - (300 kr + 100 kr) / 2] = 3 400 000 kr.

⁵ Beräkning: 300 kr per timme (direkt lönekostnad) ./ 1/3 (dvs. en tidsåtgång på 20 minuter) = 100 kr. Om man istället utgår från en tidsåtgång om 30 minuter uppgår den direkta lönekostnaden till 150 kr eller 2 550 000 kr per år.

olika delar av landet. Jag kan inte heller i övrigt se att förslagen i de hänseenden som nämns i 15 § får några konsekvenser.

Avgörande för valet av datum för ikraftträdande av mina författningsförslag är främst tidsåtgången för beredningen av förslagen. Enligt min bedömning bör ikraftträdande kunna ske den 1 januari 2008.

Som närmare utvecklats i kapitel 7 behöver vissa övergångsbestämmelser meddelas i anslutning till ikraftträdandet. Av föreslagna övergångsbestämmelser till ändringarna i ÄktB framgår att lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap upphör att gälla den 1 januari 2008, dvs. samtidigt som par med samma kön får möjlighet att ingå äktenskap. Ett partnerskap som registrerats här i landet dessförinnan och inte upplösts skall gälla som ett äktenskap. Jag har också föreslagit en övergångsbestämmelse om att den behörighet för präst i Svenska kyrkan att vara vigselförrättare som följer av 4 kap. 3 § första stycket första punkten ÄktB skall upphöra att gälla ett år efter ikraftträdandet. Bestämmelserna kommenteras i avsnitt 9.1.

Även i anslutning till ikraftträdandet av förslaget till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan krävs en övergångsbestämmelse. Enligt denna skall de nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet inte gälla för präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt äldre bestämmelser, under förutsättning att de har anmälts till Kammarkollegiet senast ett år efter ikraftträdandet och att Svenska kyrkan dessförinnan har sökt och beviljats tillstånd att förrätta vigsel (jfr avsnitt 9.6).

9 Författningskommentar

9.1 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

Bestämmelsen i 15 kap. 5 § äktenskapsbalken (ÄktB) om överklagande av länsstyrelsens beslut om förordnande av vigsselförrättare har utgått, eftersom ett sådant beslut inte längre skall vara överklagbart (jfr avsnitt 7.11.2 under rubriken *Författningsreglering*).

1 kap.

1 §

Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man, *mellan två kvinnor eller mellan två män*. De som har ingått äktenskap med varandra är makar.

Skälen för lagändringen har utvecklats i avsnitt 7.1.5 medan den lagtekniska lösningen har behandlats närmare i avsnitt 7.2.

ÄktB:s definition av vad som är ett äktenskap utvidgas till att omfatta också par med samma kön. Ändringen medför att reglerna i ÄktB skall tillämpas på alla äktenskap oavsett makarnas kön. Detsamma gäller vid tillämpningen av andra svenska autonoma författningar som knyter an till äktenskap och makar. När det gäller Bryssel II-förordningen och annan EG-rättslig reglering torde den inte omfatta äktenskap där makarna har samma kön (jfr avsnitt 7.14.1). Ett undantag är dock EG-förordningen nr 1408/71 som rör samordning av de sociala trygghetssystemen för personer som flyttar inom EU. Förordningens familjebegrepp definieras nämligen av bestämmelser i medlemsstaternas nationella lagstiftning (jfr avsnitt 4.3.2). Det är inte heller givet att en konventionsgrundad författning kan tillämpas på äktenskap där makarna har samma kön. Huruvida så är fallet får avgöras av de rättstillämpande organen med ledning av allmänna principer om konventionsvänlig tolkning (jfr avsnitt 7.14.2). I förslaget till ändring i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap

(NÄF) finns dock en ny bestämmelse om att förordningen inte gäller för äktenskap som ingås mellan två kvinnor eller mellan två män (jfr avsnitt 9.5).

2 kap.

4 §

Den som är gift får inte ingå äktenskap.

Ändringsförslaget har behandlats i avsnitt 7.2. De äktenskapshinder som anges i 2 kap. ÄktB, dvs. underårighet, släktskap samt bestående äktenskap gäller fullt ut även för par med samma kön.

Av övergångsbestämmelserna, se nedan, framgår att lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap (partnerskapslagen) upphävs samtidigt som ändringarna i ÄktB träder i kraft. Ett partnerskap som registrerats här i landet och inte upplösts skall därefter gälla som ett äktenskap. Den som vid ikraftträdandet är partner i ett registrerat partnerskap kommer således att behandlas som gift efter denna tidpunkt. Hon eller han får därmed inte ingå äktenskap enligt förevarande paragraf.

Av förslaget till 7 kap. 4 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) framgår att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar som regel skall gälla även för en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform och parterna i förhållandet under förutsättning att samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet (jfr avsnitt 9.4). Denna bestämmelse jämfört med ovan angiven reglering i ÄktB medför att bestående partnerskapsliknande förhållanden enligt utländsk rätt fortfarande kommer att vara ett hinder för någon av parterna i förhållandet att ingå äktenskap i Sverige innan förhållandet upplösts.

Hänvisningen i 2 kap. 4 § till ett bestående registrerat partnerskap som äktenskapshinder behövs således inte längre.

3 kap.

1 §

Innan äktenskap ingås skall prövas om det finns något hinder mot äktenskapet. Denna prövning skall göras av Skatteverket.

De som avser att ingå äktenskap skall gemensamt begära hindersprövningen hos Skatteverket eller Försäkringskassan.

Bestämmelsen i *andra stycket* har fått en könsneutral lydelse så att den även omfattar par med samma kön.

3 §

De som begär hindersprövning skall vid denna skriftligen försäkra på heder och samvete att de inte är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller helsyskon. Har de inte tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket, skall deras försäkran också avse att de inte är halvsyskon.

De som begär hindersprövning skall på heder och samvete skriftligen uppge om de tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap. Den som tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap skall styrka att äktenskapet eller partnerskapet har blivit upplöst, om detta inte framgår av folkbokföringen eller av intyg från utländsk myndighet.

Paragrafens första stycke har fått en könsneutral lydelse.

I *andra stycket* har hänvisningarna till tidigare partnerskap fått bibehållas trots att partnerskapsinstitutet utmönstras ur svensk rätt. Som redan nämnts skall visserligen ett bestående partnerskap som registrerats här i landet innan föreslagna lagändringar i ÄktB träder i kraft gälla som ett äktenskap efter ikraftträdandet, men registrerade partnerskap som har upplösts dessförinnan omfattas inte av denna övergångsreglering. De som begär hindersprövning skall alltså fortfarande på heder och samvete skriftligen uppge om de tidigare har låtit registrera partnerskap enligt partnerskapslagen oberoende av om det gäller som äktenskap. Den som tidigare har låtit registrera partnerskap skall också styrka att partnerskapet har blivit upplöst, om detta inte framgår av folkbokföringen eller av intyg från utländsk myndighet.

Bestämmelsen i andra stycket gäller även beträffande utländska samlevnadsformer som har författningsreglerats i ett annat land under förutsättning att samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som äktenskap i det aktuella landet (jfr förslaget till 7 kap. 4 § IÄL).

4 §

Finner Skatteverket att det inte finns något hinder mot äktenskapet, skall verket på begäran av *dem som ansökt om hindersprövningen* utfärda intyg om detta.

Paragrafen har fått en könsneutral lydelse.

4 kap.**2 §**

Vid vigseln skall *de som avser att ingå äktenskap* samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

Har det inte gått till så som anges i första stycket eller var vigselförrättaren inte behörig att förrätta vigsel, är förrättningen ogiltig som vigsel.

En förrättning som enligt andra stycket är ogiltig som vigsel får godkännas av *allmän domstol*, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av *en av makarna* eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne.

Bestämmelsen i *första stycket*, liksom sista meningen i tredje stycket, har fått en könsneutral lydelse.

Ändringen i *tredje stycket*, som har behandlats i avsnitt 7.12.2, innebär att frågor om godkännande av ogiltiga vigslar skall prövas av allmän domstol istället för av regeringen. Ett ärende om godkännande av ogiltig vigsel skall som regel tas upp av tingsrätten i den ort där någon av makarna har sitt hemvist (jfr föreslagen lydelse av 14 kap. 3 § ÄktB). Av 1 kap. 5 § IÄL framgår att motsvarande ordning gäller när en svensk vigselförrättare har förrättat vigsel enligt svensk lag i en främmande stat.

Av ändringsförslaget till 1 kap. 8 § IÄL följer att även ett i utlandet enligt utländsk lag ingånget äktenskap som är ogiltigt på grund av formfel kan godkännas av svensk domstol (jfr avsnitt 9.4).

3 §

Behörig att vara vigselförrättare är

1. befattningshavare i ett trossamfund som har förordnande enligt lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund, *eller*

2. den som länsstyrelsen har förordnat *till vigselförrättare*.

Den som är vigselbehörig enligt första stycket 1 är inte skyldig att förrätta vigsel.

Den nuvarande bestämmelsen i *första stycket första punkten* om vigselbehörighet för präster i Svenska kyrkan har utgått. Av övergångsbestämmelserna, se nedan, framgår dock att behörigheten kvarstår övergångsvis under ett år efter det att lagändringen har trätt i kraft. Ändringen innebär att präster i Svenska kyrkan inte längre är vigselbehöriga direkt på grund av lag utan de måste, liksom befattnings-

havare inom andra trossamfund, först förordnas till vigselförrättare av Kammarkollegiet. I linje med det sagda har andra punkten i första stycket (första punkten i författningsförslaget) justerats så att föreskriften även omfattar befattningshavare i Svenska kyrkan. Härav följer att också andra befattningshavare inom Svenska kyrkan än präster i princip kan förordnas som vigselförrättare. Detta förutsätter givetvis att befattningshavaren även har intern behörighet att förrätta vigsel. Övervägandena beträffande ändringsförslaget har redovisats i avsnitt 7.7.2.

Av paragrafens tredje punkt i dess nuvarande lydelse framgår att lagfaren domare i tingsrätt är behörig att vara vigselförrättare. Denna punkt har utgått eftersom domstolarna föreslås vara befriade från uppgiften att förrätta vigsel. Övervägandena i denna del finns i avsnitt 7.9.2.

Alla borgerliga vigselförrättare skall istället förordnas av länsstyrelserna (jfr 7.10.2), vilket enligt ändringsförslaget regleras i *första stycket andra punkten*. Förutsättningarna för länsstyrelsens förordnande av vigselförrättare liksom andra frågor om särskilt förordnande borgerliga vigselförrättare har behandlats i avsnitt 7.11.2. Regeringen föreslås meddela bestämmelser om förordnande av borgerliga vigselförrättare, m.m. i förordning. Svenska vigselförrättares behörighet att förrätta vigsel enligt svensk lag utomlands regleras alltså i 1 kap. 5 § första stycket IÅL.

Paragrafens *andra stycke* har ändrats eftersom länsstyrelsens förordnande inte längre skall avse behörighet att förrätta såväl vigsel som att registrera partnerskap. Detta är en konsekvens av att partnerskapsinstitutet avskaffas i svensk rätt. I andra stycket finns istället en ny bestämmelse av vilken det framgår att befattningshavare i trossamfund som är vigselbehöriga inte har någon vigselplikt. Någon sådan plikt föreligger inte heller enligt gällande rätt. Frågan om vigselplikt har behandlats i avsnitt 7.8.2. Bestämmelsen innebär att en vigselförrättare inom ett trossamfund inte har någon författningsreglerad skyldighet att viga vare sig en kvinna och en man eller ett par med samma kön som enligt ÄktB har rätt att gifta sig med varandra. Huruvida en sådan skyldighet föreligger, liksom övriga villkor för att ett par skall ha rätt att gifta sig hos ett trossamfund, bestäms istället av den ordning som gäller inom respektive trossamfund (jfr förslaget till 4 kap. 6 § första punkten ÄktB).

6 §

Vid vigsel gäller i övrigt

1. den ordning som gäller inom *ett* trossamfund, om vigseln förrättas av en *befattningshavare* i *samfundet*,
2. föreskrifter som meddelas av regeringen för andra fall.

Paragrafen har ändrats för att bättre ge uttryck för Svenska kyrkans likställdhet med andra trossamfund i fråga om vigsel. Hänvisningen i första punkten till föreskrifterna i kyrkohandboken och andra föreskrifter för svenska kyrkan har utgått. Ändringsförslaget har kommenterats i avsnitt 7.7.2 under rubriken *Författningsreglering m.m.*

8 §

Avgift skall utgå för vigsel som förrättas av den som länsstyrelsen har förordnat till vigselförrättare. Närmare föreskrifter om sådan avgift och betalningen av den meddelas av regeringen.

Om vigsel förrättas av en vigselförrättare inom ett trossamfund har samfundet rätt att ta ut en avgift för vigseln.

Paragrafen är ny.

Bestämmelsen i *första stycket* innebär att borgerlig vigsel avgiftsbeläggs. Skälen för detta har redovisats i avsnitt 7.11.2 under rubriken *Särskilt om ersättning till vigselförrättare och avgift för vigsel*. Avgiftens storlek fastställs av regeringen. Avgiften bör inte omfatta ersättning för resekostnader och andra utgifter som kan uppkomma för vigselförrättaren på grund av särskilda önskemål från de blivande makarnas sida. Huruvida sådan ersättning skall utgå får regleras genom avtal mellan dem som skall vigas och vigselförrättaren. Det ankommer också på regeringen att meddela föreskrifter om betalningen av avgiften. En vigsel bör t.ex. inte kunna ske innan avgiften har betalats in till den länsstyrelse som har förordnat vigselförrättaren. I praktiken bör det krävas att paret visar upp ett intyg eller kvitto på betalningen för vigselförrättaren innan vigseln äger rum.

Av *andra stycket* framgår att även trossamfund får ta ut en avgift för vigsel som förrättas inom samfundet av en därtill förordnad vigselförrättare. Genom bestämmelsen fastslås således att trossamfundet har möjlighet att ta ut en avgift för vigsel, men varje trossamfund får själv bestämma om det vill ta ut en avgift och hur stor den i så fall skall vara. Avgiften kan avse såväl själva vigselförrättningen som extrakostnader som kan uppkomma t.ex. på grund av att vigseln

förrättas på annan plats än där vigsel vanligen sker. Det ankommer på trossamfundet och inte den enskilde vigselförrättaren att besluta om ev. avgifter. Avgiftsfrågan har behandlats i avsnitt 7.7.2 under rubriken *Författningsreglering m.m.*

5 kap.

5 §

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift och det tidigare äktenskapet inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegitte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

I de fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. I de fall som avser äktenskap som ingåtts av underårig är socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas skyldig att på begäran lämna yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning till åklagaren. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig.

Paragrafens *första stycke* innehåller i dag en bestämmelse om omedelbar äktenskapsskillnad i vissa angivna fall där betänketid annars borde gälla. Hit hör bl.a. de fall då äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst. Hänvisningen till partner och registrerat partnerskap har utgått som en konsekvens av förslaget att partnerskapslagen skall upphävas. Ett bestående partnerskap som registrerats här i landet innan föreslagna lagändringar i ÄktB träder i kraft gäller nämligen som ett äktenskap efter ikraftträdandet (jfr övergångsbestämmelserna). Konsekvensen blir att det nya äktenskapet kan upplösas utan föregående betänketid. Av första stycket jämfört med förslaget till 7 kap. 4 § IÄL (avsnitt 9.4) följer att det som regel även finns rätt till omedelbar äktenskapsskillnad när ett nytt äktenskap har ingåtts trots att någon av makarna redan var part i ett utländskt författningsreglerat samlevnadsförhållande och detta inte har blivit upplöst.

Av *andra stycket* framgår att om tvegifte föreligger så har även var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Enligt nuvarande lydelse gäller motsvarande om partnerskap registrerats trots att någon av partnerna då var gift. Sistnämnda mening har utgått som en konsekvens av förslaget att partnerskapslagen skall upphävas. På grund av övergångsbestämmelsen till ÄktB och den nya regeln i 7 kap. 4 § IÄL om rättsverkningarna av utländska författningsreglerade samlevnadsformer kommer begreppet tvegifte att avse också äktenskap som ingåtts medan ett tidigare äktenskap (registrerat partnerskap) eller utländskt samlevnadsförhållande fortfarande består. Det tidigare förhållandet kan då upplösas utan föregående betänketid.

14 kap.

2 §

Talan om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består kan föras endast i en tvist mellan *makarna*.

Frågan huruvida ett äktenskap består kan i övrigt prövas i tvister där någons rätt är beroende av det.

Första stycket har fått en könsneutral lydelse.

3 §

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där *någon av makarna* har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Första stycket gäller även ärende om godkännande av ogiltig vigsel.

Första stycket har fått en könsneutral lydelse.

Paragrafens *andra stycke* är nytt. Övervägandena redovisas i avsnitt 7.12.2. Enligt denna forumbestämmelse skall ett ärende om godkännande av ogiltig vigsel tas upp av tingsrätten i den ort där någon av makarna har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, tas ärendet upp av Stockholms tingsrätt.

Om någon av makarna har avlidit får arvingar till den avlidne ansöka om att den ogiltiga vigseln skall godkännas (jfr 4 kap. 2 § tredje stycket ÄktB). Tingsrätten i den ort där den kvarlevande maken har sitt hemvist är då behörig att ta upp ärendet till prövning. Är båda makarna döda skall ärendet prövas av Stockholms tingsrätt.

15 kap.**2 §**

Skatteverkets beslut i fråga om hindersprövning får överklagas hos en länsrätt inom vars domkrets *båda eller en av dem som begärt hindersprövningen* är folkbokförd. Finns ingen sådan behörig länsrätt överklagas beslutet hos Länsrätten i Stockholms län.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Paragrafens *första stycke* har fått en könsneutral lydelse.

Andra stycket (nuvarande lydelse) som innehåller en bestämmelse om överklagande av beslut om förrättande av vigsel som fattats av präst inom Svenska kyrkan, har utgått. I likhet med vad som gäller för andra trossamfund skall ett sådant beslut inte vara överklagbart. Ändringsförslaget har kommenterats i avsnitt 7.7.2 under rubriken *Författningsreglering m.m.*

3 §

Beslut av särskilt förordnade vigselförrättare om förrättande av vigsel får överklagas hos länsstyrelsen.

Föreskriften i nuvarande 15 kap. 3 § om att beslut av lagfarna domare i tingsrätter får överklagas hos länsstyrelsen har utgått, eftersom tingsrätterna inte längre skall ha kvar uppgiften att förrätta vigslar. Övervägande finns i avsnitt 7.9.2. Enskilda domare kan emellertid förordnas som vigselförrättare av länsstyrelserna. Deras beslut, liksom beslut av andra vigselförrättare som förordnats av länsstyrelserna, om förrättande av vigsel kan då överklagas hos länsstyrelsen.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008 då lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap upphör att gälla.

2. Ett partnerskap som registrerats här i landet och inte upplösts skall gälla som ett äktenskap.

3. Behörighet för präst i Svenska kyrkan att vara vigselförrättare som följde av 4 kap. 3 § första stycket 1 äktenskapsbalken upphör att gälla ett år efter ikraftträdandet.

Av *punkt 1* framgår att partnerskapsinstitutet utmönstras ur svensk rätt samtidigt som det öppnas en möjlighet för par med samma kön att ingå äktenskap. Partnerskapslagen upphävs alltså vid samma tidpunkt som ändringarna i ÄktB träder i kraft.

I *punkt 2* finns en övergångsordning för partnerskap (och partners) som är registrerade här i landet när ändringarna i ÄktB träder i kraft och partnerskapslagen upphör att gälla. Övervägandena redovisas i avsnitt 7.3. Denna ordning gäller både registrering som skett inför svensk förrättare i Sverige och registrering som – efter regeringens bemyndigande – har förrättats av svensk förrättare utomlands. Efter ikraftträdandet skall berörda partnerskap gälla som äktenskap. Redan registrerade partnerskap skall alltså betraktas som äktenskap och partners som makar från och med den tidpunkt då par med samma kön får möjlighet att ingå äktenskap, dvs. den 1 januari 2008. I fråga om internationella privat- och processrättsliga reglers tillämplighet i dessa fall, se kommentaren till 1 kap. 1 § ÄktB.

Enligt *punkt 3* upphör den vigselbehörighet för präst i Svenska kyrkan som följer direkt på grund av lag att gälla ett år efter det att lagändringarna i ÄktB har trätt i kraft. För fortsatt vigselbehörighet krävs att Svenska kyrkan – under förutsättning att den dessförinnan har fått vigsel tillstånd – inom denna tidsperiod anmäler berörda präster till Kammarkollegiet. Härefter måste befattningshavare inom Svenska kyrkan, liksom befattningshavare inom andra trossamfund, ha ett särskilt förordnande från Kammarkollegiet för att vara vigselbehöriga. (Jfr övergångsbestämmelserna till lagen om rätt för trossamfund att förrätta vigsel, avsnitt 9.6.)

9.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

1 kap.

1 §

Är vid barns födelse modern gift *med en man skall han* anses som barnets *far*, om *inte* annat följer av 2 §. Detsamma gäller, om modern är änka och barnet *föds* inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om faderskapet till barn som föds av en gift kvinna under äktenskapet. Genom den nya lydelsen klargörs att faderskapspresumtionen gäller om modern var gift med en man vid barnets födelse. Förslaget är en konsekvens av att äkten-

skap skall kunna ingås av par med samma kön. Förslaget innebär inte någon ändring i sak. Bestämmelsen är inte tillämplig när ett barn föds under ett äktenskap som ingåtts mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

9 §

Har insemination utförts på modern enligt 6 kap. lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. eller har befruktning av moderns ägg utförts enligt 7 kap. samma lag med samtycke av en kvinna som var moderns *maka* eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket anses som barnets förälder.

Ett föräldraskap enligt första stycket fastställs genom bekräftelse eller dom. Det som sägs i 4 § om bekräftelse av faderskap tillämpas också i fråga om bekräftelse av ett sådant föräldraskap.

I 1 kap. 9 § *första stycket* i dess nuvarande lydelse regleras frågan om föräldraskapet till barn som kommer till genom assisterad befruktning i de fall då modern är registrerad partner eller sambo med en annan kvinna. Det som föreskrivs om den kvinna som var moderns partner har ersatts med motsvarande föreskrift beträffande moderns maka. Förslaget är en följd av att partnerskapsinstitutet utmönstras ur svensk rätt. Av övergångsbestämmelserna till ändringarna i ÄktB framgår att ett bestående svenskt registrerat partnerskap skall gälla som ett äktenskap efter det att ändringarna i ÄktB har trätt i kraft. En kvinna som är registrerad partner till modern kommer således att behandlas som maka efter ikraftträdandet. Bestämmelsens tillämplighet på utländska samlevnadsformer, i det här fallet två kvinnor, behandlas i kommentaren till 7 kap. 4 § IÄL.

9.3 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

I 7 kap. 1 a § brottsbalken föreskrivs straffsanktion för den som låter registrera partnerskap i strid med förbudet i 1 kap. 3 § tredje stycket lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap när hon eller han är gift eller redan är registrerad som partner. Bestämmelsen har utgått till följd av förslaget att partnerskapslagen skall upphävas.

7 kap.**1 §**

Ingår den som är gift nytt äktenskap eller ingår ogift äktenskap med den som är gift, dömes för tvegifte till böter eller fängelse i högst två år.

Om den som är *part i en samlevnadsform som är författningsreglerad i ett annat land och som i huvudsak har samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet* ingår äktenskap dömes för olovligt ingående av äktenskap till böter eller fängelse i högst två år.

Den nuvarande straffbestämmelsen i *andra stycket* om olovligt ingående av äktenskap beträffande den som är registrerad partner har ersatts med en regel som endast tar sikte på vissa utländska samlevnadsformer. De samlevnadsformer som avses är sådana som finns i ett annat land än Sverige, såväl för par med samma kön som par med olika kön, och som är författningsreglerade i det landet. En förutsättning för att straffbestämmelsen skall tillämpas är att denna samlevnadsform har i huvudsak samma rättsverkningar som äktenskap i det landet. Partnerskap som har registrerats i våra nordiska grannländer omfattas således av bestämmelsen liksom liknande samlevnadsformer i flera andra länder, bl.a. i Storbritannien och Tyskland. Övervägandena har redovisats i avsnitt 7.3. Bestämmelsen omfattar däremot inte längre svenska partnerskap till följd av att institutet utmönstras ur svensk rätt. Av övergångsbestämmelserna till ändringarna i ÄktB framgår att ett bestående svenskt registrerat partnerskap skall gälla som ett äktenskap efter det att ändringarna i ÄktB har trätt i kraft.

9.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Nuvarande paragrafer, 7 kap. 4, 5 och 6 §§, om ordre public samt hänvisningar avseende NÄF och Bryssel II-förordningen skall betecknas 7 kap. 5, 6 och 7 §§.

1 kap.**1 §**

Vill en *kvinnas och en mans, två kvinnor eller två män* ingå äktenskap med *varandra* inför en svensk myndighet, skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.

Om *ingen av dem* är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskap enligt lagen i en efter eget val angiven stat där *hon eller han* antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

Paragrafens *första och andra stycke* har fått en könsneutral lydelse.

Av andra stycket i paragrafen följer att rätten att ingå äktenskap inte bara skall bedömas enligt svensk rätt utan också enligt utländsk rätt när de som vill gifta sig i Sverige saknar närmare anknytning till Sverige. Särskilda komplikationer kan då uppkomma i de fall den utländska rättsordningen inte godtar äktenskap för par med samma kön. Frågan har behandlats i avsnitt 7.2. I dessa fall bör som regel äktenskapet inte kunna ingås här. I de förmodligen få ömmande fall där saken ställs på sin spets bör den särskilda undantagsregeln i andra stycket sista meningen kunna utnyttjas.

7 §

Äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där *makarna* var medborgare eller hade hemvist.

Andra stycket har fått en könsneutral lydelse.

8 §

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan godkännas av *svensk domstol* på ansökan av *en av makarna* eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om *det finns synnerliga skäl*.

Övervägandena beträffande ändringsförslaget har redovisats i avsnitt 7.12.2.

Frågan om när ett äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag skall anses giltigt till formen regleras i 1 kap. 7 § IÄL. Av 6 § samma kapitel framgår att utländska vigselförrättare får viga här i riket med tillämpning av utländsk lag efter regeringens bestäm-

mande. Huruvida vigseln i ett sådant fall blir ogiltig på grund av att vigselförrättaren har gjort sig skyldig till formfel, får bedömas enligt den tillämpliga lagen, dvs. lagen i den stat som har gett vigselförrättaren behörighet. Om det finns synnerliga skäl kan ett utländskt äktenskap som är ogiltigt på grund av formfel godkännas i Sverige. Ändringsförslaget innebär att det ankommer på svensk domstol istället för regeringen att pröva frågan om godkännande av ett ogiltigt utländskt äktenskap. Paragrafen har dessutom fått en könsneutral lydelse.

Motsvarande ändring har föreslagits beträffande svensk vigsel som är ogiltig på grund av formfel (jfr 4 kap. 2 § ÄktB). Den föreslagna forumbestämmelsen i 14 kap. 3 § andra stycket ÄktB (se avsnitt 9.1) bör kunna tillämpas analogt på utländska vigslar. Om ingen av parterna har anknytning till Sverige torde det som regel inte föreligga svensk domsrätt.

3 kap.

1 §

Äktenskapsmål är mål om äktenskapsskillnad och mål om huruvida *en kvinna och en man, två kvinnor eller två män* är förenade i äktenskap med varandra.

Paragrafen har fått en könsneutral lydelse.

2 §

Äktenskapsmål får *tas upp* av svensk domstol, om

1. båda makarna är svenska medborgare,
2. käranden är svensk medborgare och har hemvist här i riket eller tidigare haft hemvist här sedan *hon eller* han fyllt aderton år,
3. käranden ej är svensk medborgare men har hemvist här i riket sedan minst ett år,
4. svaranden har hemvist här i riket,
5. saken rör ogiltighet av vigsel som förrättats av svensk myndighet,
6. *det* i annat fall än som avses i 1–5 finns *särskilda* skäl att talan prövas här i riket, under förutsättning att endera maken är svensk medborgare eller käranden ej kan få sin talan prövad i den stat där *hon eller* han är medborgare *eller har hemvist*.

Punkt 6 i 3 kap 2 § IÄL har fått ett något vidgat tillämpningsområde samtidigt som kravet på tillstånd från regeringen eller från en därtill bemyndigad myndighet slopats. Ändringsförslaget har behand-

lats i avsnitt 7.16 under rubriken *Äktenskapsmål m.m.* Frågan om svensk domsrätt i äktenskapsmål prövas direkt av domstolen. Äktenskapsmål får enligt nämnda punkt tas upp av svensk domstol om endera maken är svensk medborgare. Är ingen av makarna svensk medborgare krävs det att käranden inte kan få sin talan prövad i den stat där hon eller han är medborgare eller, vilket är nytt, har hemvist. Av kravet på särskilda skäl för att talan skall prövas här i landet framgår att bestämmelsen endast är tillämplig i undantagsfall. I princip bör det finnas en naturlig anknytning till Sverige.

Om ingen av makarna är svensk medborgare bör det normalt krävas att äktenskapet har ingåtts inför svensk vigselförrättare. Exempelvis kan det finnas särskilda skäl att en talan om äktenskapsskillnad prövas i Sverige om två utländska kvinnor (eller män) med hemvist här i landet ingår äktenskap inför en svensk vigselförrättare och därefter bosätter sig i ett land vars rättsordning inte tillåter äktenskap för par med samma kön. Det kan vara endera eller båda makarnas hemland eller ett tredje land. Om båda eller en av makarna vill skilja sig och landets domstolar vägrar att ta upp frågan om upplösning av äktenskapet bör äktenskapet kunna upplösas i Sverige.

Om endera maken är svensk medborgare bör det som regel finnas särskilda skäl att ta upp ett äktenskapsmål mellan makarna även då äktenskapet har ingåtts utomlands, förutsatt att målet inte kan prövas i det land där den make som är svensk medborgare har sitt hemvist.

7 kap.

4 §

Bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar skall i tillämpliga delar gälla en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform och parterna i förhållandet om samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet.

Paragrafen, som är ny, innehåller en regel om vad som skall gälla för utländska partnerskap och andra motsvarande samlevnadsformer när det svenska partnerskapsinstitutet har avskaffats. Övervägandena finns i avsnitt 7.17. Av paragrafen framgår att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar i tillämpliga delar skall gälla en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform och parterna i förhållandet om samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i det lan-

det. Regleringen är tillämplig på samlevnadsformer för såväl par med samma som olika kön. Ett partnerskap mellan en kvinna och en man som registrerats i t.ex. Nederländerna omfattas således av bestämmelsens tillämpningsområde. Huruvida en samlevnadsform har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i ett visst land överlämnas åt rättstillämpningen.

Av bestämmelsen följer att reglerna i IÄL och andra svenska internationella privat- och processrättsliga författningar med anknytning till äktenskap och makar som regel blir tillämpliga på utländska samlevnadsformer och parterna i förhållandena när samlevnaden har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap. Detta innebär bl.a. att sådana förhållanden kan upplösas av svensk domstol om domsrätt föreligger enligt någon av punkterna i 3 kap. 2 § IÄL. Även bestämmelser i andra svenska författningar som anknyter till äktenskap eller begreppet makar skall tillämpas på berörda samlevnadsformer. Det gäller främst reglerna i ÄktB men också bestämmelser på andra rättsområden. Det innebär bl.a. att barn som föds under ett utländskt registrerat partnerskap vid tillämpning av svenska regler om föräldraskap skall jämföras med barn till gifta föräldrar. Faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § förädrabalken gäller dock inte barn vars föräldrar har samma kön. Uttrycket ”i tillämpliga delar” tar i övrigt främst sikte på konventionsgrundad lagstiftning. Av samma skäl som utvecklats beträffande konventionsgrundad lagstiftnings tillämplighet på äktenskap där makarna har samma kön (jfr avsnitt 7.14.2) ankommer det på de rättstillämpande organen att med ledning av allmänna principer om konventionsvänlig tolkning avgöra om en konventionsgrundad författning kan tillämpas på utländska författningsreglerade samlevnadsformer och parterna i förhållandena. En sådan tolkning kan leda till att författningen eller vissa bestämmelser i denna inte bör tillämpas.

9.5 Förslaget till lag om ändring i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap

23 §

Denna förordning gäller inte för äktenskap som ingås mellan två kvinnor eller mellan två män.

Paragrafen är ny. Övervägandena finns i avsnitt 7.15.

I sin egenskap av specifik reglering, *lex specialis*, har bestämmelsen i NÄF företräde framför punkt 2 i övergångsbestämmelserna till ändringarna i ÄktB. Genom bestämmelsen görs ett uttryckligt undantag för NÄF:s tillämplighet på äktenskap mellan två kvinnor eller mellan två män. Reglerna i IÄL och andra svenska internationella privat- och processrättsliga författningar får istället tillämpas på nordiska makar som har samma kön.

9.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan

Rubriken

Lag (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund

Lagens rubrik ändras för att bättre avspegla lagens tillämpningsområde. Lagen gäller för alla trossamfund, dvs. även för Svenska kyrkan.

1 §

Ett trossamfund kan ges tillstånd att förrätta vigsel, om samfundets verksamhet är varaktig och samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att äktenskapsbalkens bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Har tillstånd givits, får vigsel inom samfundet förrättas av den som förordnats enligt 2 § att vara vigselförrättare.

Frågor om tillstånd enligt första stycket prövas av Kammarkollegiet efter ansökan av samfundet. Ett tillstånd gäller tills vidare.

Ändringen i *första stycket* innebär att Svenska kyrkan måste ansöka om tillstånd att förrätta vigsel hos Kammarkollegiet om den vill behålla sin vigselrätt. Den vigselrätt som indirekt följer av 4 kap. 3 § första stycket första punkten ÄktB om vigselbehörighet för präst i Svenska kyrkan upphör att gälla ett år efter det att ändringarna i ÄktB har trätt i kraft (jfr övergångsbestämmelserna till ändringarna i ÄktB). Övervägandena finns i avsnitt 7.7.2, bl.a. under rubriken *Bör enhetliga regler om vigselrätt och vigselbehörighet gälla för alla trossamfund, dvs. även för Svenska kyrkan?*

Uppräkningen i paragrafens första stycke av förutsättningarna för vigsel tillstånd är uttömmande. Det innebär bl.a. att tillstånden inte kan göras beroende av att samfundet förklarat sig villigt att ombesörja vigslar av både par med olika kön och par med samma kön. Frågan har behandlats i samband med övervägandena i avsnitt 7.8.2.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.
2. De nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet gäller inte präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt äldre bestämmelser, under förutsättning att de har anmälts till Kammarkollegiet senast ett år efter ikraftträdandet och att Svenska kyrkan dessförinnan har sökt och beviljats tillstånd att förrätta vigsel.

Övervägandena har redovisats i avsnitt 7.7.2 under rubriken *Författningsreglering m.m.*

Av *punkt 1* framgår att lagändringarna i förevarande lag träder i kraft den 1 januari 2008, dvs. samtidigt som föreslagna ändringar i ÄktB.

Enligt *punkt 2* gäller inte de nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet för präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt 4 kap. 3 § första stycket första punkten ÄktB, förutsatt att Svenska kyrkan inom ett år därefter har anmält dem till Kammarkollegiet. Svenska kyrkan skall ha fått vigsel tillstånd när anmälan görs.

9.7 Förslaget till lag om ändring i sambolagen (2003:376)

1 §

Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll.

När det i en lag eller annan författning talas om sambor eller personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden eller används liknande uttryck, avses därmed sambor enligt första stycket.

Denna lag gäller endast sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gift. Lagen gäller sambornas gemensamma bostad och bohag.

Paragrafens *fyärde stycke*, som innehåller en hänvisning till partnerskapslagen, har utgått. Detta till följd av att partnerskapslagen upphör att gälla samtidigt som par med samma kön får möjlighet att ingå äktenskap (jfr övergångsbestämmelserna till ändringarna i ÄktB).

9.8 Förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen (2005:104)

14 kap.

6 §

Har försäkringstagaren till en försäkring som gäller på hans liv eller hälsa utan att namnge förmånstagaren använt någon av nedan angivna beteckningar, anses detta innebära följande:

make: den som är gift med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas; om det pågår mål om äktenskapsskillnad mellan makarna, gäller inte förordnandet,

sambo: den som är sambo med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas,

barn: försäkringstagarens bröstarvingar, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller i fråga om arvsrätt efter försäkringstagaren,

make och barn: försäkringstagarens make är förmånstagare till halva försäkringen och hans bröstarvingar till återstoden; om försäkringstagaren efterlämnar bara make eller bara bröstarvingar, tillfaller hela försäkringen maken eller bröstarvingarna,

arvingar: de som har arvsrätt efter försäkringstagaren, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller för arvsrätten.

Paragrafen anger den innebörd en rad beteckningar, som ofta används i förmånstagarförordnanden, skall anses ha, om inte annat får anses framgå av förordnandet (jfr 14 kap. 4 § försäkringsavtalslagen).

Beteckningen registrerad partner har utgått till följd av att partnerskapsinstitutet utmönstras ur svensk rätt. Av övergångsbestämmelserna till ändringarna i ÄktB framgår att ett bestående svenskt registrerat partnerskap skall gälla som ett äktenskap efter det att ändringarna i ÄktB har trätt i kraft. Den som är registrerad partner skall härefter behandlas som make. På grund av den särskilda bestämmelsen i 7 kap. 4 § IÄL rörande rättsverkningarna av vissa utländska samlevnadsformer kan en part i ett sådant förhållande jämföras med make.

9.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

6 kap.

1 §

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller sambo. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller sambon.

Paragrafens *andra stycke*, som innehåller en hänvisning till partnerskapslagen, har utgått. Enligt övergångsbestämmelserna till ändringarna i ÄktB upphör partnerskapslagen att gälla samtidigt som par med samma kön får möjlighet att ingå äktenskap.

7 kap.

1 §

I detta kapitel finns bestämmelser om

1. befruktning av en kvinnas ägg utanför hennes kropp, och
2. införande av ett befruktat ägg i en kvinnas kropp.

Hänvisningen i *andra stycket* till partnerskapslagen har utgått av ovan angiva skäl.

Särskilda yttranden

Särskilt yttrande beträffande äktenskap för par med samma kön, m.m. av Martin Andreasson, ledamot i referensgruppen för riksdagspartierna (fp)

Jag välkomnar utredarens förslag om en sammanhållen lag om äktenskap för alla par. Denna reform är ett nödvändigt steg för att skapa ett samhälle där individens möjlighet att leva i enlighet med sina egna önskningar inte är beroende av kön, könsuttryck eller sexuell läggning. Lagstiftningen ska erbjuda ett ramverk för att hantera de juridiska spörsmål som oftast uppkommer i en långvarig relation, men ska i övrigt vara neutral till hur individer väljer att utforma sin tillvaro. Det ömsesidiga beroendet i en relation, känslomässigt och ekonomiskt såväl som annorledes, har inte att göra med personernas kön. Att ha olika lagar för samkönade och olikkönade förhållanden är därför en åtskillnad utan saklig grund, som dessutom bidrar till att upprätthålla föreställningar om att samhället ska utpeka vissa former av kärleksrelationer som mindre värda eller mindre angelägna att erkänna.

Utredarens modell med en könsneutral äktenskapsbalk kombinerat med bibehållen vigselrätt för trossamfundet är i princip vad som gäller i Kanada sedan 2005, och som där visat sig fungera väl. Medan den civila vigselakten är renodlad myndighetsutövning är den religiösa vigselakten i grunden en form av religionsutövning. Det är lagstiftaren som avgör om denna liturgiska handling har tillräckliga likheter med en civil vigselakt för att kunna erkännas juridiskt, men det ligger i religionsfrihetens natur att varje person själv måste avgöra vilka religiösa handlingar man vill förrätta eller delta i. Det vore därför främmande att villkora vigselrätt för trossamfundens företrädare med någon form av obligatorium att tillhandahålla religiösa vigselakter till de personer som önskar bli vigda. Att fastslå detta är inte detsamma som att säga att den som nekar ett par en religiös vigselakt går fri från kritik enbart för att motiven för

nekandet är av religiöst slag, men den kritiken måste i så fall komma till uttryck i den fria debatten inom och utanför samfundet och inte genom någon form av tvångslagstiftning.

I vissa detaljer har jag invändningar mot förslagen:

Det vore otillfredsställande att ändra äktenskapslagens portalparagraf till att uttala att äktenskap kan ingås mellan ”en kvinna och en man, mellan två kvinnor eller mellan två män”. Det finns inte någon saklig grund för denna uppräkningsreform eftersom den föreslagna reformen ju innebär att könet på personerna saknar relevans. På samma sätt som i sambolagen (2003:376) bör det stå ”två personer”.

Förslaget att skriva in i äktenskapsbalken 4 kap. 5 § att den som är vigselbehörig som företrädare för trossamfund inte är skyldig att förrätta vigsel kan ifrågasättas på två grunder. För det första kan lagändringen ge intryck av att en ny bestämmelse införs, vilket ju inte är fallet – trossamfundens företrädare saknar redan i dag vigsel-skyldighet. För det andra kan en sådan uttrycklig bestämmelse riskera att misstolkas som en uppmuntrande signal. Om lagstiftaren anser det vara nödvändigt att i själva lagtexten markera skillnaden mellan företrädare för myndigheter respektive trossamfund vore det lämpligare att införa en uttrycklig bestämmelse om principiell vigselplikt för den som är vigselbehörig efter förordnande av länsstyrelsen, varvid det motsatsvis då framgår att denna vigselplikt inte gäller befattningshavare med rätt att förrätta vigsel inom trossamfund.

Jag har svårt att se fördelar med en obligatorisk vigselavgift. Systemet riskerar att leda till en betydande administrativ merkostnad och kan i värsta fall också hindra enstaka par från att gifta sig vid en viss tidpunkt. Att höja ersättningen till vigselförrättare, vilket i sig vore önskvärt, är förenat med så marginella kostnader för statskassan att det inte kan motivera införandet av ett nytt avgiftssystem för medborgarna.

Särskilt yttrande beträffande äktenskap för par med samma kön av Yvonne Andersson, ledamot i referensgruppen för riksdagspartierna (kd)

Utredaren Hans Regner har i sina överväganden för eller emot en könsneutral äktenskapslagstiftning, särskilt framhållit att han inte ämnar ta ställning till annat än den rättsliga aspekten av "äktenskap" för par av samma kön. Detta är ett allt för snävt synsätt. Jag menar att de rättsliga aspekterna aldrig kan isoleras från t.ex. kulturella historiska och etiska dito. Utredningen har inte heller belyst barnperspektivet, trots påpekanden från referensgrupperna och Sveriges ratificering av Barnkonventionen. Dessutom, menar jag, att om äktenskapsbalken ska göras neutral till sitt innehåll, kan inte begreppet äktenskap användas, eftersom det betecknar den fritt ingångna, stabila, föreningen mellan man och kvinna.

Barnperspektivet

Barn har genom FN:s barnkonvention rätt att, så långt som möjligt, ha vetskap om sina föräldrar och att bli vårdade av dessa. Ett av äktenskapets ursprungliga ändamål, naturrättsligt och historiskt, är omsorgen om barnen. Äktenskapet är alltså till för att så långt möjligt omge barnen med ett rättsligt och etiskt sammanhang – en "familjemiljö" med Barnkonventionens terminologi – som säkrar deras rättigheter visavi sina biologiska föräldrar och tydliggör föräldrarnas skyldigheter. Därför har kristdemokraterna avvisat lagen om att homosexuella par ska få prövas som adoptivföräldrar och att lesbiska kvinnor ska ha rätten till assisterad befruktning. Att slå vakt om äktenskapet är därför att slå vakt om barnens rättigheter. En könsneutralisering av lagen skulle försvåra värnandet av barns rättigheter visavi deras biologiska föräldrar eftersom kopplingen mellan äktenskapet och det gemensamma ansvaret för gemensamma barn osynliggörs.

Juridik är också etik, kultur och historia

Att endast betrakta äktenskapet ur en snävt juridisk synvinkel innebär att man åsidosätter den djupt personliga, etiska, kulturella och i förekommande fall sakrala innebörd äktenskapet har för väldigt många människor i vårt land. Det senare i synnerhet för medlemmar

i religiösa samfund. Den religiösa dimensionen aktualiserar också komplexa frågeställningar om religionsfrihet och gränsen mellan statens och samhällets kompetenser.

Att skilja på å ena sidan äktenskapets rättsliga innebörd och å andra sidan dess kulturella, religiösa och sociala aspekter, innebär ett grovt förenklat sätt att se på såväl lagstiftarens uppgift som juridikens väsen. De flesta samhällsföreteelser är kulturellt och historiskt förankrade; detta gäller inte minst för äktenskapet. I den bemärkelsen, liksom i klassisk naturrättslig etik, är äktenskapets definition given: Det är ett institut som reglerar förhållandet mellan en man och en kvinna, primärt som grundval för familjebildning. Så även enligt nu gällande svensk lag.

Med hänvisning till att ”samhällsutvecklingen går framåt och nya åsikter bör beredas utrymme”, menar utredaren att äktenskapsbegreppet måste ges en ny tappning. Utredningen ger dock inte stöd för att denna uppfattning har slagit igenom inom stora lager av den svenska befolkningen. Tvärtom gav inte utredaren möjlighet att, inom ramen för den SCB-undersökning som gjordes, undersöka opinionsläget om huruvida en ändring av nuvarande äktenskapslagstiftning var önskvärd eller ej. Detta trots att ledamöter i referensgrupperna så önskade. Utredaren bortser också från det faktum att inte alla inslag i samhällsutvecklingen är steg ”framåt” i någon rimlig mening. Jag menar därför att utredningen saknar täckning för behovet av en lagändring i föreslagen riktning. Juridik, historia och kultur är kommunicerande kärn och det är genom att ta hänsyn till detta samband gällande frågor av stor dignitet som man borgar för en legitimitet inför lagen. Äktenskapets kulturella värde är av den digniteten, vilket visas av att riksdagens lagutskott fått in namnunderskrifter av inte mindre än 58 120 svenskar som engagerat sig i frågan.

Kristdemokraterna menar att det begrepp som i dag finns för att skilja det samkönade partnerskapet från äktenskapet utgör ett fullgott alternativ i rättsligt avseenden. Vi finner det därför inte heller av den anledningen påkallat att utvidga det rådande äktenskapsbegreppet. I dag finns olika beteckningar för skilda civilstånd, som ett erkännande av dessa relationers olika natur. Det är bara att jämföra ”gift” med ”sambo” respektive ”registrerat partnerskap”. Även om terminologin kan diskuteras anser vi att de underliggande distinktionerna är adekvata, samtidigt som de inte diskriminerar mot någon.

En annan aspekt på denna fråga rör förhållandet mellan civilrätten och de religiösa samfunden. Kraven på att det offentliga

genom lagen inte ska diskriminera mot någon person eller grupp i samhället torde vara ännu högre än då det gäller t.ex. privata trossamfund, då det offentliga är en gemensam angelägenhet. Med hänsyn till att kyrkor och samfund sedan århundraden omväxlande både administrativt handlagt vigseln, innehållsligt givit den dess innebörd och utformat dess ritual bör äktenskap vara reserverat som term för det förbund som ingås mellan man och kvinna. Detta är en tydlig uppfattning även bland icke-kristna trossamfund i Sverige. Ett mångfaldsperspektiv talar alltså för att ingen förändring sker.

Religionsfrihet är inskrivet i våra grundlagar, vilket innebär ett absolut krav på respekt. Trots att föreliggande utredning tagit sikte på endast formuleringen i äktenskapsbalken, kvarstår det faktum att det fortfarande är de religiösa samfunden som till övervägande del ger äktenskapet en särskild innebörd. Då äktenskapets uttolkning för religiösa samfund har en särskild betydelse, torde det – med hänsyn tagen till religionsfriheten – ej vara motiverat att ensidigt ändra innebörden om så ”bara” i juridisk mening. En sådan lagändring skulle kunna resa stora komplikationer avseende den svenska rättens erkännande av vigslar i olika trossamfund och vice versa samt leda till svårigheter i förhållande till internationella konventioners stadganden om religionsfrihet, som Sverige förpliktigt sig till.

Skulle utredaren trots alla argument emot en könsneutral lagstiftning föreslå en sådan, anser jag att den hävdvunna termen äktenskap bör lämnas tillbaka till den religiösa kontext den ursprungligen kommer ur och i lagstiftningen ersättas med ett annat begrepp som mer adekvat speglar vad det är frågan om. Detta för att tydligt markera att det nya begreppet hör lagstiftningen till, medan *äktenskapet* behåller sin ursprungliga historiska, kulturella och etiska betydelse, nämligen som samlevnadsform för man och kvinna.

Slutsats; behov av en parlamentarisk utredning

Sammanfattningsvis anser jag att utredningen brister i fråga om både den grundliga analys och den objektivitet som erfordras för att klargöra de olika överväganden som en av samtidens mest genomgripande förändringar i svensk lag står inför. Därför anser jag att en parlamentarisk utredning bör tillsättas med uppdrag att djupare analysera konsekvenserna av en förändring på respektive område. Det bör noteras att riksdagen redan under riksmötet 2003/04

hemställde åt regeringen att tillkalla en *parlamentarisk* utredning för att utreda frågan om en könsneutral äktenskapslagstiftning (bet. 2003/04: LU22). Istället tillsatte regeringen en ensamutredare biträdd av två referensgrupper.

I utredningsdirektivet anges att "[u]tredaren skall göra en grundlig analys av frågan och redovisa samtliga skäl som talar för och emot [en könsneutral lagstiftning]" (dir. 2005:06).

Det som nu framförallt saknas är en fullständig genomlysning av äktenskapet som en bas för familjebildning. Ingen särskild hearing kring t.ex. barnperspektivet har anordnats, trots att det efterfrågats av representanter för referensgrupperna. På det internationellt rättsliga planet saknar jag en grundlig analys av de länder som har sagt tydligt nej till könsneutral lagstiftning som t.ex. Frankrike.

Äktenskapet är en bas för framtida generationers trygga uppväxt och identitet, vilket borgar för stabilitet i samhället. Jag anser därför sammantaget att det finns starka skäl för att begreppets grundläggande innebörd bör kvarstå enligt hittillsvarande tolkning och innebörd.

Särskilt yttrande beträffande äktenskap för par med samma kön av Maria Lundqvist Norling och Per-Magnus Selinder, ledamöter i referensgruppen för trossamfund (Svenska kyrkan respektive Svenska Missionskyrkan)

Vi vill inledningsvis markera att utredaren på en rad punkter har visat lyhördhet och tillmötesgående för de synpunkter och förslag vi har framfört. Det tillkommer våra kyrkor att genom sina remissvar ge närmare synpunkter på utredarens förslag i olika delar. Vår uppgift som enskilda ledamöter i referensgruppen är inte att här föregripa det som ankommer på remissinstanserna att yttra sig om i den fortsatta processen.

Gemensam utgångspunkt

Vi har under arbetets gång värdjat om en framtida lösning under brett samförstånd där polarisering undviks. Samhällets roll är att erbjuda alla medborgare, oavsett religiösa preferenser, laglig reglering av och rättsligt skydd för olika samlevnadsformer.

Som kyrkor har vi ett med samhället gemensamt intresse att för allas bästa, oavsett religion, hävda skydd av svagare part, verka för jämställdhet mellan olika samlevnadsformer, samt att samhället skall erbjuda en rättslig ram som uppmuntrar till trohet och varaktighet, bl.a. med hänsyn till barns rätt att växa upp i trygga förhållanden.

Begreppet äktenskap

I den tradition som våra båda kyrkor står i ser vi äktenskapet som en del av det borgerliga samhället. Det definieras därför inte som sakrament även om den kristna vigselakten uppvisar sakramentala drag. Den kristna uppfattningen av vigseln vilar på att *begreppet* äktenskap avser relationen mellan en kvinna och en man. Detta innebär inte i sig att andra former av samlevnad skulle värderas "lägre" eller annorlunda. Samkönade parförhållanden liksom klostergemenskap är andra exempel på att olika samlevnadsformer, också utan sexuella relationer, kan ha lika värde. När utredaren påstår att "äktenskapet enligt min mening får anses ha ett högre symbolvärde" gör han en subjektiv värdering.

Våra båda kyrkor står öppna för en gemensam lag som sammanför reglerna i äktenskapsbalken med reglerna i partnerskapslagen. Vi ser ingen poäng med att ha två skilda lagar när äktenskap respektive partnerskap har i stort sett samma rättsverkningar. Denna fråga kompliceras emellertid om en gemensam lag skulle omdefiniera ett begrepp, som hittills har betecknat *en* av samlevnadsformerna, och använda det övergripande för skilda, men likvärdiga samlevnadsformer.

Vid hearingen av företrädare för kyrkorna framkom, att denna grundsyn delas inte bara av våra båda kyrkor utan också av Metodistkyrkan i Sverige och Svenska Baptistsamfundet: Gärna en gemensam lag med samma rättsverkningar, men undvik ordet äktenskap. Långt mer än hälften av samtliga giftermål i Sverige ingås genom vigsel i dessa fyra kyrkor.

Utredarens uppfattning, att lagstiftaren måste ha frihet att definiera äktenskapet så att det motsvarar rådande uppfattningar i samhället, ger en alltför förenklad bild i en fråga som denna. Det är f.ö. oklart vad som är ”rådande” uppfattning idag. Den enkät som har genomförts i utredningen ger inte ett entydigt resultat. I vårt mångkulturella samhälle är innebörden av begreppet äktenskap inte heller entydig.

Det blir dessutom problematiskt när trossamfundens uppfattningar presenteras som något annat än det ”allmänna medvetandet” eller liknande, särskilt som trossamfundet tillsammans representerar nästa hela Sveriges befolkning. Det kommer att leda till uppenbara problem, om trossamfundet för sin del skulle göra en egen uttolkning av äktenskapsbegreppet. Skilda definitioner är därför en orealistisk tanke.

Vi menar att mycket skulle vara vunnet om det kunde skapas en samsyn om en ny lagstiftning där olika former för lagreglerad samlevnad behandlas jämlikt och rättvist – vilket en gemensam rättsfigur utgör en yttre garanti för. Detta innebär inte med automatik ett en beteckning som hittills har gällt för *en* av samlevnadsformerna måste omdefinieras så att den omfattar alla former. I denna fråga anføres från ömse håll värderings- och känslolagargument, även om utredaren säger sig inte ta sådana hänsyn i egna överväganden.

Civilrättsligt verkande ordning för samkönade par – vigselplikt

Det är också vår gemensamma uppfattning att trossamfunden skall *erbjudas* möjlighet att med civilrättslig verkan få registrera samkönade par i kombination med den kyrkliga välsignelsen. Svenska kyrkan har numera en ordning för välsignelse över registrerat partnerskap. Denna bygger på en för partnerskapet särskilt utformad ordning. Svenska kyrkan är därtill beredd att registrera partnerskap om detta kan ske inom ramen för en gudstjänstordning som kyrkan själv bestämmer.

Svenska Missionskyrkan lämnar också öppenhet i dag, om det föreligger samförstånd mellan pastor och församling, för en välsignelseakt över registrerat partnerskap. Utifrån detta är det önskvärt med möjlighet till laglig registrering av samkönade par. Vi noterar, att denna möjlighet ges med en gemensam lag om ingående av civilståndet "gift" i skilda former.

Däremot skulle det uppstå svårigheter om lagstiftaren även ställer krav på hur de kyrkliga ordningarna skall vara utformade eller kräver att samma teologi och terminologi skall gälla för båda typerna av relationer. Vi har observerat utredarens bejakande av principen att staten inte kan bestämma över vilka liturgiska moment som skall ingå i ceremonin.

Enligt vår gemensamma mening tillkommer det inte samhället att reglera på vilket sätt ett trossamfund skall besvara ett sådant erbjudande om registrering med civilrättslig verkan även av samkönade par. De olika trossamfundens inre beslutsordning och generella beslutsbefogenheter skiftar. Om det för trossamfundet skall gälla en generellt förpliktande ordning eller om trossamfundet vill bygga på den enskildes frivilliga medverkan eller enskilds samvetsklausul, måste få vara en intern fråga för varje trossamfund. Vi finner emellertid att vår uppfattning i denna del har beaktats av utredaren genom att varken vigselbehörig befattningshavare inom ett trossamfund med vigselrätt, eller trossamfundet självt, föreslås bli *skyldiga* att förrätta vigsel av par med samma kön.

Särskilt yttrande beträffande äktenskap för par med samma kön av Marianne Andréas, Per Karlsson och Süleyman Wannes, ledamöter i referensgruppen för trossamfund (Sveriges Frikyrkosamråd/Sveriges Kristna Råd, Evangeliska frikyrkan respektive Ortodoxa och Österländska kyrkors ekumeniska Råd)

Äktenskap är ett begrepp som staten inte ensam äger. I tusentals år har äktenskap och vigsel betytt samma sak. Definitionen av äktenskap som den finns uttryckt i t.ex. nationalencyklopedin är: "äktenskap, en i särskilda former ingången förbindelse mellan man och kvinna". Utgångspunkten för den kristna reflektionen omkring äktenskapet är bibelns ord om att en man ska lämna sin far och mor och hålla sig till sin hustru. Människan är skapad till Guds avbild som man och kvinna. Det manliga och kvinnliga tillsammans konstituerar mänskligheten och gör den till en helhet, med möjlighet till medskapande. Under utredningen har samtal förts om det är möjligt att omdefiniera äktenskapsbegreppet till att även inkludera samkönade relationer. En förändring av innebörden i nuvarande äktenskapsbegrepp innebär en kollision med vedertagna kulturellt och religiöst grundade föreställningar om äktenskapet.

Kyrkornas vädjan under utredningen har varit att lagstiftaren skulle avstå från att använda ordet äktenskap och vigsel i lagtexten och istället använda andra neutrala termer. Utredaren motiverar sitt beslut att ändå använda bägge begreppen i lagtexten bl.a. med att det kan kränka de homosexuellas värdighet om inte par av samma kön kan ingå äktenskap (avsnitt 7.1.2). I det sammanhanget osynliggörs helt den grupp av homosexuella som finner partnerskapet vara en god form för samlevnad. Till exempel har Nätverket för partnerskap varit inbjudna och framfört sådana synpunkter vid en hearing. Deras argument nämns ändå inte med ett ord i utredningen. Detta finner vi anmärkningsvärt.

Utredarens argument för ett nytt äktenskapsbegrepp är att äktenskapet enligt hans förmenande har högre symbolvärde och att det registrerade partnerskapet inte har samma klang som äktenskapet i det allmänna medvetandet. Utan att redovisa att de homosexuella kan ha delade åsikter i frågan skriver utredaren att för de homosexuella är äktenskapet viktigt som värdemätare både för deras egna relationer och för omgivningens inställning (avsnitt 7.1.5).

All lagstiftning måste ta hänsyn till konsekvenser av föreslagna förändringar. Förändringar bör genomföras under värdiga former

och inte innebära förödmjukande krav på anpassning. Inom kyrkorna pågår reflektionsarbete omkring kärlek, sex och samlevnad. Det är djupa, långa och ömtåliga processer. De pågående processerna utgår från partnerskapslagen. Skulle staten slopa denna har villkoren för de pågående förändringarna i grunden förändrats. Respekt för det interna arbete som görs inom kyrkorna bidrar till att underlätta för kristna homosexuella att kunna leva och verka inom sina sammanhang.

Den svenska partnerskapslagstiftningen har motsvarighet i samtliga nordiska länder. Denna s.k. nordiska modell har stått som förebild för bl.a. den tyska partnerskapslagen. I december 2005 införde även England och Wales en motsvarande lagstiftning. Partnerskap är ett nyskapat begrepp som vinner terräng i världen.

Äktenskap och partnerskap utgör parallella rättsfigurer. Vi delar inte alls utredarens slutsats att den ordningen är diskriminerande, rättsverkningarna är ju identiska för båda rättsfigurerna. Denna parallella ordning har dessutom vunnit erkännande internationellt och skapar inte de problem som utredaren själv pekat på med sitt förslag när det gäller den internationella privaträtten. Att de olika beteckningarna äktenskap och partnerskap används för heterosexuella och homosexuella framstår som naturligt med tanke på att de från olika utgångspunkter skiljer sig åt i viktiga hänseenden. Det gäller inte minst när det gäller familjebildningsaspekterna. Där finns stora och viktiga strukturella skillnader även om vissa undantag kan finnas för fall där heterosexuella par inte vill eller kan få barn. Här har utredaren okritiskt tagit till sig argument med hänvisningar bl.a. till Goodwin-fallet, som enligt vår mening saknar betydelse i sammanhanget. Vill man nu ytterligare förstärka parallelliteten utan att blanda begreppen finns istället möjligheten att t.ex. inkludera partnerskapets reglering i en gemensam Äktenskaps- och partnerskapsbalk. Det har utredaren inte övervägt.

I länder där s.k. könsneutral äktenskapslagstiftning införts har respektive stat förorsakat djup kyrkosplittring. Det gäller Spanien och Kanada 2005 och Sydafrika 2006. Frågan som måste ställas är hur klok denna konfrontationspolitik har varit. Kyrkorna inom Sveriges Kristna Råd jobbar med konsensusmodell och önskar att staten i frågan omkring äktenskap/partnerskap finner en framkomlig och konstruktiv väg tillsammans med kyrkorna.

Det statistiska materialet bör analyseras och bearbetas innan långtgående slutsatser dras. Den kyrkliga vigselrätten har ett starkt stöd hos den svenska befolkningen vilket bl.a. kommit till uttryck i

opinionsundersökningen. 84 procent anser att präster och pastorer bör ha rätt att förrätta vigslar som är juridiskt giltiga.

En förändring av äktenskapsbegreppet i lagstiftningen bryter med den hittillsvarande samsynen mellan kyrka och staten om definitionen av äktenskapet. För flera trossamfund skulle det innebära alltför stort krav från staten på anpassning vad gäller kyrkans liv och lära att acceptera en ny definition av äktenskapsbegreppet.

Särskilt yttrande beträffande äktenskap för par med samma kön av Per Samuelsson, ledamot i referensgruppen för trossamfund (Katolska kyrkan i Sverige)

Utredaren har enligt sina direktiv haft i uppdrag att göra en grundlig analys av frågan om par av samma kön bör kunna ingå äktenskap samt att redovisa samtliga skäl som talar för och emot detta. Enligt min och även Katolska kyrkans uppfattning måste frågan om personer av samma kön skall kunna ingå äktenskap utgå från en analys av äktenskapet som institution och vilka skäl som finns för samhället att särskilt reglera denna form av samlevnad. Förklaringen till att äktenskapet ges en särskild juridisk status genom äktenskapslagstiftningen är naturligtvis de speciella egenskaper och syften som karakteriserar denna institution.

Jag är av övertygelsen att ett äktenskap endast kan existera mellan en man och en kvinna. Denna uppfattning har inte sina rötter i kristendomen i och för sig utan är betydligt äldre än så. Synen på äktenskapet som en förening mellan man och kvinna delas av alla större kulturer i världen och kan sägas höra till mänsklighetens gemensamma kulturella arv. Även om äktenskapet har visat upp en del olikheter under tidens gång finns det en viss gemensam kärna i synen på den äktenskapliga föreningens speciella ställning. Äktenskapet har som syfte dels makarnas bästa, dels frambringandet och vården av barn. Fruktbarheten och den sexuella komplementariteten mellan könen hör till dess själva natur. Det förhållandet att barnafödande utgör ett syfte med äktenskapet påverkas givetvis inte av att två makar av någon anledning inte kan få barn.

Den enskilda personens, liksom samhällets, välgång hänger nära samman med att äktenskap och familj som livsgemenskap ges goda betingelser. Familjen föds ur den nära livs- och kärleksgemenskap som har sin grund i äktenskapet. I familjen skapar mannen och kvinnan en miljö i vilken barnen kan utvecklas, bli medvetna om sin värdighet och förbereda sig för sitt unika och individuella liv. Familjen är den gemenskap där man lär sig moraliska värden och socialt ansvar. Relationerna och stabiliteten i familjen utgör grundvalarna för friheten, tryggheten och solidariteten i samhället. Att upprätthålla den äktenskapliga föreningens och familjens stabilitet kan dock inte enbart överlåtas åt de enskilda individernas ansträngningar. Ansvaret för att skydda och gynna familjen genom att ge en tydlig institutionell karaktär åt äktenskapet åligger samhället som helhet.

Införandet av sambolagen och lagen om registrerat partnerskap har bidragit till att fördunkla uppfattningen om vad äktenskapet innebär. De skäl som bär upp den rättsliga regleringen av äktenskapet kan inte utgöras av omständigheter av känslomässig karaktär, som t.ex. två människors behov av att utåt manifesteras sitt förhållande. Äktenskapet är som framgått en inrättning av grundläggande betydelse för det allmännas bästa och det är denna omständighet som gör att lagstiftningen bör ge en särskild juridisk status åt den äktenskapliga föreningen mellan man och kvinna. Homosexuella relationer saknar däremot de biologiska och antropologiska element hos äktenskapet (och familjen) som skulle kunna utgöra grunden för att ge dem status som äktenskap. Frånvaron av sexuell komplementaritet hos homosexuella par skapar hinder för den normala utvecklingen hos barn som är i deras vård. Dessa barn berövas erfarenheten av endera sin far eller sin mor.

Härutöver kan det upplysningsvis nämnas att äktenskapet är ett sakrament enligt katolsk troslära. Detta betyder att äktenskapet är ett tecken på förbundet mellan Kristus och Kyrkan. Det ömsesidiga och fullständiga samtycket mellan brud och brudgum är den beståndsdel som skapar ett äktenskap. Det är alltså makarna själva som ger varandra äktenskapets sakrament när de i vigselakten ger uttryck för sitt samtycke, vilket måste fullbordas i deras frivilliga sexuella förening. I äktenskapets gemenskap fulländar makarna ömsesidigt varandra och samarbetar med Skaparen i frambringandet och vården av nytt mänskligt liv. Detta kan bara ske i föreningen mellan två personer av olika kön. Enligt Katolska kyrkan är homosexuella handlingar felaktiga eftersom de utesluter den sexuella aktens potentiella förmåga att ge liv och inte har sitt ursprung i en komplementaritet mellan könen. Denna uppfattning innebär inte i sig att kyrkan tar ställning mot de enskilda personer som har valt en homosexuell livsstil. De skall självfallet bemötas med samma respekt som andra och får inte diskrimineras på grund av sitt val. Betoningen av att det handlar om ett individuellt val sammanhänger med att homosexualitet i sig, oavsett hur dess antropologi beläggs, inte förutsätter etablerandet av en särskild livsform som bekräftas och förstärks genom lagstiftning eller andra offentligt sanktionerade åtgärder.

Avslutningsvis måste det påpekas att utredaren inte har lyckats belysa de frågeställningar som har formulerats i direktiven. Tvärtom har kommitténs arbete från början varit präglad av utredningsmannens ståndpunkt att "saken redan var avgjord". För att regering

och riksdag skall få ett korrekt underlag för ett beslutsfattande är det nödvändigt att det först görs en mer förutsättningslös och djupgående analys. Detta gäller i synnerhet som man överväger att förändra reglerna på ett område som är av sådan grundläggande betydelse för samhället samtidigt som en förändring är av underordnad betydelse för den grupp som eftersträvar en ny reglering. Det enda argument som hittills framkommit för en ändring av den befintliga regleringen är äktenskapsbegreppets känslolösa betydelse. I juridiskt hänseende tillför de föreslagna åtgärderna ingenting, eftersom samtliga juridiska förhållanden redan har fått en reglering som dessutom av allt att döma fungerar tillfredsställande.

Sammantaget finns det enligt min mening inte några skäl att ge homosexuella förhållanden äktenskaplig status. Utredningsmannens argument tillför ingenting som ger skäl för en annan ståndpunkt. Äktenskapet bör även i framtiden vara förbehållet en man och en kvinna.

Särskilt yttrande beträffande vigselfrågorna av Tasso Stafilidis, ledamot i referensgruppen för riksdagspartierna (v)

Jag bedömer att det förslag som utredaren presenterat i stort medför att homosexuellas och bisexuellas mänskliga rättigheter inom det familjerättsliga området stärks avsevärt. Utredaren föreslår en äktenskapslagstiftning som ska gälla lika för alla människor oavsett sexuell läggning. I samband med att äktenskapsbalken blir könsneutral föreslås att partnerskapslagen avskaffas. I dag finns det få rättsliga skillnader kvar mellan partnerskapslagen och äktenskapsbalken. Detta innebär att det inte finns några sakliga skäl att behålla dagens system med två lagar som reglerar samma företeelse, nämligen en form av mänsklig samlevnad. När det av utredaren framlagda förslaget genomförs försvinner denna inkonsekvens ur lagstiftningen. Jag instämmer i de flesta av utredarens mycket väl underbyggda och utmärkta slutsatser men väljer dock att lämna ett särskilt yttrande för att klargöra mina ställningstaganden på ett par punkter som skiljer sig från utredarens förslag.

Civiläktenskap

Utredaren gör bedömningen att det nuvarande systemet med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel bör behållas. Jag anser i första hand att den juridiska vigselrätten helt bör skiljas från trossamfundet. Den juridiska vigselrätten bör i stället enbart tillkomma statlig myndighet som självfallet precis som idag ska kunna lämna förordnande om vigselrätt till enskilda personer, vigselförrättare. Redan idag krävs det att äktenskapsbalkens regler iakttas för att en vigsel ska äga juridisk giltighet. Alltså saknar den religiösa ceremonin i sig rättslig verkan. Att skilja Svenska kyrkan och övriga trossamfund från den myndighetsutövande funktionen torde vara ett beslut i linje med principen om statens neutralitet i religiösa frågor. Den religiösa ceremonin skulle därmed bli en privat angelägenhet för paret som självfallet, liksom idag, skulle kunna välja att ha en ceremoni med fritt valt innehåll i samband med den civila vigselförrättningen. Vidare skulle en obligatorisk civil vigsel medföra att diskussionen om en eventuell vigselplikt för trossamfundet och en sådan plikts eventuella inverkan på religionsfriheten helt skulle kunna lämnas därefter. Så länge vi har en

ordning i Sverige där religion och juridik/politik sammanblandas genom den nuvarande äktenskapsbalken går det inte att komma ifrån att staten och lagstiftningen kommer att lägga sig i trossamfundens interna angelägenheter och trossamfunden får en direkt inverkan på den svenska lagstiftningen. I ett sekulariserat samhälle är denna sammanblandning givetvis olycklig.

För det fallet att vigselrätten inte skiljs från trossamfunden anser jag dock att en vigselplikt ska införas.

Vigselplikt

Utredaren gör bedömningen att det inte bör införas någon vigselplikt för vigselförrättare inom trossamfund eller för samfunden. Detta innebär att trossamfunden i praktiken kommer att kunna välja om de vill viga samkönade par eller inte, även då äktenskapsbalken blivit könsneutral. Konsekvensen om denna del av förslaget genomförs, blir att lagstiftaren skapar en möjlighet och en rätt för trossamfund att diskriminera homosexuella och bisexuella personer. Även om den Svenska kyrkan sedan dess skiljande från staten år 2000 inte längre är någon förvaltningsmyndighet och övriga trossamfund aldrig har varit det så följer med vigselrätten samma ansvar som vid all myndighetsutövning. Detta innebär att diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder inte ska förekomma. När det gäller religiös tillhörighet är det för övrigt inte ovanligt att personer, av traditionella skäl, väljer att viga sig t.ex. genom Svenska kyrkans försorg trots att de inte anser sig vara troende kristna. Det är en helt annan sak att ett trossamfund ställer krav på medlemskap i samfundet eller dylikt för att ett par ska få viga sig där. Detta är inte att anse som diskriminering. Att trossamfund enligt lag tillåts särbehandla par beroende på sexuell läggning är dock lika diskriminerande som om ett trossamfund skulle tillåtas vägra viga ett par beroende på personernas etnicitet eller hudfärg. För att undvika diskrimineringsproblematiken bör därför en vigselplikt införas som ett villkor för att ett enskilt trossamfund ska få ha kvar sin vigselrätt.

Jag anser att diskrimineringsfrågan är av central betydelse i utredningen och ett strikt diskrimineringsförbud borde därför införas oavsett om nuvarande förordningssystem bibehålls eller om civiläktenskap införs. I denna punkt inför utredarens förslag en rätt

för trossamfunden att diskriminera vilket jag ser som helt oacceptabelt.

Vigselavgift

Jag tillstyrker en höjning av ersättningen till vigselförrättare med motiveringen att ersättningsnivåerna har varit oförändrade sedan 1988. Höjningen av arvodet bör dock inte finansieras genom en avgift för vigselförrättningen som utredaren föreslår. Det är inte rimligt att kostnaden för arvodet ska bäras av det enskilda paret eftersom rätten att ingå äktenskap då blir beroende av paret ekonomi och således riskerar att bli en klassfråga. Av princip bör samhället även fortsättningsvis erbjuda kostnadsfria förrättningar för de par som genom äktenskapet vill få ett starkare juridiskt skydd i sin samlevnad. Jag anser att en höjning av ersättningen i stället bör finansieras via statsbudgeten.

Särskilt yttrande beträffande vigselfrågorna av Mikael Björk Blomqvist, ledamot i referensgruppen för riksdagspartierna (mp)

Utredningen

Min bedömning är att utredningens arbete har fungerat bra och att utredarens förslag i stort innebär en avsevärd förbättring av homosexuellas och bisexuellas livsvillkor och mänskliga rättigheter i Sverige. Jag står därför i huvudsak bakom utredarens förslag och då särskilt förslaget om att avskaffa partnerskapslagen och i stället göra äktenskapsbalkens regler tillämpliga även för samkönade par.

Trots detta vill jag ändå lämna ett särskilt yttrande för att tydliggöra de områden i utredningen där mina ståndpunkter skiljer sig från utredarens.

Vigselplikt

Jag delar inte utredarens uppfattning i den del som rör vigselplikten.

Utredaren anser att det inte skall införas någon vigselplikt för de religiösa samfunden, trots att vigselförrättandet är en myndighetsutövning som delegerats till samfunden från staten. I praktiken innebär det att det i Sverige kommer att finnas myndighetsutövare som har rätt att välja vilken del av lagen de skall följa och i praktiken ha rätt att helt öppet diskriminera personer på grund av deras sexuella läggning, något jag anser är helt oacceptabelt. Den grundläggande principen för den svenska äktenskapslagstiftningen bör vara likhetsprincipen. Det vill säga att vi alla skall vara lika inför lagen, oavsett om vi talar om heterosexuella, bisexuella eller homosexuella. Den principen måste vara vägledande för såväl lagstiftningens utformning, som hur lagarna efterlevs.

Jag menar dessutom att det är av yttersta vikt att **inte** införa en uttrycklig bestämmelse i ÄktB som medger diskriminering så som utredaren förslår i följande stycke: *”att befattningshavare i ett trosamfund inte är skyldiga att förrätta vigsel”* (se sammanfattningen). Att genomföra en förändring i lagen där en myndighetsutövande person tillåts vägra utföra uppdrag på grundval av de fördomar denne person har, anser jag vara orimligt. Oavsett grunden till diskriminering är diskriminering alltid diskriminering.

Då samfunden är medlemsorganisationer så bör de även i fortsättningen ha möjlighet att neka icke-medlemmar i respektive sam-

fund att vigas. Är de som vill vigas däremot medlemmar i ett samfund skall samfundet inte ha rätt att diskriminera på grund av medlemmens sexuella läggning.

Personlig vigselrätt

Jag anser att det i Sverige bör införas en personlig vigselrätt som är direkt kopplad till den enskilda fysiska person som skall förrätta vigslarna. Samfundens vigselförrättare och de borgerliga vigselförrättarna jämföras därmed juridiskt trots att de har olika arenor som de är verksamma på. Denna ordning skulle innebära att alla vigselförrättare utses av det offentliga. På så sätt ökas inte bara medborgarnas möjlighet att hitta en förrättare som passar just dem, utan också möjligheten för små samfund att kunna genomföra juridiskt giltiga vigslar vilket de i dag utestängs från. I det fall en vigselförrättare tillhör ett samfund så är det fritt upp till denne att inordna själva ceremonin i en religiös kontext. Samhället har då heller inte i lag reglerat samfundens inre liv utan enbart satt upp krav för hur själva myndighetsutövningen skall ske.

Kommittédirektiv

Dir.
2005:6

Äktenskap och partnerskap

Beslut vid regeringssammanträde den 27 januari 2005.

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare, biträdd av två referensgrupper, skall ta ställning till om par av samma kön bör kunna ingå äktenskap. Utredaren skall göra en grundlig analys av frågan och redovisa samtliga skäl som talar för och emot detta.

Vidare skall utredaren ta ställning till formerna för ingående av äktenskap. Utredaren skall överväga om behörigheten för trossamfund att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap bör finnas kvar eller om äktenskap endast bör få ingås civilt. Om utredaren anser att äktenskap även i fortsättningen bör kunna ingås hos trossamfund, skall det övervägas om några förändringar bör göras när det gäller denna behörighet. Utredaren skall, oavsett sina ställningstaganden när det gäller trossamfunden, utreda formerna för ingående av äktenskap civilt.

Om utredarens slutsats blir att äktenskap bör kunna ingås av par av samma kön, bör detta få till följd att partnerskapslagen upphävs. Om utredaren kommer till slutsatsen att äktenskap inte bör kunna ingås av par av samma kön, skall utgångspunkten i stället vara att partnerskapet behålls. Det skall då övervägas om förändringar bör göras när det gäller partnerskapet.

Bakgrund

Äktenskapet och vigseln

I äldre tid ingicks äktenskap genom avtal mellan mannens och kvinnans släkter (ätter). Avtalet innefattade flera rättshandlingar. Viktigast var dels fästningen (trolovningen), dels giftermålet, dvs. det tal – mål – genom vilket giftomannen överlämnade kvinnan till mannen, dels den s.k. sängledningen. Som en följd av kristet inflytande infördes

så småningom den kyrkliga vigseln i Sverige. Under lång tid kunde man välja att ingå äktenskap i kyrkan eller enligt den äldre traditionen. Först år 1734 blev den kyrkliga vigseln ett villkor för ett äktenskap med full rättsverkan. Kravet på kyrklig vigsel motiverades visserligen av religiösa skäl men också av de praktiska och administrativa fördelarna. Före reformen var det vanligt att äktenskap ingicks under så oklara former att många levde i vad de trodde vara riktiga äktenskap men som inte var det. Andra visade sig vara lagligen gifta utan att veta om det. Genom den nya ordningen undveks sådana oklarheter.

Under 1800-talets senare hälft utvecklades successivt möjligheten att ingå äktenskap i borgerlig ordning, och år 1908 infördes slutligen det system som finns i dag, dvs. med en generell möjlighet att välja mellan civil och kyrklig vigsel. I samband med detta diskuterades om äktenskap endast borde få ingås civilt och om de par som önskade sedan skulle kunna bekräfta äktenskapet genom en ceremoni med t.ex. kyrkligt innehåll. En sådan ordning ansågs på ett klarare sätt ge uttryck för äktenskapet som ett icke-religiöst rättsförhållande men infördes trots detta inte, framför allt med hänvisning till de praktiska olägenheterna. Det var bara kyrkan, som ju var en del av staten, som var representerad över hela landet. Kyrkan ansvarade då också för folkbokföringen och andra administrativa offentliga uppgifter.

I början av 1970-talet övervägdes ett förslag av Familjelagssakkunniga som innebar att äktenskap skulle ingås genom en anmälan till en företrädare för det allmänna (SOU 1972:41). Tanken var att en sådan anmälan skulle kunna tas emot av tjänstemän vid vissa myndigheter och av präster. De par som ville skulle dessutom kunna få en vigsel eller annan högtidlig inramning. Förslaget genomfördes dock inte. I stället förenklades det då gällande borgerliga vigsselformuläret (se prop. 1973:32 s. 101 f.). Inte heller den reform år 2000 som innebar att Svenska kyrkan skiljdes från staten föranledde någon ändring av vigsellagen.

Bestämmelser om äktenskap finns numera i äktenskapsbalken. Äktenskap ingås genom vigsel i närvaro av vittnen. Vid vigseln skall kvinnan och mannen samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigsselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigsselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

Behörig att vara vigsselförrättare är lagfaren domare i tingsrätt, den som länsstyrelsen har förordnat till vigsselförrättare, präst i Svenska kyrkan och sådan präst eller annan befattningshavare i ett annat trosamfund som har förordnande enligt lagen (1993:305) om rätt att

förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan. Behöriga är vidare bl.a. vissa befattningshavare inom utrikesförvaltningen. Frågor om tillstånd enligt 1993 års lag prövas av Kammarkollegiet efter ansökan av trossamfundet. Efter det att ett samfund har fått tillstånd får Kammarkollegiet förordna en präst eller någon annan befattningshavare inom samfundet att vara vigselförrättare. Ett fyrtiotal trossamfund har vigsel tillstånd, bl.a. Romersk-katolska kyrkan i Sverige, Missionskyrkan, Baptistsamfundet, Pingstförsamlingarnas Vigselnämnd, Judiska Församlingarnas i Sverige Centralråd samt flera ortodoxa och muslimska samfund.

Vid vigslar som förrättas av en präst i Svenska kyrkan eller av en präst eller annan befattningshavare i annat trossamfund gäller de interna föreskrifterna inom trossamfundet. Förordningen (1987:1019) med närmare föreskrifter om vigsel som förrättas av domare eller särskilt förordnad vigselförrättare innehåller bestämmelser om vigslar som förrättas av nämnda befattningshavare.

För ingående av äktenskap finns vissa formföreskrifter i FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap (SÖ 1964:29). Konventionen har tillträtts av Sverige.

Under år 2003 förrättades knappt 40 000 vigslar, varav ungefär 60 procent förrättades av präster i Svenska kyrkan. Vid utgången av år 2003 var drygt tre miljoner kvinnor och män folkbokförda i Sverige som gifta.

Partnerskap

Par av samma kön som vill få en heltäckande rättslig reglering av sin samlevnad kan sedan år 1995 registrera sitt partnerskap. Bestämmelser om partnerskap finns i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

Förfarandet vid registrering av partnerskap motsvarar vad som gäller vid civil vigsel. Behörig att vara registreringsförrättare är lagfaren domare i tingsrätt och den som länsstyrelsen har förordnat. För registrering gäller särskilda s.k. anknytningskrav. Registrering får ske endast om minst en av partnerna har hemvist i Sverige sedan minst två år eller om minst en av partnerna är svensk medborgare med hemvist här. Med svensk medborgare jämställs den som är medborgare i Danmark, Island, Nederländerna eller Norge.

Ett registrerat partnerskap har med ett par undantag samma rättsverknningar som ett äktenskap. En skillnad är att partner inte har till-

gång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården. Vidare gäller inte vissa förmåner för änkor som övergångsvis finns kvar. Inte heller gäller de internordiska reglerna om äktenskap (förordningen [1931:429] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap).

Vid utgången av år 2003 hade knappt 2 900 personer folkbokförda i Sverige registrerat partnerskap. Drygt 200 partnerskap registrerades under år 2003.

Behovet av en utredning

Frågan om att öppna upp äktenskapet för par av samma kön har övervägts tidigare av regering och riksdag. I samband med att den numera upphävda lagen om homosexuella sambor infördes år 1987 avisades tankar om en sådan förändring med hänvisning till den tidens värderingar om äktenskapet som en institution för familjebildning mellan en man och en kvinna (prop. 1986/87:124 s. 41, bet. 1986/87:LU28 s. 5). Motioner i frågan har därefter vid ett flertal tillfällen avslagits med hänvisning till liknande argument (se t.ex. bet. 2000/01:LU13 och bet. 2001/02:LU8).

Riksdagen har nu tillkännagivit för regeringen som sin mening att regeringen bör tillkalla en parlamentarisk utredning för att utreda frågan om en könsneutral äktenskapslagstiftning (bet. 2003/04:LU22). Också regeringen anser att tiden är mogen att på nytt överväga om homosexuella bör kunna ingå äktenskap. Uppdraget bör anförtros åt en särskild utredare som biträds av referensgrupper.

Samtidigt bör även frågan om formerna för ingående av äktenskap utredas. Sedan regeringens och riksdagens ställningstaganden i början av 1970-talet har samhället förändrats. Motioner med förslag om att äktenskap endast skall få ingås civilt har också under flera år framställts i riksdagen.

Vissa andra frågor har uppmärksamats som rör förrättande av vigsel och partnerskapsregistrering. Det har bl.a. föreslagits att uppgiften som vigsel- och partnerskapsförrättare efter förordnande av länsstyrelsen bör göras till ett gemensamt uppdrag och att trossamfunden bör få möjlighet att registrera partnerskap (se t.ex. bet. 2003/04:LU22). Även dessa frågor bör tas upp i sammanhanget.

Uppdraget

En särskild utredare tillkallas, biträdd av två referensgrupper, en med företrädare för riksdagspartierna och en med företrädare för trossamfund. Utredaren skall hålla en nära kontakt med homosexuellas organisationer samt andra berörda. Utredaren får följande uppdrag.

Äktenskap för par av samma kön?

Utredaren skall ta ställning till om par av samma kön bör kunna ingå äktenskap. Utredaren skall göra en grundlig analys av frågan och redovisa samtliga skäl som talar för och emot detta.

Om utredarens slutsats blir att äktenskap skall kunna ingås av par av samma kön, bör detta innebära att som princip detsamma skall gälla för dessa äktenskap som för äktenskap mellan par av olika kön. Utredaren skall redovisa vilka internationellt privat- och processrättsliga frågor som äktenskap mellan par av samma kön aktualiserar och överväga om detta motiverar någon särskild reglering. Även i övrigt skall behovet av följdändringar eller andra åtgärder utredas.

I uppdraget ligger inte att utreda frågor om assisterad befruktning och föräldraskap till barn. Dessa frågor är för närvarande föremål för överväganden inom Regeringskansliet.

Formerna för ingående av äktenskap

Utredaren skall vidare ta ställning till formerna för ingående av äktenskap. Övervägandena skall göras oavsett vilken slutsatsen blir i frågan om äktenskap för par av samma kön.

Utredaren skall överväga om behörigheten för trossamfund att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap bör finnas kvar eller om äktenskap endast bör få ingås civilt.

Om utredaren anser att äktenskap även i fortsättningen bör kunna ingås hos trossamfund, skall det övervägas om några förändringar bör göras när det gäller denna behörighet. Det skall utredas om trossamfundet bör vara fria att välja vilka man vill viga. Bör – om äktenskap kan ingås av par av samma kön – vigsel tillstånd kunna ges till trossamfund som endast tillåter äktenskap mellan par av olika kön, eller bör vigsel tillståndet göras villkorat av att samfundet även tillåter vigsel av par av samma kön?

Utredaren skall utreda formerna för ingående av äktenskap civilt. Det gäller både om utredaren föreslår ett generellt system med civil-äktenskap och om förslaget är att den civila vigseln skall vara ett alternativ till vigsel genom samfund. En fråga för ingående av äktenskap i civil ordning är om det finns anledning att knyta uppkomsten av ett äktenskap till något annat än en vigsel, t.ex. en registrering. En annan fråga är vem som bör vara behörig att företräda det allmänna. En allmän strävan är att domstolarnas verksamhet så långt det är möjligt skall renodlas till rättskipning. Bör i linje med detta behörigheten för lagfaren domare att förrätta vigsel tas bort? En möjlighet som särskilt skall prövas är att uppgiften att företräda det allmänna ges till Skatteverket, som ju redan i dag ansvarar för hindersprövningen före ingående av äktenskap och som finns representerat i hela landet. Om utredaren anser att länsstyrelsen liksom i dag bör förordna personer som företräder det allmänna vid ingående av äktenskap, skall det utredas vad som bör gälla beträffande dessa förordnanden, t.ex. när det gäller förutsättningarna för ett förordnande, överklagande av länsstyrelsens beslut och ersättning till vigselförrättare.

Utredaren skall överväga om avgifter bör tas ut (jfr bet. 1998/99:LU18). Ytterligare en fråga som utredaren skall ta ställning till är om det även i fortsättningen bör vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar.

Ändringar i partnerskapslagen m.m.

Om utredarens slutsats blir att äktenskap bör kunna ingås av par av samma kön, bör detta få till följd att partnerskapslagen upphävs. Utredaren skall i detta läge särskilt överväga vilka övergångsregler som bör gälla för redan registrerade partnerskap.

Om utredaren kommer till slutsatsen att äktenskap inte bör kunna ingås av par av samma kön, skall utgångspunkten i stället vara att partnerskapet behålls. Det skall då övervägas om förändringar bör göras när det gäller partnerskapet. I motioner i riksdagen har ett antal sådana frågor tagits upp (se bet. 2003/04:LU22). Det har bl.a. föreslagits att Svenska kyrkan och andra trossamfund bör kunna registrera partnerskap. Här uppkommer liknande frågor som har nämnts ovan om äktenskap för par av samma kön. Bör ett trossamfund, med bibehållet vigsel tillstånd, ha rätt att välja om det vill registrera partnerskap? Och bör behörigheten att registrera partnerskap förutsätta beslut av Kammarkollegiet? En annan fråga är om uppdragen som

vigsel- och registreringsförrättare efter förordnande av länsstyrelsen bör göras till ett gemensamt uppdrag (jfr bet. 1999/2000:LU22). Ytterligare frågor som skall utredas är terminologin i lagen, möjligheten att få dispens från 18-årsgränsen för registrering av partnerskap och anknytningskraven för ingående av partnerskap (jfr prop. 1999/2000:77 och bet. 2003/04:LU22).

Utredaren skall överväga om beslut enligt lagen (1972:220) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall liksom i dag bör få meddelas endast beträffande den som är ogift (jfr bet. 2002/03:SoU1 s. 48).

Övrigt

Utredaren skall ha ett nära samarbete med referensgrupperna, som skall ges tillfälle att kontinuerligt ge synpunkter på det som framkommer under utredningen och närvara vid sammanträden som utredaren har med sakkunniga och experter.

Utredaren skall hålla en nära kontakt med homosexuella organisationer samt andra berörda.

Utredaren skall redovisa gällande rätt och eventuellt pågående lagstiftningsarbete i länder som utredaren bedömer vara av intresse och i övrigt göra de internationella jämförelser som anses befogade. Regleringen i andra nordiska länder bör ges en särskild belysning och beaktas i arbetet.

Utredaren skall föreslå de författningsändringar som bedöms vara behövliga.

Uppdraget skall redovisas senast den 30 mars 2007. Det står utredaren fritt att lämna särredovisningar i vissa frågor om det bedöms lämpligt.

(Justitiedepartementet)

Deltagarförteckning från utredningens hearings

Den särskilde utredaren Hans Regner har hållit fyra hearings. Förutom medverkande i utredningen och utredningens två referensgrupper har följande personer deltagit vid dessa.¹

Hearing den 14 december 2005

- Vladimir Aleksandrov, kyrkoherde, Ryska-ortodoxa kyrkan (Moskvapatriarkatet),
- Anders Arborelius, biskop, Stockholms katolska stift,
- Anders Bengtsson, missionsföreståndare, Svenska Alliansmissionen
- Toader Doroftei, präst i Rumänska ortodoxa kyrkan
- Stefan Gustavsson, Evangeliska FosterlandsStiftelsen
- KG Hammar, ärkebiskop, Svenska kyrkan
- Sten-Gunnar Hedin, föreståndare för Pingströrelsen
- Hasse Kjellgren, kommandör och territoriell ledare i Sverige, Frälsningsarmén
- Tikhon Lundell, prästmunk, Serbiska ortodoxa kyrkan
- Björn Ottesen, missionsföreståndare i Adventistsamfundet
- Anders Svensson, Metodistkyrkan
- Stefan Swärd, styrelseordförande i Evangeliska Frikyrkan
- Thomas Söderberg, direktor, Svenska kyrkan
- Karin Wiborn, Svenska Baptistsamfundet
- Göran Zettergren, missionsföreståndare i Svenska Missionskyrkan

¹ Deltagarförteckningen omfattar inte åhörare.

Hearing den 11 januari 2006

- Mahmoud Aldebe, Sveriges Muslimska Förbund (SMF)
- Helena Benouda, Sveriges Muslimska råd (SMR)
- Mostafa Kharraki, Förenade Islamiska Föreningar i Sverige (FIFS)

Hearing den 1 februari 2006

- Sören Andersson, förbundsordförande, Riksförbundet för sexuellt likaberättigade (RFSL)
- Axel Brattberg, Nätverket för partnerskap
- Holsten Fagerberg, Nätverket för partnerskap
- Stephanie Gren, RFSL Ungdom
- Anita Hillerström Vagli, Öppna moderater
- Urban Johansson, Öppna moderater
- Katarina Lindahl, generalsekreterare, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU)
- Hans Olsson, projektledare, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU)
- Anna-Karin Skantz, förbundssekreterare, Riksförbundet för sexuellt likaberättigade (RFSL)
- Britta Svensson, vice ordförande, Ekumeniska grupperna för kristna homo- och bisexuella (EKHO)
- Anastasia Swärd Lindblom, Vänsterpartiets HBT-nätverk
- Per-Olof Widell, Nätverket för partnerskap
- Hans Ytterberg, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO)

Hearing den 15 mars 2006

- Johanna Berggren, Svenska kyrkans unga (SKU)
- Erwin Bischofberger, Respekt
- Ulla Björnberg, professor i sociologi
- Hans Iwan Bratt, Förbundet Humanisterna
- Helena Darzy, Respekt
- Lars Gårdfeldt, teologie doktor
- Dan Hanqvist, advokat
- Maria Hammarström, Svenska kyrkans unga (SKU)
- Daniel Janarv, Svenska missionskyrkans Ungdom (SMU)

- Ann-Cathrin Jarl, teol. dr och stiftsadjunkt
- Susanne Juhlin, Socialstyrelsen
- Jan-Erik Levy, Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund (SST)
- Lena Posner-Körösi, Judiska Centralrådet (tillika representant i referensgruppen för trossamfund)
- Birgitta Resenius, Socialstyrelsen
- Christer Sturmark, Förbundet Humanisterna
- Ulrika Westerlund, Forum för levande historia

Undersökning om
kyrklig och borgerlig vigsel, 2006

Uppdragsgivare: Äktenskaps- och partnerskapsutredningen

Inledning

Enkätenheten vid Statistiska centralbyrån (SCB) har under perioden januari-mars 2006 genomfört en enkätundersökning på uppdrag av Äktenskaps- och partnerskapsutredningen. Syftet med undersökningen är att få upplysning om allmänhetens syn på formerna för ingående av äktenskap.

Undersökningen genomfördes som en postenkät med två påminnelser. Populationen utgjordes av män och kvinnor i åldern 20-50 år. Totalt var det 1804 personer som besvarade frågeblanketten, vilket är 60,3 % av urvalet. Frågeblanketterna registrerades via skanning, varefter tabeller framställdes.

Josefin Linebäck har varit undersökningsledare och framställt resultattablerna, Marina Kerkenberg har varit produktionsansvarig och Leif Lemon har ansvarat för urvalsdragningen.

Innehåll

1	Population och urval	3
2	Sekretess och utlämnande.....	3
3	Variabler.....	3
4	Datainsamling.....	3
5	Bortfall	4
6	Databeredning.....	4
7	Viktberäkning och estimation	5
8	Tabellerna	5
9	Kvalitet.....	6
9.1	Ramtäckning	6
9.2	Urval.....	6
9.3	Mätning.....	6
9.4	Bearbetning	6
9.5	Bortfall	6
10	Frekvenstabeller.....	7
11	Tabeller (stratum).....	11

Bilagor

- Bilaga 1: Missiv och frågeblankett
- Bilaga 2: Underlag för bortfallsanalys
- Bilaga 3: Partiellt bortfall

STATISTISKA CENTRALBYRÅN 2006-03-27

Enkätenheten

1 Population och urval

Populationen, det vill säga de objekt som man vill dra slutsatser om, utgörs i denna undersökning av personer i åldern 20-50 år. För att kunna dra ett urval från populationen skapas en urvalsram som avgränsar, identifierar och möjliggör koppling till objekten i populationen. Urvalsramen i denna undersökning har skapats utifrån Registret över totalbefolkningen (RTB) och består av samtliga folkbokförda i Sverige i åldern 20-50 år. Antalet individer i ramen var 3 050 410 den 31/10 2005.

Äktenskaps- och partnerskapsutredningen och SCB har efter diskussion beslutat att urvalsstorleken ska vara 3 000 individer. Stickprovets storlek bestämdes utifrån uppsatta precisions- och kostnadskrav.

Från urvalsramen drogs ett stratifierat obundet slumpmässigt urval om 3 000 personer med hjälp av ett av SCB egenutvecklat urvalsprogram. Ett stratifierat obundet slumpmässigt urval innebär att alla objekt inom respektive strata har lika stor sannolikhet att komma med i urvalet.

För att vara säker på att urvalet innehåller tillräckligt många individer i viktiga redovisningsgrupper kan dessa redovisningsgrupper definieras som egna strata. I stratum 1 ingår män födda 1955-1969, i stratum 2 ingår män födda 1970-1985, i stratum 3 ingår kvinnor födda 1955-1969 och i stratum 4 ingår kvinnor födda 1970-1985. Sedan kan stickprovetsstorleken fördelas till dessa strata på ett sätt som gör att urvalet innehåller ett lämpligt antal personer från den aktuella redovisningsgruppen.

Innan frågeblanketten sändes ut genomfördes en identifikationskontroll av personerna i urvalet mot befolkningsdata för att få fram aktuella adressuppgifter. Vid kontrollen visade det sig att samtliga personer tillhörde populationen. Övertäckning kom till SCB:s kännedom under insamlingsfasen. De vanligaste orsakerna till övertäckning är att personerna har emigrerat eller avlidit sedan urvalet drogs. I dessa fall rör det sig om att undersökningspersonerna eller deras anhöriga uppgett att de inte längre tillhör populationen.

Tabell 1 Population och urval

Population	3 050 410
Bruttourval	3 000
Övertäckning	6
Nettourval ¹⁾	2994

1) Nettourval är det som kvarstår efter det att övertäckningen har tagits bort från bruttourvalet.

2 Sekretess och utlämnande

Frågeblankettens framsida bestod av ett informationsbrev där uppgiftslämnarna kunde läsa om undersökningens bakgrund, syfte och att undersökningen genomfördes i samarbete mellan Äktenskaps- och partnerskapsutredningen och SCB. Brevet informerade också om att uppgifter hämtas från Registret över totalbefolkningen, att samtliga uppgifter är skyddade av personuppgiftslagen och sekretesslagen och att det är frivilligt att delta. (Se bilaga 1)

Behandlingen av personuppgifter i undersökningen har anmälts till SCB:s juridiska kansli. Kopplingen till personuppgifterna tas bort tre månader efter slutleverans.

3 Variabler

Äktenskaps- och partnerskapsutredningen har utformat frågorna i frågeblanketten i samarbete med SCB. Blanketten har även genomgått en skrivbordsgranskning hos SCB:s mättekniska laboratorium. Blanketten bestod av 11 numrerade frågor. Frågorna handlade bl a om hur man ser på kyrklig och borgerlig vigsel. (Se bilaga 1)

4 Datainsamling

Frågeblanketterna skickades ut till urvalspersonerna med post. Via informationsbrevet ombads de besvara frågorna och skicka tillbaka frågeblanketten till SCB. Det första utskicket genomfördes den 10/1, sedan skickades två påminnelser ut till dem som inte besvarat

frågeblanketten. Den första påminnelsen bestod av ett tack- och påminnelsekort (ToP) och skickades ut den 19/1. Den andra påminnelsen var en enkätpåminnelse och skickades ut den 2/2. Insamlingen avslutades den 21/2.

Tabell 2 Beskrivning av inflödet

	Antal	Procent
Efter första utsändning	1 049	35,0
Efter ToP	456	15,2
Efter enkätpåminnelse	299	10,0
Totalt antal svar	1 804	60,3
Bortfall	1 190	39,7
Nettourval	2 994	100,0

5 Bortfall

Bortfallet består dels av objektbortfall som innebär att frågeblanketten inte är besvarad alls, dels av partiellt bortfall som innebär att vissa frågor på blanketten inte är besvarade. Om bortfallet skiljer sig åt från de svarande med avseende på undersökningsvariablerna så kan skattningarna som grundar sig på enbart de svarande vara skeva.

Objektbortfall kan bland annat bero på att uppgiftslämnaren inte är villig att delta i undersökningen, att uppgiftslämnaren inte går att nå eller att uppgiftslämnaren är förhindrad att medverka, t ex på grund av sjukdom. Objektbortfallet i denna undersökning redovisas i tabell 3 nedan. Med "ej avhörda" menas att ingen uppgift om varför frågeblanketten inte är besvarad har lämnats. Med förhindrad och avböjd medverkan menas att SCB meddelats att uppgiftslämnaren är förhindrad eller inte vill medverka i undersökningen. Med "fel person har svarat" menas att någon annan än den person som frågeblanketten var avsedd för har svarat. För vidare förklaring se "Databeredning" nedan.

Tabell 3 Beskrivning av objektsbortfall

	Antal	Procent
Ej avhörda	1 133	95,2
Postreturer	19	1,6
Hemlig/skyddad/saknar adress	5	0,4
Förhindrad medverkan	5	0,4
Avböjd medverkan	11	0,9
Insänd blank	2	0,2
Fel person har svarat	15	1,3
Totalt	1 190	100,0

För att få en bild av hur bra de svarande representerar urvalet med avseende på vissa bakgrundsvariabler har information från RTB jämförts mellan de svarande och hela urvalet. Denna jämförelse finns i bilaga 2, där det bl a framgår att kvinnor svarat i högre grad än män och att äldre svarat i högre grad än yngre. Notera att detta är ovägda siffror där hänsyn inte har tagits till urvalsdesignen.

Partiellt bortfall kan bero på att frågan är svår att förstå, är känslig eller att uppgiftslämnaren glömmer att besvara frågan. Till partiellt bortfall räknas även dubbelmarkeringar och svar som inte kan tydas.

Det är viktigt att beakta det partiella bortfallet då datamaterialet analyseras. Det partiella bortfallet för respektive fråga redovisas i bilaga 3. I denna undersökning varierar det partiella bortfallet mellan 0,2 och 1,2 procent.

6 Databeredning

Databeredningen genomfördes av Enkätenheten vid SCB. Samtliga inkomna frågeblanketter prickades av i Enkätenhetens avregistreringssystem. Frågeblanketterna skannades med programvaran EYES&HANDS. Kontroller genomfördes under och efter registreringen. Då kontrollerades bl a dubbelmarkeringar och att endast valida värden förekommer i materialet.

Svarsdatafilen kompletterades med registervariabler från RTB samt med vikter för uppräkningsnivå. Frågorna om födelseår och kön kontrollerades mot motsvarande registerdata. I kontrollen för variabeln födelseår upptäcktes 15 misstämningar. Eftersom detta kan bero på att någon annan än urvalspersonen besvarat frågeblanketten har de observationer med fel födelseår exkluderats från filen. För variabeln kön förekom tre misstämningar vilket kan räknas som mätfel.

7 Viktberäkning och estimation

Vikter har tagits fram för att kunna räkna upp resultatet till populationsnivå. Uppräkning med vikter medför att resultat kan redovisas för hela populationen och inte bara för de svarande. Om vikterna inte används så kan resultaten bli helt missvisande. Vikterna kompenserar för objektsbortfallet men inte för det partiella bortfallet och därmed kan antalsuppgifterna i respektive tabell bli olika. Eftersom urvalet är stratifierat så har fyra vikter beräknats, en för respektive stratum. Vikterna kompenserar därmed för att urvalspersonerna i olika strata har olika stor sannolikhet att komma med i urvalet.

Vikterna för respektive stratum har beräknats med formeln:

$$w_k = \frac{N_h}{n_h} * \frac{n_h}{m_h} = \frac{N_h}{m_h}$$

där w_k =Vikten för varje objekt i stratum h ($h=1, 2, 3, \dots$)

N_h =Antal individer i stratum h

n_h =Antal individer i bruttourvalet i stratum h

m_h =Antal individer som svarat samt övertäckning i stratum h

Vikterna bygger på antagandet att övertäckningen är lika stor bland de svarande som i bortfallet samt att bortfallet inte skiljer sig från de svarande med avseende på undersökningsvariablerna.

För skattning av totaler används följande formel:

$$\hat{Y} = \sum_r w_k y_k$$

där w_k = den totala vikten för objekt k

y_k = variabelvärde för objekt k

summering sker över de svarande (r)

För skattning av medelvärden används följande formel:

$$\hat{\bar{Y}} = \frac{\sum_r w_k y_k}{\sum_r w_k}$$

Där w_k = den totala vikten för objekt k

y_k = variabelvärde för objekt k

summering sker över de svarande (r)

8 Tabellerna

Tabellerna har räknats upp till populationsnivå, vilket innebär att resultatet avser hela populationen och inte bara de svarande.

Antalsuppgifterna är således skattningar av antal personer i populationen med den aktuella egenskapen. Att det uppräknade antalet individer är olika för olika frågor beror på det partiella bortfallet (se under rubriken "Bortfall"). Frågorna 3-11 har korstabulerats mot variablerna kön och ålder.

I andelstabellerna är värdena avrundade till närmaste heltal vilket i vissa fall har lett till att summan av delarna inte stämmer med totalen. Värden under 0,5 är därmed avrundade till noll.

De tabeller som presenteras i denna rapport har tagits fram enligt de formler som presenterats i avsnitt "Viktberäkning och estimation" med hjälp av SPSS.

9 Kvalitet

SCB tillämpar en bred definition på kvalitet. För att hålla en hög kvalitet och täcka kvalitetsdimensionerna används vid genomförandet av undersökningar ett kvalitetssäkringsprogram med kontroller i undersökningens olika faser, allt från planering till dokumentation och uppföljning. I SCB MIS 2001:1 "Kvalitetsbegrepp och riktlinjer för kvalitetsdeklaration av officiell statistik" ges en ingående beskrivning av SCB:s kvalitetsbegrepp och de olika kvalitetskomponenterna. Nedan beskrivs de begrepp som har betydelse för denna undersökning.

9.1 Ramtäckning

Ett problem som kan uppstå är täckningsfel. Det innebär att urvalsram och population inte helt stämmer överens. Täckningsfelen kan delas in i två typer, dels undertäckning som innebär att vissa enheter som ingår i populationen saknas i urvalsramen, dels övertäckning som innebär att enheter som inte ingår i populationen ändå finns i urvalsramen. Ett sätt att minska täckningsfelen är att ha bra och uppdaterade register. Registret över totalbefolkningen (RTB) bedöms vara av god kvalitet och bra uppdaterat. I denna undersökning visade sig 6 personer vara övertäckningsobjekt. Det var personer som avlidit eller flyttat utomlands. Någon undertäckning har inte observerats, men undertäckning är vanligtvis svårare att upptäcka än övertäckning.

9.2 Urval

Denna kvalitetskomponent avser fel som uppkommer på grund av att man endast undersöker en del av populationen, det vill säga att ett urval har dragits. Urvalsfel är således den avvikelse mellan ett skattat värde (estimat) och det faktiska värdet (parametern) som beror på att man inte undersöker alla objekt i populationen. Urvalsfelets storlek minskar med en ökad urvalsstorlek. Vid ett korrekt urvalsförfarande kan urvalsfelets storlek skattas och bland annat anges med osäkerhetsintervall i form av konfidensintervall.

9.3 Mätning

Ett fel som kan uppstå vid mätning är att lämnade uppgifter skiljer sig från faktiska uppgifter. Felet kallas mätfel och kan uppkomma då respondenten inte minns de faktiska uppgifterna, missförstår frågan eller medvetet svarar felaktigt. För att försöka minimera mätfelen har frågeblanketten granskats av SCB:s mättekniska laboratorium och kontroller har genomförts, t ex kontroll av tillåtna värden vid dataregistrering. Mätfelen för registervariabler som hämtats från RTB bedöms vara liten.

9.4 Bearbetning

Vid den manuella och maskinella bearbetningen av datamaterialet kan fel uppstå, så kallade bearbetningsfel. Som exempel på bearbetningsfel kan registreringsfel och kodningsfel nämnas. Dessa fel kan förhindras och upptäckas i de kontroller som genomförs vid dataregistreringen. Vanligtvis är denna typ av fel försumbara.

9.5 Bortfall

De eventuella fel som bortfallet kan ge upphov till kallas bortfallsfel. Det inträffar om objekten i bortfallet och de svarande skiljer sig åt (har en annan fördelning) avseende undersökningsvariablerna. En jämförelse mellan de svarande och urvalet finns beskriven under rubriken Bortfall.

10 Frekvenstabeller

Fråga 1. Är du man eller kvinna?

	Antal	%
Man	1553286	51
Kvinna	1476641	49
Total	3029926	100

Fråga 2. Vilket år är du född?

	Antal	%
1950-1969	1527833	52
1970-1985	1391966	48
Total	2919799	100

Fråga 3. Hur lever du idag? Jag är...

	Antal	%
Ensamstående	661186	22
Sambo med person av motsatt kön	1082207	36
Sambo med person av samma kön	23254	1
Särbo med person av motsatt kön	154962	5
Särbo med person av samma kön	13239	0
Registrerad partner	6618	0
Gift	1085691	36
Total	3027156	100

72 % är antingen sambo med en person av motsatt kön eller gifta. 1 % är sambo med en person av samma kön. 22 % är ensamstående och 5 % är särbo med person av motsatt kön.

Fråga 4. Idag kan man välja mellan att gifta sig borgerligt eller inom Svenska kyrkan eller inom annat trossamfund. Vilket föredrar du?

	Antal	%
Vigsel inom trossamfund	1463789	49
Borgerlig vigsel	614764	20
Har ingen åsikt	909026	30
Vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel	17465	1
Total	3005045	100

49 % föredrar vigsel inom trossamfund och 20 % föredrar borgerlig vigsel. För 1 % spelar det ingen roll vilket och 30 % har ingen åsikt i frågan.

Fråga 5a. Vad tycker du är viktigast när det gäller att välja hur vigseln skall gå till?

	Antal	%
Religiösa faktorer	359921	12
Traditionella skäl	869675	29
Själva vigselceremonin och allt runt omkring	1377056	45
Stämningen vid en vigsel	1422858	47
Möjligheten för oss att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner	1572681	52
Att det är en fin tradition	1078616	36
Platsen eller orten för vigseln	837837	28
Att vigseln kan ske med kort varsel	127731	4
Praktiska skäl	586732	19
Annat, nämligen	185486	6
Inget särskilt	249934	8
Total	3037831	100

Lite drygt hälften av de svarande har angett att möjlighet att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner är en viktig sak när det gäller att välja hur vigseln ska gå till. Observera att varje person uppmanas att kryssa i tre alternativ var. Det gör att summan av procentalen inte blir 100.

Fråga 5b. Om du bara ska välja en sak, vilken väljer du då?

	Antal	%
Religiösa faktorer	153724	5
Traditionella skäl	187153	6
Själva vigselcermonin och allt runt omkring	530854	18
Stämningen vid en vigsel	382403	13
Möjligheten för oss att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner	762747	25
Att det är en fin tradition	306039	10
Platsen eller orten för vigseln	125371	4
Att vigseln kan ske med kort varsel	13181	0
Praktiska skäl	299083	10
Annat	127007	4
Inget särskilt	141903	5
Total	3029466	100

25 % tycker att det allra viktigaste att ta hänsyn till när det gäller att välja hur vigseln ska gå till är möjligheten att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner. 18% tycker att det viktigaste är själva ceremonin och allt runt omkring och 13 % tycker att stämningen vid en vigsel är viktigast. Minst viktigt är att vigseln kan ske med kort varsel.

Fråga 6. Tycker du det är viktigt att kunna välja vem som ska förrätta vigseln?

	Antal	%
Ja, mycket viktigt	1753702	58
Nej, inte särskilt viktigt	965114	32
Helt oviktigt	101777	3
Har ingen åsikt	209602	7
Total	3030194	100

58 % tycker att det är mycket viktigt att kunna välja vem som ska förrätta vigseln medan 32 % inte tycker att det är särskilt viktigt. 3 % tycker att det är helt oviktigt och 7 % har ingen åsikt.

Fråga 7. Vilka tycker du bör ha rätt att förrätta vigslar som är juridiskt giltiga?

	Antal	%
Präster och deras motsvarigheter i Svenska Kyrkan och andra trossamfund (har rätt idag)	2562661	84
Domare i domstol (har rätt idag)	1911673	63
Andra personer som fått särskilt tillstånd att vara vigselförrättare (har rätt idag)	2079334	69
Tjänstemän på Skatteverket	120025	4
Tjänstemän på annan myndighet, nämligen...	33373	1
Egna förslag till kategorier av personer som bör få vigselrätt	129423	4
Har ingen åsikt	227677	8
Total	3034132	100

84 % tycker att präster och deras motsvarigheter i Svenska Kyrkan och andra trossamfund bör ha rätt att förrätta vigslar som är juridiskt giltiga. 69 % tycker att personer som fått särskilt tillstånd att vara vigselförrättare och 63 % tycker att domare i domstol bör ha denna befogenhet. Observera att varje person kan kryssa i flera alternativ var. Det gör att summan av procenttalen inte blir 100.

Fråga 8. Tycker du att det är viktigt att kunna gifta sig på hemorten (eller någonstans i närheten)?

	Antal	%
Ja, mycket viktigt	1912884	63
Nej, inte särskilt viktigt	679663	22
Helt oviktigt	172047	6
Har ingen åsikt	264384	9
Total	3028978	100

63 % tycker att det är mycket viktigt att kunna gifta sig på hemorten medan 22 % inte tycker att det är särskilt viktigt. 6 % tycker att det är helt oviktigt och 9 % har ingen åsikt.

Fråga 9. Är det viktigt att själva vigselceremonin blir högtidlig?

	Antal	%
Ja, mycket viktigt	1818255	60
Nej, inte särskilt viktigt	872171	29
Helt oviktigt	121795	4
Har ingen åsikt	216780	7
Total	3029002	100

60 % tycker att det är mycket viktigt att själva vigselceremonin blir högtidlig och 29 % tycker inte att det är särskilt viktigt. 4 % tycker att det är helt oviktigt och 7 % har ingen åsikt.

Fråga 10. Är det viktigt att äktenskap bara kan ingås vid en särskild ceremoni?

	Antal	%
Mycket viktigt	692744	23
Viktigt	948410	31
Inte viktigt	1010934	33
Har ingen åsikt	380757	13
Total	3032845	100

33 % tycker inte att det är viktigt att äktenskap bara kan ingås vid en särskild ceremoni. 31 % tycker att det är viktigt och 23 % tycker att det är mycket viktigt. 13 % har ingen åsikt.

Fråga 11. I flera andra länder har man andra vigselceremonier än vad vi har i Sverige. Där kan man bara gifta sig borgerligt och väljer sedan själv om man vill ha särskild kyrklig välsignelse av äktenskapet eller inte. Vad tycker du om det sättet att gifta sig på?

	Antal	%
Bra, de svenska vigselreglerna bör likna systemet i dessa länder	413653	14
Det är sämre, vi bör behålla det svenska systemet med valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel	1794623	59
Har ingen åsikt/Spelar ingen roll för mig	815253	27
Total	3023529	100

59 % tycker att vi bör behålla det svenska systemet med valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel. 27 % har ingen åsikt om detta och 14 % tycker att de svenska vigselreglerna ska ändras så att man bara kan gifta sig borgerligt.

11 Tabeller (stratum)

Kön och ålder

	Ålder		Total
	20-35	36-50	
	Antal	%	Antal
Man	706638	47	781329
			53
Kvinna	685328	48	746504
			52
Total	1391966	48	1527833
			52
			2919799
			100

Fråga 3. Hur lever du idag? Jag är...

	Stratum											
	Män 20-35 år		Män 36-50 år		Kvinnor 20-35 år		Kvinnor 36-50 år		Total			
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%		
Ensamstående	225947	29	152337	20	166140	23	116761	16	661186	22		
Sambo med person av motsatt kön	321199	41	206619	27	348598	48	205791	28	1082207	36		
Sambo med person av samma kön	4430	1	7004	1	8900	1	2919	0	23254	1		
Särbo med person av motsatt kön	44303	6	19261	2	56369	8	35028	5	154962	5		
Särbo med person av samma kön	8861	1	0	0	0	0	4379	1	13239	0		
Registrerad partner	2215	0	0	0	1483	0	2919	0	6618	0		
Gift	168353	22	393976	51	143889	20	379474	51	1085691	36		
Total	775309	100	779197	100	725380	100	747271	100	3027156	100		

Fråga 4. Idag kan man välja mellan att gifta sig borgerligt eller inom Svenska kyrkan eller inom annat trossamfund. Vilket föredrar du?

	Stratum													
	Män 20-35 år			Män 36-50 år			Kvinnor 20-35 år			Kvinnor 36-50 år			Total	
	Antal	%		Antal	%		Antal	%		Antal	%		Antal	%
Vigsel inom trossamfund	405376	53	322185	41	402000	56	334229	45	1463789	49				
Borgerlig vigsel	141771	18	180353	23	136472	19	156168	21	614764	20				
Har ingen åsikt	221517	29	273157	35	172074	24	242279	33	909026	30				
Vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel	2215	0	3502	0	4450	1	7298	1	17465	1				
Total	770878	100	779197	100	714996	100	739973	100	3005045	100				

402

Fråga 5a. Vad tycker du är viktigast när det gäller att välja hur vigseln ska gå till?

	Stratum													
	Män 36-50 år			Män 20-35 år			Kvinnor 36-50 år			Kvinnor 20-35 år			Total	
	Antal	%		Antal	%		Antal	%		Antal	%		Antal	%
Religiösa faktorer	92803	12	73101	9	109464	15	84553	12	359921	12				
Traditionella skäl	259149	33	281326	36	188277	25	140922	19	869675	29				
Själva vigselceremonin och allt runt omkring	294169	37	336705	44	360500	48	385682	53	1377056	45				
Stämningen vid en vigsel	299422	38	343351	44	373635	50	406450	56	1422858	47				
Möjligheten för oss att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner	334442	43	416452	54	363419	48	458369	63	1572681	52				
Att det är en fin tradition	299422	38	283541	37	259793	35	235860	32	1078616	36				
Platsen eller orten för vigseln	178602	23	197150	26	226225	30	235860	32	837837	28				
Att vigseln kan ske med kort varsel	49028	6	24367	3	33569	4	20768	3	127731	4				
Praktiska skäl	224129	29	121834	16	153249	20	87520	12	586732	19				
Annat, nämligen	45526	6	44303	6	46704	6	48952	7	185486	6				
Inget särskilt	113815	14	68670	9	48164	6	19284	3	249934	8				
Total	786201	100	773093	100	750190	100	728346	100	3037831	100				

Fråga 5b. Om du bara ska välja en sak, vilken väljer du då?

	Stratum											
	Män 36-50 år		Män 20-35 år		Kvinnor 36-50 år		Kvinnor 20-35 år		Total			
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%		
Religiösa faktorer	36771	5	42088	5	48164	6	26701	4	153724	5		
Traditionella skäl	64787	8	62025	8	29190	4	31151	4	187153	6		
Självva vigselcermonin och allt runt omkring	106811	14	132910	17	157627	21	133505	18	530854	18		
Stämningen vid en vigsel	70040	9	88607	11	105085	14	118672	16	382403	13		
Möjligheten för oss att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner	157590	20	192720	25	178061	24	234376	32	762747	25		
Att det är en fin tradition	94554	12	95252	12	58381	8	57852	8	306039	10		
Platsen eller orten för vigseln	33269	4	24367	3	30650	4	37085	5	125371	4		
Att vigseln kan ske med kort varsel	8755	1	0	0	1460	0	2967	0	13181	0		
Praktiska skäl	119068	15	59810	8	87571	12	32635	5	299083	10		
Annat	29767	4	31012	4	32109	4	34118	5	127007	4		
Inget särskilt	63036	8	46519	6	17514	2	14834	2	141903	5		
Total	784450	100	775309	100	745811	100	723896	100	3029466	100		

Fråga 6. Tycker du det är viktigt att kunna välja vem som ska förrätta vigseln?

	Stratum											
	Män 36-50 år		Män 20-35 år		Kvinnor 36-50 år		Kvinnor 20-35 år		Total			
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%		
Ja, mycket viktigt	388723	50	431958	56	455368	61	477653	66	1753702	58		
Nej, inte särskilt viktigt	285414	36	259175	34	227684	30	192841	27	965114	32		
Helt oviktigt	47277	6	22152	3	17514	2	14834	2	101777	3		
Har ingen åsikt	63036	8	59810	8	46704	6	40052	6	209602	7		
Total	784450	100	773093	100	747271	100	725380	100	3030194	100		

Fråga 7. Vilka tycker du bör ha rätt att förrätta vigslar som är juridiskt giltiga?

	Stratum											
	Män 36-50 år		Män 20-35 år		Kvinnor 36-50 år		Kvinnor 20-35 år		Total			
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Präster och deras motsvarigheter i Svenska Kyrkan och andra trossamfund (har rätt idag)	637366	81	646829	84	648024	86	630442	87	2562661	84	2562661	84
Domare i domstol (har rätt idag)	465767	59	509489	66	429097	57	507321	70	1911673	63	1911673	63
Andra personer som fått särskilt tillstånd att vara vigselförättare (har rätt idag)	488530	62	509489	66	548777	73	532538	73	2079334	69	2079334	69
Tjänstemän på Skatteverket	31518	4	31012	4	21893	3	35601	5	120025	4	120025	4
Tjänstemän på annan myndighet, nämligen...	10506	1	6646	1	5838	1	10384	1	33373	1	33373	1
Egna förslag till kategorier av personer som bör få vigselrätt	21012	3	42088	5	26271	4	40052	6	129423	4	129423	4
Har ingen åsikt	75293	10	64240	8	52542	7	35601	5	227677	8	227677	8
Total	786201	100	770878	100	750190	100	726863	100	3034132	100	3034132	100

Fråga 8. Tycker du att det är viktigt att kunna gifta sig på hemorten (eller någonstans i närheten)?

	Stratum											
	Män 36-50 år		Män 20-35 år		Kvinnor 36-50 år		Kvinnor 20-35 år		Total			
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ja, mycket viktigt	457012	58	496198	64	458287	61	501387	69	1912884	63	1912884	63
Nej, inte särskilt viktigt	185606	24	179429	23	172223	23	142406	20	679663	22	679663	22
Helt oviktigt	68289	9	28797	4	42326	6	32635	5	172047	6	172047	6
Har ingen åsikt	75293	10	68670	9	74435	10	45985	6	264384	9	264384	9
Total	786201	100	773093	100	747271	100	722413	100	3028978	100	3028978	100

Fråga 9. Är det viktigt att själva vigselceremonin blir högtidlig?

	Stratum											
	Män 36-50 år		Män 20-35 år		Kvinnor 36-50 år		Kvinnor 20-35 år		Total			
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%		
Ja, mycket viktigt	407984	52	431958	56	497694	67	480620	66	1818255	60		
Nej, inte särskilt viktigt	264402	34	250314	32	183899	25	173557	24	872171	29		
Helt oviktigt	38522	5	24367	3	26271	4	32635	5	121795	4		
Har ingen åsikt	75293	10	66455	9	37947	5	37085	5	216780	7		
Total	786201	100	773093	100	745811	100	723896	100	3029002	100		

Fråga 10. Är det viktigt att äktenskap bara kan ingås vid en särskild ceremoni?

	Stratum											
	Män 20-35 år		Män 36-50 år		Kvinnor 20-35 år		Kvinnor 36-50 år		Total			
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%		
Mycket viktigt	141771	18	182104	23	157240	22	211629	28	692744	23		
Viktigt	239238	31	248643	32	229926	32	230603	31	948410	31		
Inte viktigt	268035	35	264402	34	258111	36	220387	29	1010934	33		
Har ingen åsikt	124049	16	87550	11	81587	11	87571	12	380757	13		
Total	773093	100	782699	100	726863	100	750190	100	3032845	100		

Fråga 11. I flera andra länder har man andra vigselceremonier än vad vi har i Sverige. Där kan man bara gifta sig borgerligt och väljer sedan själv om man vill ha en särskild kyrklig välsignelse av äktenskapet eller inte. Vad tycker du om det sättet att gifta sig på?

	Män 36-50 år		Män 20-35 år		Kvinnor 36-50 år		Kvinnor 20-35 år		Total	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Bra, de svenska vigselreglerna bör likna systemet i dessa länder	122570	16	117404	15	83192	11	90487	13	413653	14
Det är sämre, vi bör behålla det svenska systemet med valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel	451759	58	449679	58	442233	59	450952	63	1794623	59
Har ingen åsikt/Spelar ingen roll för mig	210121	27	203795	26	221846	30	179491	25	815253	27
Total	784450	100	770878	100	747271	100	720929	100	3023529	100

Stratum

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

Hur ska man gifta sig i Sverige i framtiden?

Syfte

Syftet med undersökningen är att få upplysning om allmänhetens syn på formerna för ingående av äktenskap (se särskild information om vigsel). Resultatet kommer att användas som underlag för utredning och förslag om framtida vigselformer. Undersökningen genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av Äktenskaps- och partnerskapsutredningen. SCB har hand om utskick, insamling och sammanställning av inkomna svar.

Alla svar är viktiga

Ett urval omfattande 3 000 personer i åldern 20-50 år har gjorts med hjälp av statistiska metoder. Urvalet är draget från SCB:s register över totalbefolkningen (RTB). Din medverkan är frivillig men ditt svar är mycket viktigt och bidrar till att undersökningens resultat blir tillförlitligt. Ditt svar kan inte ersättas med någon annans.

Dina svar är skyddade

De uppgifter som du lämnar skyddas av sekretesslagen samt av bestämmelserna i personuppgiftslagen. Statistiksekretessen enligt 9 kap. 4§ sekretesslagen innebär bl.a. att alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt. I de resultat som redovisas framgår aldrig vad enskilda personer har svarat.

Vi ber dig svara på frågorna och skicka tillbaka blanketten i det portofria svarskuvertet så snart som möjligt.

Ett stort tack på förhand för din medverkan!

Med vänlig hälsning

Katarina Persson
Rådman
Äktenskaps- och partnerskaps-
utredningen

Josefin Linebäck
Undersökningsledare
Statistiska centralbyrån

Kontakta oss gärna

Om du har frågor om undersökningen är du välkommen att kontakta:
Marina Kerkenberg Tfn: 019-17 65 53 post: marina.kerkenberg@scb.se

Information om vigsel

De som vill gifta sig, dvs. ingå äktenskap, kan i dag välja om de vill ha en kyrklig eller borgerlig vigselceremoni. En kyrklig vigsel förrättas av en präst eller motsvarande i Svenska kyrkan och andra religiösa samfund (trossamfund). Dit räknas bl.a. olika svenska frikyrkor men också ortodoxa, katolska, muslimska och judiska församlingar. En borgerlig vigsel förrättas av en domare eller en person som särskilt har utsetts till vigselförrättare. Endast de borgerliga vigselförrättarna är skyldiga att viga dem som vill gifta sig. Vid både en kyrklig och en borgerlig vigsel måste både kvinnan och mannen vara närvarande. De skall båda också svara ja på frågan om de vill ingå äktenskap. Minst två vittnen skall också vara närvarande vid vigseln. En präst eller annan vigselförrättare kan komma överens med de blivande makarna att vigseln skall äga rum på annan plats än i kyrkan eller där vigsel annars normalt sker.

Vigselenkät

Den här enkäten handlar om hur du ser på kyrklig och borgerlig vigsel. Men först bara några frågor om dig själv.

<p>1. Är du man eller kvinna?</p> <p>1 ☐ Man</p> <p>2 ☐ Kvinna</p>
<p>2. Vilket år är du född?</p> <p>1 9 </p>
<p>3. Hur lever du idag? Jag är</p> <p>1 ☐ ensamstående</p> <p>2 ☐ sambo med person av motsatt kön</p> <p>3 ☐ sambo med person av samma kön</p> <p>4 ☐ särbo med person av motsatt kön</p> <p>5 ☐ särbo med person av samma kön</p> <p>6 ☐ registrerad partner</p> <p>7 ☐ gift</p>
<p>4. Idag kan man välja mellan att gifta sig borgerligt eller inom Svenska kyrkan eller inom annat trossamfund. Vilket föredrar du?</p> <p>1 ☐ Vigsel inom trossamfund</p> <p>2 ☐ Borgerlig vigsel</p> <p>3 ☐ Har ingen åsikt</p>
<p>5.a Vad tycker du är viktigast när det gäller att välja hur vigseln skall gå till? <i>Kryssa för de tre saker du tycker är allra viktigast!</i></p> <p>1 ☐ Religiösa faktorer</p> <p>1 ☐ Traditionella skäl</p> <p>1 ☐ Själva vigselceremonin och allt runt omkring</p> <p>1 ☐ Stämningen vid en vigsel</p> <p>1 ☐ Möjligheten för oss att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner</p> <p>1 ☐ Att det är en fin tradition</p> <p>1 ☐ Platsen eller orten för vigseln</p> <p>1 ☐ Att vigseln kan ske med kort varsel</p> <p>1 ☐ Praktiska skäl</p> <p>1 ☐ Annat, nämligen _____</p> <p>1 ☐ Inget särskilt</p>

5.b Om du bara ska välja en sak, vilken väljer du då?

- 1 Religiösa faktorer
- 2 Traditionella skäl
- 3 Själva vigselceremonin och allt runt omkring
- 4 Stämningen vid en vigsel
- 5 Möjligheten för oss att visa samhörighet i närvaro av släkt och vänner
- 6 Att det är en fin tradition
- 7 Platsen eller orten för vigseln
- 8 Att vigseln kan ske med kort varsel
- 9 Praktiska skäl
- 10 Annat, nämligen _____
- 11 Inget särskilt

6. Tycker du det är viktigt att kunna välja vem som ska förrätta vigseln?

- 1 Ja, mycket viktigt
- 2 Nej, inte särskilt viktigt
- 3 Helt oviktigt
- 4 Har ingen åsikt

7. Vilka tycker du bör ha rätt att förrätta vigslar som är juridiskt giltiga?

Du får kryssa i mer än en ruta.

- 1 Präster och deras motsvarigheter i Svenska Kyrkan och andra trossamfund (*har rätt idag*)
- 1 Domare i domstol (*har rätt idag*)
- 1 Andra personer som fått särskilt tillstånd att vara vigselförrättare (*har rätt idag*)
- 1 Tjänstemän på Skatteverket
- 1 Tjänstemän på annan myndighet, nämligen _____
- 1 Egna förslag till kategorier av personer som bör få vigselrätt:

- _____
- _____
- _____
- 1 Har ingen åsikt

8. Tycker du att det är viktigt att kunna gifta sig på hemorten (eller någonstans i närheten)?

- 1 Ja, mycket viktigt
- 2 Nej, inte särskilt viktigt
- 3 Helt oviktigt
- 4 Har ingen åsikt

<p>9. Är det viktigt att själva vigselceremonin blir högtidlig?</p> <p>1 ☐ Ja, mycket viktigt</p> <p>2 ☐ Nej, inte särskilt viktigt</p> <p>3 ☐ Helt oviktigt</p> <p>4 ☐ Har ingen åsikt</p>
<p>10. Är det viktigt att äktenskap bara kan ingås vid en särskild ceremoni? (Man skulle också kunna tänka sig att äktenskap ingås genom t.ex. enkel registrering och att en valfri ceremoni hålls före eller efter denna om man så önskar).</p> <p>1 ☐ Mycket viktigt</p> <p>2 ☐ Viktigt</p> <p>3 ☐ Inte viktigt</p> <p>4 ☐ Har ingen åsikt</p>
<p>11. I flera andra länder har man andra vigselregler än vad vi har i Sverige. Där kan man bara gifta sig borgerligt och väljer sedan själv om man vill ha en särskild kyrklig välsignelse av äktenskapet eller inte. Vad tycker du om det sättet att gifta sig på?</p> <p>1 ☐ Bra, de svenska vigselreglerna bör likna systemet i dessa länder</p> <p>2 ☐ Det är sämre, vi bör behålla det svenska systemet med valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel</p> <p>3 ☐ Har ingen åsikt/Spelar ingen roll för mig</p>

STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Bortfallsanalys_060306

Vigsel		2006-03-06											
Kolumn.%	Kön	Svarande		Bortfall		Urval		Övertäckning					
		Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%		
	Män	799	44,3	699	58,7	1498	50	2	33,3				
	Kvinnor	1005	55,7	491	41,3	1496	50	4	66,7				
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				
	5-årsklasser												
	20 - 24	170	9,4	171	14,4	341	11,4	4	66,7				
	25 - 29	253	14	204	17,1	457	15,3	2	33,3				
	30 - 34	291	16,1	200	16,8	491	16,4						
	35 - 39	320	17,7	190	16	510	17						
	40 - 44	348	19,3	206	17,3	554	18,5						
	45 - 49	286	15,9	150	12,6	436	14,6						
	50 - 54	136	7,5	69	5,8	205	6,8						
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				
	10-årsklasser												
	20 - 29	423	23,4	375	31,5	798	26,7	6	100				
	30 - 39	611	33,9	390	32,8	1001	33,4						
	40 - 49	634	35,1	356	29,9	990	33,1						
	50 - 59	136	7,5	69	5,8	205	6,8						
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				
	Födelseland												
	Sverige	1804	100	1188	99,8	2992	99,9	6	100				
	Utländet			2	0,2	2	0,1						
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				
	Medborgarskap												
	Svenskt	1793	99,4	1173	98,6	2966	99,1	6	100				
	Utländskt	11	0,6	17	1,4	28	0,9						
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				
	Civilstånd												
	G	673	37,3	298	25	971	32,4						
	OG	990	54,9	817	68,7	1807	60,4	6	100				
	S	131	7,3	73	6,1	204	6,8						
	Ä	10	0,6	2	0,2	12	0,4						
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				
	Inkomst												
	Ingen (0)	33	1,8	54	4,5	87	2,9						
	1 - 84 999	267	14,8	211	17,7	478	16	5	83,3				
	85 000 -159 999	260	14,4	211	17,7	471	15,7	1	16,7				
	160 000 -234 999	483	26,8	308	25,9	791	26,4						
	235 000 -309 999	440	24,4	252	21,2	692	23,1						
	310 000 -	321	17,8	154	12,9	475	15,9						
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				
	Stratum												
	1	449	24,9	301	25,3	750	25,1						
	2	350	19,4	398	33,4	748	25	2	33,3				
	3	514	28,5	236	19,8	750	25,1						
	4	491	27,2	255	21,4	746	24,9	4	66,7				
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				
	Kommungrupp												
	1 Storstäder	299	16,6	247	20,8	546	18,2	2	33,3				
	2 Förortskommuner	270	15	187	15,7	457	15,3	2	33,3				
	3 Större städer	540	29,9	318	26,7	858	28,7	1	16,7				
	4 Pendlingskommuner	125	6,9	73	6,1	198	6,6						
	5 Glesbygdskommuner	63	3,5	39	3,3	102	3,4						
	6 Varuprod.kommuner	110	6,1	72	6,1	182	6,1						
	7 Övr Kom > 25 000 inv	215	11,9	147	12,4	362	12,1	1	16,7				
	8 Övr Kom 12500-25000 in	124	6,9	82	6,9	206	6,9						
	9 Övr Kom < 12 500 inv	58	3,2	25	2,1	83	2,8						
	Samtliga	1804	100	1190	100	2994	100	6	100				

Bortfallsanalys_060306

Rad %	Svarande		Bortfall		Urval		
	Kön	Antal	%	Antal	%	Antal	%
	Män	799	53,3	699	46,7	1498	100
	Kvinnor	1005	67,2	491	32,8	1496	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100
	5-årsklasser						
	20 - 24	170	49,9	171	50,1	341	100
	25 - 29	253	55,4	204	44,6	457	100
	30 - 34	291	59,3	200	40,7	491	100
	35 - 39	320	62,7	190	37,3	510	100
	40 - 44	348	62,8	206	37,2	554	100
	45 - 49	286	65,6	150	34,4	436	100
	50 - 54	136	66,3	69	33,7	205	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100
	10-årsklasser						
	20 - 29	423	53	375	47	798	100
	30 - 39	611	61	390	39	1001	100
	40 - 49	634	64	356	36	990	100
	50 - 59	136	66,3	69	33,7	205	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100
	Födelseland						
	Sverige	1804	60,3	1188	39,7	2992	100
	Utländet			2	100	2	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100
	Medborgarskap						
	Svenskt	1793	60,5	1173	39,5	2966	100
	Utländskt	11	39,3	17	60,7	28	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100
	Civilstånd						
	G	673	69,3	298	30,7	971	100
	OG	990	54,8	817	45,2	1807	100
	S	131	64,2	73	35,8	204	100
	Ä	10	83,3	2	16,7	12	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100
	Inkomst						
	ingen (0)	33	37,9	54	62,1	87	100
	1 - 84 999	267	55,9	211	44,1	478	100
	85 000 -159 999	260	55,2	211	44,8	471	100
	160 000 -234 999	483	61,1	308	38,9	791	100
	235 000 -309 999	440	63,6	252	36,4	692	100
	310 000 -	321	67,6	154	32,4	475	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100
	Stratum						
	1	449	59,9	301	40,1	750	100
	2	350	46,8	398	53,2	748	100
	3	514	68,5	236	31,5	750	100
	4	491	65,8	255	34,2	746	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100
	Kommungrp						
	1 Storstäder	299	54,8	247	45,2	546	100
	2 Förortskommuner	270	59,1	187	40,9	457	100
	3 Större städer	540	62,9	318	37,1	858	100
	4 Pendlingskommuner	125	63,1	73	36,9	198	100
	5 Glesbygdskommuner	63	61,8	39	38,2	102	100
	6 Varuprod.kommuner	110	60,4	72	39,6	182	100
	7 Övr Kom > 25 000 inv	215	59,4	147	40,6	362	100
	8 Övr Kom 12500-25000 in	124	60,2	82	39,8	206	100
	9 Övr Kom < 12 500 inv	58	69,9	25	30,1	83	100
	Samtliga	1804	60,3	1190	39,7	2994	100

Bilaga 3 Partiellt bortfall redovisat i procent				
Fråga				
F1	0,3%			
F2	0,7%			
F3	0,4%			
F4	1,2%			
F5a	1,0%			
F5b	0,3%			
F6	0,3%			
F7	1,1%			
F8	0,4%			
F9	0,4%			
F10	0,2%			
F11	0,5%			

Statens offentliga utredningar 2007

Kronologisk förteckning

1. Telefonsäljning. Jo.
2. Från socialbidrag till arbete.
+ Bilaga. Fördjupningsstudier.
+ Lättläst. Sammanfattning. S.
3. Föräldraskap vid assisterad befruktning. Ju.
4. Trafikinspektionen
– en myndighet för säkerhet och skydd inom transportområdet. N.
5. Summa summarum – en fristående myndighet för utredning av anmälningar om brott av poliser och åklagare? Ju.
6. Målsägandebiträdet.
Ett aktivt stöd i rättsprocessen. Ju.
7. Den nya inskrivningsmyndigheten. M.
8. Nya förutsättningar för ekobrottsbekämpning. Ju.
9. Svenskan i världen. UD.
10. Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft. Fi.
11. Regional utveckling och regional samhällsorganisation. Fi
12. Hälso- och sjukvården. Fi.
13. Staten och kommunerna – uppgifter, struktur och relation. Fi.
14. Renovering av bostadsmarknad efterlyses!
Om ungas möjligheter till en egen bostad.
Rapport nr 1:
Om bara någon kunde säga vad jag ska göra för att få en bostad så skulle jag göra det.
Rapport nr 2:
Måste man ha tur?
Studier av yngre på bostadsmarknaden i svenska städer.
Rapport nr 3:
Effektiv bostadsservice och förmedling av bostäder – ur ett dubbelt användarperspektiv.
Rapport nr 4:
Unga vuxna på bolånemarknaden. M.
15. Stöd för framtiden – om förutsättningar för jämställdhetsintegrering.
Idébok:
Jämställd medborgarservice. Goda råd om jämställdhetsintegreringen. En idébok för chefer och strateger.
Metodbok:
JämStöd Praktika. Metodbok för jämställdhetsintegrering. IJ.
16. Ändrad könstillhörighet – förslag till ny lag. S.
17. Äktenskap för par med samma kön.
Vigsselfrågor. Ju.

Statens offentliga utredningar 2007

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Föräldraskap vid assisterad befruktning. [3]
Summa summarum – en fristående myndighet för utredning av anmälningar om brott av poliser och åklagare? [5]
Målsägandebiträdet.
Ett aktivt stöd i rättsprocessen. [6]
Nya förutsättningar för ekobrottsbekämpning. [8]
Äktenskap för par med samma kön.
Vigsselfrågor. [17]

Utrikesdepartementet

Svenskan i världen. [9]

Socialdepartementet

Från socialbidrag till arbete.
+ Bilaga. Fördjupningsstudier.
+ Lättläst. Sammanfattning. [2]
Ändrad könstillhörighet – förslag till ny lag. [16]

Finansdepartementet

Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft. [10]
Regional utveckling och regional samhällsorganisation. [11]
Hälso- och sjukvården. [12]
Staten och kommunerna – uppgifter, struktur och relationer. [13]

Jordbruksdepartementet

Telefonförsäljning. [1]

Miljödepartementet

Den nya inskrivningsmyndigheten. [7]
Renovering av bostadsmarknad efterlyses!
Om ungas möjligheter till en egen bostad.
Rapport nr 1:
Om bara någon kunde säga vad jag ska göra för att få en bostad så skulle jag göra det.

Rapport nr 2:
Måste man ha tur?
Studier av yngre på bostadsmarknaden i svenska städer.
Rapport nr 3:
Effektiv bostadsservice och förmedling av bostäder – ur ett dubbelt användarperspektiv.
Rapport nr 4:
Unga vuxna på bolånemarknaden. [14]

Näringsdepartementet

Trafikinspektionen
– en myndighet för säkerhet och skydd inom transportområdet. [4]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Stöd för framtiden – om förutsättningar för jämställdhetsintegrering.
Idébok:
Jämställd medborgarservice. Goda råd om jämställdhetsintegreringen. En idébok för chefer och strateger.
Metodbok:
JämStöd Praktika. Metodbok för jämställdhetsintegrering. [15]